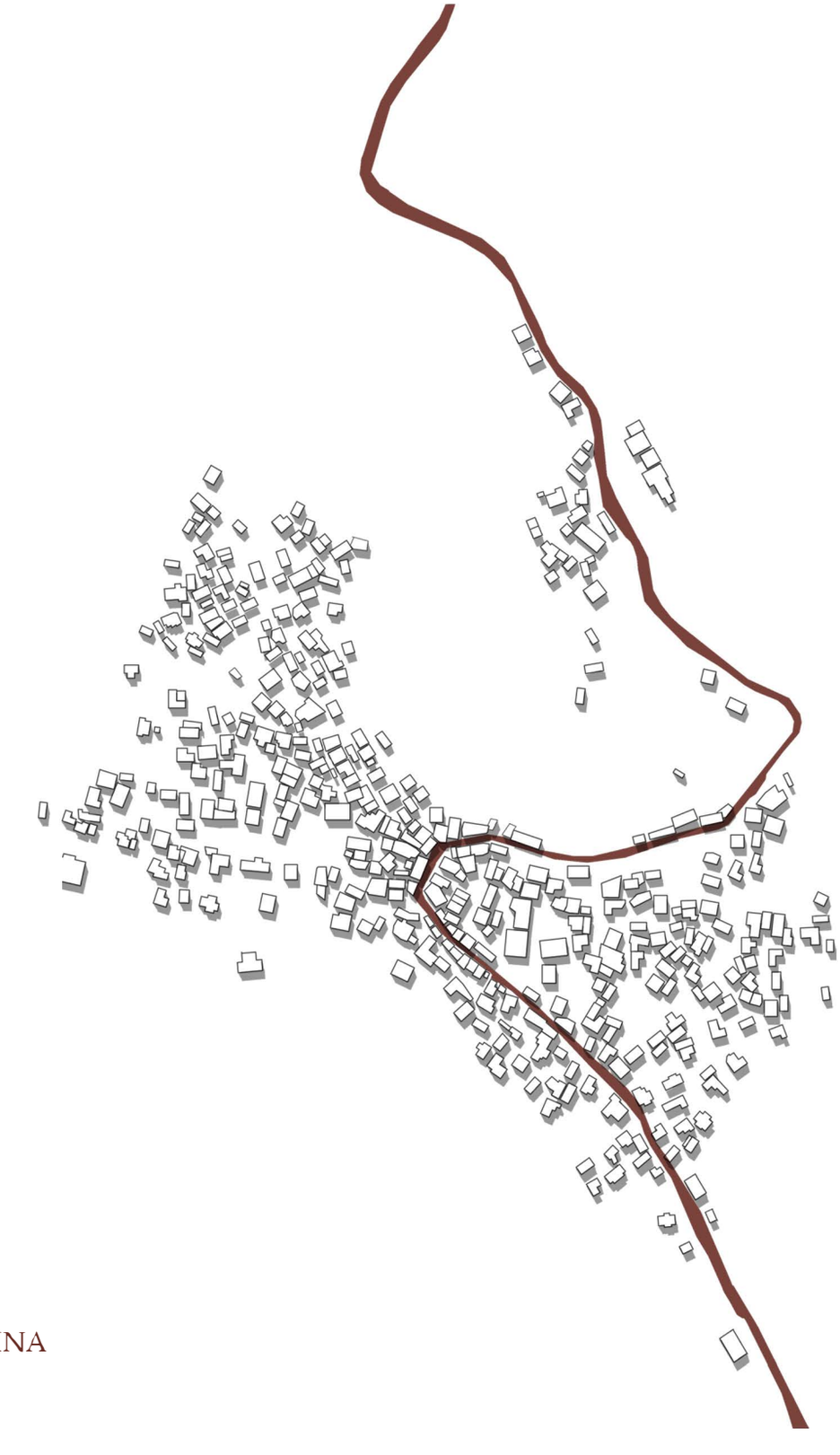
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2016-2017

Ερευνητική εργασία:
Διαχρονικές μεταλλαγές στον πολεοδομικό ιστό δυο ορεινών παραδοσιακών οικισμων.

Η περίπτωση της Δημητσάνας και του Μετσόβου.

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΔΙΜΕΛΛΗ ΔΕΣΠΟΙΝΑ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : ΤΣΑΤΣΑΡΩΝΗ ΧΡΥΣΗ

Περιεχόμενα

Περίληψη σελ.1-2
Εισαγωγή 3-4
Μέθοδος συλλογής ερευνητικού υλικού 4
Δομή ερευνητικής εργασίας 5-6
Κεφάλαιο Ι: Ορισμοί 7-12
Κεφάλαιο ΙΙ: Θεσμικά πλαίσια διατήρησης και προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς και παραδοσιακών οικισμών 13-20
Κεφάλαιο ΙΙΙ: Ανάλυση ορεινού οικισμού 21
3.1 Ανάγλυφο 23
3.2 Ιστορικά στοιχεία 24-25
3.3.Πληθυσμιακά στοιχεία 25
3.4 Δομή ορεινού οικισμού 26-27
3.5 Απασχόληση και οικονομία 27
3.6. Αρχιτεκτονική ορεινών συνόλων 28
Κεφάλαιο ΙV:Ο οικισμός της Δημητσάνας 30
4.1 Θέση οικισμού 31-32
4.2 Πληθυσμιακά στοιχεία 33-35
4.3 Ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη 36-47
4.4 Ο οικισμός σήμερα 48
4.4.1 Δομημένο-Αδόμητο [Ελεύθεροι δημόσιοι και ιδιωτικοί χώροι] 50-54
4.4.2 Οδικό δίκτυο 55-59
4.4.3 Χρήσεις 60-61
4.5 Τυπολογίες κτιρίων 62-66
4.6 Αρχιτεκτονικά στοιχεία 66-69
4.7 Υλικά 70
4.8. Διάταγμα προστασίας 70-72
Κεφάλαιο V:Ο οικισμός του Μετσόβου 73
5.1 Θέση οικισμού 75-76
5.2 Πληθυσμιακά στοιχεία 77-79
5.3 Ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη 80-91
5.4 Ο οικισμός σήμερα 92-93
5.4.1 Δομημένο-Αδόμητο [Ελεύθεροι δημόσιοι και ιδιωτικοί χώροι] 94-98
5.4.2 Οδικό δίκτυο 99-103

5.4.3 Χρήσεις 104-106
5.5 Τυπολογίες κτιρίων 107-110
5.6 Αρχιτεκτονικά στοιχεία 111
5.7 Υλικά 112
5.8. Διάταγμα προστασίας 112
Κεφάλαιο VI: Σύγκριση 113
6.1 Ανάγλυφο 113-117
6.2 Πληθυσμιακά στοιχεία 117-119
6.3. Πολεοδομική μορφή 119-125
6.4 Οδικό δίκτυο 125-127
6.5 Χρήσεις 127-129
6.6 Αρχιτεκτονική συνόλου και τυπολογίες κτιρίων 129-131
6.7 Υλικά 131-132
6.8 Ο ρόλος του διατάγματος προστασίας των οικισμών στην πορεία της εξέλιξης τους 132-133
6.9 Ο ρόλος του διατάγματος προστασίας των οικισμών στη ζωή των κατοίκων 133-134
Κεφάλαιο VII: Συμπεράσματα 135-138
Βιβλιογραφία 139-149

Περίληψη

Θέμα της ερευνητικής εργασίας είναι η διερεύνηση των μεταλλαγών στον πολεοδομικό ιστό των ορεινών παραδοσιακών οικισμών. Ειδικότερα, έπειτα από μια ιστορική αναδρομή στους ορεινούς οικισμούς και τη δομή διάρθρωσης τους, πραγματοποιείται μια εκτενής ανάλυση των πολεοδομικών χαρακτηριστικών δυο ορεινών οικισμών του ελλαδικού χώρου, της Δημητσάνας και του Μετσόβου. Πρόκειται για δυο οικισμούς με μακρά ιστορική πορεία, που αποτέλεσαν σπουδαία κέντρα πολιτισμού και οικονομίας κατά τον 16ο -19ο αιώνα. Βρίσκονται σε διαφορετικά τμήματα της Ελλάδας- γεγονός που παρέχει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της πορείας των ορεινών οικιστικών συνόλων-, ενώ παραμένουν μέχρι σήμερα ενεργοί ορεινοί οικιστικοί ιστοί. Αποτελούν εξέχοντα παραδείγματα οικισμών διαφορετικού χαρακτήρα, καθώς το Μέτσοβο αποτέλεσε σημαντικό συγκοινωνιακό κόμβο, ενώ η Δημητσάνα σπουδαίο εκπαιδευτικό και εμπορικό κέντρο. Αρχικά αναλύονται τα δίκτυα και τα πολεοδομικά στοιχεία κάθε οικισμού από τα πρώτα χρόνια της σύστασης τους μέχρι σήμερα, ενώ παράλληλα παρατίθεται η σημερινή μορφή τους και τυχόν προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

Στη συνέχεια, πραγματοποιείται μια σύγκριση ανάμεσα στη μορφή, την πορεία και τη διάρθρωση του πολεοδομικού ιστού των δυο οικισμών με στόχο την αναζήτηση κοινών και αντιδιαμετρικών στοιχείων στην εξέλιξη τους. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν παρέχουν πληροφορίες για την πολεοδομική μορφή δυο ορεινών οικισμών και για την σημερινή κοινή ή αντίθετη πορεία τους, ενώ αναλύεται η επίδραση των αρχών και των στοιχείων των ορεινών συνόλων στη μορφή και πορείας τους. Τέλος μελετάται η εφαρμογή των διαταγμάτων προστασίας στους οικισμούς και η επίδρασή τους στην εξέλιξη της πολεοδομικής μορφής τους.

Abstract

The subject of this research is the examination of the changes in the town planning of traditional highcountry settlements. In particular, following a historical review of highhcountry settlements and their structure, a thorough analysis of the town planning characteristics of two traditional highcountry settlements in Greece, namely Metsovo and Dimitsana, is carried out. These two highcountry settlements with an extended historical perspective have stood as important cultural and financial centres during the period of 16th - 19th centuries. They are located in different geographical sections of Greece -which provides a more comprehensive view of the progress in regard with highcountry settlements- while both remain active. They constitute outstanding examples of settlements of a different character, since Metsovo has stood as an important transportation hub and Dimitsana as a significant educational and commercial centre. Firstly, the networks and the town planning features of each settlement are analysed from the early years of their establishment so far, while at the same time their current form and potential problems encountered are addressed.

Secondly, a comparison takes place among the form, the development line and the structure of the town planning of the two settlements with the aim of detecting common and opposing elements regarding their development. The concluding remarks provide information on the town planning of two highcountry settlements and their current common or opposite development line, while the effect of the (basic) principles and features of highcountry settlements on their growth and formulation is also scrutinised. Lastly, the implementation of protection decrees to the settlements and their impact on their town planning is considered.

Εισαγωγή

Η αρχιτεκτονική κληρονομιά της Ελλάδας, λόγω του αρχαίου πολιτισμού της και της μακράς ιστορικής πορείας της, έχει σπουδαία πολιτιστική αξία. Στο εύρος των περιεχομένων της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, εκτός από τα μνημεία και τα ιστορικά κατάλοιπα, συμπεριλαμβάνονται και οι παραδοσιακοί οικισμοί. Οικιστικά σύνολα που αναπτύσσονται στο σύνολο της χώρας ,αποτελούν βασικές κοιτίδες πολιτισμού και μεταφέρουν στη δομή τους στοιχεία παράδοσης. Αποτέλεσαν τις πρώτες οργανωμένες οικιστικές ενότητες, μέσα από τις οποίες αναπτύχθηκαν στην συνέχεια οι σημερινές πόλεις.[1]

Η επιλογή της τοποθεσίας ανέγερσης του οικιστικού συνόλου ποικίλει λόγω αναγλύφου με αποτέλεσμα να συστήνονται παράκτιοι, πεδινοί και ορεινοί οικιστικοί θύλακες. Οι ορεινοί οικισμοί του ελλαδικού χώρου αποτέλεσαν από τα πρώτα παραδείγματα συγκροτημένων οικιστικών ιστών. Πλήρως ενταγμένοι στο έντονο ορεινό ανάγλυφο, επιτυγχάνουν από τα πρώτα χρόνια της διάρθρωσης τους να εδραιωθούν στις ορεινές περιοχές και να αναπτύξουν σπουδαία αρχιτεκτονική και πολιτισμό. Έχουν μια σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον, τη μοναδικότητα και τις αρχές του οποίου ακολουθούν και εντάσσουν στη διάρθρωση τους. Η εικόνα των ορεινών οικισμών καρφιτσωμένων στα πιο δυσπρόσιτα τμήματα των βουνών ή αιωρούμενων στις απότομες πλαγιές τους, αποτελεί ένα μοναδικό συνδυασμό φύσης και δομημένου περιβάλλοντος.

Λόγω των ιστορικών γεγονότων και της μοναδικότητας του αναγλύφου κάθε περιοχής, δεν ακολουθείται μια κοινή πορεία ανάμεσα στους οικισμούς. Με το πέρασμα του χρόνου, αρκετοί από αυτούς τίθενται υπό προστασία σύμφωνα με τα διατάγματα και τους νόμους που ψηφίζονται σχετικά με τη διατήρηση της μορφής και των στοιχείων τους. Η διαφύλαξη της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας τους μέχρι σήμερα είναι μια δύσκολη διαδικασία, όμως απαραίτητη για την ανάδειξη της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής αξίας τους.

Σήμερα ένας σημαντικός αριθμός από τους ορεινούς οικιστικούς θύλακες, προσελκύει πλήθος επισκεπτών, με τον ορεινό τουρισμό να εξελίσσεται και να γνωρίζει μεγάλη απήχηση τα τελευταία χρόνια. Ο τουρισμός , οι ανθρώπινες επεμβάσεις και η σταδιακή πληθυσμιακή εγκατάλειψη τους αποτελούν κύριες αιτίες αλλοίωσης της εικόνας του οικισμού. Ως αποτέλεσμα, ο οικιστικός ιστός τους διαφοροποιείται με την πάροδο του χρόνου και προσπαθεί να ακολουθήσει τις σύγχρονες ανάγκες και τους ρυθμούς.

Αντικείμενο μελέτης της ερευνητικής εργασίας είναι η ανάλυση και η μελέτη της πολεοδομικής μορφής των παραδοσιακών ορεινών οικισμών στην πάροδο του χρόνου. Σαν παραδείγματα μελέτης και ανάλυσης επιλέγονται δυο ορεινοί παραδοσιακοί οικισμοί, που βρίσκονται σε διαφορετικά τμήματα του ελλαδικού χώρου- με στόχο τη συλλογή πληροφοριών για δυο οικισμούς που αναπτύσσονται σε διαφορετικές περιοχές και πιθανόν να μην είχαν κάποια επαφή μεταξύ τους- με διαφορετικό χαρακτήρα και λειτουργία, που άκμασαν κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου. Επιχειρείται μια συγκριτική παρουσίαση μεταξύ των δυο οικισμών για τη μελέτη της δομής και της διάρθρωσης τους μέχρι σήμερα.

[1] Α. Γιώτης, *Το πλαίσιο εξέλιξης των μικρών οικισμών στην Ελλάδα*, http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/-PAPERS_MAY2011_PDF_CD/GIOTIS_A_16.pdf, 15/11/2016

Ειδικότερα εξετάζονται:

- Η ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη των προαναφερθέντων οικισμών από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα
- Η επίδραση των ιστορικών και οικονομικών συγκυριών στη μορφή του οικισμού
- Τα εσωτερικά δίκτυα και η μορφή τους
- Οι σύγχρονοι κίνδυνοι που ελλοχεύουν και η σημερινή αλλοίωση της μορφής τους
- Η επίδραση και εφαρμογή των διαταγμάτων προστασίας στη μορφή και εξέλιξη τους.

Στόχος της μελέτης των συγκεκριμένων ορεινών οικισμών είναι η διερεύνηση των κοινών στοιχείων και των διαφορών στην πολεοδομική συγκρότηση των προαναφερθέντων παραδοσιακών συνόλων και η σημερινή παράλληλη ή αντίθετη πορεία τους. Μέσω της εξαγωγής συμπερασμάτων σχετικά με τη μορφή και την εξέλιξη τους, τις πιθανές αλλοιώσεις που έχουν υποστεί και την επίδραση της εφαρμογής των διαταγμάτων προστασίας στη μορφή τους είναι δυνατή η παροχή μιας πλήρους εικόνας για την πορεία των ορεινών παραδοσιακών οικισμών.

Μέθοδος συλλογής ερευνητικού υλικού

Για την εκπόνηση της ερευνητικής εργασίας συγκεντρώθηκε υλικό και πληροφορίες από την υπάρχουσα βιβλιογραφία, το διαδίκτυο και τα γενικά αρχεία υπηρεσιών [2]. Λόγω της μη παροχής περαιτέρω πληροφοριών και στοιχείων από τους Δήμους της Δημητσάνας και του Μετσόβου, οι χάρτες των οικισμών είναι αποτέλεσμα προσωπικής δουλειάς, με τη βοήθεια του διαδικτύου.

Η ***ερευνητική μέθοδος*** που ακολουθείται είναι η ***συγκριτική*** .Προηγείται η ανάλυση της ιστορικής και πολεοδομικής πορείας του οικισμού της Δημητσάνας και του Μετσόβου. Μέσω της αποτύπωσης της οικιστικής εξέλιξης τους και της διαμόρφωσης των δικτύων τους, παρέχονται πληροφορίες σχετικά με τη μορφή της εξέλιξης και της σημερινή εικόνα των οικισμών. Στη συνέχεια πραγματοποιείται μια σύγκριση μεταξύ της πολεοδομικής πορείας των οικισμών με στόχο την αναζήτηση κοινών και μη στοιχείων στην πορεία τους και την σημερινή μορφή τους. Ως αποτέλεσμα αυτή της σύγκρισης, παρέχονται επαρκείς πληροφορίες που οδηγούν στη εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την πορεία των δυο οικισμών.

[2] Αρχεία από το Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας, από την ελληνική στατιστική υπηρεσία κ.ά.)

Δομή ερευνητικής εργασίας

Η ερευνητική εργασία χωρίζεται σε ***επτά επιμέρους ενότητες*** για την καλύτερη παράθεση των πληροφοριών και κατανόηση των στοιχείων.

Οι βασικές έννοιες και όροι που αφορούν τους παραδοσιακούς οικισμούς και ειδικότερα τους ορεινούς αναλύονται στη ***πρώτη ενότητα***.

Στη ***δεύτερη ενότητα*** αναλύεται το θεσμικό πλαίσιο για τη διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και των παραδοσιακών οικισμών.

Στην ***τρίτη ενότητα*** γίνεται μια σύντομη περιγραφή της δομής των ορεινών οικιστικών συνόλων και των χαρακτηριστικών τους.

Η ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη του οικισμού της Δημητσάνας αποτελεί το αντικείμενο μελέτης στην ***τέταρτη ενότητα*** της εργασίας. Πρόκειται για έναν από τους πλέον σημαντικούς οικιστικούς ιστούς ,με μακρόχρονη ιστορική πορεία, η οποία αποτυπώνεται και στους μετασχηματισμούς της πολεοδομικής μορφής της. Αποτέλεσε σημαντικό εκπαιδευτικό και εμπορικό κέντρο κατά την Τουρκοκρατία, ενώ είναι ένα παράδειγμα οικισμού αδιάκοπη κατοίκιση. Η οικονομική ακμή του οικισμού σημειώνεται κατά τον 16ο-18ο αιώνα.

Στην ***πέμπτη ενότητα*** πραγματοποιείται η αντίστοιχη μελέτη για τον παραδοσιακό οικισμό του Μετσόβου. Το Μέτσοβο αποτέλεσε σημαντικός εμπορικός και συγκοινωνιακός κόμβος, γνωρίζοντας μεγάλη οικονομική άνθιση κατά 16ο και 18ο αιώνα. Η πολεοδομική μορφή του επηρεάστηκε από τις ιστορικές και κοινωνικές συγκυρίες της εκάστοτε χρονικής περιόδου, ενώ ακόμα και σήμερα νέα τμήματα προσθέτονται στον οικισμό.

Η σύγκριση ανάμεσα στον πολεοδομικό ιστό και τα δίκτυα των δυο οικισμών διεξάγεται στη ***έκτη ενότητα*** της εργασίας ,καθώς μελετάται επίσης ο τρόπος και η μορφή ανάπτυξης τους . Ενδιαφέρον στοιχείο της σύγκρισης αποτελεί η μεγάλη γεωγραφική απόσταση μεταξύ των δύο οικισμών-καθώς αναφερόμαστε σε έναν ορεινό οικισμό στην Ήπειρο και έναν στη Μακεδονία-, οι οποίοι πιθανόν να μην ήρθαν ποτέ σε επαφή. Επιπλέον ο οικονομικός χαρακτήρας κάθε οικισμού είναι διαφορετικός.

Στην ***τελευταία ενότητα***, μετά από τη μελέτη, ανάλυση και σύγκριση των οικισμών που προαναφέρθηκαν, καταλήγουμε σε συμπεράσματα που αφορούν τον τρόπο διάρθρωση των οικισμών, τις αλλαγές στη μορφή τους και τους σύγχρονους κινδύνους που αντιμετωπίζουν.

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΟΡΙΣΜΟΙ

1.Ορισμοί

Για την καλύτερη κατανόηση και επεξεργασία των δεδομένων, παρατίθενται στη συνέχεια βασικοί ορισμοί που αφορούν το θέμα της ερευνητικής εργασίας και προσδιορίζουν το αντικείμενο μελέτης της.

1.1. Ορεινή περιοχή

Σύμφωνα με την οριοθέτηση των ορεινών περιοχών σε παγκόσμια κλίμακα, που πραγματοποίησε ο ΟΗΕ το 2000,βασικά κριτήρια για τον χαρακτηρισμό μιας περιοχής ως ορεινή είναι το υψόμετρο και η κλίση της. Για να χαρακτηρισθεί ως ορεινή περιοχή πρέπει στο εσωτερικό της να σημειώνεται υψομετρική διαφορά τουλάχιστον 300 μέτρων σε οριζόντια απόσταση 7 χιλιομέτρων.(Καλιαμπάκος, Γιαννακοπούλου, Κατσουλάκος, 2009)[3]

1.2. Ορεινή ζώνη

Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία ορίζει σαν ορεινή ζώνη την περιοχή που το σύνολο της κτηματικής της έκτασης βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 700 και των 800 μέτρων και η μέση κλίση του εδάφους είναι μεγαλύτερη από 35%.

[3] Σε παγκόσμιο επίπεδο διατυπώνεται ένας σημαντικός αριθμός σχετικών ορισμών για την έννοια της ορεινής περιοχής:
1) Το 2005 οι Korner και Masahinko χαρακτηρίζουν ως ορεινές τις περιοχές οι οποίες έχουν :
- Υψόμετρο > 2500 μέτρα
- Υψόμετρο από 1500 – 2500 μέτρα και κλίση εδάφους > 2ο
- Υψόμετρο από 1000- 1500 μέτρα και κλίση εδάφους 5ο ή υψομετρική διαφορά σε τοπική κλίμακα και σε ακτίνα 7 χιλιομέτρων να είναι > 300 μέτρα
- Υψόμετρο από 300- 1000 μέτρα και υψομετρική διαφορά σε τοπική κλίμακα και σε ακτίνα 7 χιλιομέτρων να είναι > 300 μέτρων εκτός 23ο N – 19ο S
- Απομονωμένες εσωτερικές λεκάνες και οροπέδια που απλώνονται σε έκταση μικρότερη από 25 χιλιόμετρα , είναι περιτριγυρισμένα από βουνά και μόνα τους δεν ικανοποιούν τα προαναφερθέντα κριτήρια.
2) Ορεινές περιοχές είναι εκείνες που χαρακτηρίζονται από σημαντικό περιορισμό των δυνατοτήτων χρησιμοποίησης της γης και από σημαντική αύξηση του κόστους εκμετάλλευσης της λόγω:
- της ύπαρξης πολύ δυσχερών κλιματικών συνθηκών εξαιτίας του υψομέτρου, με αποτέλεσμα να επιβραδύνεται σημαντικά η καλλιεργητική περίοδος.
- της παρουσίας σε χαμηλότερο υψόμετρο απότομων κλίσεων στο μεγαλύτερο τμήμα της εν λόγω περιοχής, που καθιστούν αδύνατη τη χρήση μηχανημάτων ή απαιτούν τη χρήση πολύ δαπανηρού ειδικού εξοπλισμού.
- το συνδυασμό των δυο αυτών παραγόντων, εάν το μειονέκτημα που προκύπτει από τον καθένα εξ' αυτών, λαμβανόμενο χωριστά, είναι μικρότερης σημασίας , υπό τον όρο ότι από το συνδυασμό αυτό προκύπτει ισοδύναμο μειονέκτημα. (Κανονισμός (ΕΚ) 1257/1999)

1.3. Οικισμός

Λόγω των εκτενών ερευνών και αναλύσεων που έχουν πραγματοποιηθεί για τους οικισμούς, πολλοί μελετητές έχουν διατυπώσει ένα σύνολο ορισμών με στόχο τον προσδιορισμό της έννοιας τους . Έπειτα από μελέτη αρκετών ορισμών, η διατύπωση των Χ. Μπούρα και Δ. Φιλιππίδη θεωρείται πλήρης και καλύπτει το σύνολο των χαρακτηριστικών του οικισμού. Ορίζεται ως οικισμός κάθε συγκέντρωση ανθρώπων που έχουν εγκατασταθεί - μόνιμα ή προσωρινά- σε έναν τόπο, ανεξαρτήτως μεγέθους, χρονικού προσδιορισμού, λειτουργικών ή μορφολογικών χαρακτηριστικών.[4,5]

1.4. Ορεινός οικισμός

Ορίζεται ως ορεινός οικισμός, ο οικισμός του οποίου η επιφάνεια είναι κατεξοχήν κεκλιμένη και ανώμαλη, διακόπτεται από χαράδρες ή καλύπτεται από απότομους ορεινούς όγκους, οι οποίοι δημιουργούν στο έδαφος βαθιές και πολλαπλές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές σημείων της κοινότητας πάνω από 400 μέτρα, καθώς επίσης, και των κοινοτήτων των οποίων ολόκληρη η επιφάνεια ή μεγάλο μέρος αυτής βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.[6]

1.5. Παραδοσιακός οικισμός

Για τους παραδοσιακούς οικισμούς έχουν διατυπωθεί πολλοί ορισμοί. Όλοι προσπαθούν να ενσωματώσουν στην έννοια του οικισμού, το παραδοσιακό στοιχείο και την πολιτιστική κληρονομιά και να κάνουν εμφανή τη διαφοροποίηση μεταξύ του οικισμού και του παραδοσιακού οικισμού. Ως παραδοσιακός οικισμός ορίζεται κάθε ομοιογενές σύνολο αστικών ή αγροτικών κατασκευών,

[4] Χ.Μπούρας – Δ. Φιλιππίδης, *Αρχιτεκτονική*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα,2013 σελ.261

[5] Για τον προσδιορισμό της έννοιας του οικισμού μια εξίσου πλήρη διατύπωση έχει συντάξει ο Α-Φ. Λαγόπουλος που ορίζει ως οικισμός τη μόνιμη ή παροδική γεωγραφική συγκέντρωση (δηλαδή άμεση γειτνίαση) πληθυσμού που ασκεί κοινές χρηστικές πρακτικές που μεταφράζονται σε αντίστοιχες χρήσεις του χώρου. Πρέπει αυτή η ταυτόχρονα κοινωνική και γεωγραφική μονάδα να ικανοποιεί απαραίτητα δύο περιορισμούς:
α) να χαρακτηρίζεται από μία σχετική αυτοδυναμία λειτουργίας και
β) από μια σχετική γεωγραφική ανεξαρτησία, δηλαδή να βρίσκεται σε απόσταση από άλλους οικισμούς (Λαγόπουλος 2004: 19).

[6] Δ. Διμέλλη Το δίκτυο των οικισμών της Ελλάδας. Καταγραφή τάσεων και διαπίστωση προοπτικών, σελ.3

το οποίο λόγω του ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού, κοινωνικού, καλλιτεχνικού ή ιστορικού ενδιαφέροντός του είναι άξιο κρατικής προστασίας .(Παπαπετρόπουλος, 2004).[7]

[7] Άλλοι ορισμοί που έχουν διατυπωθεί σχετικά με τους παραδοσιακούς οικισμούς είναι:

1) Οικισμοί που εδράζονται επί της παραδόσεως (Λαγόπουλος 1970: 5),

2) Καρπός συνεργασίας πολλών ανθρώπων στη διάρκεια πολλών γενεών (Rapoport 1976: 22)

3) Παραδοσιακός οικισμός είναι ο οικισμός στον οποίο αποτυπώνεται η ιστορικότητα του και λειτουργεί ταυτόχρονα ως υποδοχέας και διακεκριμένο μορφολογικό προϊόν μιας κοινωνικής δομής με ιδιαίτερα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Ως απαραίτητη προϋπόθεση της παρουσίας του παραδοσιακού οικισμού είναι η ενεργή και διαρκής ύπαρξη μιας κοινωνικής ομάδας που εξακολουθεί να προβάλει την ειδική πολεοδομική μορφή ως το αποτέλεσμα της πολιτισμικής συνεργασίας των γενεών που άφησαν τα ίχνη τους στο χώρο αυτό. (Χ. Κέππα, 2014)

4) Ως παραδοσιακός οικισμός ορίζεται κάθε οικιστικό σύνολο που διατηρεί ,κατά το μάλλον ή ήττον, τον παραδοσιακό πολεοδομικό του ιστό και παραδοσιακά οικοδομήματα και στοιχεία και ότι οι παραδοσιακοί οικισμοί είναι προϊόντα λαϊκής αρχιτεκτονικής, η δε προστασία τους δεν περιορίζεται μόνο στη διατήρηση του χαρακτήρα των, αλλά επεκτείνεται και στην περιμετρική ζώνη που είναι απαραίτητη για τη διαφύλαξη και αναδιάταξη της φυσιογνωμίας των(νομολογία Σ .τ .Ε)

5) Ως παραδοσιακός οικισμός θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ένα ομοιογενές σύνολο αστικών ή αγροτικών κατασκευών, σημαντικών λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού ενδιαφέροντος που να χρήζει κρατικής προστασίας.(Σύμβαση Γρανάδας)

6) Ως παραδοσιακός οικισμός παρουσιάζεται ένα σύμπλεγμα οικιστικών μονάδων, που σχηματίστηκε μέσω της προσθετικής διαδικασίας, δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε ακολουθώντας οργανικούς κανόνες οργάνωσης και διάταξης. (Χ.Μπούρας- Δ.Φιλιππίδης,2013)

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΣΜΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ & ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ & ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

2.Η προστασία των παραδοσιακών οικισμών στο ελληνικό δίκαιο

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς για μια χώρα όπως η Ελλάδα με μακρά ιστορική πορεία αποτελεί επιτακτική ανάγκη για τη διατήρηση του πολιτισμικού πλούτου της. Ο μεγάλος αριθμός ιστορικών μνημείων και κτισμάτων ανώνυμης και λαϊκής αρχιτεκτονικής στο σύνολο του ελλαδικού χώρου έθεσε αναγκαία την σύσταση ενός πλαισίου αναγνώρισης και προστασίας τους. Πρόκειται για μια δύσκολη διαδικασία, καθώς καλείται να συνδυάσει την σύγχρονη προστασία των κτισμάτων και να καθορίσει τη μελλοντική εξέλιξη και μορφή τους μέσω περιορισμών σχετικά με τα τυχόν νέα τμήματα που μπορεί να αναγερθούν στο σύνολο.

Η αλλεπάλληλη ύπαρξη κατακτητών στον ελλαδικό χώρο και η προσπάθεια εξάλειψης των στοιχείων της αρχιτεκτονικής τους έπειτα από την αποχώρηση τους, έθεσε από πολύ νωρίς χρονολογικά, απαραίτητη την ανάγκη προστασίας του αρχαιολογικού πλούτου και των στοιχείων του ελληνικού πολιτισμού. Τέτοια προβλήματα εκδηλώθηκαν στο τέλος της Τουρκοκρατίας, οπότε καταστράφηκε ένας μεγάλος αριθμός οθωμανικών αρχιτεκτονημάτων και συγχρόνως βυζαντινών αρχιτεκτονικών μορφών. Στη συνέχεια στη σύγχρονη Ελλάδα, λόγω της έντονης αστικοποίησης κατά τη δεκαετία του '50 σημειώθηκε η άναρχη δόμηση στον τομέα της πολεοδομίας, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, η οποία οδήγησε στην κατεδάφιση διατηρητέων κτιρίων και την ανέγερση νέων πάνω σε κτίσματα σπουδαίας πολιτισμικής αξίας.[8]

Ο πρώτος αρχαιολογικός νόμος θεσπίστηκε το 1834 κατά την περίοδο της Αντιβασιλείας του Όθωνα .Είναι ο νόμος Ν10/22-5-1834 του Μάουερ που βασίστηκε στο ιταλικό δίκαιο[9]. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό οι αρχαιότητες είναι εθνικό κτήμα όλων των Ελλήνων, ενώ προβλέπεται η σύσταση σχετικής κρατικής υπηρεσίας και δημιουργίας μουσείων για την στέγαση των μνημείων.

Στη συνέχεια κατά τα χρόνια που διετέλεσε ως κυβερνήτης ο Καποδίστριας, με τη διαταγή του, 2400/12-5-1878 κατοχυρώθηκε η απαγόρευση εξαγωγής των ελληνικών αρχαιοτήτων από την ελληνική επικράτεια και η παραχώρηση τους στην κυβέρνηση.[10]

Οι πρώτες οργανωμένες προσπάθειες προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς αφορούν αποκλειστικά τα μεμονωμένα μνημεία . Η πρώτη επίσημη μορφή προστασίας διατυπώνεται στο Χάρτη της Αθήνας το 1931 σχετικά με την αποκατάσταση και διατήρηση ιστορικών μνημείων.[11]Σύμφωνα με το πλαίσιο του Ν. 5351/32(ΦΕΚ 275/Α/1932) *'Περί αρχαιοτήτων'* που ψηφίζεται το 1932, προσδιορίζεται ο τρόπος ανασκαφής, τα μέσα και η έκθεση των μνημείων[12] προ του 1830 ενώ ιδιαίτερη σημασία δίνεται στα αρχαία μνημεία.[13]Αποτέλεσε τον κύριο αρχαιολογικό νόμο για εβδομήντα χρόνια.

Το 1950 εκδίδεται το πλαίσιο Ν.1469 *'Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του*

---

[8] Α. Ζέρη, *Η συνταγματική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς*, Αθήνα, 2007,σελ.10

[9] Α. Ζέρη, ό.π. , σελ.10

[10] Α. Ζέρη, ό.π. , σελ.10

[11] Α. Μεταλληνού, *Προς ένα θεσμικό πλαίσιο προστασίας παραδοσιακών οικισμών*, Θεσσαλονίκη, 2013,σελ.46

[12] Ως αρχαία μνημεία θεωρούνται τα έργα αρχιτεκτονικής, γλυπτικής, γραφικής και οποιασδήποτε γενικά τέχνης , όπως οικοδομήματα και αρχιτεκτονικά μνημεία, βάθρα, υδραγωγεία, οδοί τείχη, τάφοι, λαξεύματα, αγάλματα, ανάγλυφα, ειδώλια, επιγραφές, ζωγραφιές, αγγεία, όπλα, κοσμήματα και άλλα έργα και σκεύη, δακτυλιόλιθοι, νομίσματα κτλ. Δεν εξαιρούνται τα αντικείμενα από την εποχή του Χριστιανισμού και του μεσαιωνικού ελληνισμού. Μ. Αυγουστιανάκη, Νομοθετικό πλαίσιο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς

[13] Φ.Μαλλούχου- Tufano & Δ. Διμέλλη, *Θεσμικό πλαίσιο και εργαλεία προστασίας παραδοσιακών οικισμών από τη θεωρία στην πράξη*, Χανιά, 2013, σελ.6

1830' (ΦΕΚ 169/Α/07.08.1950). Εκτός από τα μνημεία, οικοδομήματα ή έργα τέχνης μεταγενέστερα του 1830, τίθενται υπό προστασία τόποι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.[14] Το πλαίσιο του 1950 ακολουθεί τη λογική του πλαισίου του 1930 σε ό ,τι αφορά το περιεχόμενο και τις ενέργειες που υπαγορεύει.

Για τα επόμενα είκοσι χρόνια η προστασία αφορά μεμονωμένα μνημεία και αρχαιότητες ή τοπία φυσικού κάλλους. Μέχρι το 1973 που δημοσιεύεται το νομοθετικό πλαίσιο (ΦΕΚ 124/Α/09.06.1973) περί *'Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού'*,[15] το οποίο θεσπίζει την προστασία και διατήρηση των παραδοσιακών οικισμών του ελλαδικού χώρου, ξεπερνώντας τα όρια του ατομικού μνημείου, αναφερόμενος σε ολόκληρο οικιστικό σύνολο. Έθετε τις βάσεις για την προστασία τους μέσω του προσδιορισμού όρων δόμησης στους οικιστικούς ιστούς, όπως και μέσω της διαφύλαξης της αισθητικής των κτιρίων . Σύμφωνα με τον ΓΟΚ[16] ισχύει ότι μπορούν να θεωρηθούν διατηρητέα μνημεία, τμήματα οικισμών ή ολόκληροι οικισμοί λόγω των ιδιαίτερων στοιχείων της ιστορικής και λαογραφικής πορείας τους ή της πολεοδομικής, αισθητικής ή αρχιτεκτονικής μορφής τους, έπειτα από την απαραίτητη σύνταξη έκθεσης γι' αυτά. Επομένως τίθενται οι πρώτες βάσεις για την προστασία των οικισμών και της αρχιτεκτονικής μορφής τους.

Με τη ψήφιση του Συντάγματος του ελληνικού κράτους το 1975 [17] πραγματοποιείται μια πιο σημαντική προσπάθεια στον τομέα της προστασίας των οικισμών . Σύμφωνα με το Σύνταγμα, στο οποίο εμφανίζεται για πρώτη φορά η έννοια του πολιτισμικού περιβάλλοντος[18], την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της χώρας την αναλάμβανε το κράτος.[19] Με βάση τις προϋποθέσεις των περιοχών και των στοιχείων που τίθενται υπό προστασία, οι παραδοσιακοί οικισμοί εντάσσονται σ' αυτό το πλαίσιο και ξεκινάει μια διαδικασία προστασίας της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής μορφής τους, της ενότητας τους και των επιμέρους παραδοσιακών στοιχείων τους.[20] Στόχος του Συντάγματος είναι η προστασία των οικισμών να ξεπεράσει τα όρια της ατομικής προσπάθειας και να αποτελέσει πλέον κρατική ευθύνη.

Έναν χρόνο αργότερα δημοσιεύεται ο νόμος, Ν.360/1976 *'Περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος'*(ΦΕΚ Α' 151) σύμφωνα με τον οποίο, ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός συνδέονται με την προστασία του περιβάλλοντος και η περιβαλλοντική συνιστώσα είναι πλέον παρούσα στη σχετική νομοθεσία.[21] Στις τροποποιήσεις του ΓΟΚ του 1973, που έγιναν το 1977 εμφανίζεται για πρώτη φορά ο ορισμός ' *παραδοσιακός οικισμός* '.[22] Με τις τροποποιήσεις που θεσπίστηκαν, γίνονται αυστηρότεροι οι όροι δόμησης στους παραδοσιακούς οικισμούς με στόχο την καλύτερη προστασία τους.

Το προεδρικό διάταγμα του 1978 (ΦΕΚ 594/1978 Α') *'Περί χαρακτηρισμού ως παραδοσιακών οικισμών τινών του Κράτους και καθορισμού των όρων και των περιορισμών δομήσεως των οικοπέδων αυτών'* χαρακτηρίζει ως παραδοσιακούς οικισμούς ένα μεγάλο

---

14 Σύμφωνα με αυτόν τον νόμο προστατεύθηκαν το 1950 ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους η Μύκονος, η Ύδρα και η Πάτμος.(Φ.Μαλλούχου- Tufano & Δ. Διμέλλη Θεσμικό πλαίσιο και εργαλεία προστασίας παραδοσιακών οικισμών από τη θεωρία στην πράξη, Χανιά, 2013,σελ.6)

15 Α. Μεταλληνού, *Προς ένα θεσμικό πλαίσιο προστασίας παραδοσιακών οικισμών*, Θεσσαλονίκη, 2013,σελ.38

16 'Διά προεδρικών διαταγμάτων εκδιδομένων προτάσσει του υπουργού Δημοσίων Έργων κατόπιν αιτιολογημένης εκθέσεως της κατά περίπτωσιν αρμοδίας υπηρεσίας δύνανται να καθορίζονται οικισμοί ή τμήματά τους ως διατηρητέα λόγω του ιδιαίτερου ιστορικού, λαογραφικού, πολεοδομικού, αισθητικού ή και αρχιτεκτονικού χαρακτήρα αυτών'(Χριστοφιλόπουλου, Χωροταξία – Πολεοδομία, Τεύχος Β', Θεσμοί, σ. 261)

17 Το Σύνταγμα του 1975 θα αναθεωρηθεί στη συνέχεια το 1986, το 2001 και το 2008, για την προσθήκη νέων παραμέτρων προστασίας.

18 http://nomosphysis.org.gr/7052/i-prostasia-ton-paradosiakon-oikismon-dioikitiki-praktiki-kai-nomologia-noembrios-2003/, 04/11/2016,10:38

19 Ο όρος της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς κάλυπτε ένα ευρύ φάσμα αρχιτεκτονικών στοιχείων, από μεμονωμένα κτίρια ιστορικής σημασίας και εξαίρετης αρχιτεκτονικής μέχρι ολόκληρα οικιστικά σύνολα, ιστορικές πόλεις και χωριά, έως το φυσικό περιβάλλον τους.

20 Οι οικισμοί αποτελούν παραδείγματα που συνδυάζουν εύστοχα την παραδοσιακή αρχιτεκτονική , την ιστορική πορεία και τον άμεσο συσχετισμό με το φυσικό περιβάλλον.

21 Γ. Πολίτης, *Από τα σχέδια πόλεως στη βιώσιμη ανάπτυξη,* Αθήνα, 2004,σελ.3

22 Π. Κιούσης, *Παραδοσιακοί οικισμοί και πολιτισμικός τουρισμός: Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη, 2015, σελ.6

αριθμό οικισμών[23] του ελλαδικού χώρου, για τους οποίους παραθέτει ένα σύνολο περιορισμών και κανονισμών για την προστασία τους. Αναφέρονται οι προϋποθέσεις για την ανέγερση νέων κτισμάτων στο εσωτερικό τμήμα τους, οι όροι δόμησης και κάλυψης, οι επιτρεπόμενες χρήσεις, τα υλικά και ο τρόπος αποκατάστασης των στοιχείων τους. Οι όροι δόμησης θα αλλάξουν με το προεδρικό διάταγμα του 1989 όπου θα γίνουν αυστηρότεροι και θα ισχύσουν νέοι κανονισμοί για συγκεκριμένους οικισμούς.

Το 1981 ψηφίζεται ο νόμος Ν. 1116/81 *"Περί παροχής κινήτρων για την ενίσχυση της περιφερειακής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας και τη ρύθμιση συναφών θεμάτων"* με στόχο την ενίσχυση του τουριστικού τομέα στους παραδοσιακούς οικισμούς. Οι ιδιοκτήτες κτισμάτων εντός των παραδοσιακών οικισμών ή διατηρητέων κτισμάτων επιδοτούνται για τη μετατροπή τους σε παραδοσιακούς ξενώνες.[24]

Σύμφωνα με τον οικιστικό νόμο 1337 του 1983, δεν επιτρέπεται η δυνατότητα αναστολής κατεδάφισης αυθαίρετων κατασκευών εντός παραδοσιακών οικισμών.[25]Στόχος του νόμου είναι η προστασία του οικιστικού συνόλου από οποιαδήποτε αλλοίωση έχει υποστεί.

Δυο χρόνια αργότερα οι διαδικασίες χαρακτηρισμού των οικισμών ως παραδοσιακών θα αποσαφηνιστούν[26] σύμφωνα με το ΓΟΚ Ν.1577/1985, *' Προστασία αρχιτεκτονικής και φυσικής κληρονομιάς'* και θα γίνουν αυστηρότερες, ενισχύοντας το θεσμικό πλαίσιο προστασίας.[27]Θα γίνει μικρότερος ο συντελεστής κάλυψης [28]και θα ληφθούν μέτρα για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος γύρω από τους οικισμούς. Την ίδια χρονιά με το προεδρικό διάταγμα *'Τρόπος καθορισμού ορίων οικισμών της χώρας μέχρι 2000 κατοίκους, κατηγορίες αυτών και καθορισμός όρων και περιορισμών δόμησής τους'* (ΦΕΚ 181/3.5.1985 Δ'), θα ρυθμιστεί η διαδικασία ορισμού των ορίων των οικισμών με στόχο την αντιμετώπιση των οικισμών που δεν έχουν ρυμοτομικό σχέδιο.[29]

Την ίδια λογική αυστηρής προστασίας των οικισμών θα ακολουθήσει το Προεδρικό διάταγμα του 1989 (ΦΕΚ 293/1989 Δ'). Ο συντελεστής δόμησης στους παραδοσιακούς οικισμούς θα μειωθεί[30] με στόχο τον περιορισμό των νεόδμητων κτισμάτων. Το 1992 με το νόμο ν.2039/1992 (ΦΕΚ 61/13.4.1992 Α') κυρώνεται από την ελληνική βουλή η Σύμβαση της Γρανάδας.[31, 32]

Σύμφωνα με το νόμο 2508/1997 σχετικά με τη *'Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας'* (ΦΕΚ 124/13.6.1997 Α') τίθενται οι βάσεις για τη συσχέτιση του πολεοδομικού σχεδιασμού με την πολιτιστική κληρονομιά[33]. Η πολιτιστική κληρονομιά γίνεται τμήμα του πολεοδομικού σχεδιασμού, ο οποίος στοχεύει στην ανάδειξη και οργάνωση των οικισμών, την αναβάθμιση του περιβάλλοντος και την ανάδειξη των πολιτιστικών και παραδοσιακών στοιχείων του οικισμού. Στη συνέχεια με τον νόμο 2742/1999 *'Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις'*, ο χωροταξικός σχεδιασμός αναδεικνύει

[23] Πρόκειται για 420 οικισμούς στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας.
[24] http://www.profitability.gr/el/static/services-developmental-law.aspx, 07/11/2016, 21:32
[25] Π. Κιούσης, ό.π. ,σελ.8
[26] Α. Μεταλληνού, Παραδοσιακοί οικισμοί: Θεσμικό πλαίσιο προστασίας , Θεσσαλονίκη, 2013,σελ.36
[27] Π. Κιούσης, ό.π. ,σελ.8
[28] Το ποσοστό κάλυψης από 80% έγινε 60%.
[29] Α. Μεταλληνού, Προς ένα θεσμικό πλαίσιο προστασίας παραδοσιακών οικισμών, Θεσσαλονίκη, 2013,σελ.39
[30] Α. Μεταλληνού, ,ό.π.,σελ.28
[31] Πρόκειται για μια σύμβαση που καθορίζει τις κοινές αρχές προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ανάμεσα στα κράτη της Ευρώπης, ενώ περικλείεται η έννοια του παραδοσιακού οικισμού και του διατηρητέου μνημείου.
[32] Α. Μεταλληνού, Παραδοσιακοί οικισμοί: Θεσμικό πλαίσιο προστασίας , Θεσσαλονίκη, 2013,σελ.34
[33] Α. Μεταλληνού, Προς ένα θεσμικό πλαίσιο προστασίας παραδοσιακών οικισμών, Θεσσαλονίκη, 2013, σελ.44

τα στοιχεία πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ελλάδας.[34]

Με τον νόμο 3028/2002 (ΦΕΚ 153/28.6.2002 Α') με θέμα *'Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς'* προστίθενται στα υπό προστασία μνημεία- εκτός από τα αρχαία και τους αρχαιολογικούς χώρους- ιστορικοί χώροι και νεότερα μνημεία.[35] Η προστασία αυτών των στοιχείων γίνεται κύριος στόχος του χωροταξικού, πολεοδομικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού. Παράλληλα οριοθετούνται για πρώτη φορά ζώνες προστασίας αρχαιολογικών και ιστορικών τόπων. Ουσιαστικά πρόκειται για τον νέο αρχαιολογικό νόμο.[36]

Το 2010 κυρώνεται από την ελληνική Βουλή μια ακόμα ευρωπαϊκή σύμβαση, *η Σύμβαση του Τοπίου*, με τον νόμο ν. 3827/2010 (ΦΕΚ 30/25.2.2010 Α').[37] Η σύμβαση αφορά τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, το ρόλο του τοπίου στη διαμόρφωση τους όπως και στη σύσταση της τοπικής κουλτούρας.[38]

Έναν χρόνο μετά, με τον νόμο ν. 3937/2011 οι παραδοσιακοί οικισμοί θεωρούνται ως τμήματα ενός τοπίου με ιδιαίτερη αισθητική ή πολιτισμική αξία.[39]

Τέλος, το 2012 θεσπίζεται ο Νέος Οικοδομικός Κανονισμός (ν. 4067) (ΦΕΚ 79/9.4.2012 Α') που ορίζει ότι η πολιτιστική κληρονομιά πρέπει να ακολουθεί τις σύγχρονες ανάγκες και τους νέους τρόπους σχεδιασμού. Οι παραδοσιακοί οικισμοί ορίζονται από την αρχιτεκτονική και τη φυσική κληρονομιά, η προστασία των οποίων επιδιώκεται με νέες διατάξεις.[40]

Συμπερασματικά, στην πορεία διατύπωσης του ελληνικού πλαισίου προστασίας παρατηρείται η σταδιακή μετάβαση των διατάξεων από μεμονωμένα μνημεία σε ολόκληρα οικιστικά σύνολα. Λαμβάνεται αρχικά υπόψη η ανάγκη διατήρησης της υφιστάμενης εικόνας και αρχιτεκτονικής των οικισμών, ενώ στη συνέχεια διατυπώνονται περιορισμοί για τη μελλοντική ανέγερση κτιρίων στο εσωτερικό τους. Παράλληλα παρατηρείται η αυστηρότερη διατύπωση των περιορισμών με την πάροδο του χρόνου για την καλύτερη δυνατή διασφάλιση της ακεραιότητας της παραδοσιακής φυσιογνωμίας των οικισμών. Τέλος ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι σταδιακά συμπεριλαμβάνονται στα διατάγματα προστασίας των οικισμών και το φυσικό περιβάλλον τους, για το οποίο θεσπίζονται περιορισμοί.

Έπειτα από την σύντομη αναφορά στα πλαίσια προστασία των παραδοσιακών οικισμών, είναι δυνατή η διατύπωση συμπερασμάτων σχετικά με τους τρόπους προστασίας που αναφέρονται. Προκύπτουν οι εξής παραδοχές:

- Επιδιώκεται η ανάδειξη και προστασία των παραδοσιακών συνόλων μέσα από τον πολεοδομικό, χωροταξικό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό.
- Η προστασία των παραδοσιακών και ιστορικών στοιχείων είναι κύρια προϋπόθεση για τη διατήρηση της παραδοσιακής φυσιογνωμίας του συνόλου
- Κρίνεται απαραίτητη η αποκατάσταση και η προστασία διατηρητέων κτιρίων για την ενίσχυση της ιστορικής μορφής των

---

34 Φ.Μαλλούχου- Tufano & Δ. Διμέλλη, ό.π. ,σελ.7
35 Α. Κουδούνη, Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των παραδοσιακών οικισμών. Επικαλύψεις αρμοδιοτήτων, αδυναμίες στη συστηματοποίηση κριτηρίων προστασίας και προβλήματα εφαρμογής, Καλαμάτα, 2014,σελ.2
36 Φ.Μαλλούχου- Tufano & Δ. Διμέλλη, ό.π. ,σελ.7
37 Φ.Μαλλούχου- Tufano & Δ. Διμέλλη, ό.π. , σελ.7
38 Α. Μεταλληνού, Παραδοσιακοί οικισμοί: Θεσμικό πλαίσιο προστασίας , Θεσσαλονίκη, 2013,σελ.21
39 Α. Μεταλληνού, ό.π., σελ.32
40 Α. Μεταλληνού, ό.π. , σελ.30

οικισμών.

- Θεσμοθετείται η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος στην περιοχή περιμετρικά των οικισμών, όπως και η θέσπιση ζωνών προστασίας, όπου είναι απαραίτητο.
- Απαιτείται η τήρηση των κανόνων και περιορισμών σχετικά με τους όρους δόμησης και κάλυψης, όπως και για τις χρήσεις που θα φιλοξενηθούν στο εσωτερικό του οικισμού
- Επιδιώκεται η σωστή και νόμιμη αποκατάσταση των κτιρίων στο εσωτερικό του οικισμού σύμφωνα με τα πλαίσια προστασίας που έχουν θεσπιστεί.

Παρά την προσπάθεια που γίνεται, οι ελλείψεις των διαταγμάτων - σε συνδυασμό με τις ιδιαιτερότητες και ανάγκες κάθε περιοχής- και η συνεχής ψήφιση και έκδοση νέων οδηγεί σε ένα νομικό χάος. Θεσπίζεται ένας μεγάλος αριθμός κανονισμών, οι οποίοι στη συνέχεια αναθεωρούνται σε σύντομα χρονικά διαστήματα ή αναδιατυπώνονται εκ νέου τμήματα τους με αποτέλεσμα να υπάρχει μια σύγχυση στον τομέα της προστασίας των οικισμών. Αυτά τα προβλήματα σε συνδυασμό με την απουσία άμεσου ελέγχου και επίβλεψης των διαδικασιών αποκατάστασης παλιών ή ανέγερσης νέων κτιρίων, έχει οδηγήσει σε αρκετές περιπτώσεις στην καταπάτηση των θεσπισμένων νόμων και στην αλλοίωση των οικισμών.

ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

3.Ανάλυση ορεινού οικισμού

Έπειτα από τη μελέτη των θεσμικών πλαισίων προστασίας των παραδοσιακών οικισμών και την παράθεση των βασικών σχετικών ορισμών, επιχειρείται η καταγραφή της δομής των ορεινών παραδοσιακών συνόλων. Στόχος είναι η διατύπωση των βασικών αρχών σχεδιασμού και των χαρακτηριστικών για την παροχή πληροφοριών σχετικά με τη διάρθρωση τους και τη μετέπειτα ανάλυση των οικισμών της Δημητσάνας και του Μετσόβου.

3.1.Ανάγλυφο

Η Ελλάδα αποτελεί την πιο ορεινή περιοχή των Βαλκανίων και της Μεσογείου με το 70,7% του ανάγλυφου της να αποτελείται από ορεινές περιοχές, οι οποίες δεν αρθρώνουν ένα δίκτυο μεταξύ τους.[41] Αντιθέτως είναι διασκορπισμένες στο σύνολο του ελλαδικού χώρου.

Η δυσπρόσιτη τοποθεσία, οι έντονες υψομετρικές διαφορές και οι απόκρημνες περιοχές αποτέλεσαν κύρια χαρακτηριστικά των περιοχών ανέγερσης των ορεινών οικισμών. Τα χαρακτηριστικά αυτά λειτούργησαν σαν τείχος προστασίας τόσο για τον πληθυσμό όσο και για την ταυτότητα του οικισμού. Συνήθως επιλέγονταν οι πιο ομαλές μορφολογικά περιοχές- στο σύνολο των ορεινών- ή περιοχές κοντά στο υδάτινο στοιχείο για τον σχηματισμό οικιστικού ιστού, για την εξασφάλιση βασικών στοιχείων για τον πληθυσμό .[42] Η εμφάνιση των πρώτων ορεινών οικισμών σημειώνεται από τα πρώτα χρόνια της πορείας του ελληνισμού με την κατασκευή οικιστικών μονάδων σε περιοχές με μεγάλο υψόμετρο.

Η σχέση και ο σεβασμός του ανεγερθέντος οικιστικού συνόλου απέναντι στη φύση είναι εμφανής σε όλες τις εκφάνσεις του και αντικατοπτρίζει την ομαλή συμβίωση των δυο αυτών στοιχείων. Οι διαδικασίες που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του οικισμού, τα υλικά και η μορφή του επηρεάστηκαν κυρίως από το περιβάλλον και την φύση, ενώ στόχο είχαν την ομαλή ένταξη τους μέσα σ' αυτή και την ανάδειξη της.

Η διάρθρωση των ορεινών οικισμών είναι άνισα κατανεμημένη στην έκταση του ελλαδικού χώρου. Παρατηρείται η συγκέντρωση τους κυρίως στην περιοχή της Ηπείρου και της Θεσσαλίας[43] που συναντάται η πλειοψηφία των ορεινών ελληνικών όγκων.

---

41 Α. Μπασιούκα, *Η δημογραφική ταυτότητα των ορεινών περιοχών της Ελλάδας*, Αθήνα,2011, σελ.16
42 Α. Μεταλληνού, *Παραδοσιακοί οικισμοί: Θεσμικό πλαίσιο προστασίας* , Θεσσαλονίκη, 2013,σελ.49
43 Σ .Γιαννακοπούλου, *Αποτίμηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των ορεινών περιοχών με μεθόδους περιβαλλοντικής οικονομίας*, Αθήνα, 2012,σελ.41

3.2.Ιστορικά στοιχεία

Οι ορεινές περιοχές σε όλο τον κόσμο αποτέλεσαν κοιτίδες σπουδαίων πολιτισμών από την αρχαιότητα, πλήρως ενταγμένων στο τοπίο με έντονο το συναίσθημα της αυτάρκειας και της αυτονομίας.[44] Ο ορεινός ελλαδικός χώρος αποτελούσε διαχρονικά καταφύγιο για τους ανθρώπους .[45] Σταδιακά όμως μετατρέπεται σε πυρήνα Επανάστασης και πεδίο μάχης με το μεγαλύτερο ποσοστό των πολεμικών μαχών να διαδραματίζεται στα ελληνικά βουνά .Δεν σημειώνεται συγκεκριμένη χρονολογία δημιουργίας του πρώτου ορεινού οικισμού, καθώς το μόνο στοιχείο που προκύπτει από τις μελέτες είναι η σταδιακή αύξηση του αριθμού των οικιστικών μονάδων στα βουνά που οδήγησε στην εμφάνιση των πρώτων οικιστικών θυλάκων.

Μια ακόμα εκδοχή του τρόπου διάρθρωσης των οικισμών είναι η μετακίνηση και εγκατάσταση πληθυσμιακών ομάδων με συγγένεια μεταξύ τους σε νέες περιοχές με στόχο τη δημιουργία ενός νέου οικιστικού συνόλου.[46]

Με βάση τα ιστορικά στοιχεία, οι ορεινοί οικισμοί εδραιώνονται στον ελλαδικό χώρο κατά τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας-15ος -16ος αιώνας-, όπου αρκετοί κάτοικοι πεδινών -και όχι μόνο -περιοχών καταφεύγουν στα βουνά για την αποφυγή της συμβίωσης τους με το τούρκικο στοιχείο και την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής. Σημειώνονται παραδείγματα οικισμών που προϋπήρχαν από την αρχαιότητα και κατοικούνται αδιάκοπα μέχρι σήμερα, όπως στη Μακεδονία, την Πίνδο[47] και την Αρκαδία, αλλά η πλειοψηφία στο σύνολο των οικιστικών ιστών εμφανίζεται χρονικά αργότερα. Σε κάθε περίπτωση η σύσταση των οικισμών δεν ήταν από το μηδέν, αλλά ήταν αποτέλεσμα της σταδιακής συνένωσης μικρότερων οικιστικών μονάδων.

Όσον αφορά την κατοίκηση των ορεινών περιοχών στον ελλαδικό χώρο, κύρια οργανωμένη πληθυσμιακή ροή προς τα υψηλά μορφολογικά τμήματα της χώρας παρατηρείται κατά τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας .Ένας μεγάλος αριθμός Ελλήνων επέλεξε να εγκαταλείψει τα αστικά κέντρα και τις πεδινές περιοχές-όπου εγκαταστάθηκαν κατά κύριο λόγο οι Τούρκοι-και να αναζητήσει καταφύγιο στα βουνά και στα πρώτα σπίτια που είχαν δημιουργηθεί εκείνα τα χρόνια . Παράλληλα υπήρχαν και αρκετοί Έλληνες πολίτες που διώκονταν από τους Τούρκους και κατέφυγαν στα βουνά αναζητώντας καταφύγιο. Από την άλλη πλευρά, οι Τούρκοι κατακτητές επέλεξαν την εγκατάσταση τους σε πεδινές περιοχές και σε ήδη διαμορφωμένες κοινωνίες, για λόγους καλύτερης εποπτείας του ελληνικού πληθυσμού, εξασφάλισης βασικών εφοδίων για τις ανάγκες τους και τη δυνατότητα ευελιξίας στον τομέα της επικοινωνίας- επιβολής στις γύρω περιοχές.

Ένας ακόμα λόγος αυτής της μετανάστευσης ήταν η προσπάθεια αποφυγής της βαριάς φορολογίας που επέβαλε ο τούρκικος ζυγός στους Έλληνες κατοίκους . Κατά την Τουρκοκρατία παρατηρείται η παραχώρηση προνομίων από τους Τούρκους στους κατοίκους των ορεινών οικισμών, γεγονός που διευκόλυνε την ζωή των κατοίκων ενώ βοήθησε και την οικονομική άνθιση των συγκεκριμένων περιοχών. Κύριος λόγος παραχώρησης των προνομίων ήταν η επιδίωξη διατήρησης καλών σχέσεων μεταξύ των Τούρκων και των ορεινών πληθυσμών, οι οποίοι αποτελούσαν το πλέον επαναστατικό κίνημα της εποχής καθώς και η συνεργασία

44 Σ .Γιαννακοπούλου, ό.π., σελ.21
45 http://www.ntua.gr/MIRC/db/epirus_db/PERIVALLON/%CE%91llilepidrasi1.pdf, 20/09/2016
46 Σ .Γιαννακοπούλου, ό.π., σελ.42
47 http://www.ntua.gr/MIRC/db/epirus_db/PERIVALLON/%CE%91llilepidrasi1.pdf, 20/09/2016

μεταξύ τους με στόχο την αποφυγή εντάσεων .Συμπερασματικά, δεν είναι λανθασμένη η υπόθεση ότι η παροχή των προνομίων αποτέλεσε μια έμμεση επιβολή της δύναμης του Τούρκου κατακτητή. Μέσω της αμοιβαίας εκπλήρωσης των επιδιώξεων των δυο πλευρών, αποφευγόταν τυχόν διαμάχες και ταραχές στο εσωτερικό της χώρας.

Οι ορεινές περιοχές επανέρχονται στο ιστορικό προσκήνιο κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο όπου μετατρέπονται σε πεδία μάχης, καθώς στα ελληνικά βουνά τρέπονται οι αντάρτες και οι ελληνικές δυνάμεις.

Αργότερα στις ορεινές οικιστικές μονάδες θα επέλθει η παρακμή και η πληθυσμιακή εγκατάλειψη, λόγω του γεγονότος ότι κατά τις δεκαετίες μετά το 1940 η αστυφιλία θα πλήξει την ελληνική κοινωνία με τον ορεινό πληθυσμό να μετακινείται σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα. Παράλληλα η έλλειψη ενός αναπτυξιακού πλαισίου για τις ορεινές περιοχές και η επικέντρωση όλης της προσοχής και της οικονομικής εξέλιξης στα αστικά κέντρα, οδήγησε στο μαρασμό των ορεινών κοινοτήτων.

3.3.Πληθυσμιακά στοιχεία

Ο πληθυσμός των ορεινών οικισμών εξαρτάται από ένα σύνολο παραγόντων ιστορικού, κοινωνικού και οικονομικού συνόλου. Οι αυξομειώσεις πληθυσμού που σημειώνονται στο ορεινό τοπίο είναι συνεχείς στην πορεία της ιστορίας. Στην πλειοψηφία τους οι οικισμοί γνωρίζουν τη μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού κατά τον 15^{ο}-17^{ο} αιώνα, όπου λόγω της Τουρκοκρατίας το ορεινό τοπίο αποτελεί σωτήριο καταφύγιο για μεγάλο τμήμα του πληθυσμού,καθώς και κατά την περίοδο του 16^{ου}-18^{ου}αιώνα που αρκετές ορεινές οικιστικές κοινότητες γνωρίζουν οικονομική ακμή και ευημερία λόγω των προνομίων που τους παραχωρούνται.

Η περιορισμένη έκταση και οι δύσκολες καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν στις ορεινές περιοχές ήταν κύριοι λόγοι μη δυνατότητας ύπαρξης σταθερού πληθυσμού. Οι φυσικοί πόροι δεν επαρκούσαν για την κάλυψη των αναγκών μεγάλου μεγέθους πληθυσμού. Εφόσον λοιπόν τίθεται το θέμα της μη δυνατότητας επιβίωσης, αρκετοί κάτοικοι επιλέγουν να περνούν μέρος του χρόνου σε κοντινά αστικά κέντρα για την εξασφάλιση των καθημερινών αναγκών τους.

Κατά τον 19^{ο} και μέχρι και τον 20^{ο}αιώνα σημειώνεται το κίνημα της αστυφιλίας, με το μεγαλύτερο ποσοστό του ορεινού πληθυσμού να επιλέγει την εγκατάλειψη των ορεινών περιοχών και τη μετακίνηση του σε μεγάλα αστικά κέντρα. Κατά την προαναφερθείσα χρονική περίοδο, οι ορεινοί οικισμοί πλήττονται από πληθυσμιακές απώλειες, όμως διατηρούν ένα μικρό τμήμα του αρχικού πληθυσμού τους. Παράλληλα στα τέλη του 20^{ου}αιώνα σημειώνεται έντονη πληθυσμιακή μετανάστευση προς άλλες χώρες και ηπείρους για εύρεση δουλείας, στοιχείο που πλήττει περισσότερο την ήδη επιβαρυμένη πληθυσμιακή απώλεια των ορεινών περιοχών.

Τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά των ορεινών οικισμών θα μεταβληθούν κατά τον 21^{ο} αιώνα, όπου σημειώνεται μια σημαντική πληθυσμιακή στροφή προς τις ορεινές περιοχές. Μέρος του πληθυσμού επιστρέφει στην ορεινή του βάση, ενώ η εξέλιξη του τουρισμού και των εναλλακτικών μορφών του, θα επιδράσει θετικά στη νέα πληθυσμιακή εγκατάσταση. Σήμερα το 28,14 % του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας κατοικεί στα βουνά.[48]Σημειώνονται όμως και παραδείγματα πλήρους εγκατάλειψης ορεινών

[48] Α. Μπασιούκα, ό.π. ,σελ.224

οικισμών.

3.4.Δομή ορεινού οικισμού

Η μορφή και ο τρόπος ανάπτυξης των ορεινών οικισμών είναι άμεσα συνυφασμένα με το περιβάλλον και το ανάγλυφο της περιοχής τους, όπως και από την ιστορική πορεία και τις επιρροές από άλλους πολιτισμούς .Ως συνέπεια της μοναδικότητας της μορφολογίας και της ιστορικής πορείας κάθε περιοχής, αποτέλεσε φυσικό επακόλουθο η διαφορετική δομή και ο σχηματισμός του κάθε οικισμού. Όμως παρατηρούνται αρκετές κοινές αρχές που διέπουν τον τρόπο σχηματισμού της πλειοψηφίας των οικισμών. Η αιτιολόγηση των κοινών αυτών στοιχείων προκύπτει ως αποτέλεσμα πολλών παραγόντων όπως πιθανές ομοιότητες ή περιορισμοί στο φυσικό περιβάλλον, κοινές ανάγκες των κατοίκων, την πολιτισμική όσμωση μεταξύ διαφόρων περιοχών και τη γενικότερη παραδοχή ότι στην ωριμότερη φάση η αρχιτεκτονική είναι δημιούργημα μαστόρων που ταξίδευαν ανά περιοχές και μετέφεραν στα δημιουργήματα τους στοιχεία από τις δικές τους παραδόσεις και τα δικά τους πρότυπα και τεχνικές .[49]

Η εικόνα ενός ελληνικού ορεινού οικισμού-παρά τις όποιες διαφορές σημειώνονται ανάμεσα στο εύρος τους - παρουσιάζει ορισμένα κοινά στοιχεία, τα οποία εμφανίζονται στους περισσότερους οικισμούς και συνθέτουν μια κοινή λογική οικοδόμησης. Κύρια αιτία σχηματισμού των ορεινών οικιστικών ιστών αποτέλεσε η ανάγκη άμυνας και επιβίωσης των κατοίκων σε δυσχερείς ιστορικά περιόδους. Η ορεινή σύσταση και μετέπειτα επέκταση του πολεοδομικού ιστού αποτελεί μια περίπλοκη διαδικασία, καθώς αυτή η μορφή διαμόρφωσης οικιστικού συνόλου είναι πιο δύσκολη από την πεδινή επέκταση οικισμού .[50] Κύριο στοιχείο που χαρακτηρίζει τη μορφολογία του ορεινού πολεοδομικού ιστού είναι ο σεβασμός προς την φύση και το τοπίο κατά τη δημιουργία του, επιτυγχάνοντας σε αρκετές περιπτώσεις τα κτίσματα του να αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του φυσικού περιβάλλοντος. Ως αποτέλεσμα της μοναδικότητας του ανάγλυφου κάθε περιοχής και των εδαφικών ιδιαιτεροτήτων που αντιστοίχως εμφανίζει, δεν σημειώνεται μια κοινή πολεοδομική μορφή των οικισμών στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας, δεδομένου ότι οι επιρροές που δέχονται κατά τη δημιουργία και σύσταση τους είναι διαφορετικές.

Βασικό στοιχείο που συναντάται στο μεγαλύτερο ποσοστό των ορεινών πολεοδομικών ιστών είναι η κεντρική πλατεία. Αποτελεί το δημόσιο χώρο στο εσωτερικό του οικισμού, ενώ συνήθως σε κοντινή απόσταση υπάρχει εκκλησία, κρήνη και κάποιο μεγάλο σε ύψος δέντρο, συνήθως πλάτανος.[51]Αντικατοπτρίζεται με αυτόν τον συνδυασμό ο ρόλος και η σημασία της θρησκείας στην πορεία του οικισμού και η σχέση ανάμεσα σε κοινωνική και εκκλησιαστική ζωή. Για την κατασκευή της πλατείας επιλέγονται φυσικά υλικά, όπως πέτρα και πλάκες, ενώ σημαντικό ρόλο στην ομαλή ένταξη της στο περιβάλλον έχουν τα δέντρα, που εμφανίζονται σε όλες τις πλατείες. Το σύνολο των βασικών αξόνων επικοινωνίας και κίνησης καταλήγει σ' αυτήν ενισχύοντας τη σημασία της άποψης ότι αποτελεί το κέντρο του οικισμού. Περιμετρικά της κεντρικής πλατείας διαρθρώνονται τα δημόσια κτίρια, τα οποία

[49] Σ.Γιαννακοπούλου, ό.π. , σελ.40
[50] Κ.Τσιπίρας, *Ο Ελληνικός ορεινός χώρος ως και η φύση του ως «Όλον»*, Μέτσοβο, Ιούνιος, 2001.σελ.3
[51] Χ.Λέκκα, *Ανάπλαση της κεντρικής πλατείας του Μετσόβου*, Αθήνα, 2012,σελ.12

διαφέρουν ως προς το μέγεθος και τον διάκοσμο από τις κατοικίες.[52] Πρόκειται συνήθως για κτίσματα με πλούσιο αρχιτεκτονικό διάκοσμο σε σύγκριση με τις υπόλοιπες κατοικίες, οι οποίες διαρθρώνονται κοντά στα δημόσια κτίσματα και ακολουθούν μια πιο απλή και λιτή αρχιτεκτονική.

Βέβαια σημειώνονται περιπτώσεις ορεινών οικισμών που δεν εμφανίζεται στον ιστό τους κεντρική πλατεία, τον ρόλο της οποίας αντικαθιστούν είτε προαύλιοι χώροι εκκλησιών είτε μικρότερα πλατώματα.

Η χάραξη των δρόμων ακολουθεί την μορφολογία του εδάφους, για να μην καταστρέψει τις φυσικές χαράξεις, όπως και για λόγους οικονομίας. Ακολουθώντας τις φυσικές αυτές χαράξεις, το κόστος είναι μικρότερο από τη δημιουργία καινούριων. Τα υπόλοιπα στοιχεία που συνθέτουν τον οικιστικό θύλακα ,όπως είναι οι δημόσιοι χώροι, τα υπόλοιπα κτίσματα-σπίτια και δημόσια κτίρια-δεν έχουν την ίδια μορφολογία σε κάθε οικισμό, όμως το κοινό χαρακτηριστικό είναι ο σχεδιασμός και η ανέγερση τους με βάση τη μορφολογία και τη κλίση του εδάφους.

Τα εσωτερικά δίκτυα του οικισμού επηρεάζονται και αυτά από τη μορφολογία και προκειμένου να είναι συμβατά μ'αυτήν, δεν ακολουθούν γεωμετρικές χαράξεις ή κάναβο αντιθέτως ακολουθούν μια πιο ελεύθερη μορφή εξέλιξης.

3.5. Απασχόληση και οικονομία

Η κύρια απασχόληση των ορεινών οικισμών στον ελλαδικό χώρο ήταν η κτηνοτροφία, ενώ σε ορισμένους οικισμούς εμφανίζονται και κάποιες βιοτεχνίες. Το άγονο βραχώδες έδαφος δε εμπόδισε την ανάπτυξη της γεωργίας, η οποία αναπτύχθηκε σε μικρό βαθμό.[53] Οι ελληνικοί οικισμοί παρουσιάζουν διαφορετικές ταχύτητες ανάπτυξης και ακμής-με χρονολογικό εύρος κατά κύριο λόγο από τον 16^{ο}έως τον 19^{ο}αιώνα-,καθώς μέχρι τον 19^{ο}αιώνα ο ελλαδικός χώρος δεν ήταν μια οργανωμένη ενότητα. Επομένως η εξέλιξη τους ήταν διαφορετική, καθώς αποτελούσαν αυτόνομες μονάδες.

Το χρονικό διάστημα κατά τον 16^{ο}– 18^{ο} αιώνα είναι η κύρια περίοδος οικονομικής άνθισης, κατά την οποία οι οικισμοί συνεχίζουν την ελεύθερη πορεία τους χωρίς να βρίσκονται κάτω από τον άμεσο έλεγχο του τούρκικου ζυγού, στον οποίο πληρώνουν φόρους, όμως τα οικονομικά κέρδη που σημειώνονται αντισταθμίζουν και υπερτερούν έναντι στη φορολογία. Τροφοδοτούν με προϊόντα και πρώτες ύλες όχι μόνο την ελληνική επικράτεια αλλά και ξένες χώρες μέσω εξαγωγών.[54]

[52] Χ.Λέκκα, ό.π., σελ.13
[53] Ν.Κ.Μουτσόπουλος, *Τα ορεινά καταφύγια του βορειοελλαδικού ελληνισμού στην πρώιμη τουρκοκρατία*, http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/65-6.pdf ,04/10/2016
[54] Σ .Γιαννακοπούλου, ό.π. ,σελ.42

3.6.Αρχιτεκτονική ορεινών οικισμών

Η αρχιτεκτονική των ορεινών οικισμών χαρακτηρίζεται από την απλότητα των συμπαγών όγκων, τη λιτότητα της διάρθρωσης των λειτουργιών και την αυστηρή απουσία διακόσμου. Κύριο χαρακτηριστικό των κατοικιών είναι η λειτουργικότητα τους, η απουσία ανοιγμάτων στους ισόγειους και πρώτους ορόφους για λόγους ασφάλεια, καθώς και μια εσωστρέφεια που συνάδει με την απομόνωση των ορεσίβιων πληθυσμών. Στο σύνολο του οικιστικού ιστού παρατηρείται μια ομοιομορφία, ενώ τα μόνα κτίσματα που διαφοροποιούνται ως προς το μέγεθος, τον διάκοσμο και- πιθανόν- τα υλικά, προέρχονται από τις οικονομικά ανθηρές περιόδους στην πορεία των οικισμών και ανήκουν σε οικογένειες υψηλών οικονομικών στρωμάτων. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί η άποψη ότι η ανέγερση των συγκεκριμένων αρχοντικών αποτελούσε έναν τρόπο επιβολής και προβολής των οικονομικά εύπορων οικογενειών στο σύνολο του πληθυσμού.

Ως υλικά κατασκευής χρησιμοποιούνταν κυρίως η πέτρα και το ξύλο, το είδος και η προέλευση των οποίων ποικίλει ανάλογα με την περιοχή που αναπτύσσεται ο οικισμός. Τα υλικά που επιλέγονταν βρίσκονταν στο γύρω περιβάλλον τόσο για λόγους επίτευξης της καλύτερης δυνατής εναρμόνισης του δομημένου περιβάλλοντος στο φυσικό όσο και για λόγους οικονομίας. Κατά την εξέλιξη των οικισμών εμφανίζονται νέα δομικά υλικά, όπως για παράδειγμα τα μεταλλικά στοιχεία, τα οποία είναι είτε κατάλοιπα από τις εμπορικές σχέσεις με μεγάλα αστικά κέντρα του εξωτερικού είτε μεταγενέστερες χρονολογικά προσθήκες.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΟΙΚΙΣΜΟΣ: ΔΗΜΗΤΣΑΝΑ

4. Δημητσάνα

4.1. Θέση οικισμού

Λίγο πιο έξω από την πόλη της Τρίπολης, στο ορεινό τμήμα της Αρκαδίας συναντάται ένας από τους πιο γνωστούς γραφικούς ορεινούς οικισμούς της Ελλάδας, η Δημητσάνα.(Εικόνα 1) Πρόκειται για έναν οικισμό με μακρόχρονη ιστορία, που αναπτύσσεται σε υψόμετρο 958 μέτρων πάνω από τη θάλασσα και αποτελεί την πρωτεύουσα της επαρχίας Γορτυνίας του νομού Αρκαδίας.[55] Βρίσκεται σε μια από τις πλέον απομακρυσμένες περιοχές από τη θάλασσα στο σύνολο της πελοποννησιακής ενδοχώρας σε απόσταση 41 χιλιομέτρων από την πιο κοντινή ακτή. Θεωρείται ορεινός οικισμός σε σημαντική τοποθεσία ,καθώς βρίσκεται στο κέντρο της Πελοποννήσου ,(Διάγραμμα 1,2) στοιχείο που αναμφισβήτητα ευνόησε την ανάπτυξη οικισμού στην περιοχή. Αναπτύσσεται στις νοτιοδυτικές πλαγιές του όρου Μαίναλου, στο διάσελο δυο λόφων, της Αγίας Παρασκευής και του Κάστρου.[56] Οι δυο λόφοι ενώνονται με έναν στενό αυχένα, ο οποίος αποτελεί την περιοχή ανάπτυξης του οικισμού. Είναι το μόνο ομαλό υψομετρικά τμήμα της περιοχής, όπου θα μπορούσε να αναπτυχθεί οικισμός, καθώς περιμετρικά του υπάρχουν οι απότομες πλαγιές των λόφων με μεγαλύτερο υψόμετρο. Παράλληλα εκτός από το φυσικό όριο που δημιουργούν οι λόφοι ,η Δημητσάνα περιβάλλεται από τον ποταμό Λούσιο στα βορειοδυτικά και τον παραπόταμο Κάκκαβο στα ανατολικά με αποτέλεσμα στις τρεις πλευρές της να υπάρχει χαράδρα. Μάλιστα σύμφωνα με τον μύθο στον ποταμό Λούσιο οι νύμφες έλουσαν τον νεογέννητο θεό Δία, γι' αυτό πήρε αυτή την ονομασία.

Με βάση τη γεωγραφική θέση και τα φυσικά όρια της, η Δημητσάνα χαρακτηρίζεται ως δυσπρόσιτος οικισμός και θεωρείται φυσικό φρούριο. Χάρη σ' αυτά τα στοιχεία επιλέχθηκε για μόνιμη ή προσωρινή κατοίκηση από τους Αρκάδες σε πολλές ιστορικές περιόδους της Ελλάδας. Χαρακτηριζόταν πάντοτε σαν μια ορεινή ενδοχώρα με έντονο το στοιχείο της αυτοσυντήρησης και της αυτονομίας, ενώ το υψομετρικά έντονο ανάγλυφο της λειτούργησε

Εικόνα 1:Αεροφωτογραφία οικισμού

Διάγραμμα 1: Θέση οικισμού στην Πελοπόννησο

Διάγραμμα 2: Θέση οικισμού στην Αρκαδία

55 http://www.dimitsana.net/index.php?%2Fgr%2Fcontent%2Fview%2Ffull%2F146, 04/03/2016
56 arcadia.ceid.upatras.gr, 03/03/2016

και σαν τροχοπέδη για την εισχώρηση νεωτερισμών στο εσωτερικό του οικισμού.

Η εικόνα που έχει ο οικισμός σε συνδυασμό με τη φύση γύρω του αποτελεί αναμφισβήτητα μια μοναδική και άκρως επιτυχημένη συνύπαρξη. Το βραχώδες έδαφος της περιοχής ταιριάζει απόλυτα με τον ασβεστόλιθο που έχει χρησιμοποιηθεί για τα αρχοντικά του οικισμού, δίνοντας την εντύπωση ότι τα σπίτια αποτελούν φυσική συνέχεια του τοπίου και αναπόσπαστο κομμάτι της φύσης.(Εικόνα 2)

Μοιάζει με μια μικρότερη κορυφή ανάμεσα στους δυο λόφους, μια κορυφή που αντί για δέντρα έχει πετρόχτιστα αρχοντικά που καταλαμβάνουν άναρχα την πλαγιά ακολουθώντας τους ελεύθερους κανόνες της φύσης. (Εικόνα 3,4) Η συνύπαρξη του καταπράσινου τοπίου με τον πέτρινο οικισμό και οι πινελιές πορφυρού χρώματος στις σκεπές, έχουν σαν αποτέλεσμα τη σύνθεση μιας μοναδικής εικόνας που αιτιολογεί τον χαρακτηρισμό ‘στολίδι της Πελοποννήσου’ που έχει δοθεί στη Δημητσάνα.

Εικόνα 2:Οπτικές απόψεις του οικισμού από τους γύρω λόφους,οι οποίες μαρτυρούν την άναρχη εξάπλωση του πάνω στο διάσελο και την ακολουθία του κεκλιμένου εδάφους στη διάρθρωση των κτιρίων.

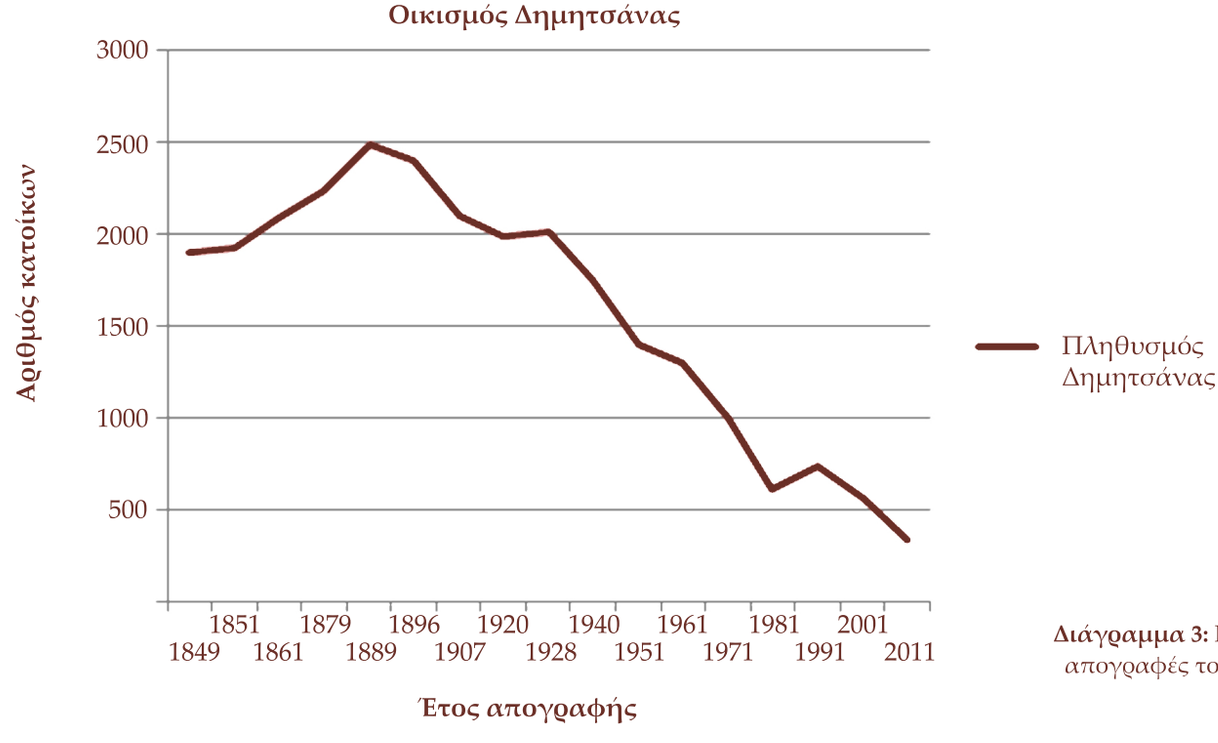
Εικόνα 3,4:Παρατίθεται η άποψη του χτιστού λόφου,που δημιουργείται από τον οικισμό σε παραβολή με το γύρω φυσικό τοπίο και τους λόφους.

4.2. Πληθυσμιακά στοιχεία

Η Δημητσάνα αποτελεί παράδειγμα οικισμού που κατοικείται αδιάκοπα από τα πρώτα χρόνια του σχηματισμού του. (Διάγραμμα 3) Ο πληθυσμός της αυξομειωνόταν με βάση τις ιστορικές συγκυρίες, όμως πάντοτε υπήρχε ένας αριθμός μόνιμων κατοίκων. Κύριος λόγος επιλογής της περιοχής από τους κατοίκους, ήταν η απρόσιτη και προνομιούχα για θέματα ασφάλειας τοποθεσία , καθώς αποτελούσε ένα φυσικό οχύρωμα Αντιθέτως όπως θα αναφερθεί και στη συνέχεια, η θέση και το ανάγλυφο της αποτέλεσαν κύριο λόγο μη ύπαρξης μεγάλου σταθερού πληθυσμού, επειδή το άγονο βραχώδες έδαφος της δεν μπορούσε να εξασφαλίσει επαρκή εφόδια και απασχόληση για πολλούς κατοίκους.

Οικισμός Δημητσάνας [57]

Έτος απογραφής	1849	1851	1861	1879	1889	1896	1907	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Πληθυσμός	1903	1933	2094	2241	2488	2400	2101	1990	2010	1747	1402	1300	996	612	740	564	342

Διάγραμμα 3: Πληθυσμιακές απογραφές του οικισμού της Δημητσάνας

[57] http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/showdetails?p_id=10095579&p_derive=book&p_topic=10007862, 12/10/2016

Κατά την Τουρκοκρατία, ο οικισμός γνωρίζει μεγάλη πληθυσμιακή αύξηση, καθώς αποτελεί καταφύγιο για τους Αρκάδες των πεδινών, ενώ μετά τον 18ο αιώνα-κύρια περίοδος ακμής για την Δημητσάνα –σημειώνεται η μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση. Σύμφωνα με την πρώτη απογραφή του ελληνικού κράτους, στην οποία συμμετέχει ο οικισμός, το 1849 απαριθμούνται 1903 μόνιμοι κάτοικοι στο εσωτερικό του. Για τα επόμενα πενήντα χρόνια, ο μόνιμος πληθυσμός αυξάνεται σταθερά, μέχρι το 1896 που παρατηρείται η μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση στην ιστορική πορεία του οικιστικού συνόλου. Η καταγραφή 2400 κατοίκων το 1896 αντικατοπτρίζει την σημαντική ανάπτυξη της Δημητσάνας και την άνθιση που γνωρίζει.

Σύμφωνα με τα επόμενα επίσημα στοιχεία του 1907, ο μόνιμος πληθυσμός αρχίζει να μειώνεται. Η μείωση αυτή θα οδηγήσει το 1920 τον πληθυσμό στους 1990 κατοίκους. Για πρώτη φορά, μετά από εβδομήντα χρόνια, απαριθμείται πληθυσμός μικρότερος των 2000 κατοίκων. Στην επόμενη απογραφή το 1928 σημειώνεται η τελευταία αύξηση του πληθυσμού της Δημητσάνας στο σύνολο της ιστορικής πορείας της. Αυτή οφείλεται στη σταδιακή μετεγκατάσταση κατοίκων από τους κοντινούς οικισμούς στη Δημητσάνα, η οποία αποτελούσε κέντρο της περιοχής και συγκέντρωνε το σύνολο των υπηρεσιών και χρήσεων.

Στη συνέχεια, σταδιακά ο πληθυσμός αρχίζει να μειώνεται και πολλοί Δημητσανίτες μεταναστεύουν σε άλλες ηπείρους, όπως στην Αμερική και την Αυστραλία καθώς και σε άλλες ανεπτυγμένες για την εποχή πόλεις όπως την Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη.

Στα πληθυσμιακά στοιχεία του οικισμού, αντικατοπτρίζεται η επιλογή της περιοχής σαν καταφύγιο για τις δύσκολες ώρες της Ελλάδας τόσο κατά την Τουρκοκρατία όσο και κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής το 1940.

Στη συνέχεια, καταγράφεται μια απότομη δημογραφική μείωση, κατά τις δεκαετίες 1960-1980, όπου ο μισός μόνιμος πληθυσμός εγκαταλείπει τη Δημητσάνα. Είναι οι δεκαετίες της αστυφιλίας και της μετανάστευσης, κατά τις οποίες ο πληθυσμός μετακινείται προς μεγάλα αστικά κέντρα ή άλλες χώρες και ηπείρους για την εύρεση εργασίας και την εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών ζωής.

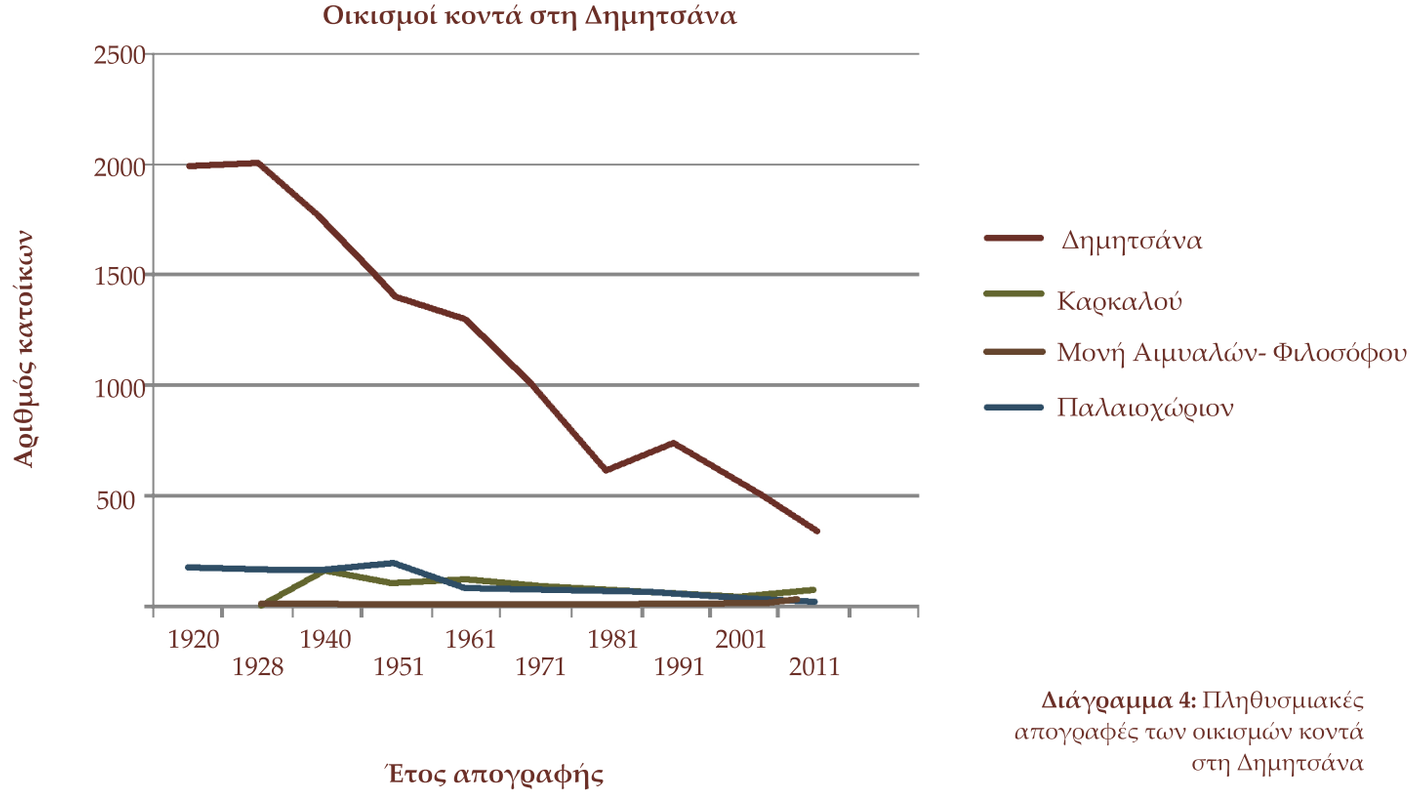
Η μείωση του αριθμού των μόνιμων κατοίκων είναι μεγάλη και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα με γρήγορους ρυθμούς, χωρίς όμως να εγκαταλείπεται πλήρως ο οικισμός. Οι πληθυσμιακές απώλειες είναι σταθερές, αλλά και ανησυχητικές, καθώς μόνο την τελευταία δεκαετία ο οικισμός έχει υποστεί μείωση φτάνοντας στο μισό του πληθυσμού που είχε στις αρχές του 21ου αιώνα. Η τελευταία αύξηση του πληθυσμού σημειώθηκε πριν περίπου 90 χρόνια, το 1928 και στη συνέχεια παρατηρούνται συνεχείς πληθυσμιακές απώλειες.[58] (Διάγραμμα 4)

Σήμερα ο οικισμός της Δημητσάνας έχει περίπου 342 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2011. , ενώ οι περιμετρικοί οικισμοί έχουν σχεδόν εγκαταλειφθεί, διατηρώντας αριθμό μόνιμων κατοίκων, μικρότερο από 70.[59]

[58] ό.π.
[59] ό.π.

Πληθυσμός οικισμών κοντά στη Δημητσάνα [60]

Έτος απογραφής	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Δημητσάνα	1990	2010	1747	1402	1300	996	612	740	564	342
Καρκαλού	0	0	173	109	123	103	69	63	45	76
Μονή Αιμυαλών	6	0	2	1	1	3	4	1	5	7
Παλαιοχώριον	178	158	164	198	86	86	75	67	40	22

Διάγραμμα 4: Πληθυσμιακές απογραφές των οικισμών κοντά στη Δημητσάνα

[60] ό.π.

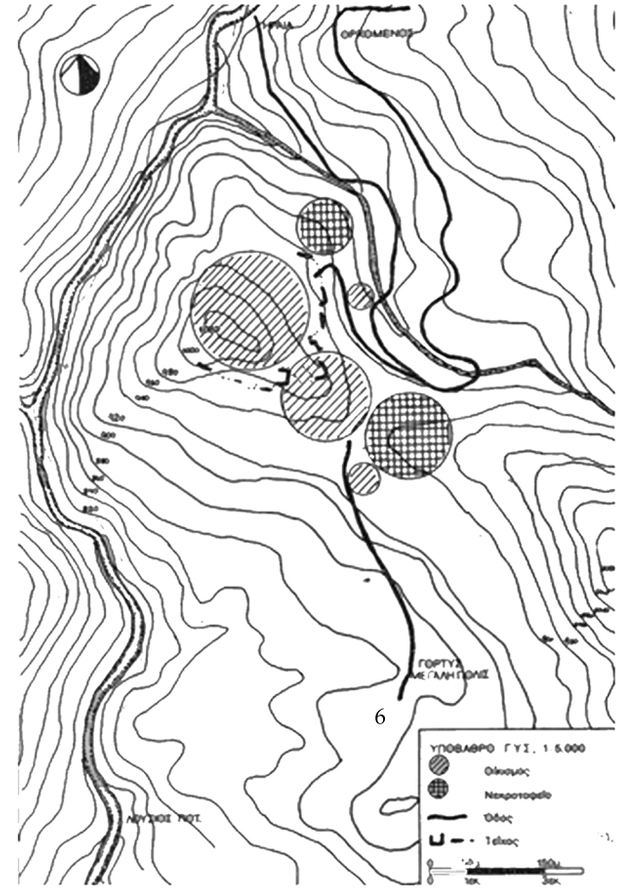
4.3. Ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη

4.3.1. Αρχαία Τεύθις

Η Δημητσάνα εμφανίζεται από τα αρχαία χρόνια στον ελλαδικό χώρο . Οι πρώτες πληροφορίες σύμφωνα με τον περιηγητή Παυσανία για τον οικιστικό ιστό χρονολογούνται από τον Τρωικό πόλεμο, όπου η πόλη συμμετείχε στην ελληνική αποστολή με τον βασιλιά της, που αναφέρεται ως Τεύθις ή Ορνύτις μαζί με τους υπόλοιπους Αρκάδες.[61]

Ο περιηγητής Παυσανίας επισκέπτεται την ορεινή Αρκαδία κατά τον 2ομ. Χ. αιώνα[62] και αναφέρει ότι στη θέση του σημερινού οικισμού αναπτύχθηκε ο αρχαίος οικισμός της Τεύθιδος, ο οποίος άκμασε κατά τη 2η χιλιετηρίδα π .Χ.[63,64] Η συγκεκριμένη ονομασία μάλλον προκύπτει από το σχήμα και τον τρόπο που αναπτύσσεται ο οικισμός σε σχέση με το περιβάλλον και τα γύρω βουνά, καθώς σε μετάφραση στα σύγχρονα ελληνικά η λέξη τεύθις σημαίνει σουπιά ή καλαμάρι. Το 174 μ. Χ. , ο περιηγητής βρίσκεται στην αρχαία Τεύθιδα και μας δίνει την εικόνα μιας πόλης οργανωμένης και κατοικημένης με ακρόπολη στο υψηλότερο σημείο της, περιτειχισμένης, που έχει τρεις ναούς στο εσωτερικό της :της θεάς Αθηνάς, της Αφροδίτης και της Αρτέμιδος. Ο οικισμός αναπτυσσόταν ελεύθερα νοτιοανατολικά του λόφου του Κάστρου εντός των τειχών. (Εικόνα 5)

Ο αρχικός πυρήνας της αρχαίας πόλης Τεύθιδος βρισκόταν στην περιοχή του Κάστρου στη κορυφή του ομώνυμου δυτικού λόφου.[65] Στοιχεία για την ύπαρξη του αρχαίου οικισμού διασώζονται ακόμα και σήμερα. Πρόκειται για κατάλοιπα του μυκηναϊκού τείχους κοντά στην σημερινή περιοχή του

Εικόνα 5: Χάρτης τοποθέτησης του αρχαίου οικισμού πάνω στο λόφο στην περιοχή του Κάστρου.Σύμφωνα με τον χάρτη ο οικισμός τοποθετείται εντός των τειχών και εκτός των τειχών υπάρχουν νεκροταφεία.Η επιλογή της συγκεκριμένης τοποθεσίας επιλέχθηκε για λόγους άμυνας και ασφάλειας.Παράλληλα υπάρχει στα βόρεια ένας δρόμος,οι χαράξεις του οποίου είναι εμφανείς ακπόμα και σήμερα,ο οποίος μάλλον ήταν ο βασικός οδικός άξονας της εποχής

61 Μάλιστα, στην Αυλίδα ο Τεύθις μετά από μια διαφωνία με τον Αγαμέμνονα, αποφάσισε να αποχωρήσει με τους Αρκάδες του .Τότε εμφανίστηκε η θεά Αθηνά για να τον συνετίσει .όμως ο βασιλιάς την τραυμάτισε στο μηρό και αποχώρησε, λαμβάνοντας την κατάρα της, η πόλη του να είναι η μόνη με άγονο έδαφος στην Αρκαδία. Όπως και έγινε ,με αποτέλεσμα οι κάτοικοι της Τεύθιδος να καταφύγουν στο μαντείο των Δελφών και με βάση τον χρησμό, κατασκεύασαν ένα άγαλμα της θεάς με τραυματισμένο μηρό και έναν κόκκινο επίδεσμο στο σημείο που την είχε τραυματίσει ο Τεύθις.

62 Β. Μανδηλάρας, *Παυσανίας. Ελλάδος Περιήγησις, Αρκαδικά*,εκδ.Κάκτος,Αθήνα,1992

63 Μ. Ζαγορησίου, Παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Δημητσάνας .Έρευνα και προτάσεις για αποκατάσταση και αξιοποίηση ,εκδ. Μουσείο Μπενάκη,Αθήνα,1997,σελ.21

64 Η αρχαία Τεύθιδα αποτελούσε κώμη της πόλης κράτους Θεισόας.

65 Μ. Ζαγορησίου, ό.π. ,σελ.21

Κάστρου-στο δυτικό τμήμα της Δημητσάνας- όπου τοποθετείται η ακρόπολη της πόλης (σε υψόμετρο 1020 μέτρων) και χρονολογούνται πριν το 1500 π. Χ. Διασώζεται επίσης τμήμα τείχους με ισόδομο σύστημα δόμησης, που χρονολογείται στον 4ο π. Χ. αιώνα (Εικόνα 6)(Διάγραμμα 5) και χτίστηκε από τους κατοίκους της Μεγάλης Πόλης, όταν κατέφυγαν στο Τεύθι. Τέλος είναι εμφανή τα θεμέλια αρχαίου ναού στη θέση της σημερινής εκκλησίας του Αγίου Νικολάου.

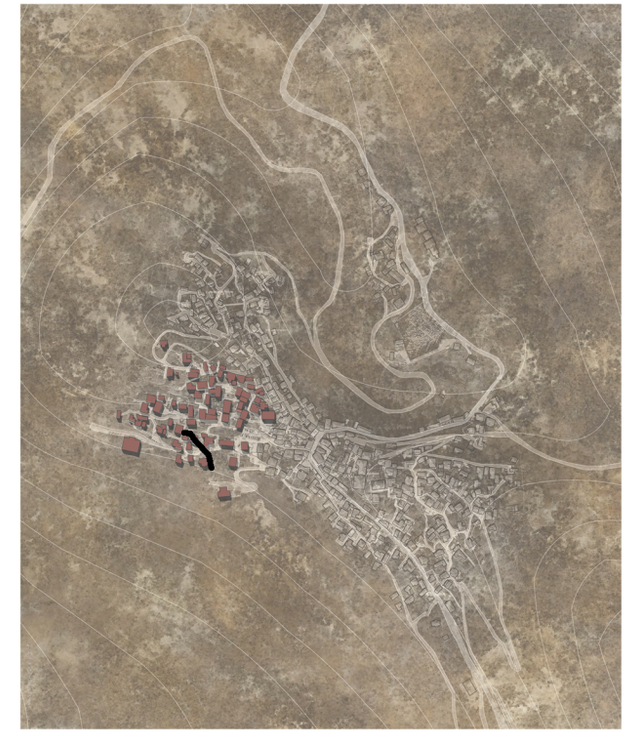
Η Τεύθις κόβει το δικό της νόμισμα με την επιγραφή «Αχαιών Τευθίδων Γνωσέας» γεγονός που υποδηλώνει την ακμή που γνώρισε κατά τα αρχαϊκά και τα ελληνιστικά χρόνια.

Η παρακμή της Τεύθιδος ξεκινάει κατά τον 3ο μ. Χ. αιώνα που σημειώνεται ο εκχριστιανισμός των κατοίκων της και οι επιδρομές των Γότθων. Λόγω της δυσπρόσιτης θέσης της αποτέλεσε καταφύγιο για τους κατοίκους κατά τον 3ο και 4ο αιώνα όταν τα γοτθικά στοιχεία εμφανίστηκαν στην Πελοπόννησο.

Παρατηρώντας τον σημερινό τρόπο δόμησης των κτισμάτων στην περιοχή του Κάστρου, όπου αναπτύχθηκε η αρχαία Τεύθις, συμπεραίνεται ότι η εξέλιξη του οικισμού από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα επηρεάστηκε από το μεγάλο υψόμετρο και ακολούθησε το έντονο ανάγλυφο της περιοχής, ανοικοδομώντας κτίρια με τη μικρότερη δυνατή επέμβαση στο τοπίο. (Διάγραμμα 6) Ακολουθώντας την ίδια λογική, το οδικό δίκτυο της περιοχής αποτελείται από χαράξεις που ακολουθούν τη μορφή του λόφου και βασίζονται στην περιμετρική εξυπηρέτηση του οικισμού, ενώ οι δρόμοι είναι λίγοι σε αριθμό. Ακόμα και σήμερα η περιοχή είναι σχετικά αραιοκατοικημένη με μεγάλους-σε σύγκριση με την έκταση της-ελεύθερους χώρους.

Εικόνα 6: Εμφανή κατάλοιπα μυκηναϊκού τείχους στην περιοχή του Κάστρου

Διάγραμμα 5 :Το διάγραμμα συμβολίζει με μαύρο χρώμα το σημείο που βρίσκονται τα κατάλοιπα στο σύνολο του πολεοδομικού ιστού.

Διάγραμμα 6: Διάγραμμα οικιστικής επέκτασης του οικισμού:Η πρώτη οικιστική φάση τοποθετείται χωρικά στο βορειοδυτικό τμήμα του οικισμού,πάνω στο λόφο.Λόγω της ανάπτυξης του οικισμού και της εξέλιξης του δεν έχουμε υπολείματα των παλιών σπιτιών,επομένως ίσως τα νεώτερα σπίτια να οικοδομήθηκαν πάνω στα θεμέλια των παλιών κατοικιών.

4.3.2. Σλάβοι και Άβαροι

Κατά τον 7ο και 8ο αιώνα, όταν σημειώνεται η κάθοδος των Σλάβων στην Πελοπόννησο, αρκετοί από αυτούς εγκαταστάθηκαν στα ορεινά της Αρκαδίας. Στην Τεύθιδα, το ελληνικό και σλαβικό στοιχείο έρχονται σε στενή επαφή με αποτέλεσμα την αφομοίωση πολλών και καινούριων στοιχείων και από τις δυο πλευρές. Οι Σλάβοι, καθώς ήταν ειδωλολάτρες, εκχριστιανίζονται και μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα, ενώ οι Έλληνες υιοθετούν πολλά στοιχεία της σλάβικης γλώσσας και της κουλτούρας στην καθημερινότητα τους. Μάλιστα η μετέπειτα ονομασία του οικισμού σε Δημητσάνα, είναι σλάβικης καταγωγής. Δεν είναι γνωστό πότε και για ποίους λόγους έγινε αυτή η μετονομασία. Το μόνο γνωστό στοιχείο είναι ότι η ονομασία Δημητσάνα εμφανίζεται για πρώτη φορά σε ένα πατριαρχικό έγγραφο της Μονής Φιλοσόφου στο φαράγγι του Λουσίου το 965 μ.Χ. ,χρονολογία που αποτελεί την αφετηρία της νεώτερης ιστορίας της Δημητσάνας, της πόλης που διαδέχθηκε την αρχαία Τεύθιδα.[67] Τα σλάβικα στοιχεία είτε εγκατέλειψαν τον οικισμό μετά από την ήττα τους από το Βυζάντιο είτε αφομοιώθηκαν πλήρως στον ελληνικό πληθυσμό της περιοχής.[68]

Κατά τον 8ο αιώνα, πραγματοποιούνται επιδρομές των Αβαρών σε όλη την Ελλάδα και την Δημητσάνα, χωρίς όμως να επηρεάζεται η πορεία του οικισμού. Η μόνη αλλαγή που παρατηρείται είναι η συγκέντρωση πληθυσμού στο φρούριο για την ασφάλεια των Αρκάδων.

4.3.3. Βυζαντινά χρόνια

Κατά τον 9ο μέχρι 11ο αιώνα, το Βυζάντιο υποστηρίζει την ανάπτυξη των γραμμάτων και της παιδείας στον ελλαδικό χώρο .Ιδρύονται πολλές μονές που αποτελούν εστίες ανάπτυξης πολιτισμού και πνεύματος. Μια από τις πιο γνωστές είναι η Μονή του Φιλοσόφου στη Δημητσάνα.[69] Χτίστηκε το 963 μ.Χ. και είναι εγγεγραμμένη τετράστηλη σταυροειδής με οκτάπλευρο τρούλο. Έχει χαρακτηρισθεί σταυροπηγιακή και θεωρείται ένα από τα παλαιότερα βυζαντινά μνημεία της Ελλάδας.[70] Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας λειτουργούσε σαν κρυφό σχολειό με τη βοήθεια των ιερέων.

---

67 Ι.Δρίνης, *Μετασχηματισμοί και αναπαραστάσεις του ορεινού χώρου (από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα).Η περίπτωση της Δημητσάνας*, Ιωάννινα, 2012, Σελ.161

68 http://saouarcadian.blogspot.gr/2009/12/1461-1574.html , 21/03/2016

69 http://5a.arch.ntua.gr/project/1162/1361, 18/02/2016

70 Βρίσκεται σε ένα κοίλωμα της χαράδρας του Λουσίου ποταμού, νότια του οικισμού. Ιδρύθηκε από τον Ιωάννη Λαμπαρδόπουλο, ο οποίος είχε το προνόμια φιλόσοφος, από όπου επονομάστηκε η μονή.

4.3.4. Τουρκοκρατία

Το 1461 οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν το Δεσποτάτο του Μυστρά. Η γεωγραφική θέση του οικισμού της Δημητσάνας σε συνδυασμό με το άγονο έδαφος δεν αποτέλεσαν στοιχείο έλξης γι' αυτούς, οι οποίοι γενικά προτίμησαν να εγκατασταθούν στα πεδινά τμήματα. Ως αποτέλεσμα, οι Αρκάδες των πεδινών μετακινήθηκαν στη Δημητσάνα, η οποία αποτελούσε πνευματικό κέντρο της περιοχής λόγω της ύπαρξης της Μονής του Φιλοσόφου. Η ζωή και η καθημερινότητα των κατοίκων δεν επηρεάστηκε σημαντικά, καθώς η έλλειψη του τούρκικου στοιχείου, δεν τους εμπόδιζε να συνεχίσουν τους ρυθμούς της ζωής τους. Όμως τους επιβλήθηκε φόρος , τον οποίο όφειλαν να καταβάλουν στον τούρκικο κατακτητή με τη μορφή ενός ποσοστού από τη σοδειά και τα αγαθά που παρήγαγαν, γύρω στο 45% του συνολικού εισοδήματος. Τα χωράφια δεν άνηκαν πια στους κατοίκους, αλλά στον σουλτάνο, οπότε οι κάτοικοι τα νοίκιαζαν από αυτόν με το προβλεπόμενο κόστος. Παρόλα αυτά οι Δημητσανίτες είχαν αποσπάσει σημαντικά προνόμια, τα οποία ήταν η απαγόρευση εγκατάστασης-μόνιμης και προσωρινής- του τούρκικου στοιχείου ,η απόκτηση τμήματος γης από τους Τούρκους και η κατοχύρωση των προνομίων τους.[71]

Το 1461 η Δημητσάνα είχε 142 σπίτια, ενώ ο πληθυσμός της έφτανε τα 754 άτομα. Μπορεί ο πληθυσμός αυτός να φαίνεται μικρός, όμως σε σύγκριση με τα γύρω χωριά,-όπου η Βυτίνα, ο δεύτερος σε πληθυσμό οικισμός, είχε μόλις 51 σπίτια- είναι φανερή η υπεροχή και η δύναμη που είχε η Δημητσάνα.[72]

Ένα ακόμα στοιχείο που αποδεικνύει την ακμή του οικισμού είναι η ύπαρξη έξι μύλων στο εσωτερικό του με κύρια προϊόντα παραγωγής το σιτάρι και το κριθάρι. Ο μεγάλος αριθμός των μύλων σε σχέση με το πλήθος των κατοίκων υποδηλώνει ότι ο οικισμός λειτουργούσε σαν κέντρο της ευρύτερης περιοχής και εξυπηρετούσε τις ανάγκες των κατοίκους μιας μεγαλύτερης ακτίνας.

Έναν αιώνα αργότερα γύρω στο 1520-1566 ο πληθυσμός της Δημητσάνας σχεδόν τριπλασιάζεται, φτάνοντας τους 1847 κατοίκους.[73] Οι κάτοικοι ξεκινούν να ασχολούνται με νέες δραστηριότητες, όπως τη μελισσοκομία, την μεταξουργία, την βιοτεχνία και την παραγωγή μπαρουτιού. Η τελευταία αποτέλεσε κύρια πηγή εσόδων κατά την Επανάσταση. Η ύπαρξη σοκακιών με μαγαζιά στο εσωτερικό του οικισμού δηλώνει επίσης την απασχόληση με τη βιοτεχνία και το εμπόριο. Η ενασχόληση με τη γεωργία και την κτηνοτροφία συνεχίζεται και κατά την περίοδο αυτή παύει όμως να αποτελεί την κύρια πηγή εισοδήματος.

4.3.5. Ενετοκρατία [1685-1715]

Κατά τη διάρκεια της Ενετοκρατίας ,η Δημητσάνα γνωρίζει τη μεγαλύτερη οικονομική και πνευματική ακμή της . Κατά τον 18ο αιώνα αποτελεί την πλέον ισχυρή οικονομική δύναμη της Πελοποννήσου, καθώς εκμεταλλευόμενη τα νερά των ποταμών που την περιβάλλουν, μέσω της υδροκίνησης, έχει τη δυνατότητα να επεκτείνει την εμπορική δύναμη της και να αυξήσει την παραγωγή

[71] http://saouarcadian.blogspot.gr/2009/12/1461-1574.html , 21/03/2016
[72] ό.π.
[73] ό.π.

της. Το εμπόριο και η βιοτεχνία βρίσκονται στο απόγειο της εξέλιξης τους με αποτέλεσμα τη δημιουργία εμπορικών σχέσεων με περισσότερες περιοχές και την επικράτηση του οικισμού σε όλη την Πελοπόννησο στον οικονομικό τομέα. Φυσικά αυτό ήταν αποτέλεσμα των τούρκικων προνομίων που είχαν δοθεί στους Δημητσανίτες, οι οποίοι είχαν διαφορετική μεταχείριση από τους υπόλοιπους Αρκάδες, κατείχαν εξέχουσες θέσεις και αξιώματα ενώ είχαν τη δυνατότητα να επικοινωνούν και να κυκλοφορούν σε όλη την οθωμανική αυτοκρατορία. Στην περιοχή την εποχή εκείνη εμφανίζονται διάφορες βιοτεχνικές εγκαταστάσεις, όπως βυρσοδεψία, μπαρουτόμυλοι, μύλοι αλευριού και νεροτριβές.[74]

Εκτός από τον τομέα των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων, ιδιαίτερη άνθιση γνώρισε ο τομέας του πνεύματος και των γραμμάτων. Κοντά στην Παλαιά Μονή του Φιλοσόφου ιδρύεται η νέα Μονή Φιλοσόφου το 1691.[75]

Στη νέα Μονή Φιλοσόφου θα στεγαστεί το 1764 η Σχολή της Δημητσάνης,[76] ενώ την ίδια χρόνιά θα ανεγερθεί στο εσωτερικό του οικισμού μια τοπική βιβλιοθήκη, με τη συμβολή ομογενών μοναχών από την Σμύρνη.[77] Η δημιουργία και λειτουργία της εκπαιδευτικής σχολής, σχετίζεται με την αυτονομία του οικισμού, αλλά και την τάση της ανάπτυξης της εκπαίδευσης στον ελλαδικό χώρο κατά τον δεύτερο μισό του 18ου αιώνα. Ο ελληνικός διαφωτισμός και η οικονομική εξέλιξη επηρεάζουν τις τάσεις στο εσωτερικό της χώρας, ενώ ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός εμπνέει τους Έλληνες της διασποράς, οι οποίοι αποφασίζουν να επιστρέψουν και να ηγηθούν στον αγώνα για τη μόρφωση και την παιδεία των Ελλήνων.

Η συνύπαρξη σε μια τόσο μικρή περιοχή τριών μεγάλων πνευματικών και εκπαιδευτικών κέντρων αντικατοπτρίζει τη μεγάλη πνευματική άνθιση που γνώρισε ο οικισμός και την αναγνώριση του ως κέντρο πολιτισμού.[78]Οι εκπρόσωποι της εκκλησίας συμμετέχουν ενεργά στην εξέλιξη των γραμμάτων και των τεχνών, βοηθώντας στη διάδοση της γνώσης, η οποία κάτω από αυτές τις δύσκολες για το έθνος συγκυρίες, αποτελούσε σίγουρα ένα δύσκολο εγχείρημα.

Η γενική ακμή που σημειώνεται στον οικισμό οδηγεί σταδιακά και στην πληθυσμιακή αύξηση, καθώς όλο και περισσότεροι κάτοικοι συγκεντρώνονταν στο εσωτερικό του. Η οικονομική και πνευματική άνθιση που γνωρίζει η Δημητσάνα αντικατοπτρίζεται στην εξέλιξη της εικόνας της, ενώ η πληθυσμιακή αύξηση θέτει επιτακτική την ανάγκη επέκτασης της .Σημειώνεται ότι κατά την περίοδο του Μεσαίωνα και της Ενετοκρατίας παρατηρείται η πρώτη εξάπλωση του οικισμού εκτός των τειχών της αρχαίας πόλης .(Διάγραμμα 7) Ανοικοδομούνται κτίσματα βόρεια των τειχών. Ο σημαντικός ρόλος που κατείχε η θρησκεία στη ζωή των κατοίκων, υποδηλώνεται με την ανέγερση νέων εκκλησιών στην επέκταση του οικισμού και τη δημιουργία γειτονιών με κέντρο την εκάστοτε υπάρχουσα εκκλησία. Η παρατήρηση αυτή δεν αφορά αποκλειστικά την περίπτωση της Δημητσάνας, αλλά ισχύει και για την πλειοψηφία των οικισμών ,καθώς η διάρθρωση των πρώτων μορφών οργανωμένων οικισμών στον ελλαδικό χώρο περιελάμβανε απαραίτητα την παρουσία θρησκευτικού στοιχείου στο εσωτερικό και κυρίως στο κέντρο του οικισμού. Επικρατούσε η αντίληψη ότι η εκκλησία καθαγιάζει τον χώρο, τον προστατεύει και κατά κάποιο τρόπο τον τακτοποιεί, διαφοροποιώντας τον από την φύση που

74 Χ. Τσέκα, *Από την παρακμή στην ανάπτυξη- Οι προσπάθειες του ιστορικού δήμου Δημητσάνας* , Καλαμάτα, 2007, σελ.13

75 ό.π.

76 Η Σχολή της Δημητσάνας ιδρύθηκε από τους Δημητσανίτες μοναχούς Γεράσιμο Γούνα και Αγάπιο Λεονάρδο, οι οποίοι επέστρεψαν από την Σμύρνη και σύστησαν το 1764 τη Σχολή .Έπειτα από αγώνες προσπάθειας να στρέψουν τους πολίτες προς τη μόρφωση, η Σχολή απέκτησε μεγάλο αριθμό μαθητών το 1769 χαρακτηρίστηκε ως πατριαρχική και σταυροπηγιακή με σιγίλιο του Πατριάρχη Θεοδόσιου Β'.

77 http://arcadia.ceid.upatras.gr/arkadia/culture/museums/libdim.htm, 17/03/2016, 14:50

78 Ένα τέταρτο πνευματικό κέντρο λίγο πιο έξω από τη Δημητσάνα είναι η Μονή των Αιμυαλών. Πρόκειται για μια βυζαντινή μονή που ανεγέρθηκε το 1600 μ.Χ. και λειτούργησε σαν μικρότερο εκπαιδευτικό κέντρο κατά την Τουρκοκρατία. Αποτελούσε μικρότερο βοηθητικό κέντρο της Παλαιάς Μονής Φιλοσόφου και δεν αναπτύχθηκε στον ίδιο βαθμό με τα υπόλοιπα της περιοχής.

Επέκταση οικισμού κατά την Ενετοκρατια(αρχές 18ου αιώνα)
Αρχαία πολεοδομική μορφή του οικισμού

Διάγραμμα 7

τον περιβάλλει. Το στοιχείο αυτό επαναλαμβάνεται κατά την συνέχεια της ανάπτυξης του πολεοδομικού ιστού του οικισμού και αποδεικνύει ότι τα θρησκευτικά κέντρα αποτελούν κεντρικά στοιχεία στη διάρθρωση των νέων τμημάτων της Δημητσάνας.

Επίκεντρο λοιπόν του νέου τμήματος του οικισμού αποτελεί ο ναός του Αγίου Γεωργίου, ενώ η συγκεκριμένη περιοχή θα ονομαστεί κατά την Ενετοκρατία Πλάτσα, εξαιτίας της πλατείας του ναού που αποτέλεσε σημαντικό δημόσιο χώρο για την περιοχή. Η μορφή της επέκτασης μπορεί να χαρακτηρισθεί άναρχη και αρκετά πυκνοδομημένη ,χωρίς κάποιο εμφανές σχέδιο ή σχηματισμό. Ενδιαφέρον προκαλεί η διάρθρωση του οδικού δικτύου, καθώς παρατηρείται ένα μεγαλύτερο δίκτυο μικρότερων δρόμων ,οι οποίοι διαπερνούν μεγάλο τμήμα του νέου οικισμού σε αντίθεση με την περιμετρική εξυπηρέτηση που είχε το δίκτυο στην περιοχή του Κάστρου.[79]

Η κυριαρχία του οικισμού στον οικονομικό τομέα κατά τον 18^{ο}αιώνα και η αυτάρκεια που είχε, οδήγησαν στην συνεχή συσσώρευση πληθυσμού σ' αυτόν. Η ανάγκη στέγασης των νέων κατοίκων οδήγησε σε μια ακόμη εξάπλωση του οικιστικού ιστού. Η επόμενη επέκταση της Δημητσάνας χρονολογείται κατά τον 18^{ο} αιώνα νοτιοανατολικά του υφιστάμενου οικισμού. Δημιουργείται ένα σύνολο γειτονιών περιμετρικά με κέντρο την εκκλησίας της Αγίας Κυριακής, η οποία χρονολογείται αυτή την περίοδο . (Διάγραμμα 8) Η μορφή της επέκτασης θεωρείται περισσότερο οργανωμένη και γραμμική από την μέχρι τότε ισχύουσα μορφή του οικισμού .Τα κτίσματα παρατίθενται σε σειρά παράλληλα με το οδικό δίκτυο ,δημιουργώντας μια ενιαία όψη προς αυτό και δεν αφήνουν ελεύθερους χώρους προς το δημόσιο μέτωπο και ανάμεσα τους. Αντίθετα δημιουργούνται μικρότεροι και λιγότεροι ελεύθεροι χώροι στην οπίσθια πλευρά των κτισμάτων ,οι οποίοι λειτουργούν σήμερα κυρίως σαν δευτερεύουσες είσοδοι στα κτίρια και σαν χώροι στάθμευσης.

4.3.6. Επανάσταση

Η Δημητσάνα αποτέλεσε έναν από τους πιο ενεργούς ελληνικούς οικισμούς κατά την διάρκεια της Επανάστασης του 1821.Ο συνδυασμός της ισχύος που είχε με την ορεινή τοποθεσία της, οδήγησαν στη λήψη ενεργού ρόλου κατά την Επανάσταση και στον ανεφοδιασμό των ελληνικών δυνάμεων .Εμφανίζεται εκείνα τα χρόνια σαν κύρια πάροχος μπαρουτιού για τα ελληνικά στρατά. Αργότερα θα ονομαστεί και ως 'μπαρουταποθήκη του έθνους' καθώς έχει στο δυναμικό της 14 μπαρουτόμυλους.
Μετά το τέλος της Επανάστασης, το 1830, ο οικισμός έχει πλέον 10 μπαρουτόμυλους,35 εργαστήρια, 7 ανεμόμυλους, μια νεροτριβή, ένα κερμιδοκάμινο και 3 ασβεστοκλαμινα.[80]

Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, η λειτουργία της Σχολής αναστέλλεται και αρχίζει μια περίοδος στασιμότητας για τον τομέα των γραμμάτων. Επιπλέον, ένας μεγάλος αριθμός από τα βιβλία που υπήρχαν στη βιβλιοθήκη καταστρέφεται, γιατί το χαρτί χρησιμοποιείται σαν πρώτη ύλη για την παραγωγή μπαρουτιού.

79 http://5a.arch.ntua.gr/projects-area-filter?shs_term_node_tid_depth=1%2B13%2B188, 04/04/2016, 17:55
80 http://www.spkd.gr/index.php/dimitsana/aksiotheata?start=2, 10/04/2016, 11:15

Επέκταση οικισμού κατα τα τέλη του 18ου αιώνα
Πολεοδομικός ιστός του οικισμού που σχηματιστηκε μέχρι τις αρχές 18ου αιώνα

Διάγραμμα 8

4.3.7. Από τον 19 αιώνα μέχρι σήμερα

Η τελευταία φάση της επέκτασης του οικισμού σημειώνεται στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα και αφορά τη δημιουργία ενός οικιστικού ιστού νοτιοανατολικά του υφιστάμενου, στο ύψωμα της Αγίας Παρασκευής. (Διάγραμμα 9) Η επέκταση αυτή υιοθετεί στοιχεία από το σύνολο των οικιστικών επεκτάσεων που έχουν σημειωθεί, διατηρώντας τον πυκνοδομημένο και γραμμικό χαρακτήρα των κτισμάτων στον λαιμό της περιοχής και συνεχίζοντας προς τον λόφο με μια πιο ελεύθερη μορφή συγκρότησης του οικισμού. Το οδικό δίκτυο είναι πιο διευρυμένο με την ύπαρξη δυο βασικών δρόμων στο εσωτερικό της περιοχής, ενώ η εξυπηρέτηση των κατοίκων γίνεται και από τον κεντρικό δρόμο του οικισμού που βρίσκεται σε κοντινή απόσταση.

Έπειτα από αυτήν την τέταρτη καταγεγραμμένη οικιστική επέκταση του οικισμού, δεν παρατηρείται κάποια συγκροτημένη και μαζική εξέλιξη στην εικόνα της Δημητσάνας. Συνεχίζεται η εμφάνιση και πρόσθεση νέων κτισμάτων, αλλά με μια πιο ελεύθερη μορφή, γεγονός που δεν αλλάζει σημαντικά τη διάρθρωση του οικισμού. Η μόνη αλλαγή που μπορεί να σημειωθεί είναι η ανέγερση κτιρίων λίγο πριν τη βόρεια είσοδο στον οικισμό.

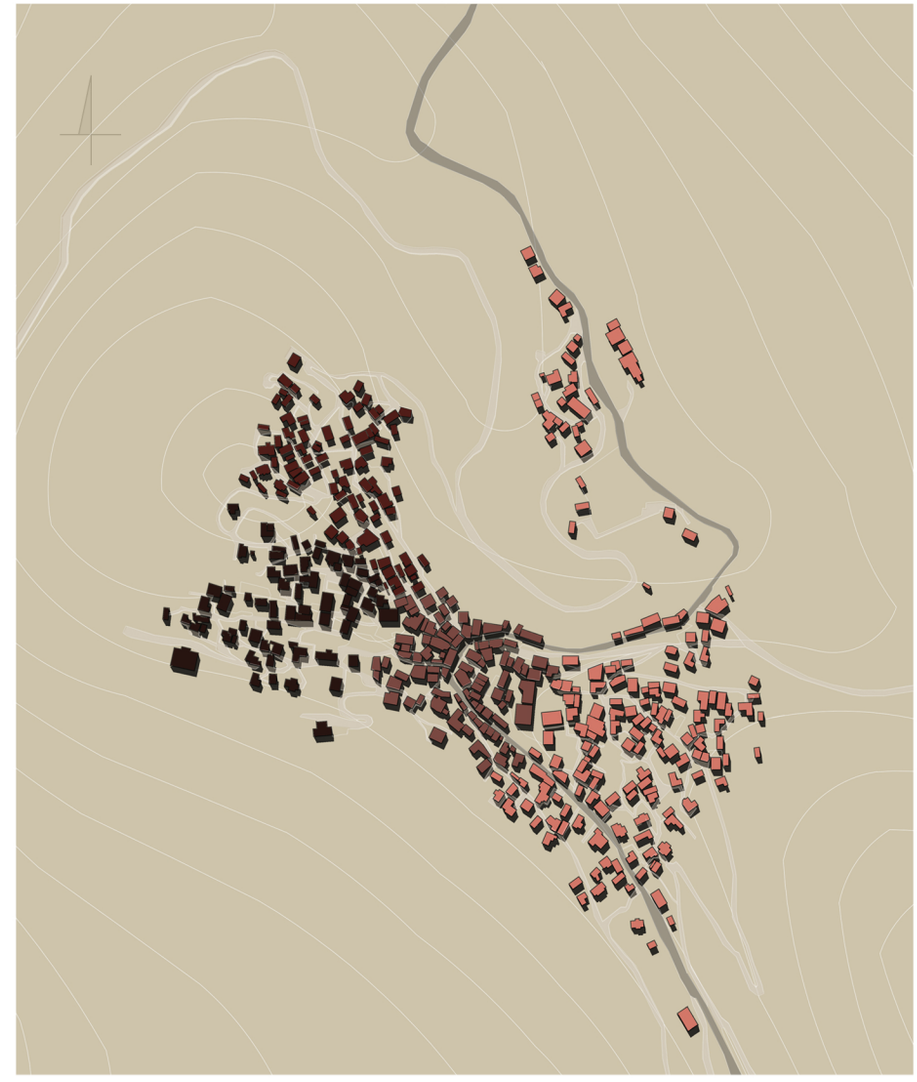

Επέκταση οικισμού από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα
Υπάρχων πολεοδομικός ιστός μέχρι τον 19ο αιώνα

Διάγραμμα 9

4.3.8.Πολεοδομικές επεκτάσεις οικισμού στο σύνολο της ιστορικής πορείας του

Η ανάγνωση της οικιστικής επέκτασης του ιστού της Δημητσάνας αντικατοπτρίζει την πορεία εξέλιξης ενός οικισμού από τα υψηλότερα τμήματα της περιοχής προς τα χαμηλότερα και αντίστροφα.(Διάγραμμα 10) Επειδή ο οικισμός είχε ακρόπολη στο ψηλότερο τμήμα του, η αύξηση του πληθυσμού οδήγησε στην σταδιακή επέκταση του στα χαμηλότερα τμήματα, περιμετρικά των τειχών προς το διάσελο των δυο λόφων. Πρόκειται για μια περιοχή απαλλαγμένη από έντονες υψομετρικές διαφορές, που προσφέρθηκε για την επέκταση του πολεοδομικού δικτύου. Η μικρή έκταση του τμήματος ανάμεσα στους δυο λόφους και οι έντονες υψομετρικές διαφορές προς τη βόρεια και δυτική κατεύθυνση της περιοχής, οδήγησε στην συνέχιση του πολεοδομικού ιστού προς τον δεύτερο λόφο. Τα κτίρια διαρθρώθηκαν στη ανατολική πλευρά του χωρίς να φτάσουν στο ψηλότερο τμήμα του λόφου.

Τη μορφή αυτή επέκτασης που συνδυάζει την ανάπτυξη από τα υψηλότερα τμήματα στα χαμηλότερα του οικισμού υπαγόρευσε το ανάγλυφο της περιοχής, καθώς οι υψομετρικές διαφορές που σημειώνονται στο εσωτερικό έχουν εύρος τάξεως 80 μέτρων. Επιπλέον η μικρή απόσταση μεταξύ των δυο λόφων οδήγησε στην αναπόφευκτη επέκταση του οικισμού και στους δυο, λόγω της έλλειψης ελεύθερου δομήσιμου χώρου.

Διάγραμμα 10

Πολεοδομικός ιστός του οικισμού κατά την αρχαιότητα-Ακρόπολη αρχαίας Τεύθιδος

Α′ Επέκταση οικισμού(αρχές 18ου αιώνα)

Β′ Επέκταση οικισμού(τέλη 18ου αιώνα)

Γ′ Επέκταση οικισμού(από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα)

4.4. Ο οικισμός σήμερα

Η σύγχρονη εικόνα του οικισμού είναι αποτέλεσμα της συνένωσης των οικιστικών επεκτάσεων και των αλλαγών που υπέστη η Δημητσάνα στην πάροδο του χρόνου. Το αποτέλεσμα είναι σε μεγάλο βαθμό ομοιογενές ,χωρίς να αλλοιώνονται τα χαρακτηριστικά της κάθε περιόδου. Δημιουργείται ένας κοινός πολεοδομικός ιστός.(Διάγραμμα 11)

Το υψόμετρο και το έντονο ανάγλυφο της περιοχής συνεχίζουν να καθορίζουν τη μορφή και την εξέλιξη της Δημητσάνας, φαίνεται όμως ότι η ορεινότητα της περιοχής δεν επηρεάζει αρνητικά τη μορφή του οικισμού. Αντιθέτως του προσδίδει μοναδικά χαρακτηριστικά.

Η σχέση με το περιβάλλον και ο σεβασμός προς αυτό εξακολουθεί να αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της Δημητσάνας. Η ανέγερση κτιρίων σύμφωνα με το ανάγλυφο και η επιλογή ενός τρόπου δόμησης, προσαρμοσμένου στις υψομετρικές διαφορές ,σεβόμενου το περιβάλλον και τη φύση, έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός οικιστικού συνόλου, πλήρως και άκρως επιτυχημένα ενταγμένου στο υφιστάμενο περιβάλλον.

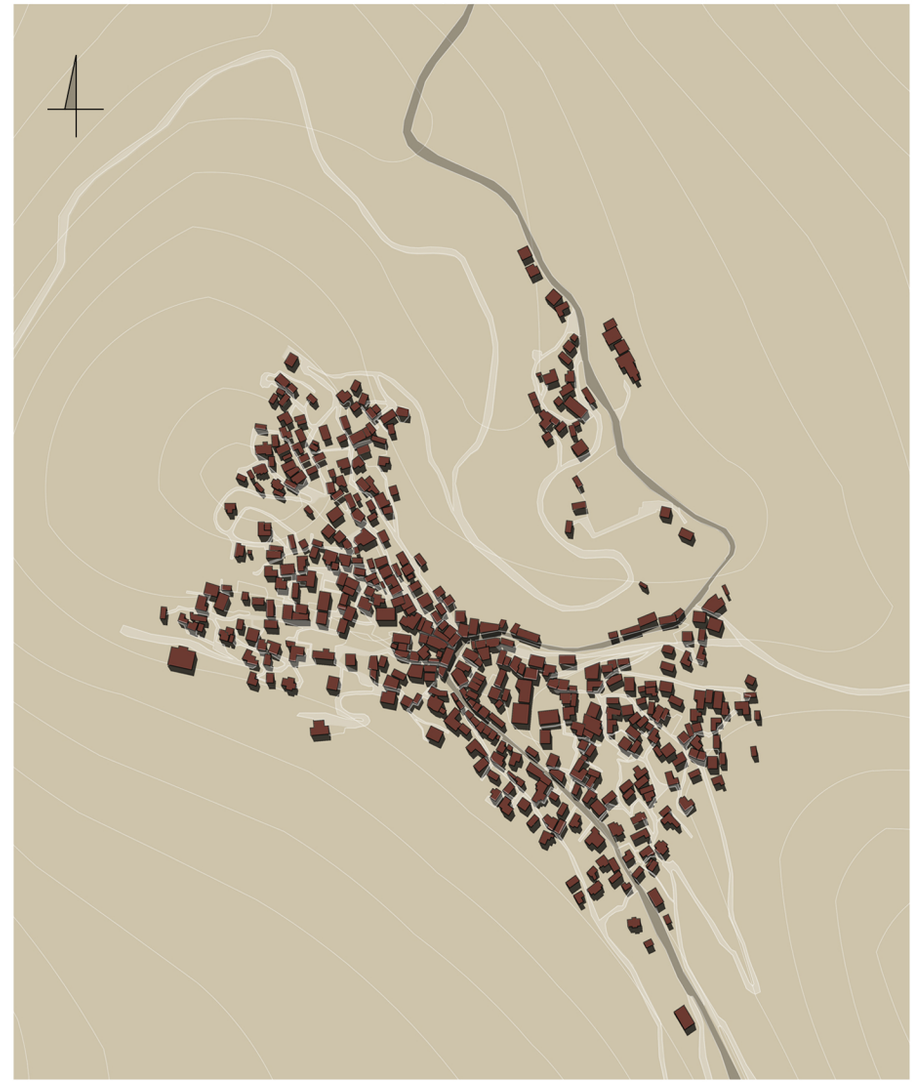
Διάγραμμα 11

4.4.1. Δομημένο-Αδόμητο
[Ελεύθεροι δημόσιοι και ιδιωτικοί χώροι]

Παρατηρώντας την πολεοδομική μορφή της Δημητσάνας είναι εξαρχής εμφανές ότι πρόκειται για έναν οικισμό με ένα μεγάλο εύρος δόμησης σε μικρή σχετικά έκταση, ο οποίος περιλαμβάνει από άναρχες και αραιοκατοικημένες περιοχές μέχρι πυκνοκατοικημένες περιοχές σε γραμμική διάταξη. Η πυκνότητα του οικιστικού συνόλου σε σχέση με τη μικρή οικοδομήσιμη-λόγω ανάγλυφου- έκταση του είναι αποδεκτή και δεν μπορεί να θεωρηθεί απροσπέλαστος ή πυκνοδομημένος οικισμός. (Διάγραμμα 12) Στο εσωτερικό της Δημητσάνας υπάρχουν αδόμητοι χώροι, οι οποίοι όμως δεν εντάσσονται σε κάποιο οργανωμένο δίκτυο. Πρόκειται κυρίως για αδόμητες περιοχές που βρίσκονται στους δυο λόφους του οικισμού.

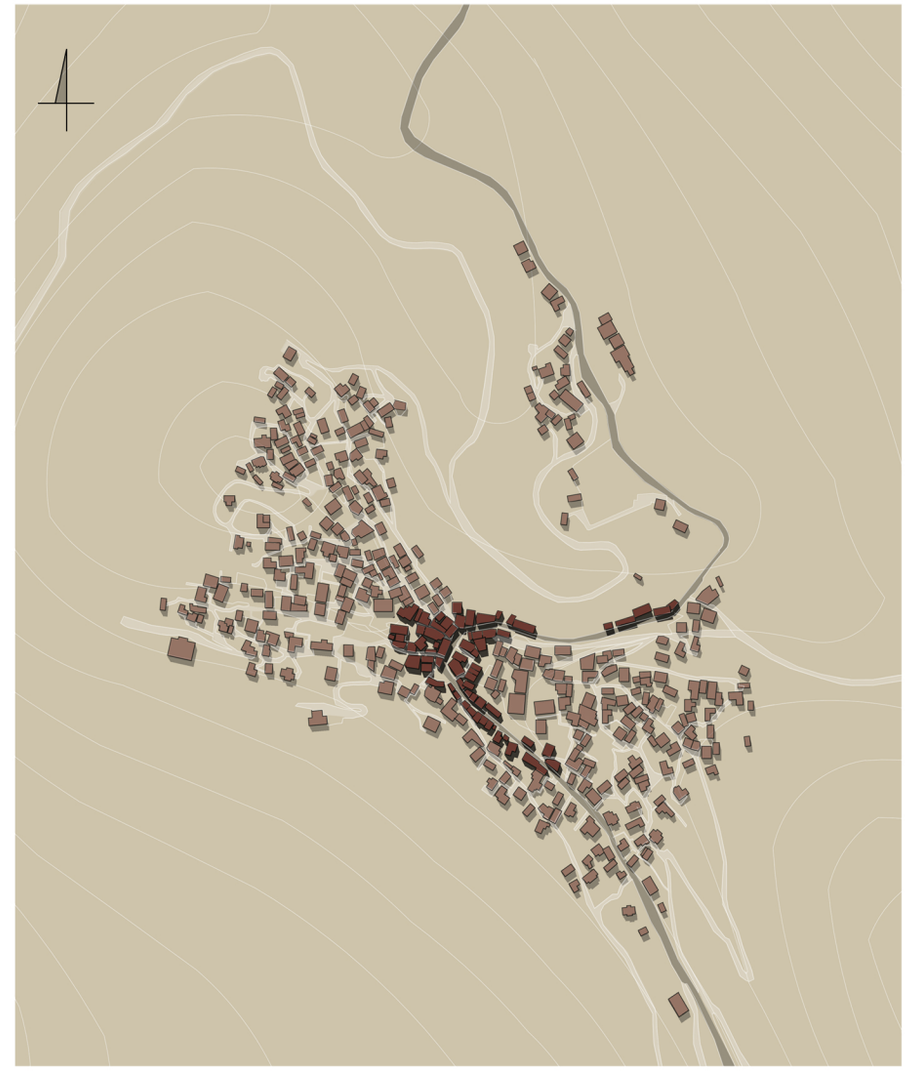
Στην κατηγορία της αραιής δόμησης σε συνδυασμό με την ύπαρξη μεγάλων αδόμητων χώρων ανήκει η περιοχή κυρίως στην περιοχής της αρχαίας ακρόπολης στο λόφο του Κάστρου. Στην τοποθεσία αυτή το έντονο ανάγλυφο σε συνδυασμό με τον μικρό αρχικά πληθυσμό οδήγησαν στη δημιουργία ενός μικρού συνόλου κτιρίων με μεγάλα τμήματα ακάλυπτων χώρων . Τα κτίσματα είναι ελεύθερα διατεταγμένα, ενώ καθένα τους έχει περιμετρικά του επαρκή ελεύθερο χώρο.

Αντίθετα κατευθυνόμενοι προς το κέντρο του σύγχρονου οικισμού και κυρίως στις ζώνες παράλληλα με τον κύριο οδικό άξονα, εμφανίζεται μια πιο πυκνή μορφή του πολεοδομικού ιστού, την οποία αναμφισβήτητα βοήθησε το ήπιο ανάγλυφο της περιοχής. (Διάγραμμα 13) Το τμήμα αυτό του οικισμού συγκεντρώνει σχεδόν εξ' ολοκλήρου το σύνολο των εμπορικών χρήσεων της

Διάγραμμα 12

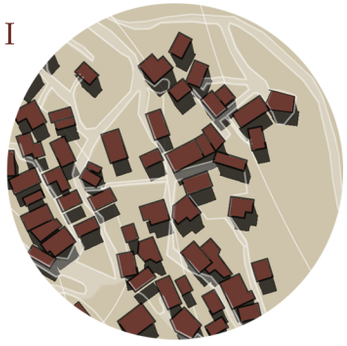
Δημητσάνας. Έχει αναπτυχθεί με ένα συνεχές σύστημα δόμησης, το οποίο διαμορφώνει ένα ενιαίο μέτωπο, χωρίς να υπάρχουν ελεύθεροι χώροι ανάμεσα στα κτίρια. Το συνεχές σύστημα δόμησης αποτελεί χαρακτηριστικό μεγαλύτερων αστικών κέντρων και αναμφισβήτητα προσδίδει μια διαφορετική μορφή στον παραδοσιακό ιστό, ο οποίος στην περιοχή αυτή έχει υιοθετήσει στοιχεία που δεν συμβαδίζουν με τη μορφή του. Η περιοχή αυτή είναι αποτέλεσμα των παλαιότερων επεκτάσεων στον πολεοδομικό ιστό της Δημητσάνας σε συνδυασμό με την προσθήκη νέων κτιρίων κατά την σύγχρονη εποχή. Λαμβάνοντας υπόψην ότι η συγκεκριμένη περιοχή θεωρείται το άτυπο κέντρο του οικισμού, κρίνεται φυσικό επακόλουθο η πύκνωση της, καθώς η πλειοψηφία των κατοίκων και ιδιοκτητών επιθυμεί την ανοικοδόμηση νέων κτιρίων σ' αυτό το τμήμα. Δυστυχώς η συνεχώς αυξανόμενη ανέγερση κτιρίων με αυτή τη μορφή παράθεσης αλλοιώνει τον ελεύθερο και μοναδικό χαρακτήρα του παραδοσιακού συνόλου, προσδίδοντας του στοιχεία αστικού τοπίου. Η ανέγερση κτιρίων γίνεται με τρόπο αυστηρό, άκαμπτο και προκαθορισμένο σύμφωνα με τα αστικά οικοδομήσιμα κενά που υπάρχουν και ξένο με τα χαρακτηριστικά επέκτασης του οικισμού μέχρι σήμερα. Παράλληλα στην περιοχή ανεγείρονται κτίρια μεγαλύτερα σε διαστάσεις από αντίστοιχα που βρίσκονται σε απόσταση από το κέντρο του οικισμού. Ο πυκνός αυτός ιστός διασπάται σταδιακά συνεχίζοντας με κατεύθυνση προς τα βόρεια και τα νότια της κεντρικής οδού.

Διάγραμμα 13

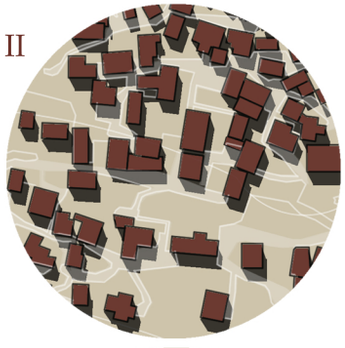
Τρόποι δόμησης εντός οικισμού

I

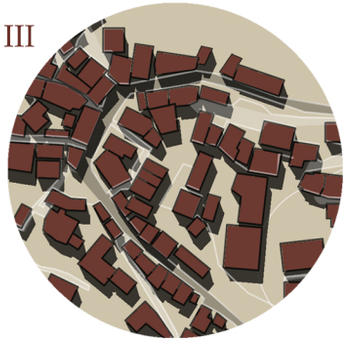
Πρόκειται για έναν τύπο αραιής δόμησης σε συνδυασμό με την ύπαρξη μεγάλων αδόμητων χώρων.Τον συναντάμε κυρίως στην περιοχή του Κάστρου,όπου βρισκόταν η αρχαία ακρόπολη.Η ύπαρξη των τειχών και η αναπτυξη του οικισμού εντός αυτών,οδήγησαν σ'αυτη τη μορφή δόμησης

II

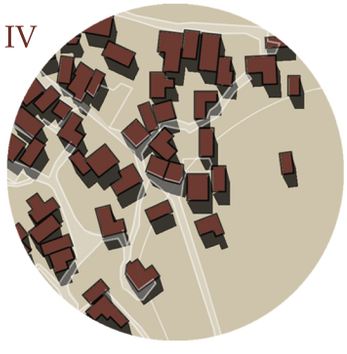
Ένας ακόμα τύπος αραιής δόμησης με μεγάλα τμήματα αδόμητου χώρου,με μια άναρχη μορφή ανέγερσης των κτισμάτων,σε αντίθεση με την πιο οργανωμένη μορφή που προαναφέρθηκε

III

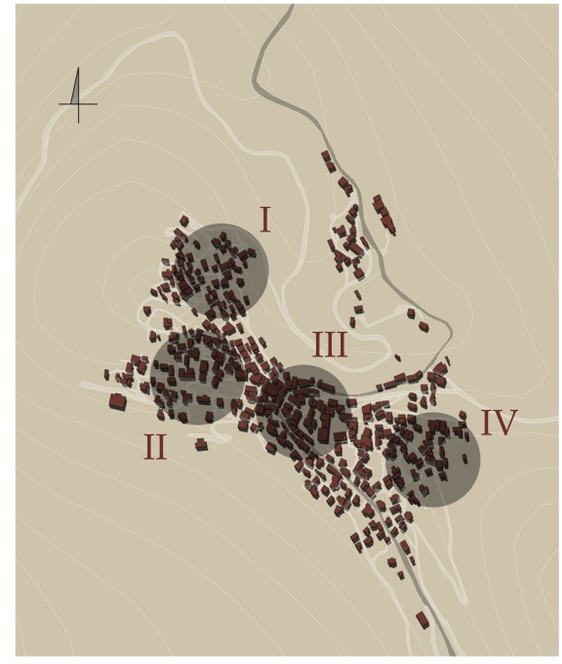

Πρόκειται για την πιο πυκνή μορφή του πολεοδομικού ιστού του οικισμού.Την συναντάμε στο κέντρο του οικισμού.Αποτελείται από έναν συνδυασμό γραμμικής παράταξης των κτισμάτων και την απουσία ελεύθερων χώρων

IV

Η πολεοδομική μορφή αυτού του τύπου συναντάται κυρίως στον ανατολικό λόφο της Δημητσάνας και αποτελεί έναν ήπιο συνδυασμό των προηγούμενων μορφών.Προκειται για έναν πυκνό πολεοδομικό ιστό,με οργανωμένη ανέγερση κτισμάτων με την ύπαρξη όμως και αρκετών μεγάλων αδόμητων χώρων

Διάγραμμα 14

Επιπλέον παρατηρείται η απουσία οργανωμένων αδόμητων δημόσιων χώρων στο εσωτερικό τμήμα του οικισμού. (Διάγραμμα 15) Ο οικισμός δεν έχει κεντρική πλατεία, ενώ τον ρόλο της πλατείας αναλαμβάνουν οι προαύλιοι χώροι των εκκλησιών, που όπως προαναφέρθηκε αποτελούσαν και τα κέντρα των γειτονιών. Σύμφωνα με τον Πετρονώτη δεν είναι ένα **ασύνηθες φαινόμενο η απουσία κεντρικής πλατείας,** στοιχείο που συναντάται και σε άλλους αρκαδικούς οικισμούς. Η δημιουργία μεταγενέστερης κεντρικής πλατείας σε πελοποννησιακό οικισμό ήταν μια τάση που εμφανίστηκε πολύ αργότερα, όπως έγινε στο οικισμό της Στεμνίτσας.[81,82] Η απουσία κεντρικής πλατείας οδηγεί στην πιο ελεύθερη διάρθρωση του οικισμού, καθώς σε **οικισμούς που είχαν πλατεία, κατά κύριο λόγο** παρατηρείται το στοιχείο της πυκνής διάρθρωσης του οικιστικού ιστού περιμετρικά της. Επιπλέον με αυτόν τον τρόπο διασπάται η μονοκεντρικότητα που χαρακτηρίζει τους ορεινούς οικισμούς.

Αντίθετα με αυτή τη μορφή διάρθρωσης που θα μπορούσε να υιοθετήσει ο οικισμός, παρατηρείται η ενίσχυση των κεντρικών τμημάτων του , στα οποία προστίθενται νέα κτίσματα. Κύρια αιτία αυτής της επιλογής είναι το γεγονός ότι κοντά στην περιοχή βρίσκεται η κύρια οδική αρτηρία, η οποία στη σύγχρονη εποχή αποτελεί μια μορφή γραμμικής πλατείας, λόγω **της κεντρικής θέσης και της συγκέντρωσης του συνόλου** των χρήσεων.

Εκτός όμως από τον προαύλιο χώρο των εκκλησιών, υπάρχουν και μικρά πλατώματα παράλληλα στο οδικό

Διάγραμμα 15

Προαύλιος χώρος εκκλησίας

Αδόμητος χώρος(αυλές, πλατώματα)

81 Ι. Δρίνης, ό.π. , σελ.83

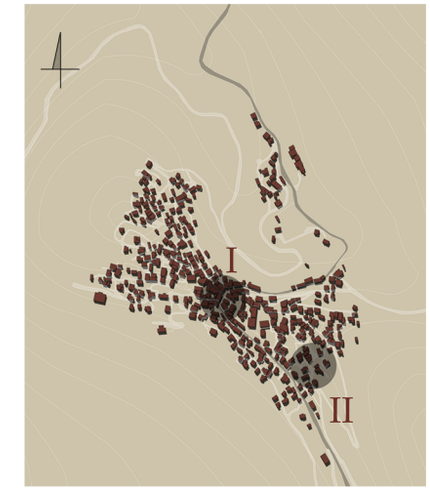
82 Βέβαια παρατηρώντας την χαλκογραφία της Δημητσάνας του 18ου αιώνα, στο βορειότερο τμήμα του οικισμού αποτυπώνεται ένα δέντρο μεγαλύτερο από τα υπόλοιπα, γεγονός που ίσως υποδηλώνει την ύπαρξη μιας πλατείας-η οποία δεν τοποθετείται κεντρικά του οικισμού, αλλά στο ψηλότερο σημείο της-καθώς συνήθως στο κέντρο της πλατείας τοποθετούνταν ένα από τα μεγαλύτερα δέντρα των οικισμών .Δυστυχώς όμως δεν υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες για αυτή την υπόθεση.

δίκτυο, τα οποία αποτελούν σημεία στάσης και μικροί ελεύθεροι χώροι στο εσωτερικό και πιο πυκνοδομημένο τμήμα της Δημητσάνας. (Διάγραμμα 16) Επιπλέον η ύπαρξη ενός δικτύου από μικρότερους πλακόστρωτους δρόμους, σαν καλντερίμια, που διατρέχουν ένα μεγάλο κομμάτι του κεντρικού τμήματος του οικισμού δημιουργεί ένα σύστημα ελεύθερων γραμμικών διαδρομών, που ανακουφίζει εν μέρει την περιοχή.

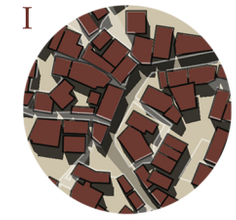
Ελλείψεις στον ιδιωτικό ελεύθερο χώρο παρατηρούνται στο κεντρικό τμήμα του οικισμού. Λόγω της πυκνοδομημένης μορφής και της γραμμικής παράταξης των κτιρίων, δεν υπάρχει ελεύθερος χώρος ανάμεσα στα κτήρια-με μικρές εξαιρέσεις-ούτε στο μέτωπο παράλληλα στον κεντρικό δρόμο που διατρέχει τον οικισμό. Υπάρχουν μικροί χώροι στις πίσω πλευρές των κτηρίων, οι οποίοι λειτουργούν σαν χώροι στάθμευσης ή δευτερεύουσες είσοδοι στις κατοικίες. Όμως, η συνύπαρξη ελεύθερων χώρων τέτοιου τύπου, δίνει την αίσθηση ενός κενού στο σύνολο της πυκνοδομημένης μορφής του οικισμού. (Διάγραμμα 17)

Στην επέκταση των κατοικιών προς τον λόφο της Αγίας Παρασκευής, παρατηρούμε έναν συνδυασμό των προηγούμενων πολεοδομικών ιστών. Θεωρείται μια ελεύθερη επέκταση του οικισμού, αρκετά πυκνοδομημένη, με τα κτίρια να παρατάσσονται με έναν πιο άναρχο τρόπο ,χωρίς να δημιουργούν επίμηκες ενιαίες όψεις. Η τάση αυτή έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη κενών ανάμεσα στα κτίσματα, δημιουργώντας μικρά πλατώματα ,με κυρίαρχο δημόσιο χώρο τον προαύλιο χώρο της εκκλησίας της Αγίας Παρασκευής. Ταυτόχρονα υπάρχουν αρκετοί ελεύθεροι ιδιωτικοί χώροι, καθώς κάθε κατοικία έχει τον δικό της χώρο. Η μορφή αυτού του τμήματος του οικισμού πιθανώς να οφείλεται σε δυο γεγονότα: στο υψόμετρο της περιοχής, που δεν επέτρεπε την οικοδόμηση σε όλη την έκταση της και στο γεγονός ότι αποτελεί τη νεώτερη οικιστική εξάπλωση της Δημητσάνας, οπότε πιθανόν να μην έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία ανέγερσης κτισμάτων.

Τέλος η σημερινή συνεχής επέκταση του οικισμού προς τα βόρεια της κύριας οδικής αρτηρίας, έχει ως αποτέλεσμα την αλλοίωση των ορίων του οικισμού. Ανάμεσα στο υπάρχον και το νεόδμητο τμήμα υπάρχει ένα μεγάλο κενό, το οποίο αλλοιώνει τον συνεχή πολεοδομικό ιστό της Δημητσάνας και δημιουργεί μια αυτόνομη οικιστική περιοχή. Τα όρια δεν είναι ευδιάκριτα προς αυτή την κατεύθυνση, ενώ παρατηρείται μια διαφορετική μορφή διάρθρωσης με τα κτίρια της περιοχής να παρατίθενται παράλληλα στον κύριο δρόμο, επιτρέποντας την ύπαρξη αδόμητων χώρων, με την απουσία καλντεριμιών μεταξύ τους, χαρακτηριστικό στοιχείο των παραδοσιακών ορεινών οικισμών.

Διάγραμμα 16

Πυκνοδομημένο τμήμα του οικισμού στο κεντρικό τμήμα του.Απουσία κενών-δημιουργία μικρών περίκλειστων τμημάτων αδόμητου χώρου που χρησιμοποιούνται για την είσοδο στις κατοικίες

Αραιή δόμηση στους λόφους με την ύπαρξη μεγάλων αδόμητων τμημάτων,παρέχοντας ελεύθερους χώρους για κάθε κατοικία

Διάγραμμα 17

4.4.2. Οδικό δίκτυο

Εικόνα 7:Αεροφωτογραφία του οικισμού που μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε τα οδικά δίκτυα.Η κύρια οδική αρτηρία φαίνεται ως η μόνη ασφαλτοστρωμένη,ενώ διασχίζει και διχοτομεί τη Δημητσάνα σε δυο τμήματα.Το δίκτυο των δευτερευόντων δρόμων φαίνεται να είναι πιο δεδαλώδες και ακτινωτό.Απλώνεται στο μεγαλύτερο τμήμα του εσωτερικού του οικισμού για την καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων.

Το οδικό δίκτυο της Δημητσάνας παρουσιάζει ποικιλία στη μορφή και στα κατασκευαστικά υλικά του. Η χάραξη των δρόμων ακολούθησε την απότομη κλίση του εδάφους, με στόχο τη μικρότερη δυνατή επέμβαση στο ανάγλυφο της περιοχής και οδήγησε στη δημιουργία ενός οδικού δικτύου με ανομοιόμορφα στοιχεία, τα οποία όμως πετυχαίνουν να εναρμονιστούν πλήρως στον πολεοδομικό ιστό της περιοχής.(Διάγραμμα 18)

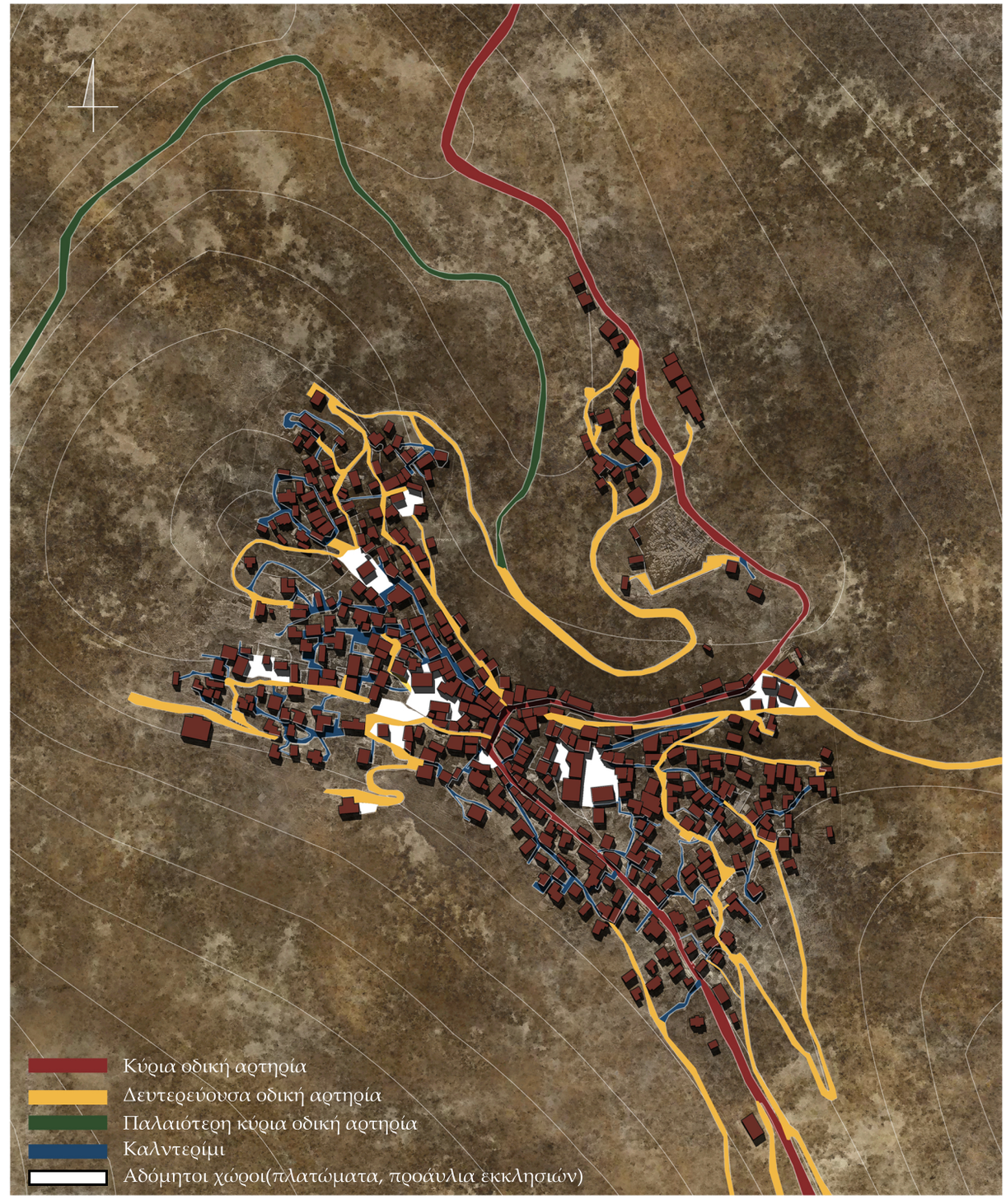
Σύμφωνα με τον χάρτη που παρατίθεται στην αρχή και απεικονίζει την αρχαία μορφή της Δημητσάνας (Εικόνα 5) , είναι εμφανές ότι ο παλιότερος κεντρικός δρόμος ήταν η οδική αρτηρία στο βόρειο τμήμα του οικισμού. Στη συνέχεια λόγω της επέκτασης και ανάπτυξης του οικισμού, αντικαταστάθηκε με έναν πιο κεντρικό που εξυπηρετούσε το νέο τμήμα του οικιστικού συνόλου.

Σήμερα κύρια οδική αρτηρία αποτελεί ο άξονας που διατρέχει από βορρά προς νότο τον οικισμό και τον διχοτομεί σε δυο-περίπου-ίσα τμήματα. (Εικόνα 7) Μάλιστα έχει σχήμα πετάλου, ακολουθώντας κατά κάποιο τρόπο τη μορφή των υψομετρικών καμπύλων του λόφου, επιτυγχάνοντας την ομαλή ένταξη του στη μορφή του οικισμού. Η δημιουργία του κεντρικού δρόμου είναι μεταγενέστερη και ακολούθησε την σύνθεση του πολεοδομικού ιστού .Η συγκεκριμένη μορφή οικιστικού συνόλου ,το οποίο αναπτύσσεται με άξονα έναν εμπορικό δρόμο και όχι μια κεντρική πλατεία ή κάποιο εκκλησιαστικό προαύλιο, είναι ένα στοιχείο που συναντάται και σε άλλους οικισμούς της Αρκαδίας, όπως στην Στεμνίτσα και την Ανδρίτσαινα.[83,84]Ο λόγος δημιουργίας του κύριου αυτού άξονα ήταν η ανάγκη σύνδεσης και εξυπηρέτησης όλου του οικισμού, όταν αυτός κατά την 3η και 4ηοικιστική εξάπλωση του ξεπέρασε τον αυχένα ανάμεσα στους δυο λόφους και άρχισε να επεκτείνεται στον λόφο της Αγίας Παρασκευής. Ο άξονας αυτός αποτελούσε την κύρια σύνδεση του νέου τμήματος του οικισμού με τις υπόλοιπες προϋπάρχουσες οικιστικές ενότητες, γι' αυτό και σταδιακά τα εργαστήρια και τα μαγαζιά που υπήρχαν μέχρι τότε στο εσωτερικό του οικισμού-πιθανόν κοντά στις εκκλησίες της περιοχής-μεταφέρθηκαν στα κτίσματα παράλληλα στο δρόμο, δίνοντας του έναν αμιγώς εμπορικό χαρακτήρα και τονίζοντας την κυριαρχία του στο οδικό δίκτυο. Η σημασία του οδικού αυτού άξονα για τον οικισμό και η επιβεβαίωση της μεταγενέστερης δημιουργίας του μαρτυρείται από το γεγονός ότι είναι ο μόνος δρόμος κατασκευασμένος από άσφαλτο.

Η μορφή διάρθρωσης της κύριας αυτής οδικής αρτηρίας σήμερα προστατεύει εν μέρει τον παραδοσιακό χαρακτήρα του οικισμού, καθώς το κύριο οδικό δίκτυο αποτελείται από μια μόνο οδό. Η οδός αυτή διατρέχει ένα μικρό τμήμα του εσωτερικού της Δημητσάνας και δεν προσδίδει επιπλέον κυκλοφοριακό φόρτο στις περιοχές αμιγούς κατοίκησης. Ο δρόμος αυτός μπορεί να μην

[83] Ι. Δρίνης, ό.π., σελ.84

[84] Βέβαια το γεγονός ότι στον κεντρικό άξονα συγκεντρώνεται το σύνολο των εμπορικών δραστηριοτήτων και των εργαστηρίων, αντιπροσωπεύει επίσης και τον σημαντικό εμπορικό χαρακτήρα που είχε η Δημητσάνα.

Διάγραμμα 18

επιφορτίζει τις περιμετρικές περιοχές, όμως επειδή αφ' ενός αποτελεί τη μοναδική είσοδο και ταυτόχρονα έξοδο του οικισμού και αφετέρου συγκεντρώνει το σύνολο των εμπορικών χρήσεων είναι ιδιαίτερα επιφορτισμένος με κυκλοφοριακή κίνηση. Η κατάσταση αυτή επιδεινώνεται λόγω της στενότητας του δρόμου, ο οποίος σε καμία περίπτωση δεν πληροί τις προδιαγραφές για δρόμο διπλής κυκλοφορίας.(Εικόνα 8,9)

Εκτός όμως από την κύρια οδική αρτηρία ,υπάρχει και ένα δίκτυο δρόμων δευτερεύουσας σημασίας. Πρόκειται για ένα δίκτυο που έχει αφετηρία το κέντρο του οικισμού και οδηγεί έως τα πιο απομακρυσμένα κτίσματα στους λόφους. Ουσιαστικά είναι ένα δίκτυο μικρότερων δρόμων που εξυπηρετεί τις περιοχές στο εσωτερικό του οικισμού και τις τροφοδοτεί. Τα υλικά κατασκευής και οι διαστάσεις αυτών των δρόμων διαφέρουν από τον κύριο άξονα. Είναι πλακόστρωτοι και ακολουθούν πιο ελεύθερες χαράξεις, σύμφωνα με το ανάγλυφο της περιοχής, με αποτέλεσμα το πλάτος τους να ποικίλει και να μην ακολουθείται κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο. Είναι πιο στενοί δρόμοι από την κύρια οδική αρτηρία ,ενώ λόγω είτε της γραμμικής παράθεσης των κτισμάτων σε κάποιες περιοχές είτε της πιο άναρχης εξάπλωσης του οικισμού, παρατηρείται ότι το πλάτος του δικτύου σταδιακά-από το κέντρο προς τους λόφους-αυξάνεται, καθώς υπάρχει μεγαλύτερο ποσοστό αδόμητου χώρου.

Παράλληλα με το δίκτυο των δευτερευόντων οδών αναπτύσσεται ένα ακόμα σύνολο μικρότερων δρόμων με τη μορφή καλντεριμιών,όπου στεγαζόταν τα εργαστήρια και τα εμπορικά μαγαζιά κατά τις παλαιότερες εποχές. Πρόκειται για λιθόστρωτα στενά στο εσωτερικό του οικισμού, σε σημεία με πολύ μικρό πλάτος ή σε σημεία στις πλαγιές των λόφων. Στη δεύτερη περίπτωση λόγω της μεγάλης κλίσης, τα καλντερίμια δημιουργήθηκαν σε συνδυασμό με μικρά σκαλοπάτια για την επίλυση της απότομης αλλαγής του εδάφους . Η στενότητα των δρόμων στο εσωτερικό του οικισμού είναι ένα ακόμα χαρακτηριστικό των ορεινών κεφαλοχωρίων της Πελοποννήσου. Αποτελεί το λόγο δημιουργίας των βυζαντινών διαβατικών με στόχο την εξεύρεση ωφέλιμου χώρου με την επέκταση των σπιτιών πάνω από τα καλντερίμια και τη δημιουργία στοών.[85,86]

Εικόνα 8

Εικόνα 9

Εικόνα 8,9:Σύγχρονες εικόνες της κύριας οδικής αρτηρίας που αντικατοπτρίζουν την υπολειτουργία της και το κυκλοφοριακό φόρτο που δέχεται.

85 Ι. Δρίνης, ό.π. , σελ. 85

86 Τα βυζαντινά διαβατικά είναι οι καμάρες που δημιουργούνται στο ισόγειο του σπιτιού και επιτρέπουν τη διέλευση του δημόσιου δρόμου και των περαστικών, ενώ στους υπερκείμενους ορόφους στεγάζεται η κατοικία. Ουσιαστικά η κατοικία επεκτείνεται πάνω από το δημόσιο χώρο, επιτρέποντας τη διέλευση των περαστικών.

Τα στενά αυτά δρομάκια αποτελούσαν τον κύριο τρόπο μετακίνησης των κατοίκων, ενώ επειδή σε αρκετά σημεία ήταν ο μόνος τρόπος σύνδεσης και επικοινωνίας μεταξύ των κατοικιών, τους προσδίδεται ένας πιο ιδιωτικός και προφυλαγμένος χαρακτήρας. Λόγω της οικονομικής ανάπτυξης και αναγνώρισης της εμπορικής κυριαρχίας της Δημητσάνας πραγματοποιείται η πλακόστρωση τους από τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας τους. Επιπλέον παρατηρείται ότι στον προαύλιο χώρο των εκκλησιών οδηγούν περισσότερα από τρία σοκάκια, γεγονός που αντικατοπτρίζει ακόμα και στο οδικό δίκτυο της εποχής τη μεγάλη σημασία που είχαν τα θρησκευτικά κέντρα και οι προαύλιοι χώροι τους στη μορφή του οικισμού και στην καθημερινότητα των κατοίκων.(Εικόνα 10,11,12,13,14)

Σήμερα λόγω της προσέλκυσης πολλών επισκεπτών και της προσέλευσης αρκετών αυτοκινήτων επιβαρύνεται το οδικό δίκτυο της Δημητσάνας .Σταδιακά υπολειτουργεί και θεωρείται μη επαρκές όχι μόνο για τους επισκέπτες αλλά και τους κατοίκους. Η στενότητα και ολισθηρότητα των δαιδαλωδών μικρών δρόμων και των καλντεριμιών, που εξυπηρετούν το εσωτερικό του οικισμού και τις κατοικίες, παρεμποδίζει την κυκλοφορία του αυτοκινήτου, το οποίο έχει εισχωρήσει σε όλα τα δίκτυα, ακόμα και στα σοκάκια. Ως φυσικό επακόλουθο αλλοιώνεται και καταπονείται τόσο το δίκτυο των δευτερευόντων οδών όσο και των καλντεριμιών, τα οποία δεν είχαν σχεδιαστεί για να αντέχουν μεγάλο κυκλοφοριακό φόρτο. Προβλήματα όμως δημιουργούνται και στους οδηγούς, καθώς αρκετά καλντερίμια οδηγούν σε αδιέξοδα με αποτέλεσμα η οδήγηση και κυκλοφορία σ' αυτά να δυσχεραίνεται και να τους αποπροσανατολίζει.

Εικόνα 12

Εικόνα 13

Εικόνα 10

Εικόνα 11

Εικόνες 10,11,12,13,14: Εικόνες από τα καλντερίμια του οικισμού.

Εικόνα 14

Επιπλέον, στις νεόδμητες περιοχές και στο νότιο τμήμα του οικισμού δεν παρατηρείται επέκταση του δικτύου των καλντεριμιών, αλλά η συνέχεια μόνο του οδικού δικτύου, αλλοιώνοντας σταδιακά τον παραδοσιακό χαρακτήρα του οικισμού. Η απουσία αυτού του στοιχείου είναι σημαντική απώλεια για τη φυσιογνωμία του πολεοδομικού ιστού της Δημητσάνας. Δεν επιτυγχάνεται η εσωτερική επικοινωνία μεταξύ των νεόδμητων κτισμάτων, τα οποία παρατίθενται παράλληλα με τους οδικούς άξονες.

Τέλος ένα ακόμα πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Δημητσάνα σήμερα είναι η έλλειψη χώρων στάθμευσης στο εσωτερικό της. Η απουσία χώρων στάθμευσης έχει συνέπεια οποιαδήποτε υπόνοια ελεύθερου αδόμητου χώρου- κυρίως σε κοντινή απόσταση από την κύρια οδική αρτηρία- να μετατρέπεται σε αυτοσχέδιο παρκινγκ. Γίνονται προσπάθειες επίλυσης αυτού του προβλήματος με τη δημιουργία οργανωμένων χώρων, όπως και προσπάθειες αντιμετώπισης της παρόδιας στάθμευσης επί της κεντρικής αρτηρία, η οποία αποτελεί κύριο συντελεστή διόγκωσης των ήδη προαναφερθέντων προβλημάτων.

Εικόνα 15:Αεροφωτογραφία του οικισμού που μας δείχνει στο σύνολο το οδικό δίκτυο και την πυκνότητα της δόμησης των κτισμάτων.Ξεχωρίζει η βασική οδική αρτηρία,ενώ ένα σύνολο μικρότερων δρόμων εκτείνονται ακτινωτά προς κάθε κατεύθυνση του οικισμού.Το δίκτυο των καλντεριμιών δεν ξεχωρίζει εύκολα λόγω της στενότητας τους και της πυκνής δόμησης.Ενδιαφέρουσα είναι η σχέση των πλατωμάτων και των ελεύθερων χώρων με το σύνολο των δρόμων,με το πλάτος των τελευταίων να αυξάνεται πλησιάζοντας τους αδόμητους χώρους,δίνοντας την ψευδαίσθηση του μεγαλύτερου μεγέθους των τελευταίων.Ακόμα φαίνεται η διαφορά πύκνωσης και αραίωσης τόσο των κτιρίων όσο και των δρόμων στο εσωτερικό και το περιαστικό τμήμα του οικισμού.

4.4.3 Δίκτυο χρήσεων οικισμού

Η Δημητσάνα αποτελεί έναν σύνολο κτισμάτων καθαρά οικιστικού χαρακτήρα. Η χρήση της κατοικίας κυριαρχεί στον οικισμό, ενώ στα τμήματα που βρίσκονται στα πιο ορεινά σημεία- πάνω στους λόφους- παρατηρείται η ύπαρξη μόνο κατοικιών. (Διάγραμμα 19) Οι περισσότερες διαφορετικές χρήσεις σημειώνονται στο κέντρο του οικισμού, στα τμήματα παράλληλα με τον κύριο οδικό άξονα, γεγονός που αιτιολογείται από τη μεγάλη σημασία που έχει ο δρόμος αυτός για τον οικισμό. Η συγκέντρωση όλων των εμπορικών χρήσεων στο τμήμα αυτό του οικισμού πιθανόν επιλέχθηκε για τον ισομερισμό της απόστασης από τις περιοχές των δυο λόφων, καθώς και για την ενίσχυση του οδικού άξονα που αποτελεί το βασικό πέρασμα εντός της Δημητσάνας.

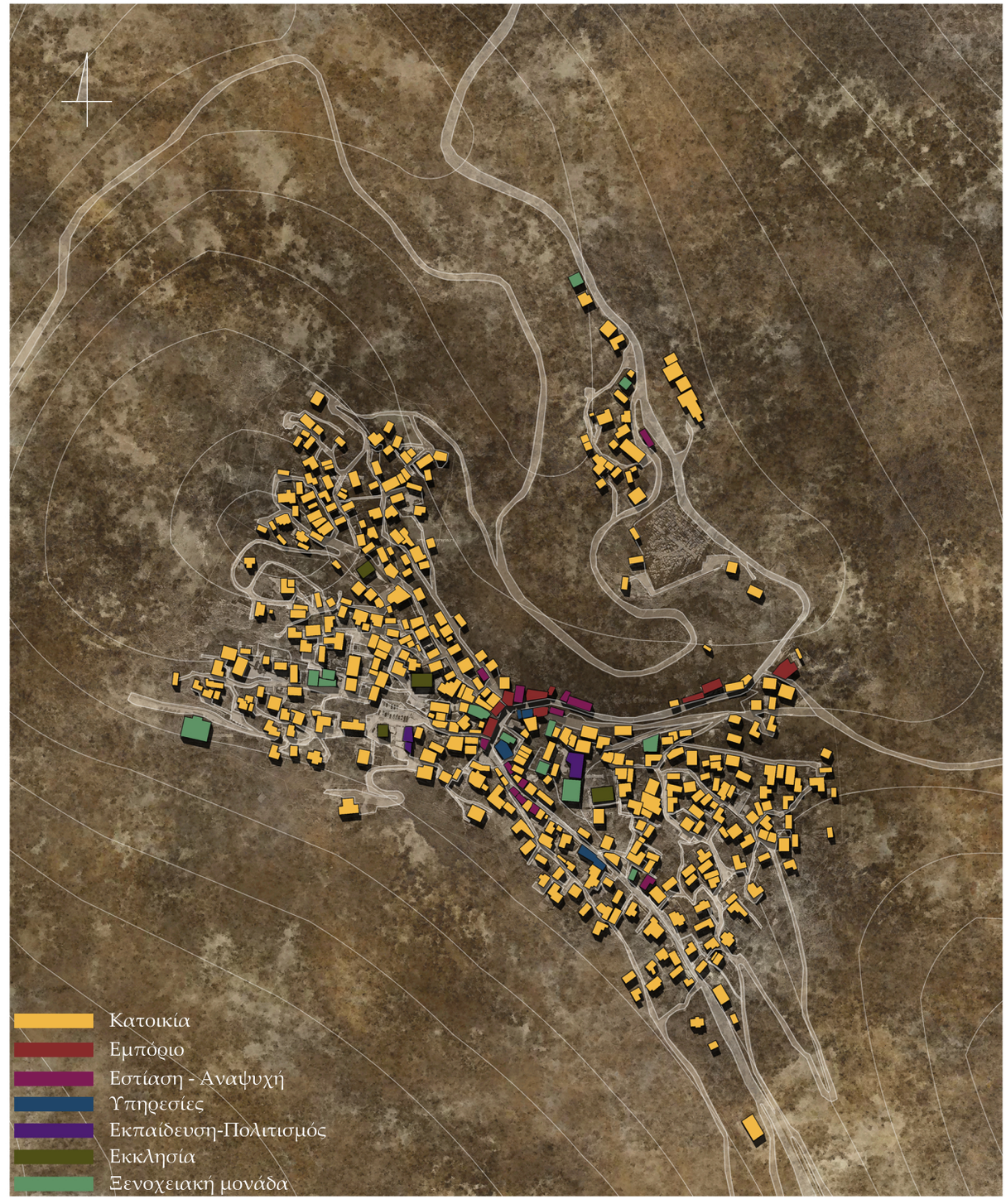
Η μορφή αυτής της διάρθρωσης ανάμεσα στις κατοικίες, τις εμπορικές χρήσεις και τις χρήσεις αναψυχής σήμερα εν μέρει έχει προστατέψει την καθημερινότητα των κατοίκων, διαφυλάσσοντας την ηρεμία στις περιοχές αμιγούς κατοίκησης, όμως έχει οδηγήσει στην επιπλέον φόρτιση της κύριας οδού. Η στέγαση ωστόσο του συνόλου των εμπορικών χρήσεων παράλληλα στον κύριο άξονα, όπως ήδη αναφέρθηκε επέφερε την κυκλοφοριακή φόρτιση και δυσλειτουργία του.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη διάρθρωση του δικτύου χρήσεων, έχει η στέγαση των χρήσεων πολιτιστικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα, αλλά και των υπηρεσιών .Οι λειτουργίες αυτές έχουν στεγαστεί κοντά στα θρησκευτικά κτίσματα και τα κτίρια τους είναι προσανατολισμένα προς τον προαύλιο χώρο των εκκλησιών. Καθώς πρόκειται για χρήσεις που απαιτούν την ύπαρξη ενός επαρκούς ελεύθερου χώρου μέσα στον πολεοδομικό ιστό, οι συγκεκριμένες τοποθεσίες αποτέλεσαν μοναδικό υποδοχέα στέγασης τους, επιβεβαιώνοντας την επικρατούσα αντίληψη της κυριαρχίας των εκκλησιών στον πολεοδομικό ιστό.

Ο μικρός αριθμός ξενοδοχειακών καταλυμάτων στο εσωτερικό της Δημητσάνας έχει προφυλάξει την πολεοδομική μορφή της από πιθανή αλλοίωση λόγω της ανέγερσης πολλών ξενοδοχείων. Κατά κύριο λόγο τα ξενοδοχεία στεγάζονται σε παλαιά κτίσματα με χρήση κατοικίας, τα οποία μετατρέπονται σε σύγχρονα μικρά ξενοδοχειακά καταλύματα . Δυστυχώς εκτός των παραπάνω παραδοσιακών καταλυμάτων, σε τμήματα του οικισμού έχουν ανεγερθεί νέες ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, οι οποίες αλλοιώνουν τον χαρακτήρα του.(Εικόνα 16)Δεν ακολουθούν τα παραδοσιακά πρότυπα του οικισμού τόσο στην ογκοπλασία και στη μορφολογία τους, όσο στα υλικά δόμησης. Τα περισσότερα αποτυγχάνουν στην προσπάθεια τους να συνταιριάξουν αποδεκτά τα παραδοσιακά αρχιτεκτονικά στοιχεία του οικισμού με τις σύγχρονες αρχιτεκτονικές μορφές.

Εικόνα 16:Νεόδμητη ξενοδοχειακή μονάδα στην περιοχή του Κάστρου, που δεν ακολουθεί τις αρχές της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του οικισμού.

Διάγραμμα 19

4.5 Τυπολογίες κτιρίων

Η μορφή των κτιρίων, όπως προαναφέρθηκε, αντικατοπτρίζει την οικονομική άνθιση που γνώρισε η Δημητσάνα κυρίως κατά τον 18ο και 19ο αιώνα. Δεν διασώθηκαν στοιχεία για τη μορφή των κτισμάτων των παλαιότερων εποχών, καθώς τον 18ο αιώνα κυριάρχησε ένα κίνημα αλλαγής της εικόνας του οικιστικού συνόλου, προκειμένου λόγω της οικονομικής της κυριαρχίας της να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπους αρκαδικούς οικισμούς

4.5.1.Δημόσια κτίρια

Καθοριστική ήταν η συμβολή των Δημητσανιτών της διασποράς στην ανέγερση δημόσιων κτηρίων. Υποστήριξαν την ανάδειξη και ανάπλαση του οικισμού και χρηματοδότησαν την ανοικοδόμηση σημαντικών κτιρίων για τη στέγαση δημόσιων λειτουργιών. Επικράτησε ο νεοκλασικός ρυθμός με στόχο την ανάδειξη του ''ωραίου'', το οποίο συμφωνούσε με τις αρχές του προαναφερθέντος ρυθμού εκείνη την εποχή.

Χαρακτηριστικά κτίρια που ανεγέρθηκαν από τους Δημητσανίτες της διασποράς εκείνη την εποχή είναι το νέο κτίριο του ελληνικού σχολείου -στη θέση της όπου βρισκόταν η παλιά σχολή Δημητσάνας- και το δημοτικό σχολείο Δημητσάνας. Τα δύο κτήρια είναι σχεδιασμένα από τον Λύσανδρο Καυταντζόγλου και έχουν έντονες νεοκλασικές επιρροές, Χτίστηκαν με δαπάνες του απόδημου Ν. Λεοναρδου το 1845 και 1851 αντίστοιχα (Εικόνα 17). Χαρακτηριστικό είναι και το κτήριο που στέγασε το παρθεναγωγείο της Δημητσάνας στις αρχές του 20ου αιώνα σε σχέδια του αρχιτέκτονα Δ. Κάλλια και με δαπάνες του κληροδοτήματος Α. Συγγρού. Είναι αξιοσημείωτη γενικά η ενίσχυση του εκπαιδευτικού χαρακτήρα του οικισμού, κύριο χαρακτηριστικό του από τα παλιότερα χρόνια.[87]

Τέλος στις αρχές του 20ου αιώνα ανεγείρεται με δωρεές από τους Δημητσανίτες της Νέας Υόρκη, το ρολόι που βρίσκεται στη μέση του οικισμού, δίπλα στην εκκλησία της Αγίας Κυριακής και αποτελεί τοπόσημο του.[88] (Εικόνα 18)

Εικόνα 17

Εικόνα 18

[87] Ι. Δρίνης, ό.π. , σελ.87
[88] http://web-greece.gr/destinations/dimitsana-arcadia/, 03/05/2016

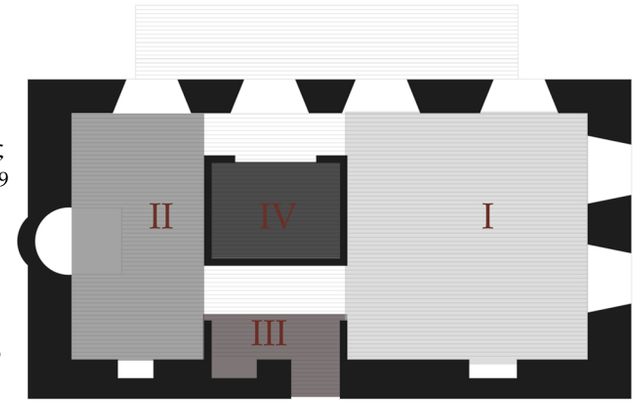
4.5.2.Η κατοικία στη Δημητσάνα

Η αλλαγή της εικόνας του οικισμού οφείλεται στην εξέλιξη της μορφής των κατοικιών ,οι οποίες αποτελούσαν την πλειοψηφία των κτισμάτων .Ουσιαστικά παρατηρούνται τρεις βασικοί τύποι κατοικίας ,σύμφωνα με την κάτοψη και τα χαρακτηριστικά του κτίσματος, οι οποίες χρονολογικά τοποθετούνται με την εξής σειρά: το ανωγοκάτωγο ,το πυργόσπιτο και τα κτίρια κατόψεως σχήματος γάμα .[89]

Οι πρώτες μορφές των κατοικιών ήταν ανάλογες με το γορτυνιακό σπίτι, έναν τύπο κατοικίας που εμφανίστηκε και κυριάρχησε στους γύρω οικισμούς, γνωστό ως ανωκάτωγο. Το ανωκάτωγο ήταν ένα πετρόχτιστο μακρόστενο κτίσμα, με τετράριχτη στέγη με τέσσερις χώρους διημέρευσης και εστία στο εσωτερικό. Όταν τοποθετείται με τη μεγάλη του πλευρά κάθετη στις ισοϋψείς του εδάφους, ονομάζεται μακρυνάρι, ενώ όταν τοποθετείται παράλληλα με αυτές ονομάζεται δίπλα. Το ανωκάτωγο αποτελείται από τέσσερις χώρους διατεταγμένους σε τριμερή διάταξη: (Εικόνα 19) [90]

- την σάλα ή οντά, που βρίσκεται στο μεσημβρινό και χρησιμοποιείται ως ξενώνας
- το χειμωνιάτικο, που βρίσκεται στο μεσημβρινό και χρησιμοποιείται ως καθιστικό ή χώρος φαγητού, ενώ εκεί βρίσκεται και το τζάκι
- την εμπατή, μικρός προθάλαμος που λειτουργεί ως χώρος εισόδου
- την κάμαρα ή κελάρι, που λειτουργεί ως μικρή αποθήκη ή ως δωμάτιο ύπνου

Πρόκειται για μια απλή μορφή κατοικίας με κύριο χαρακτηριστικό της τη λειτουργικότητα. Ήταν ο τύπος που επικρατούσε στο σύνολο του οικισμού και υποστηριζόταν κυρίως από τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα, καθώς αποτελούσε μια απλή και οικονομική μορφή κατασκευής. Παρατηρείται ότι είχε αρκετά ανοίγματα, ενώ ουσιαστικά αποτελεί έναν ενιαίο χώρο που στεγάζει όλες τις χρήσεις. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχουν χώροι υγιεινής, οι οποίοι μέχρι τότε βρίσκονταν έξω από το σπίτι, στην αυλή .Ο χώρος αυτός ονομάζεται απόπατος και είναι μια μικρή κατασκευή με λάκκο.[91]Το ίδιο ισχύει και για τη βρύση και τον νεροχύτη του σπιτιού που δεν υπήρχαν, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να προμηθεύονται νερό από τις κρήνες που υπήρχαν στο κέντρο του

Εικόνα 19

I :Σάλα ή οντάς
II :Χειμωνίτικο
III :Εμπατη
IV :Καμαρούλα ή κελάρι

89 http://5a.arch.ntua.gr/projects-area-filter?shs_term_node_tid_depth=1%2B13%2B188, 05/04/2016, 16:52
90 Α. Θανόπουλος, *Λαϊκή παραδοσιακή αρχιτεκτονική τα πυργόσπιτα της Δημητσάνας*, 1st Arcadic Internet Conference, http://conference.arcadians.gr/?itemid=18, 10/05/2016
91 1ο Γενικό Λύκειο Τρίπολης, *Παραδοσιακοί οικισμοί της Αρκαδίας, αρχιτεκτονική και τρόποι δόμησης*,Τρίπολη,2011,σελ.17

οικισμού και να το μεταφέρουν στα σπίτια. Η προσθήκη του νεροχύτη θα γίνει πολύ αργότερα, στο τμήμα του χειμωνιάτικου ή θα εμφανιστούν τα πρώτα πηγάδια στις αυλές.[92](Εικόνα 20)

Η επόμενη εξέλιξη της μορφής της κατοικίας είναι τα πυργόσπιτα. (Εικόνα 21)Κύριος λόγος δημιουργίας τους ήταν η επιθυμία των υψηλά κοινωνικών τάξεων να προβάλλουν την οικονομική τους δύναμη και κυριαρχία μέσω της κατοικίας τους. (Εικόνα 22) Ήθελαν να σηματοδοτήσουν την ισχύ τους στο σύνολο του οικισμού και να είναι εμφανής η υπεροχή τους σε όλη την έκταση του. Δευτερεύοντες παράγοντες είναι η ασφάλεια και οι κατασκευαστικοί λόγοι. Πρόκειται για πολυώροφα ορθογώνια πέτρινα αρχοντικά με ιδιαίτερα μεγάλο ύψος και τετράριχτη στέγη .Συνήθως αποτελούνται από τρείς στάθμες, στις οποίες εκτός από τα μέρη του σπιτιού, στεγάζονται στο ισόγειο τα ζώα της οικογένειας, το κελάρι ,η αποθήκη ή κάποιο εργαστήριο[93].Οι στάθμες δεν είχαν πάντοτε το ίδιο ύψος. Παρατηρείται σε αρκετές περιπτώσεις η ύπαρξη στάθμης με μεγαλύτερο ύψος-συνήθως αυτής του ισογείου-για την συνολική αύξηση του ύψους του κτιρίου. Παράλληλα ο αριθμός των ορόφων τους οφείλεται και στη μεγάλη κλίση του εδάφους. Επειδή τα κτίσματα ήταν προσαρμοσμένα στις πλαγιές των λόφων, παρατηρείται το γεγονός ότι είχαν δυο αντιδιαμετρικές εισόδους στις μεγάλες πλευρές του κτιρίου , μια στην πλευρά με το μεγαλύτερο υψόμετρο και μια στην πλευρά με το μικρότερο.(Εικόνα 23,24) Με βάση αυτή την ιδιομορφία, το ύψος των όψεων του κτιρίου είχε διαφορά έως και 6 μέτρα (δυο ορόφους). Συνήθως η κύρια είσοδος θεωρούνταν αυτή από την πλευρά που βρισκόταν στο μεγαλύτερο υψόμετρο και οδηγούσε στους κύριους χώρους του σπιτιού. Αντίθετα ,η δεύτερη είσοδος που βρισκόταν στην πλευρά με το μικρότερο υψόμετρο, οδηγούσε σε στάβλους της οικογένειας ,σε βοηθητικούς χώρους ή σε κάποιο εργαστήριο.

Μορφολογικά οι κατόψεις των κατοικιών-όπως και των περισσότερων κτιρίων-ήταν ορθογώνιες. Το σχήμα αυτό ακολουθούσε και την εσωτερική διάταξη των χώρων. Κατά κύριο λόγο, τα δωμάτια ήταν παρατεταγμένα το ένα δίπλα στο άλλο και η πρόσβαση σε αυτά γινόταν είτε από έναν διάδρομο παράλληλο στην πλευρά που βρισκόταν η είσοδος είτε από ένα διάδρομο, κάθετο στην πλευρά της εισόδου, ο οποίος οδηγούσε στον κύριο χώρο του

Εικόνα 20

Εικόνα 21

Εικόνα 22

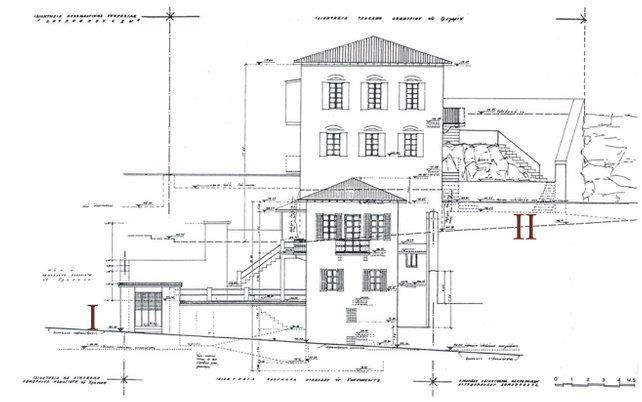
Εικόνα 21

[92] 1ο Γενικό Λύκειο Τρίπολης, ό.π., σελ.17
[93] http://5a.arch.ntua.gr/projects-area-filter?shs_term_node_tid_depth=1%2B13%2B188, 10/05/2016

σπιτιού και διέτασσε τους υπόλοιπους χώρους αντικριστά .Η μορφή της διάταξης των χώρων εξαρτιόταν από το μέγεθος του σπιτιού. Ο τελευταίος τύπος κατοικίας είναι τα κτίρια κατόψεως με σχήμα γάμα , τάση που εμφανίζεται γύρω στο 1830 στη Δημητσάνα .(Εικόνα 25)[94] Το μοναδικό στοιχείο που ξεχωρίζει την εξέλιξη της κατοικίας στη Δημητσάνα από τους υπόλοιπους αρκαδικούς οικισμούς, είναι το γεγονός ότι σε άλλους οικισμούς, όπως το Λεβίδι και τη Βυτίνα, το νέο προστιθέμενο τμήμα είναι ξύλινη ελαφριά κατασκευή μικρής έκτασης ή πέτρινη κατασκευή αντιστοίχως, ενώ στο δικό μας οικισμό εμφανίζεται ένα σκέλος που προστίθεται οργανικότερα με το ήδη υφιστάμενο, καθώς το κέλυφος του τελευταίου έχει αρχίσει να αποσυντίθεται.[95] Ουσιαστικά αποτελεί μια εξέλιξη της κάτοψης του ανωγοκάτωγου ,με τη διαφορά ότι ξεφεύγει από την ορθογώνια μορφή και μέσω της προσθήκης όγκων, δημιουργεί μια διαφορετική μορφή. Στόχος του είναι η εξασφάλιση περισσότερου χώρου στην κατοικία. Υπάρχει ένας συνδυασμός δίρριχτων και τρίρριχτων στεγών για την στέγαση του. Ο πιο γνωστός τύπος είναι η κατοικία σε σχήμα γάμα. Στην γωνία της ένωσης των δυο όγκων έχουμε κοινή πρόσβαση και στα δυο τμήματα. Ουσιαστικά ο δεύτερος όγκος που προσαρτάται στον αρχικό ορθογώνιο, στεγάζει λειτουργίες όπως την κουζίνα και τους χώρου υγιεινής, που στην αρχέτυπη μορφή του ανωγοκάτωγου βρισκόταν εκτός του κύριου όγκου της κατοικίας.

Στη Δημητσάνα δεν επικράτησε η εξέλιξη του γορτυνιακού σπιτιού, που είναι ο διπλασιασμός του σχήματος γάμα , δημιουργώντας ένα ‘π’ με αυλή στο κέντρο. Αντίθετα συνεχίστηκε η ανέγερση πυργόσπιτων και ανωγοκάτωγων.

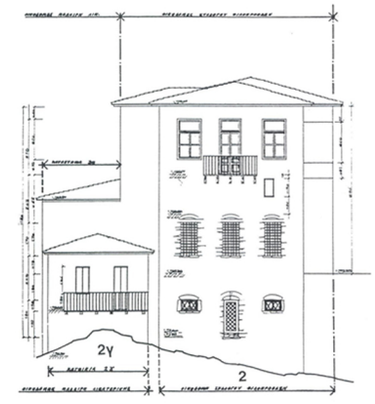
Οι νεόδμητες κατοικίες των τελευταίων χρόνων ξεχωρίζουν στο σύνολο του οικισμού. Πρόκειται κυρίως για τις κατοικίες που βρίσκονται κατά την είσοδο και έξοδο στον οικισμό. Για την ανέγερση τους έχουν χρησιμοποιηθεί σύγχρονα υλικά και τρόποι δόμησης, ενώ για την κάλυψη των αναγκών των κατοίκων, οι προσόψεις έχουν ‘διακοσμηθεί’ με υδρορροές και δορυφορικά πιάτα. Παράλληλα σημειώνονται παραδείγματα κατοικιών που προσπαθούν να συνταιριάξουν τον παραδοσιακό τύπο κατοικίας με σύγχρονες παραδοχές και αρχές σχεδιασμού. Το αποτέλεσμα είναι κατοικίες που εκτός από την έλλειψη καλαισθησίας, αλλοιώνουν και τα παραδοσιακά πρότυπα κατοικίας.

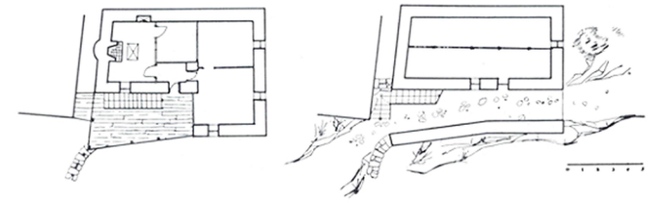
I :Κύρια είσοδος κατοικίας
II :Δευτερεύουσα είσοδος κατοικίας

Εικόνα 23

Εικόνα 23,24: Όψεις από τα πυργόσπιτα του οικισμού.Μέσω των σχεδίων είναι εμφανή τα αρχιτεκτονικά στοιχεία και η στιβαρότητα των κτιρίων. Το μεγάλο ύψος, η διαφορετική στάθμη των πλευρών του κτιρίου,τα ανοίγματα και οι δυο είσοδοι είναι χαρακτηριστικά που είναι ευδιάκριτα στα σχέδια

Εικόνα 24

Εικόνα 25

94 Α. Πετρονώτης, *Αρκαδία: Ελληνική παραδοσιακή αριτεκτονική*,επιμέλεια Δ.Φιλιππίδης,εκδ.Μελισσα,Αθήνα,1986,σελ.44
95 Α. Πετρονώτης, ό.π. , σελ.48

Τέλος παρατηρούνται ανεπιτυχείς επεμβάσεις σε υφιστάμενες κατοικίες, που οδηγούν στην εξάλειψη στοιχείων της παραδοσιακής κατοικίας. Η στιβαρότητα και οι απλές γραμμές της γορτυνιακής κατοικίας κλονίζονται λόγω των σύγχρονων αρχιτεκτονικών τάσεων. (Εικόνα 26,27)

Εικόνα 26

Εικόνα 27

4.6.Αρχιτεκτονικά στοιχεία

4.6.1.Τοιχοποιία

Οι τοιχοποιίες των κτιρίων κατασκευάζονται από ντόπιους λίθους ,[96] λευκού χρώματος.[97] Είναι ανεπίχριστες εξωτερικά και φέρουν κατά τόπους ξύλινες ενισχύσεις. Το πλάτος στη βάση τους είναι 90-100 εκατοστά και στην κορυφή τους 50-70 εκατοστά.[98] Με τις ξύλινες ενισχύσεις εξασφάλιζαν την καλύτερη συμπεριφορά των κτιρίων σε έναν σεισμό. Εκτός από τα ξύλινα στοιχεία, εμφανίζονται και μικρότερα μεταλλικά, τα τζινέτια, που χρησιμοποιούνταν για τη στήριξη της κάσας στο θύρωμα, όπως και μεταλλικοί ελκυστήρες στις γωνίες των λιθοδομών για την σύνδεση των ξύλινων πατωμάτων. Χαρακτηριστικό των όψεων των υψηλών κτιρίων είναι οι σειρές από μικρές πέτρες και κομμάτια κεραμιδιών, χτισμένα μπροστά από τις ξυλοδεσιές για να τις καλύπτουν.[99] Στις γωνίες, τις παραστάδες, τα γείσα των ανοιγμάτων και στα υπέρθυρα χρησιμοποιούνται καλά λαξευμένοι λίθοι.

4.6.2.Σαχνισί

Το σαχνισί είναι ένα από τα χαρακτηριστικά αρχιτεκτονικά στοιχεία της Δημητσάνας. Πρόκειται πρακτικά για την προβολή του ορόφου με τη μορφή

[96] Χρησιμοποιείται η προβατίνα ή το βολάρι, λίθοι που βρίσκονται στην περιοχή.
[97] http://5a.arch.ntua.gr/project/1162/2101, 22/05/2016
[98] Α.Θανόπουλος, ό.π. ,σελ.1
[99] http://5a.arch.ntua.gr/projects-area-filter?shs_term_node_tid_depth=1%2B13%2B188, 22/05/2016

ξύλινου κλειστού εξώστη, ο οποίος σε αρκετές περιπτώσεις στη συνέχεια επιχρίονταν από σοβά.[100]

Στα σύγχρονα κτίσματα δεν εμφανίζεται αυτό το αρχιτεκτονικό στοιχείο. Σε μικρό αριθμό νέων κτισμάτων παρατηρείται η κατασκευή σαχνισιών με χρήση σύγχρονων υλικών .Το αποτέλεσμα αυτών των κατασκευών σαφώς δεν έχει καμία αισθητική.(Εικόνα 28,29)

Εικόνα 28

Εικόνα 29

Εικόνα 28,29:Η σύγχρονη κατασκευή σαχνισιού σε σχέση με την παλιά. Στην εικόνα 29 αποτυπώνεται ένα από τα τελευταία παλαιά σαχνισιά που υπάρχουν στο εσωτερικό του οικισμού μέχρι σήμερα.

4.6.3.Χαγιάτι ή λιακωτό

Το χαγιάτι ή αλλιώς λιακωτό αποτελεί τον στεγασμένο εξώστη συνήθως στη μακριά ή στενή πλευρά του κτιρίου. Σπάνια βρίσκεται και στις δυο πλευρές .Αρχικά αποτελούσε αποκλειστικά ξύλινη κατασκευή, ενώ αργότερα μπορούσε να κατασκευαστεί και από μέταλλο. Τα διακοσμητικά στοιχεία στην πρώτη είναι ελάχιστα, ενώ στη δεύτερη παραλλαγή υπάρχει ένα πλήθος από διακοσμητικά στοιχεία.[101]

Στη σύγχρονη εποχή το χαγιάτι δεν εμφανίζεται στις νέες κατασκευές, ενώ σύνηθες είναι το φαινόμενο της αντικατάστασης της ξύλινης αυτής κατασκευής με μεταλλικά στοιχεία.

4.6.4.Μπαλκόνι

Μεταγενέστερη αλλαγή στη μορφή της κατοικίας - κυρίως κατά τον 19ο αιώνα- επέφερε η προσθήκη μπαλκονιών. Πρόκειται για κλασικιστική και αστική επίδραση στην εικόνα του οικισμού. Αρχικά ήταν μικρό, άστεγο και τοποθετημένο στη στενή πλευρά του κτίσματος ή στην πλευρά προς τη θέα. Κατα το τέλος του αιώνα, αυξάνεται σε μέγεθος και στεγάζεται. Είναι ένα στοιχείο που φανερώνει την εξέλιξη της κατοικίας, από ένα εσωστρεφές σύστημα σε ένα εξωστρεφές με προσανατολισμό προς το δημόσιο χώρο.[102]

[100] http://5a.arch.ntua.gr/project/1192/4214, 16/11/2016
[101] http://5a.arch.ntua.gr/projects-area-filter?shs_term_node_tid_depth=1%2B13%2B188, 22/05/2016
[102] Ι. Δρίνης,ό.π. , σελ.86

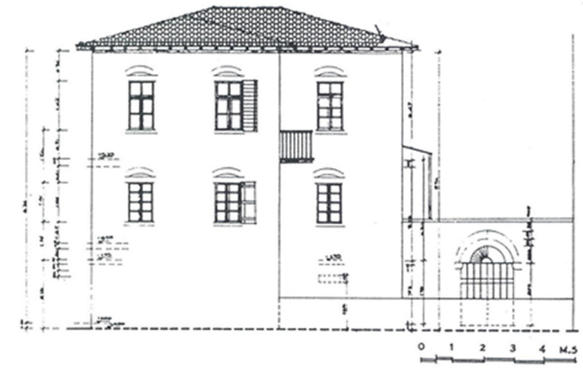
Είναι χαρακτηριστικό των οικονομικά ισχυρών οικισμών, όπου η στροφή προς την δημόσια προβολή και η επίδειξη της οικονομικής κυριαρχίας των οικογενειών, αποτελεί κύριο στοιχείο για την αλλαγή και την εξέλιξη της μορφής του. Πριν την επίσημη εμφάνιση του μπαλκονιού, προϋπάρχει το ταμίζο ,μια μορφή σαν σαχνισίου, το οποίο υπήρχε σε αρκετά σπίτια.

4.6.5.Ανοίγματα

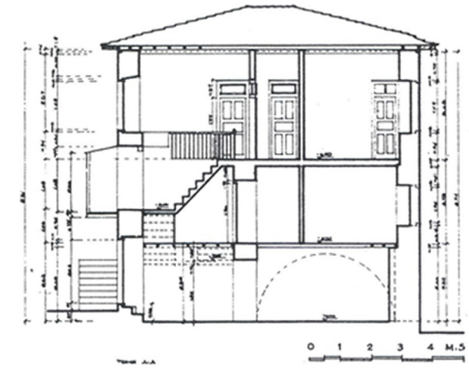
Εξέλιξη παρατηρείται επίσης στον αριθμό και τη μορφή των ανοιγμάτων. Έως τα μισά του 18ου αιώνα, τα παράθυρα ήταν λίγα και μικρά και συνήθως βρίσκονταν στους τελευταίους ορόφους της κατοικίας. Στη συνέχεια αυξάνονται σε αριθμό και σταδιακά μεγαλώνει και το μέγεθος τους.[103] (Εικόνα 30,31)

Ακόμα και σήμερα σε αρκετές κατοικίες είναι εμφανές ότι τα παράθυρα στους πρώτους ορόφους είναι μικρά, ενώ ανεβαίνοντας στους υπόλοιπους ορόφους αυξάνεται το μέγεθος τους. Παράλληλα από ορθογώνια που ήταν μεταπλάθονται από το τοξωτό σχήμα των παραδοσιακών ανοιγμάτων και καταλήγουν στη σημερινή μορφή που έχουν, ενώ αποκτούν ανακουφιστικό τόξο για να καταλήξουν στο νεοκλασικό ορθογώνιο του 19ου αιώνα.

Στη σύγχρονη εικόνα της Δημητσάνας παρατηρείται αλλαγή των αρχικών ανοιγμάτων των παλαιών κτισμάτων, δημιουργία νέων και κλείσιμο παλαιών. Το αισθητικό αποτέλεσμα των δυο αυτών περιπτώσεων σε καμία περίπτωση δεν θεωρείται επιτυχημένο. Το ίδιο αποτέλεσμα έχει επιφέρει η χρήση σύγχρονων κουφωμάτων. Τα ξύλινα κουφώματα αντικαθιστούνται από αλουμινένια, διαφόρων χρωμάτων που αλλοιώνουν την παραδοσιακή μορφή των κτισμάτων.

Εικόνα 30

Εικόνα 31

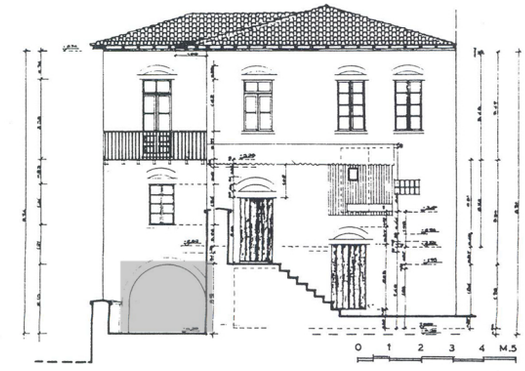
Εικόνα 30,31: Η όψη και τομή κατοικίας. Φαίνεται η διάρθρωση της κατοικίας στους ορόφους. Το ισόγειο δεν έχει ανοίγματα, ενώ στους υπερκείμενους ορόφους υπάρχουν δυο σειρές ανοιγμάτων και μπαλκόνι.

4.6.6.Κλιμακοστάσια

Οι εξωτερικές σκάλες των σπιτιών ακολουθούν τον λίθινο χαρακτήρα της

[103] Α. Πετρονώτης, ό.π. ,σελ.119

κατοικίας και των καλντεριμιών, είναι κατασκευασμένες από ασβεστολιθική πέτρα και είναι σμιλευμένες σε ορθογώνιο σχήμα. Αντίθετα οι εσωτερικές σκάλες είναι από ξύλο, όπως και οι επενδύσεις του εσωτερικού χώρου ης κατοικίας. [104]

Εικόνα 32

Διαβατικό

4.6.7.Διαβατικά

Η στενότητα στο εσωτερικό των δρόμων στον οικισμό είναι ένα ακόμα χαρακτηριστικό των ορεινών κεφαλοχωρίων της Πελοποννήσου και είναι ο λόγος που οδήγησε στη δημιουργία των διαβατικών,με στόχο την εξεύρεση ωφέλιμου χώρου με την επέκταση των σπιτιών πάνω από τα καλντερίμια και τη δημιουργία στοών.Τα διαβατικά είναι οι καμάρες που δημιουργούνται στο ισόγειο του σπιτιού και επιτρέπουν τη διέλευση του δημόσιου δρόμου και των περαστικών,ενώ στους υπερκείμενους ορόφους στεγάζεται η κατοικία (Εικόνα 32,33,34).Ουσιαστικά η κατοικία επεκτείνεται πάνω από το δημόσιο χώρο,επιτρέποντας όμως τη διέλευση των περαστικών.

Εικόνα 33

4.6.7.Οικοδομικά συστήματα

Στην ανέγερση του οικισμού συναντάμε το εξής οικοδομικό σύστημα:[105] Η πέτρα χρησιμοποιείται για τη δημιουργία των φερόντων τοιχοποιών και το ξύλο για την κατασκευή του φέροντος οργανισμού των πατωμάτων και της στέγης. Το ξύλο χρησιμοποιείται επίσης για τις κατασκευές ελαφριών χωρισμάτων, εξωστών και πατωμάτων, καθώς και για την ενίσχυση των λιθοδομών. Πρόκειται για το σύστημα που συναντάται και στη βυζαντινή τεχνολογία και εφαρμόστηκε από τους Αρκάδιους μαστόρους, με βάση το οποίο ανεγέρθηκαν τα πυργόσπιτα. Περιορισμένος αριθμός ισογείων καταστημάτων έχει κατασκευαστεί με αποκλειστική χρήση ξύλου.

Εικόνα 32,33,34:Όψη,τομή και φωτογραφία κατοικίας με διαβατικό στο ισόγειο.Φαίνεται η επέκταση της κατοικίας πάνω από το καλντερίμι και η δυνατότητα διέλευσης των περαστικών από την καμάρα..

Εικόνα 34

[104] http://5a.arch.ntua.gr/projects-area-filter?shs_term_node_tid_depth=1%2B13%2B188, 22/05/2016, 13:54
[105] Α. Θανόπουλος, ό.π.

4.7.Υλικά

Για την οικοδόμηση των κτιρίων του οικισμού χρησιμοποιήθηκαν υλικά από το κοντινό περιβάλλον με μια επιλογή που σέβεται και αναδεικνύει τη μοναδικότητα του τοπίου. Η πέτρα που χρησιμοποιήθηκε είναι σκληρή κιτρινόλευκη ασβεστολιθικού πετρώματος ,γνωστή ως προβατίνα. Μετά τη λάξευση της χρησιμοποιήθηκε σαν γωνιόλιθος ή μετά την επεξεργασία της σαν πλάκα κάλυψης δαπέδων. Οι τοιχοποιίες είναι ανεπίχριστες με ξύλινες ενισχύσεις για την αντοχή στην υγρασία και την φθορά.[106]

Η ξυλεία για τα κουφώματα, τα ταβάνια και τα πατώματα εξασφαλίστηκε από το βουνό Μαίναλο. Χρησιμοποιούσαν ένα μεγάλο φάσμα δέντρων, όπως δρυ, κέδρο, έλατο, κυπαρίσσι, πεύκο, καρυδιά, καστανιά.

Τα μεταλλικά στοιχεία των κτισμάτων, όπως καρφιά, σιδεριές, φουρούσια, τα εξασφάλιζαν από πλανόδιους εμπόρους ή από συναλλαγές με την Κωνσταντινούπολη και τη Βενετία.[107]

Σήμερα τα υλικά που επιλέγονται για την αποκατάσταση των κτιρίων συχνά δεν συμβαδίζουν με τα παλαιότερα, με αποτέλεσμα οι επεμβάσεις που πραγματοποιούνται στα κτίρια να καταστρέφουν τη μορφή τους .Παρατηρείται ενίσχυση των κτιρίων με στοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα, εξωτερικό σοβάντισμα της τοιχοποιίας[108], καθώς και η χρήση σύγχρονων κουφωμάτων αλουμινίου. Πρόκειται για επεμβάσεις που δεν είναι σύμφωνες με τα διατάγματα προστασίας του οικισμού.

4.8.Διάταγμα προστασίας οικισμού

Αρχικά ο οικισμός της Δημητσάνας έχει χαρακτηρισθεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με το ΦΕΚ 282/Β/26-4-1969 .

Στη συνέχεια με προεδρικό διάταγμα ΠΔ 19-10-1978 ΦΕΚ 594/13-11-1978 ο οικισμός χαρακτηρίσθηκε ως παραδοσιακός και καθορίσθηκαν οι όροι και περιορισμοί δόμησης των οικοπέδων.

Με το ΠΔ 79/ΦΕΚ 326/Δ/15-5-1995 καθορίστηκαν τα όρια του οικισμού και οι γενικοί και ειδικοί όροι δόμησης του, χωρίς να προστίθεται καμιά περαιτέρω μορφή προστασίας από αυτή που όριζε το ΦΕΚ 594/Δ/13-11-1978.

Τέλος με το ΦΕΚ 761/Β/28-8-1997 χαρακτηρίστηκε ως ενιαίος αρχαιολογικός χώρος.

Σύμφωνα με το προεδρικό διάταγμα ΠΔ 19-10-1978 ΦΕΚ 594/13-11-1978 η Δημητσάνα ως παραδοσιακός οικισμός προστατεύεται σύμφωνα με τα άρθρα που έχουν θεσπιστεί και αφορούν τους όρους δόμησης, τις νέες οικοδομές, τις χρήσεις, τα υλικά και γενικότερους περιορισμούς με στόχο τη διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα του οικισμού.

Για την ανέγερση νέου κτιρίου έχουν ορισθεί σύμφωνα με το διάταγμα περιορισμοί και όροι δόμησης για την προστασία του συνόλου.

Στο Άρθρο 2, που αναφέρεται στην ανοικοδόμηση νέων κτιρίων, ορίζονται:

---

[106] Ιωάννα Παπαδιά & Αθανάσιος Φρέντζος, Νερόμυλοι της Δημητσάνας, Πειραιάς, 2015,σελ.16
[107] Α. Θανόπουλος, ό.π.
[108] http://5a.arch.ntua.gr/project/1192/4181, 24/05/2016

- Συντελεστές και όροι δόμησης: Μέγιστο ποσοστό κάλυψης στο κεντρικό τμήμα του οικισμού 80% και στο υπόλοιπο 50% της επιφάνειας του οικοπέδου. Συντελεστής δόμησης στο κεντρικό τμήμα του οικισμού 0,8 και στο υπόλοιπο 0,5.
- Αριθμός ορόφων: Μέγιστος αριθμός επιτρεπόμενων ορόφων 2, ανεξαρτήτως του πλάτους των δρόμων. Η κατασκευή τρίτου ορόφου επιτρέπεται χωρίς υπέρβαση του συντελεστή δόμησης, μόνο σε περίπτωση που υπάρχει μεγάλη κλίση στο έδαφος.
- Επιτρεπόμενο ύψος νεόδμητου κτιρίου: το επιτρεπόμενο ύψος του κτιρίου είναι 7,5 μέτρα, ενώ σε περίπτωση οικοπέδου με κλίση απαγορεύεται να υπερβαίνει τα 10 μέτρα. Πάνω από το μέγιστο ύψος του κτιρίου επιτρέπεται μόνο η κατασκευή στέγης με τις κατά τα παραδοσιακά πρότυπα κλίσεις.

Το Άρθρο 3 διατυπώνει τους περιορισμούς σχετικά με την σύνθεση, τη διάταξη και τα μορφολογικά στοιχεία των κτιρίων και σύμφωνα με αυτό καθορίζονται:

- Η μορφολογία των νέων κτισμάτων, η οποία πρέπει να συμβαδίζει με τα παραδοσιακά πρότυπα, ως προς τη σύνθεση και την αναλογία των όγκων.
- Η δημιουργία υποχρεωτικής στέγης στα κτίρια σύμφωνα με τα παραδοσιακά πρότυπα και στοιχεία. Η στέγη μπορεί να καλύπτεται από σχιστολιθικές πλάκες, κεραμίδια ή ακροσανίδες ενώ η μέγιστη επιτρεπτή προεξοχή της κυμαίνεται από 0,50-0,80 μέτρα. Επίσης απαγορεύονται τα αετώματα.
- Η εξωτερική τοιχοποιία κατασκευάζεται από λιθοδομή. Στους ορόφους επιτρέπεται η χρήση άλλων οικοδομικών υλικών με την προϋπόθεση επενδύσεως των εξωτερικών όψεων με ξύλινες σανίδες ή κοινό επίχρισμα.
- Σε περίπτωση κατασκευής από οπλισμένο σκυρόδεμα, οι δοκοί και τα υποστυλώματα δεν πρέπει να είναι εμφανή.
- Τα εξώφυλλα και τα κουφώματα των παραθύρων πρέπει να είναι ξύλινα.
- Απαγορεύεται η χρήση άλλου χρώματος πέραν του λευκού στα εξωτερικά επιχρίσματα
- Η χρήση σιδερένιων κιγκλιδωμάτων μαύρου χρώματος επιτρέπεται μόνο για λόγους ασφαλείας σε πόρτες και παράθυρα.
- Η επεξεργασία των όψεων του κτίσματος σύμφωνα με τον παραδοσιακό χαρακτήρα του οικισμού.
- Η απαγόρευση ανάρτησης και εγκατάστασης φωτεινών διαφημιστικών επιγραφών. Η ύπαρξη απλών επιγραφών με μέγιστο ύψος όχι μεγαλύτερο από το μήκος τους ή το μήκος των ανοιγμάτων του κτιρίου που αντιστοιχεί .

Το Άρθρο 4 ορίζει τις επιτρεπόμενες χρήσεις που μπορούν να φιλοξενηθούν εντός του οικισμού, οι οποίες είναι:

- η χρήση κατοικίας, κοινής ωφέλειας και κοινωνικού εξοπλισμού.
- απαγορεύεται η εγκατάσταση βιομηχανιών, βιοτεχνιών και άλλων χρήσεων υψηλής όχλησης.

Το Άρθρο 5 ορίζει ότι για την επισκευή και αποκατάσταση παλαιών κτιρίων του οικισμού αντιπροσωπευτικών της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής είναι δυνατόν μετά την εξέταση της υπόθεσης από την επιτροπή ενάσκησης αρχιτεκτονικού ελέγχου να χορηγηθεί άδεια οικοδομής έστω και αν οι ζητούμενες εργασίες αντίκεινται στα προηγούμενα, εφόσον αυτό αποδεικνύεται από φωτογραφίες και τεκμηριωμένη έρευνα η οποία αποδεικνύει την ακριβή αρχική μορφή του κτίσματος.

Το Άρθρο 6 ορίζει ότι η άδεια κατεδάφισης παλαιού κτιρίου και κάθε άλλου στοιχείου ιδιωτικού ή δημόσιου χώρου(κρήνες, λιθόστρωτα, μαντρότοιχοι) παρέχεται μόνο κατόπιν εγκρίσεως από την επιτροπή ενάσκησης αρχιτεκτονικού ελέγχου και υπό την προϋπόθεση ότι δεν αποτελεί αξιόλογο ή χαρακτηριστικό δείγμα του οικισμού.

Οι παραπάνω διατάξεις ισχύουν για όλους τους οικισμούς που έχουν χαρακτηρισθεί παραδοσιακοί με το συγκεκριμένο διάταγμα.

ΠΕΜΠΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΟΙΚΙΣΜΟΣ: ΜΕΤΣΟΒΟ

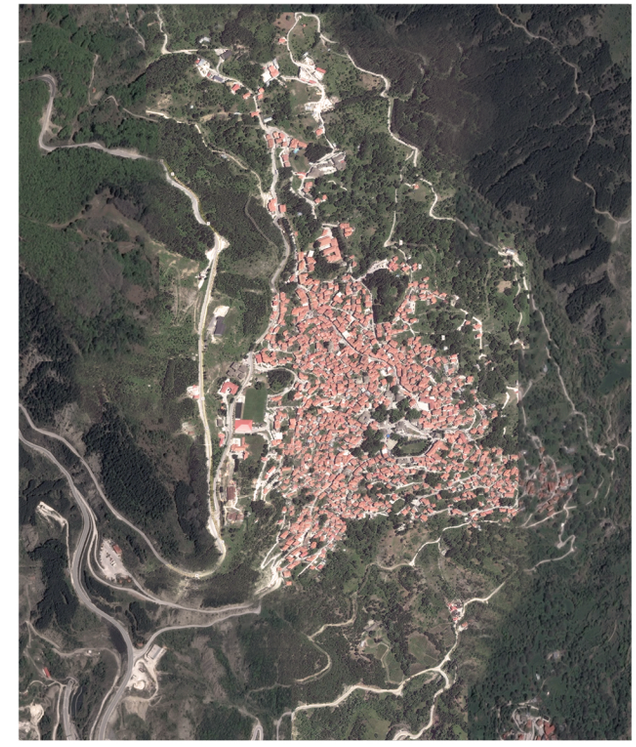
5. Μέτσοβο

5.1. Θέση οικισμού

Στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Ηπείρου, σε απόσταση 55 χιλιομέτρων από την πόλη των Ιωαννίνων, αναπτύσσεται ένας από τους πιο γνωστούς και ιστορικούς οικισμούς του ελλαδικού χώρου.(Εικόνα 35)Το Μέτσοβο, σε υψόμετρο 1150 μέτρων από τη θάλασσα, αποτελεί το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα οικισμού της κεντρικής ηπειρωτικής Πίνδου.[109] Αναπτύσσεται σε μια από τις πλαγίες της οροσειράς με κλίση που ξεπερνάει τις 45ο[110]και ακολουθεί πτυχωτή ανάπτυξη σύμφωνα με τη μορφολογία του εδάφους. Πρόκειται για έναν ορεινό οικισμό με μακρόχρονη ιστορική πορεία, καθώς εμφανίζεται από την 2 χιλιετηρίδα π .Χ. Διοικητικά ανήκει στην περιφέρεια των Ιωαννίνων και είναι τμήμα της οροσειράς της Πίνδου.[111](Διάγραμμα 20,21)

Ο ορεινός οικισμός αναπτύσσεται σε μια από τις πιο ομαλές γεωμορφολογικά περιοχές της οροσειράς. Η θέση του οριοθετείται από τις κορυφογραμμές των γύρω βουνών, της Κατάρας(1801 μέτρα), του Ζυγού (1650 μέτρα) και του Περιστερίου (2295 μέτρα). Το γύρω τοπίο είναι άκρως εντυπωσιακό, αποτελώντας ένα μοναδικό συνδυασμό ορεινής περιοχής με το στοιχείο του νερού. Στην περιοχή του Μετσόβου βρίσκεται η κύρια πηγή του ποτάμιου συστήματος της κεντρικής Ελλάδας. Είναι το σημείο συνάντησης του Αθώου, του Αχελώου, του Άραχθου, του Πηνειού και του Αλιάκμονα.[112] Αποτελούν τις πέντε σημαντικές υδρολογικές λεκάνες της Ελλάδας, οι οποίες αναμφισβήτητα επηρεάζουν και το έδαφος της περιοχής. Όμως το γεγονός αυτό δεν αποτέλεσε εμπόδιο στην ανάπτυξη και επέκταση του οικισμού.

Προσαρμοσμένο στα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής, αναπτύσσεται ένα οικιστικό σύνολο που αποτελεί φυσικό φρούριο, εξαιτίας των περιμετρικών βουνοκορφών της Πίνδου και των πηγών των προαναφερθέντων ποταμών. Τα γεωγραφικά αυτά στοιχεία θα αποτελέσουν κύριο λόγο αυτονομίας και ασφάλειας της περιοχής, με αποτέλεσμα το

Εικόνα 35:Αεροφωτογραφία οικισμού

Διάγραμμα 20: Θέση οικισμού στην Ήπειρο

Διάγραμμα 21: Θέση οικισμού στα Ιωάννινα

[109] https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%AD%CF%84%CF%83%CE%BF%CE%B2%CE%BF, 10/08/2016
[110] Σ. Γιαννακοπούλου, *Αποτίμηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των ορεινών περιοχών με μεθόδους περιβαλλοντικής οικονομίας*, Αθήνα, 2012,σελ.6
[111] Β. Χαρίσης ,*Μέτσοβο, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική*,επιμέλεια Δ.Φιλιππιδης,εκδ.Μέλισσα,Αθήνα,1992, σελ.9
[112] Β. Χαρίσης, ό.π., σελ.10

Μέτσοβο να θεωρείται δυσπρόσιτο σε σύγκριση ακόμα και με άλλες κοντινές περιοχές. Συγχρόνως η γεωμορφολογικά δυσπρόσιτη θέση του είχε ως αποτέλεσμα την απομόνωση και την απαλλαγή του οικισμού από νεωτερισμούς και τη διατήρηση της ταυτότητας του, η οποία παρέμεινε αυθεντική στο μεγαλύτερο τμήμα της ιστορικής πορείας του.(Εικόνα 36)

Η μεγάλη σημασία της θέσης του Μετσόβου προκύπτει από το γεγονός ότι αποτελεί την κύρια και πιο ομαλή διάβαση στη σύνδεση της Ηπείρου με τη Θεσσαλία και τη Δυτική Μακεδονία. Όπως προαναφέρθηκε ,ο οικισμός έχει αναπτυχθεί σε περιοχή με σχετικά ομαλά γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το έντονο ανάγλυφο των βουνοκορφών και των πλαγίων που βρίσκονται περιμετρικά του. Αποτελούσε έναν συγκοινωνιακό κόμβο στη σύνδεση της Ηπείρου με την υπόλοιπη ηπειρωτική Ελλάδα και σημείο στάσης κατά τη διάρκεια των ταξιδιών. Το γεγονός ότι ήταν ένας κατοικημένος οικισμός βοήθησε περισσότερο καθώς ο ανεφοδιασμός και η ανάπαυση των ταξιδιωτών ήταν ευκολότερη και πιο πιθανή στο εσωτερικό του.

Το κλίμα της περιοχής είναι ηπειρωτικό με χαμηλές θερμοκρασίες, έντονες βροχοπτώσεις και χιονοπτώσεις ,λόγω των οποίων ο οικισμός κατατάσσεται στην κορυφή των περιοχών με την υψηλότερη βροχόπτωση στη διάρκεια του έτους.[114] Παρά την ύπαρξη των μεγάλων βροχοπτώσεων, η γεωργία δεν αναπτύχθηκε στον οικισμό, ενώ οι κάτοικοι επέλεξαν να ασχοληθούν κυρίως με την κτηνοτροφία και την υλοτομία.

Εικόνα *36*

Εικόνα *36:*Γενική εικόνα οικισμού σήμερα

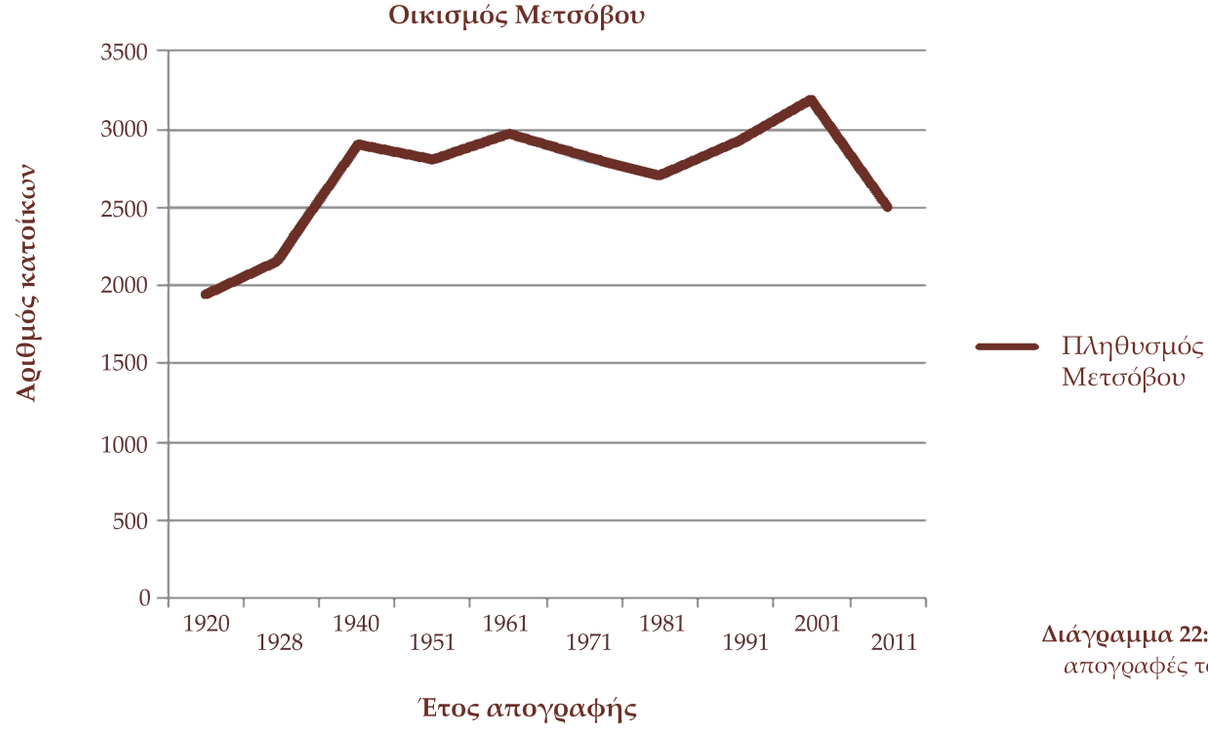
[114] Β. Χαρίσης, ό.π., σελ.11

5.2. Πληθυσμιακά στοιχεία

Το Μέτσοβο είναι ένας οικισμός με συνεχή κατοίκηση. Κύρια αιτία της αδιάκοπης κατοίκησης του ήταν η σημαντική τοποθεσία του.(Διάγραμμα 22) Λειτουργούσε σαν κόμβος για την εσωτερική επικοινωνία της χώρας, ενώ ήταν σημείο στάσης για ανεφοδιασμό και ξεκούραση των ταξιδιωτών. Αποτελεί το πιο ασφαλές σημείο στάσης κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, καθώς το έντονο ανάγλυφο της περιοχής δεν επιτρέπει την ύπαρξη άλλου ομοειδούς χώρου. Λόγω της συνεχής διέλευσης πληθυσμών, αναπτύσσονται από νωρίς χρονολογικά οι πρώτες εμπορικές σχέσεις στο εσωτερικό του οικισμού, οι οποίες θα αναπτυχθούν στην συνέχεια και θα αποτελέσουν την κύρια πηγή εσόδων για τον μόνιμο πληθυσμό.

Οικισμός Μετσόβου[115]

Έτος απογραφής	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Πληθυσμός	1944	2156	2907	2798	2976	2823	2705	2917	3195	2503

Διάγραμμα 22: Πληθυσμιακές απογραφές του οικισμού του Μετσόβου.

[115] http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/showdetails?p_id=10095579&p_derive=book&p_topic=10007862, 12/10/2016

Από τα πρώτα χρόνια της διάρθρωσης του μέχρι σήμερα κατοικείται αδιάκοπα, ενώ λόγω ιστορικών συγκυριών, σημειώνονται αυξομειώσεις στον σταθερό πληθυσμό του. Η μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση σημειώνεται κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας-κατά τον 19^{ο}αιώνα απαριθμούνται 5000 κάτοικοι-, όπου στον οικισμό παραχωρούνται προνόμια από τον σουλτάνο της περιοχής.

Στη συνέχεια το Μέτσοβο ακολούθησε διαφορετική πορεία πληθυσμιακής ανάπτυξης από τον πλειοψηφία των ορεινών κοινοτήτων. Σύμφωνα με τα πρώτα στοιχεία του ακριβούς πληθυσμού του, από το 1920 και για τα επόμενα 50 χρόνια σημειώνεται σταθερή αύξηση του πληθυσμού του οικισμού με μια μικρή μείωση αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Οι δεκαετίες της αστυφιλίας δε θα επηρεάσουν τον πληθυσμό σε μεγάλο βαθμό, ο οποίος συνεχίζει τη σταθερή πορεία του.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η πληθυσμιακή συγκέντρωση στο εσωτερικού του οικιστικού συνόλου στις αρχές του 21^{ου}αιώνα. Για πρώτη φορά στην πορεία των πληθυσμιακών απογραφών του, οι κάτοικοι ξεπερνάνε τον αριθμό των τριών χιλιάδων.

Η ανοδική πληθυσμιακή πορεία δε θα διαρκέσει για μεγάλο χρονικό διάστημα, με τον οικισμό να χάνει το 20% των κατοίκων του στη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας.

Κύριοι λόγοι μετακίνησης του πληθυσμού είναι η δυσκολία εύρεσης εργασίας, η δυσπρόσιτη θέση του οικισμού και οι αντίξοες καιρικές συνθήκες που επικρατούν κατά τους χειμερινούς μήνες. Επίσης η εξέλιξη της τεχνολογίας, η οποία διευκόλυνε την καθημερινότητα των ανθρώπων, κατήργησε όμως παραδοσιακά επαγγέλματα και τέχνες. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα να δυσχεράνει τον κλειστό επαγγελματικό κλάδο της μετσοβίτικης κοινωνίας.

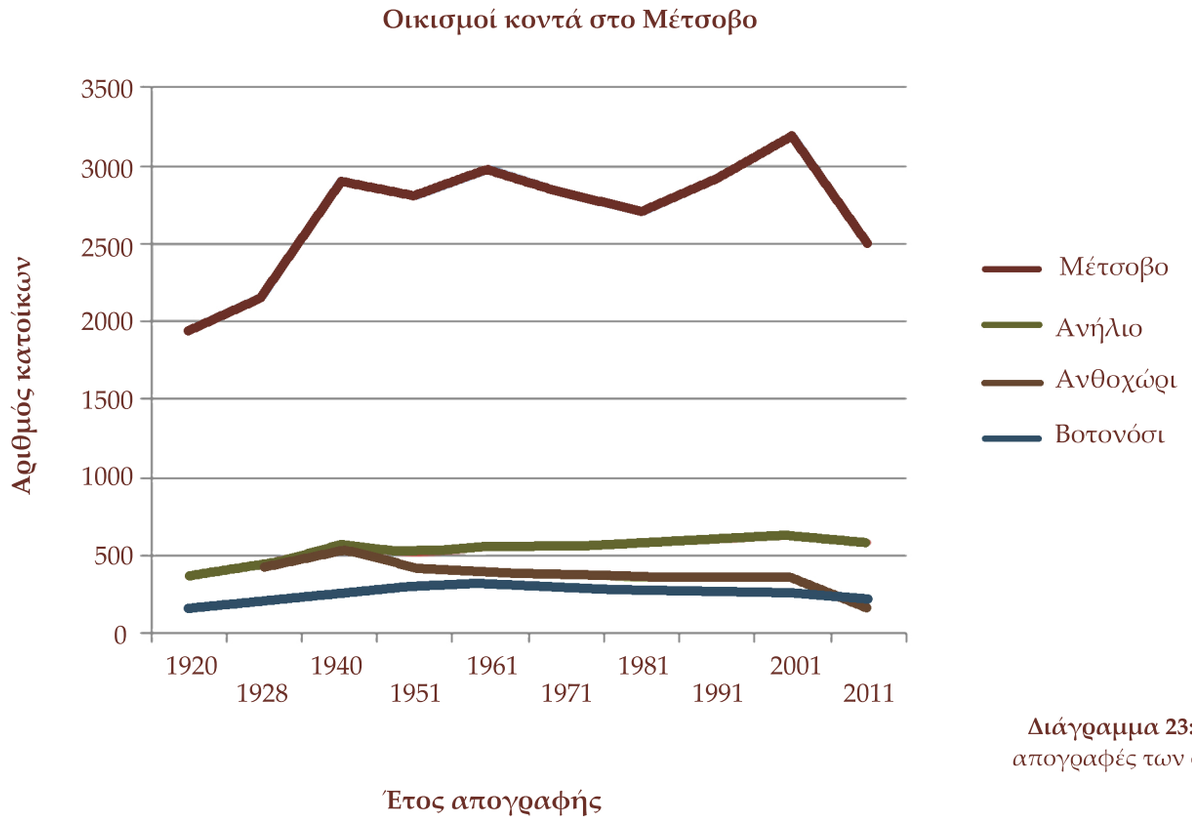
Αυτό που προκαλεί ενδιαφέρον σύμφωνα με τη δημογραφική απογραφή του δήμου είναι η μετακίνηση των κατοίκων από τους γύρω οικισμούς στο Μέτσοβο, γεγονός που οδηγεί στη δημιουργία ενός κέντρου για όλους τους μικρότερους οικισμούς της γύρω περιοχής.(Διάγραμμα 23)

Σήμερα ο οικισμός έχει 2.503 κατοίκους, ενώ σύμφωνα με την απογραφή του 2001 είχε 3.195 κατοίκους.[116]

Πληθυσμός οικισμών κοντά στο Μέτσοβο[117]

Έτος απογραφής	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Μέτσοβο	1944	2156	2907	2798	2976	2823	2705	2917	3195	2503
Ανήλιο	370	441	572	510	557	560	585	603	627	587
Ανθοχώρι	0	425	539	420	397	387	352	346	354	159
Βοτονόσι	155	200	271	307	327	297	282	270	262	220

[116] ό.π.
[117] ό.π.

Διάγραμμα 23: Πληθυσμιακές απογραφές των οικισμών κοντά στο Μέτσοβο.

5.3. Ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη

5.3.1. Αρχαία χρόνια

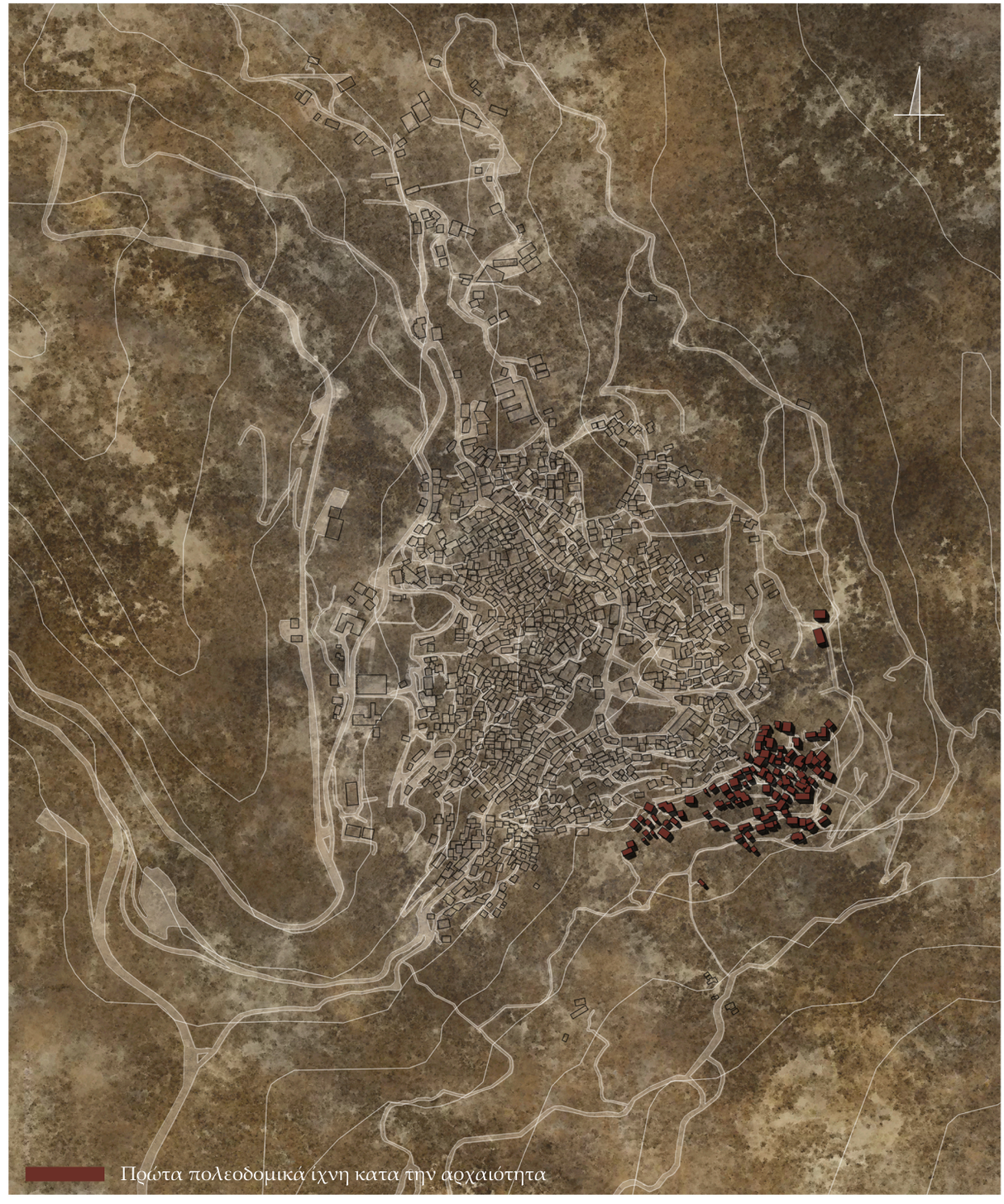
Σύμφωνα με ιστορικές αναφορές, ο οικισμός του Μετσόβου κατοικείται από την 2η χιλιετηρίδα π.Χ., Κάτοικοι του ήταν ποιμενικά φύλα με ελληνικό στοιχείο, οι οποίοι μιλούσαν την ελληνική γλώσσα σε συνδυασμό με τη βλάχικη[118]. Αργότερα τον 4ο π. Χ. αιώνα την περιοχή καταλαμβάνουν οι Αϊθικές, ονομάζοντας την πόλη Αρχαία Παρωραία και οι Τυμφαιοι ονομάζοντας την Κίτιον[119,120]. Μάλιστα το Μέτσοβο αναφέρεται ως πολιτική δύναμη στην συμμαχία των Ηπειρωτών το 330 π.Χ[121,122] Δεν υπάρχουν προϊστορικά κατάλοιπα στην περιοχή, μόνο ελληνικές και ρωμαϊκές εγκαταστάσεις, όπως η Κουτσούφλιανη, οι Πολιτσίες, το Ιμπερατόρι και το Βουτονόσι.[123] Οι πρώτοι πληθυσμοί που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή ήταν φυλετικά στοιχεία που κατοικούσαν στις κορυφές της Πίνδου και είχαν διαμορφώσει μια μορφή αυτόνομης και κλειστής κοινωνίας. Ήταν επηρεασμένοι από την ζωή στα βουνά και είχαν έντονο το στοιχείο της αυτάρκειας και της ελευθερίας. Με την πάροδο του χρόνου αποφάσισαν την σταδιακή μετακίνησης τους σε χαμηλότερα στρώματα της οροσειράς .Έτσι εγκαθίστανται στην περιοχή του Μετσόβου, που είναι πιο ομαλή γεωμορφολογικά από τις υπόλοιπες κοντινές περιοχές.

Τα πρώτα ίχνη του πολεοδομικού ιστού πιθανότατα τοποθετούνται στο ανατολικό τμήμα του σημερινού οικισμού, ανατολικά και βορειοανατολικά της σύγχρονης πλατείας. (Διάγραμμα 24) Πρόκειται για τις πρώτες μορφές εγκατάστασης αγροτικού πληθυσμού, κοντά στο ρέμα .Είναι τα πλέον εύφορα τμήματα της περιοχής, λόγω του υδάτινου στοιχείου, γεγονός που εξασφάλιζε την κάλυψη των βασικών αναγκών των πρώτων κατοίκων.[124] Πρόκειται για ένα αραιοκατοικημένο τμήμα του οικιστικού ιστού με μεγάλες ελεύθερες εκτάσεις, που συμβαδίζουν με τον χαρακτήρα της παλιότερης αγροτικής περιοχής.

5.3.2. Ρωμαϊκά-Βυζαντινά χρόνια

Στα Ρωμαϊκά χρόνια, η διέλευση από την περιοχή του Μετσόβου θεωρήθηκε ιδιαίτερα σημαντική. Οι Ρωμαίοι γνωρίζουν τη

118 Πρόκειται για μια λατινογενής γλώσσα με αρκετούς όρους της αρχαιοελληνικής, χωρίς όμως να έχει γραφή.
119 Α. Πανάγιου, *Διαδικασίες κοινωνικοπολιτιστικής ανάπτυξης του δήμου* Μετσόβου, Καλαμάτα, 1999,σελ.10
120 Σύμφωνα με τον N.G.L. Hammond την περιοχή κατοικούσε ο πληθυσμός των Κελθαίων, ενώ σύμφωνα με τον Σ. Δακάρη κατοικούσαν οι Αίθικες .Ο Δ.Ευαγγελίδης υποστηρίζει ότι οι Παρωραίοι ήταν οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής. Η κοινή παραδοχή και των τριών υποθέσεων είναι η ύπαρξη αρχαίου πληθυσμού στην περιοχή χωρίς να μπορούμε να προσδιορίσουμε με σιγουριά την καταγωγή αυτών των πρώτων φύλων.
121 http://www.metsovo.gr/, 07/09/2016
122 Οι Ηπειρώτες στην αρχαιότητα ήταν διαχωρισμένοι σε φυλές, οπότε σύμφωνα με το σύμφωνο της συμμαχίας, ορίζουν πλέον μια πρωταρχική μορφή ενότητας.
123 Β. Χαρίσης ,ό.π. , σελ.16
124 Ε. Μαϊστρου, *Η ανάδειξη της κρυμμένης ιστορικής φυσιογνωμίας του Μετσόβου και η σημασία της στη σημερινή κρίση για μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή στρατηγική*, Αθήνα, 2013,σελ.2

Διάγραμμα 24

μοναδική δυνατότητα που παρέχει ο οικισμός για την σύνδεση τους με την υπόλοιπη Ελλάδα, γι' αυτό όταν ο Αιμίλιος Παύλος καταλαμβάνει την Ήπειρο το 168 π. Χ. επιδιώκει τον έλεγχο της περιοχής και του περάσματος.[125] Υποστηρίζεται ότι υπήρξε μια συνεργασία "εν οπλοις" [126] με στόχο την καλύτερη δυνατή φύλαξη και φρούρηση της περιοχής για τους Ρωμαίους κατακτητές. Εγκαθίσταται στρατός από Έλληνες και άποικους, οι οποίοι υπάγονται στη ρωμαϊκή δύναμη.[127] Παρόλο που υπάρχουν αναφορές ότι οι Ρωμαίοι ανοικοδόμησαν τον οικισμό, θέτοντας τις πρώτες βάσεις γα τη μόνιμη μορφή του δεν διασώθηκαν ρωμαϊκά ίχνη.

Κατά τα βυζαντινά χρόνια ο οικισμός αποσπά τα πρώτα προνόμια από τη διοίκηση, θέτοντας τις βάσεις για τη μετέπειτα οικονομική ανάπτυξη και πολεοδομική επέκταση. Είναι γνωστό ότι ήδη από τον 10ο αιώνα ο βυζαντινός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος έχει παραχωρήσει τα πρώτα προνόμια. Τα προνόμια που παραχωρήθηκαν από τον Ανδρόνικο τον Γ' κατά τον 14ο αιώνα, διασφάλισαν την ευημερία και ανάπτυξη του οικισμού. Το 1380 το Μέτσοβο αναφέρεται για πρώτη φορά σε επίσημα έγγραφα στο χρονικό των αυταδέλφων Φιλανρωπηνών Πρόκολου και Κομνηνού,[128] επισφραγίζοντας με αυτόν τον τρόπο την ύπαρξη του στον ελλαδικό χώρο και εμφανίζεται σαν μικρός οικισμός βοσκών. Όσο οι αυτοκράτορες παραχωρούν προνόμια στο Μέτσοβο, επικυρώνουν τη χωρική ύπαρξη του οικισμού, ενισχύοντας την άποψη ότι πρόκειται για βυζαντινό οικισμό.[129] Στοιχεία πολεοδομικά ή ερείπια βυζαντινών κτιρίων δεν έχουν βρεθεί για να επιβεβαιωθεί αυτή η εκδοχή.

Όσον αφορά τη μορφή του οικισμού, παρατηρείται μια εξάπλωση του πολεοδομικού ιστού, προς τη βόρεια και βορειοδυτική κατεύθυνση της πρώτης μορφής του οικιστικού ιστού.(Διάγραμμα 25) Στοιχείο που ενισχύει αυτή την παραδοχή είναι η χρονολόγηση των κρηνών της περιοχής, όπου η παλαιότερη χρονολογικά κρήνη βρίσκεται στην συγκεκριμένη τοποθεσία. Πρόκειται για τη βυζαντινή κρήνη Φοντάνα λα Μούστου ή Κουστουκάλι που χρονολογείται από τους βυζαντινούς χρόνους.[130]

5.3.3. Τουρκοκρατία

Η εξέλιξη του οικισμού κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας ήταν ανοδική λόγω της παροχής προνομίων από τους Τούρκους στον οικισμό. Αρχικά την περίοδο αυτή εμφανίζεται για πρώτη φορά η ονομασία " Μέτσοβο" στο "Χρονικό των Ιωαννίνων". Πιθανά η προέλευση αυτής της ονομασίας είναι σλάβικη, χωρίς όμως να είναι εξακριβωμένη αυτή η υπόθεση.[131,132] Υπάρχουν αρκετές εικασίες για την προέλευση της ονομασίας, οι επικρατέστερες υποστηρίζουν ότι είτε αποτελεί συνδυασμό των λέξεων

[125] Α. Χρόνη, *Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για το Μέτσοβο, επιστρέφοντας ένα μέρος του χρέους: Σύνθεση ιστοριογραφικών και αρχαιολογικών πληροφοριών σχετικά με την ευρύτερη περιοχή του Μετσόβου*, επιμέλεια Δ.Ροκκος, εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις ΕΜΠ,Αθήνα,1998, σελ.158

[126] Β. Χαρίσης ,ό.π. , σελ.17

[127] Η ύπαρξη του ρωμαϊκού στοιχείου στην περιοχή του Μετσόβου ενισχύεται και από την εμφάνιση ονομασιών ρωμαϊκής προέλευσης στην περιοχή.

[128] Γ .Βενιζέλου, *Εφαρμογή της πολυκριτιριακής ανάλυσης με στόχο την εκτίμηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας των υφιστάμενων έργων δασικής οδοποιίας στην περιοχή του Μετσόβου*, Αθήνα, 2013, σελ.47

[129] Ε. Μαΐστρου, ό.π. ,σελ.3

[130] Ε. Μαΐστρου, ό.π., σελ.5.

[131] Β. Χαρίσης , ό.π. , σελ.

[132] Οι ορεινοί οικισμοί δεν είχαν από την αρχή της δημιουργίας τους ονομασία. Αποκτούν όνομα αργότερα-κυρίως κατά την Τουρκοκρατία-,το οποίο το αποφασίζουν οι ίδιοι ή οι γείτονες τους. Συνήθως το όνομα υποδηλώνει το λόγο δημιουργίας του οικισμού, κάποιο χαρακτηριστικό στοιχείο της περιοχής, την κύρια ασχολία των κατοίκων, την κύρια παραγωγή προϊόντων ή παίρνει την ονομασία από κάποιον άγιο προστάτη ή την πιο γνωστή και ισχυρή οικογένεια.

Διάγραμμα 25

“μέσον” και “βουνό”, στις οποίες γίνεται μια παραφθορά (Μεσοβούνι- Μετσοβούν - Μέτσοβον) είτε προέρχεται από την κουτσοβλάχικη διάλεκτο που χρησιμοποιούσε μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού, όπου λέγεται “Α-μίτζιο”(εις το Μίτζιο), όπου το “μίτζιο” είναι το μέσο και με την προσθήκη της σλάβικης λέξης “οβο” που είναι το χωριό προκύπτει το Μέτζοβο. Η τελευταία εκδοχή μας δίνει την υπόθεση της πιθανής πρώτης ονομασίας του οικισμού ως “Μέσο” η “Μεσοχώρι” .[133] Σε κάθε περίπτωση, η ονομασία προκύπτει από την γεωγραφική θέση του οικισμού και τη σχέση του με τα γύρω βουνά.[134]

Το 1430 όταν ο Σουλτάνος Μουράτ ο Β’ επιχείρησε να καταλάβει τα Ιωάννινα, οι Μετσοβίτες φύλακες του Ζυγού διευκόλυναν τη διάβαση των τούρκικων στρατευμάτων. Σε αντάλλαγμα και για να τους ευχαριστήσει, ο Μουράτ παραχώρησε στο Μέτσοβο σημαντικά προνόμια.[135] Με βάση αυτά, το οικιστικό σύνολο κατοχύρωνε πολιτική και εκκλησιαστική αυτονομία, ενώ κατοχύρωνε και διάφορες οικονομικές ελαφρύνσεις. Τα προνόμια θα διατηρηθούν μέχρι το 1480,όπου οι Τούρκοι απειλούν τον οικισμό και σημειώνονται λεηλασίες και εκτελέσεις κατοίκων.[136] Τότε οι προύχοντες του Μετσόβου κατέφυγαν στη Βαλιδέ Σουλτάνα, η οποία έθεσε υπό την προστασία της το Μέτσοβο μέχρι το 1648 μ.Χ.[137]

Το χρονικό διάστημα 1650-1659 το Μέτσοβο διέρχεται μεγάλη κρίση λόγω της δυσβάστακτης φορολογίας και των επιδρομών αλβανικών συμμοριών που λεηλατούν την περιοχή. Εξαιτίας των παραπάνω προβλημάτων, μεγάλο μέρος του πληθυσμού του μεταναστεύει.[138]

Μια δεύτερη σειρά προνομίων που παρέχεται στους Μετσοβίτες το 1659 από τον Σουλτάνο Μεχμέτ τον Δ’ βοήθησε στη νέα ανάπτυξη του οικισμού.[139] Σύμφωνα με αυτά τα προνόμια, το Μέτσοβο ήταν ιερός τόπος που υπαγόταν στην Μέκκα και τη Μεδίνη , κανένας Τούρκος στρατιώτης δεν είχε δικαίωμα να μένει σ ’αυτό, ενώ εκκλησιαστικά ενέπιπτε στο Πατριαρχείο.[140] Ως αποτέλεσμα αυτών των διευκολύνσεων, η ανάπτυξη του οικισμού επιταχύνεται, καθώς διέπεται από ένα πνεύμα ελευθερίας, πολιτικής ανεξαρτησίας και οικονομικής αυτονομίας. Παράλληλα επειδή αποτελεί σημείο στάσης και συνάντησης διαφόρων λαών αναπτύσσει και τις πρώτες μορφές εμπορίου, οι οποίες ενισχύουν το κλίμα ευημερίας που κυριαρχεί στο σύνολο του οικισμού. Η Τουρκοκρατία όχι μόνο δεν εμποδίζει την εξέλιξη του οικισμού, αλλά την εξασφαλίζει μέσω των προνομίων που του παρέχει. Τα προνόμια αυτά ανανεώνονται λίγο αργότερα το 1695 μ. Χ. από την Υψηλή Πύλη.

Η έντονη ανάπτυξη που γνωρίζει ο οικισμός-ιδιαίτερα από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα- είναι εμφανή και στον πολεοδομικό ιστό του.(Διάγραμμα 26) Η ανέγερση εκκλησιαστικών κέντρων, εμπορικών μαγαζιών, εργαστηρίων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία, που μαρτυρούν την οικονομική άνθιση του Μετσόβου. Το 1511 μ. Χ. ανακαινίζεται η μεγάλη εκκλησία στο κέντρο του οικισμού ,ενώ ανεγείρεται βιβλιοθήκη στον οικισμό. Λόγω της ανεξιθρησκίας που κατοχυρώνεται

---

[133] Β.Χαρίσης ,ό.π., σελ.18

[134] Υπάρχει και μια τρίτη εκδοχή, σύμφωνα με την οποία η ονομασία προκύπτει από τις σλάβικες λέξεις “μέτσκα” που σημαίνει αρκούδα και την λέξη “οβό” που σημαίνει χωριό .Η περιοχή λοιπόν χαρακτηριζόταν σαν αρκουδοχώρι λόγω της πιθανής ύπαρξης αρκούδων. Αυτή η εικασία δεν είναι πιθανή, καθώς αρκούδες υπήρχαν σε όλη την περιοχή της Πίνδου και όχι ιδιαίτερα στο Μέτσοβο.

[135] Π. Σιαπλαούρα, *Διερεύνηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης των ορεινών περιοχών της χώρας: Η περίπτωση της περαιτέρω ενδογενούς ανάπτυξης της επαρχίας Μετσόβου*, Αθήνα,2005, σελ.19

[136] Ε. Σαρρή , *Ανασχεδιασμός της βόρειας εισόδου του οικισμού του Μετσόβου & επανάχρηση του ξυλουργικού εργοστασίου Ιδρύματος Τοσίτσα-Ανακτώντας τη χαμένη φυσιογνωμία των ορεινών οικισμών*, Αθήνα,2012, σελ.26

[137] Π.Γοδεβένου, *Η διατήρηση των παραδοσιακών οικισμών στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Η περίπτωση του παραδοσιακού οικισμού του Μετσόβου*, Αθήνα, 2015, σελ.58

[138] ό.π., σελ.59

[139] Β.Χαρίσης, ό.π. σελ.18

[140] Π.Σλιαπαούρα, ό.π., σελ.29

Διάγραμμα 26

μέσω των προνομίων και του εκπαιδευτικού στοιχείου με την ανέγερση των σχολείων και της βιβλιοθήκης ,στα τέλη του 17ου αιώνα, ένα μεγάλο πλήθος χριστιανών συγκεντρώνεται στην περιοχή ψάχνοντας καταφύγιο από τον τούρκικο ζυγό. Παράλληλα, σύμφωνα με τα προνόμια που έδωσε ο Σουλτάνος Μεχμέτ ο Δ', δημιουργείται μια ένωση των οικισμών Μετσόβου-Μαλακασίου-Μηλιάς-Ανήλιου-Βοτονοσίου- Ανθοχωρίου, η οποία αποτελεί μια αυτόνομη δημοκρατική πολιτεία στο σύνολο της οθωμανικής κυριαρχίας.[141]

Η μεγάλη σημασία και μοναδικότητα της διάβασης στην υπόλοιπη Ελλάδα, οδηγούν στην ανάπτυξη του εμπορίου και την προσέλκυση του ενδιαφέροντος όχι μόνο των Ελλήνων αλλά και ξένων εμπόρων. Το 1719 δημιουργούνται οι πρώτες εγκαταστάσεις γαλλικών αποθηκών, στις οποίες συγκεντρώνονται προϊόντα αργυροχοΐας και υφάσματα για την εξαγωγή τους στην Γαλλία ενώ την ίδια χρονική περίοδο ιδρύθηκε τραπεζικό γραφείο με ανταποκριτές σε άλλες χώρες για την εξαγωγή και μεταφορά προϊόντων.[142] Σημειώνονται λοιπόν οι πρώτες οικονομικές σχέσεις της περιοχής με το εξωτερικό, αποκαλύπτοντας με αυτόν τον τρόπο την οικονομική ανάπτυξη του οικισμού. Το 1735 ο οικισμός έχει 347 οικογένειες, δηλαδή περίπου 2500 κατοίκους. Η οικονομική εκτόξευση του οικισμού θα συνεχιστεί με τη δημιουργία εμπορικών οίκων Μετσοβιτών σε μεγάλα αστικά κέντρα της Ευρώπης, όπως στη Βενετία, τη Νεάπολη,[143]την Τεργέστη, τη Μασσαλία, τη Βιέννη ,τη Μόσχα, την Οδησσό, την Κωνσταντινούπολη, τη Θεσσαλονίκη, τις Σέρρες και την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου.

Τα προνόμια αυτά καταργήθηκαν πλήρως από τον Αλή Πασά το 1795 μ.Χ., ο οποίος εγκαθίσταται στα Γιάννενα και επιθυμεί τον πλήρη έλεγχο της περιοχής και την αποφυγή τυχόν εξεγέρσεων. Αυτή θεωρείται η αρχή της παρακμής του οικισμού. Η φορολογία γίνεται δυσβάστακτη,[144] επιβάλλεται αλβανικός στρατός και ένας σημαντικός αριθμός κατοίκων εγκαταλείπει σταδιακά τον οικισμό.

Από τους περιηγητές W.M Leake και F.Pouqueville,οι οποίοι επισκέπτονται το Μέτσοβο περίπου στα τέλη του 18ου αιώνα, μας δίνεται η εικόνα του οικισμού και της διάρθρωσης του τη συγκεκριμένη. Πρόκειται για μια οικιστική ενότητα χτισμένη σε επίπεδα που αποτελείται από δυο επιμέρους υποενότητες, τους οποίους χωρίζει μια χαράδρα, ενώ η ύπαρξη μιας γέφυρας επιτρέπει την επικοινωνία ανάμεσα στα δυο τμήματα. Οι περιηγητές υποστηρίζουν ότι πρόκειται για δυο πυκνοκατοικημένους μαχαλάδες, οι οποίοι απαριθμούν περίπου 700 σπίτια, ενώ φιλοξενούν 1100 οικογένειες.[145] Ο περιηγητής Holland έχει αποτυπώσει την εικόνα του Μετσόβου σε γκραβούρα, δίνοντας στοιχεία για την εξάπλωση του. (Εικόνα 37) Στην εικόνα αυτή είναι ορατή η αραιή δόμηση στο δυτικό και νοτιοδυτικό τμήμα του οικισμού.[146]

Ο 19ος αιώνας αποδεικνύεται καθοριστικός για την εξέλιξη και τη μετέπειτα πορεία του οικισμού. Στις αρχές του αιώνα ο πληθυσμός του έχει τριπλασιαστεί φτάνοντας τους 7000 κατοίκους, έχοντας 800 σπίτια στο σύνολο μαζί με το Ανήλιο, έναν μικρότερο κοντινό οικισμό.[147] Η ευημερία όμως του οικισμού θα κλονιστεί σύντομα από τη φορολογία που του επιβάλλεται και οι

141 http://www.metsovo.gr/, 10/09/2016
142 ό.π.
143 Α. Καρρά, *Δημογραφική ανάλυση του πληθυσμού του Δήμου Μετσόβου μέσα από το δημολόγιο 19ος – 20ος ,Τμήμα μεταπτυχιακής εργασίας του Τμήματος Ιστορίας του Ιόνιου Πανεπιστημίου με θέμα Τετράδια ιστορικής δημογραφίας 8* ,εκδ. Τυποεκδοτική Αφοί Ρουβά Ο.Ε., Ιούνιος, 2013, σελ.82
144 Η φορολόγηση των Μετσοβιτών δεν περιορίζεται μόνο στα προϊόντα παραγωγής τους ,αλλά και σε δαπάνες δημόσιου χαρακτήρα όπως η επισκευή του οδικού δικτύου.
145 Ε. Μαΐστρου, ό.π. ,σελ.6

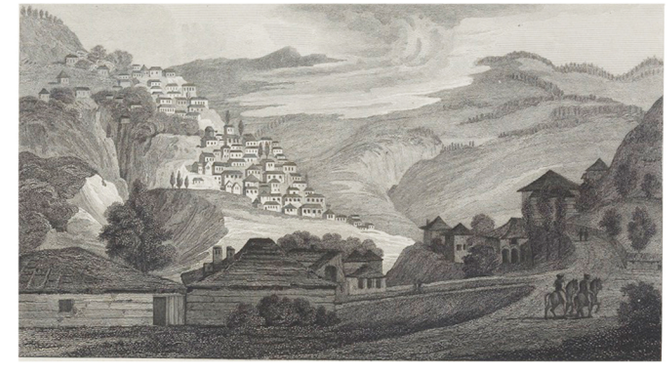
146 Ε. Μαΐστρου, ό.π. , σελ.6
147 ό.π.

σχέσεις με το τούρκικο στοιχείο θα χειροτερεύσουν. Ο πληθυσμός του Μετσόβου ξεσηκώνεται ενάντια στους Τούρκους και σημειώνεται "ο χαλασμός του Γρίβα" (1853) που θα έχει ως αποτέλεσμα την καταστροφή 400 σπιτιών και την εγκατάλειψη του οικισμού από αρκετούς Μετσοβίτες.

Το 1868 ανεγείρεται στο εσωτερικό του οικισμού το πρώτο και μοναδικό οθωμανικό κάστρο, το οποίο θα καταστραφεί αργότερα κατά τον επαναστατικό αγώνα το 1912.Πιθανότατα στην συγκεκριμένη τοποθεσία να προϋπήρχε κάποιο βυζαντινό φρούριο, καθώς πρόκειται για μια τοποθεσία σε μεγαλύτερο υψόμετρο από την γύρω περιοχή, γεγονός που παρείχε τη δυνατότητα εποπτείας ολόκληρης της περιοχής.[148] (Εικόνα 38)

Το 1888 στο εσωτερικό του οικισμού λειτουργούν 4 φούρνοι,7 πανδοχεία, 7 σφαγεία,11 παντοπωλεία,2 νηπιαγωγεία,1 σχολείο και 2 παρθεναγωγεία.[149] Είναι προφανές ότι το Μέτσοβο βρίσκεται στο απόγειο της οικονομικής και εμπορικής του δύναμης, με το πλήθος και την ποικιλία των λειτουργιών του να αντικατοπτρίζει την εικόνα ενός ελεύθερου και πετυχημένου συνόλου. Κατά την διάρκεια αυτού του αιώνα ολοκληρώνεται ο σχηματισμός του πολεοδομικού ιστού του Μετσόβου.

Η οικονομική άνθιση του οικισμού αντικατοπτρίζεται και στον πολεοδομικό ιστό του. Εκτός από την πύκνωση του δικτύου, λόγω της συγκέντρωσης του πληθυσμού στο εσωτερικό του Μετσόβου, σημειώνεται η επέκταση προς τα δυτικά και νοτιοδυτικά του οικισμού.[150] (Διάγραμμα 27) Πρόκειται για περιοχές με κτίσματα που αντικατοπτρίζουν την υψηλή οικονομική και κοινωνική θέση των κατοίκων, καθώς ανεγείρονται αξιόλογα κτίρια υψηλής αρχιτεκτονικής και αρχοντικά.

Εικόνα 37:Η γκραβούρα του Μετσόβου όπως την αποτύπωσεο περιηγητής Holland.

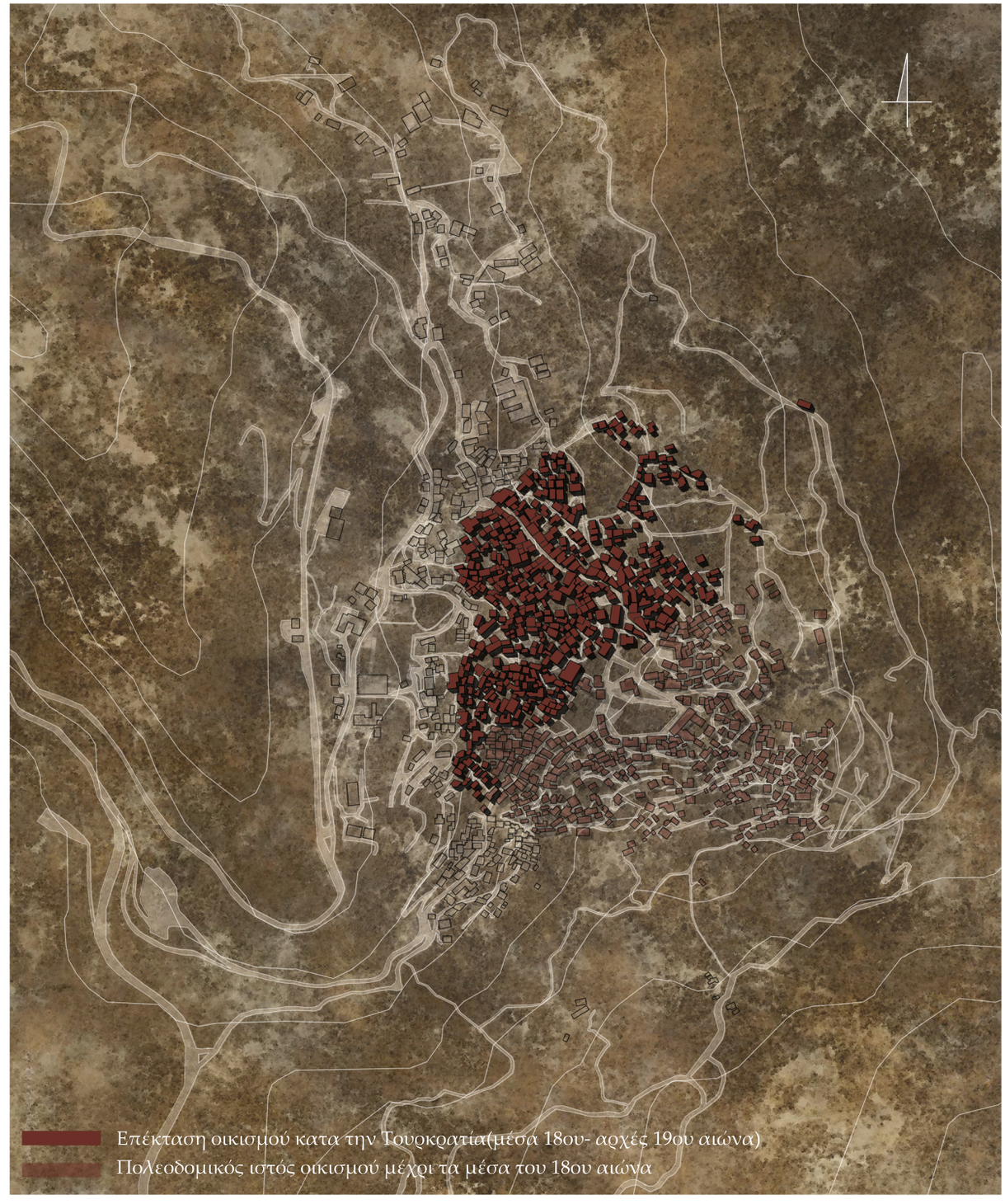

Εικόνα 38: Το κάστρο σε φωτογραφία του Γάλλου γλωσσολόγου και νεοελληνιστή Hubert Pernot που επισκέπτηκε την Ήπειρο το 1913.

5.3.4. Επαναστατικό κίνημα

Η εικόνα του οικισμού έχει πληγεί σημαντικά από την επανάσταση ενάντια στους Τούρκους και ο πληθυσμός του έχει μειωθεί δραματικά. Η κατάσταση αυτή θα συνεχιστεί και κατά τη διάρκεια του επαναστατικού κινήματος. Μια σειρά επιδρομών από Αλβανούς ατάκτους θα επιδεινώσει την κακή

[148] ό.π. ,σελ.8
[149] Β. Χαρίσης ,ό.π. , σελ.19
[150] Ε. Μαϊστρου, ό.π. ,σελ.3

Διάγραμμα 27

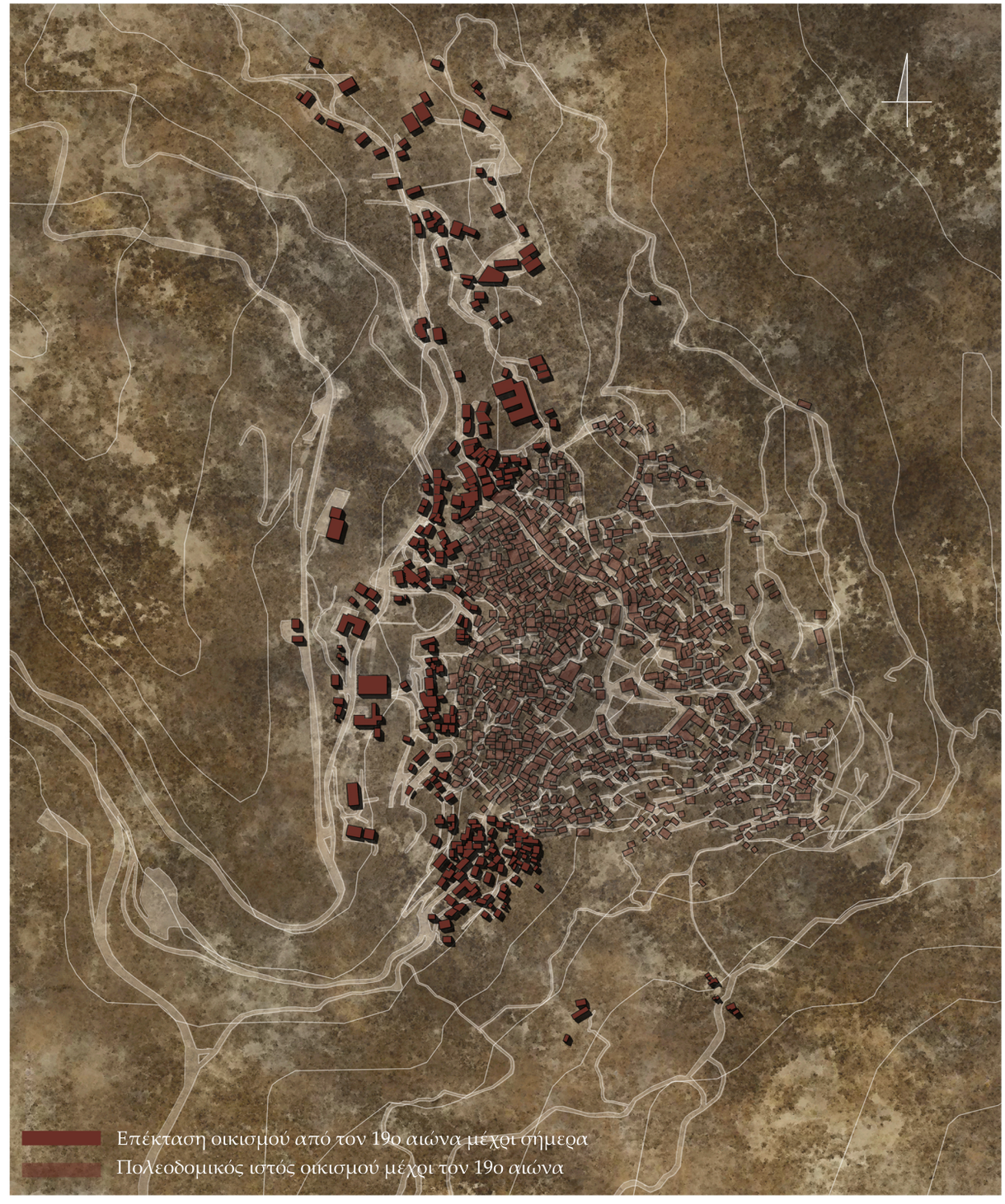
κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο οικισμός και θα επιταχύνει την σταδιακή ερήμωση του. Άλλωστε ήταν σύνηθες το φαινόμενο της εγκατάλειψης των ορεινών περιοχών μετά την Επανάσταση λόγω των δύσκολων συνθηκών διαβίωσης και της έλλειψης βασικών στοιχείων από την καθημερινότητα των κατοίκων. Το 1911 ο οικισμός αριθμεί λιγότερους από 800 κατοίκους. Έναν χρόνο αργότερα το Μέτσοβο απελευθερώνεται από τους Τούρκους κατακτητές από Κρητικούς και Ηπειρώτες .[151]

Η επαναφορά του οικισμού στην αρχική μορφή του -τόσο σε αρχιτεκτονικό όσο και οικονομικό επίπεδο- θα επιτευχθεί χάρη στις εύπορες οικονομικά και κοινωνικά υψηλά οικογένειες ,οι οποίες θα αποτελέσουν τους ευεργέτες του Μετσόβου. Με τα κληροδοτήματα που θα αφήσουν στον οικισμό θα βοηθήσουν σημαντικά στην οικονομική ανάκαμψη του.[152] Μεγάλη είναι η συνεισφορά των οικογενειών Μιχαήλ Τοσίτσα και Ευάγγελου Αβέρωφ Τοσίτσα, που ιδρύουν το Ίδρυμα Βαρόνου Μιχαήλ Τοσίτσα και επιτυγχάνουν σπουδαία επιτεύγματα στο εσωτερικό του οικισμού, όπως η δημιουργία του Τυροκομείου, το πρότυπο Βουστάσιο, το Ξυλουργικό εργοστάσιο, το Λαογραφικό Μουσείο και η ίδρυση της Πινακοθήκης Αβέρωφ.[153]

5.3.5. Από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα

Η τελευταία αναγνώσιμη οικιστική επέκταση του Μετσόβου συνεχίζεται μέχρι και σήμερα με κατεύθυνση προς τη δυτική και βόρεια πλευρά του υφιστάμενου ιστού. (Διάγραμμα 28) Νέα κτίσματα-μεγαλύτερα σε διαστάσεις των ήδη υπαρχόντων- ανεγείρονται προς την οδική αρτηρία που ενώνει τον οικισμό με την Εγνατία οδό με στόχο την ευκολότερη πρόσβαση σε κοντινά αστικά κέντρα, ενώ η επέκταση προς τη βόρεια πλευρά οφείλεται στην ομαλή- σε σχέση με τις υπόλοιπες- μορφολογία του εδάφους. Παράλληλα ανεγείρονται σε μικρό αριθμό κτίρια στο εσωτερικό του οικισμού, συμπληρώνοντας τα όποια αστικά κενά υπάρχουν.

151 Ε. Σαρρή, ό.π. ,σελ.27
152 ό.π., σελ.30
153 Χ.Λέκκα, *Ανάπλαση της κεντρικής πλατείας του Μετσόβου*, Αθήνα, 2012, σελ.18

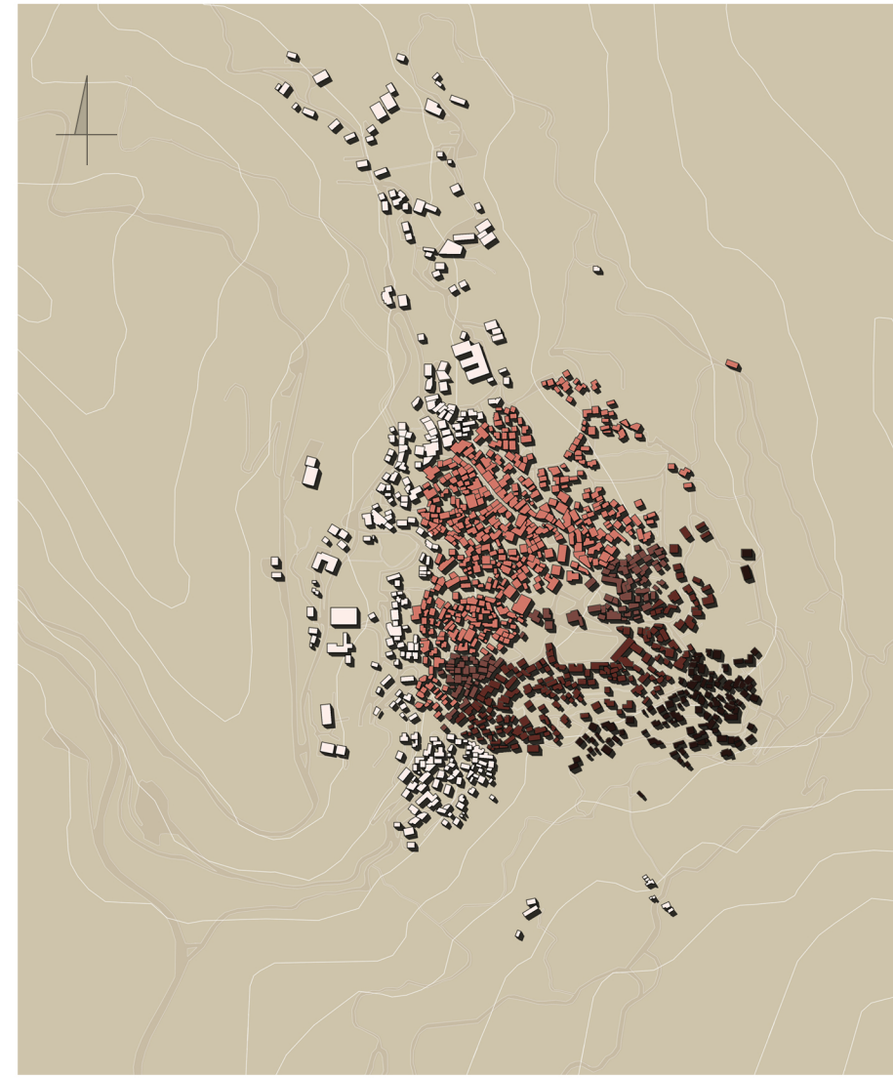

Διάγραμμα 28

5.3.6.Πολεοδομικές επεκτάσεις οικισμού στο σύνολο της ιστορικής πορείας του

Παρατηρώντας τις επεκτάσεις του πολεοδομικού ιστού του Μετσόβου κατά την ιστορική πορεία του σε συνδυασμό με το ανάγλυφο της περιοχής είναι εμφανής μια καθ' ύψος επέκταση του οικισμού από τα χαμηλότερα εδαφικά τμήματα του προς τα υψηλότερα.(Διάγραμμα 29) Όπως αναφέρθηκε η πρώτη μορφή του οικισμού δημιουργήθηκε στο ανατολικό τμήμα του σημερινού οικισμού, κοντά στο στοιχείο του νερού, καθώς στην περιοχή πηγάζει ο Μετσοβίτικος ποταμός . Η θέση αυτή έχει το μικρότερο υψόμετρο όλου του οικισμού (περίπου 1050-1100 μέτρα). Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι η αμφιθεατρική επέκταση του οικισμού ,σύμφωνα πάντα με τις υψομετρικές διαφορές του εδάφους προς τα βορειοδυτικά. Πρόκειται για μια διάρθρωση του οικισμού σε τέσσερα επίπεδα με υψομετρική διαφορά περίπου 50 μέτρων μεταξύ τους ,τα οποία καταλήγουν σε υψόμετρο 1200 μέτρων.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον για την πολεοδομική διάρθρωση του οικισμού είναι η επέκταση των νέων τμημάτων σε περιοχές με μεγαλύτερο υψόμετρο και όχι σε περιοχές με μικρότερο .

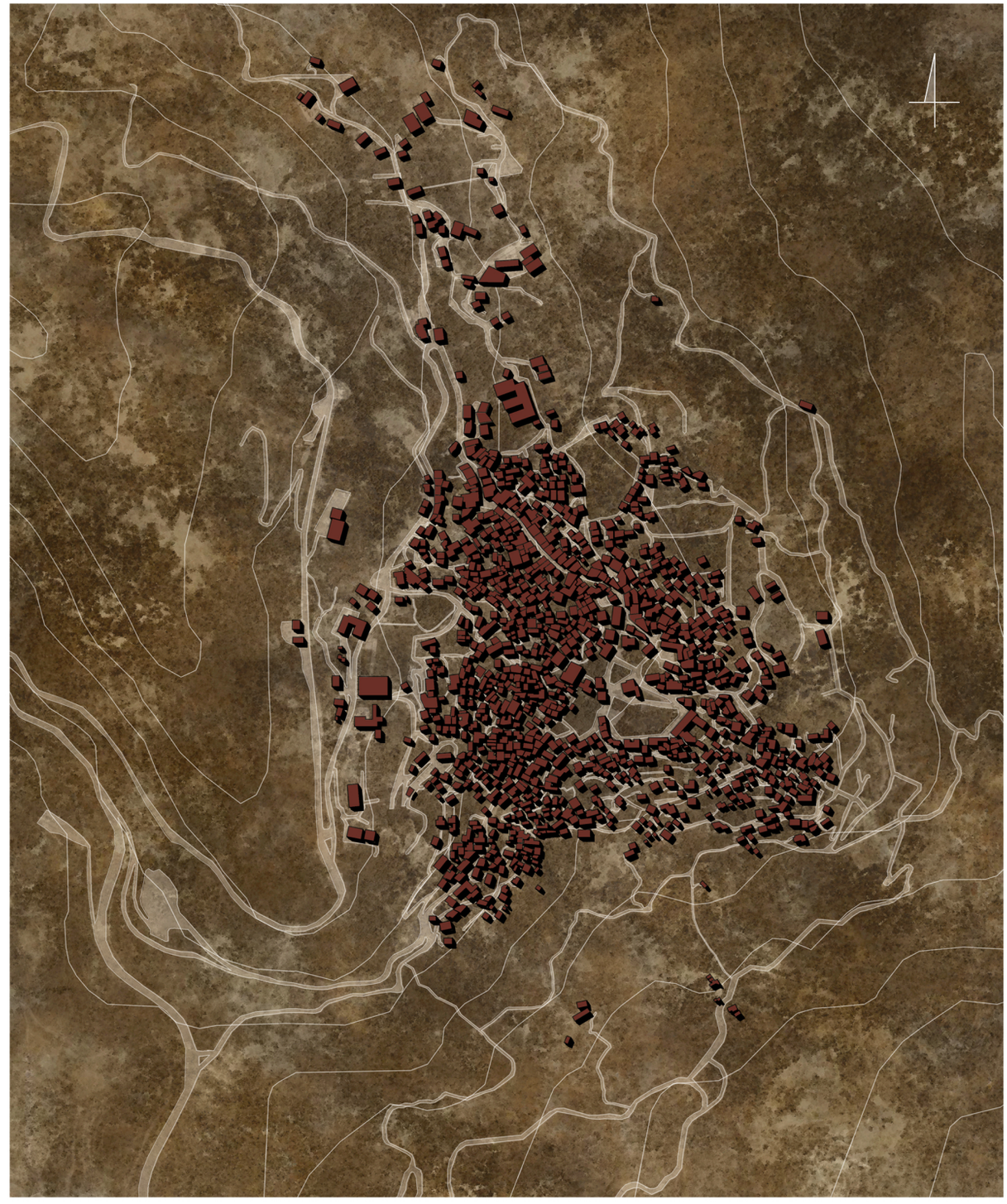
Διάγραμμα 29

Πολεοδομικός ιστός του οικισμού κατά την αρχαιότητα
Α' Επέκταση οικισμού(κατα τον 9ο-10ο αιώνα)
Β' Επέκταση οικισμού(κατα τον 16ο - μεσα 18ου αιώνα)
Γ' Επέκταση οικισμού(από τα μέσα του 18ου - τις αρχές του 19ου αιώνα)
Δ' Επέκταση οικισμού(κατα τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα)

5.4. Ο οικισμός σήμερα

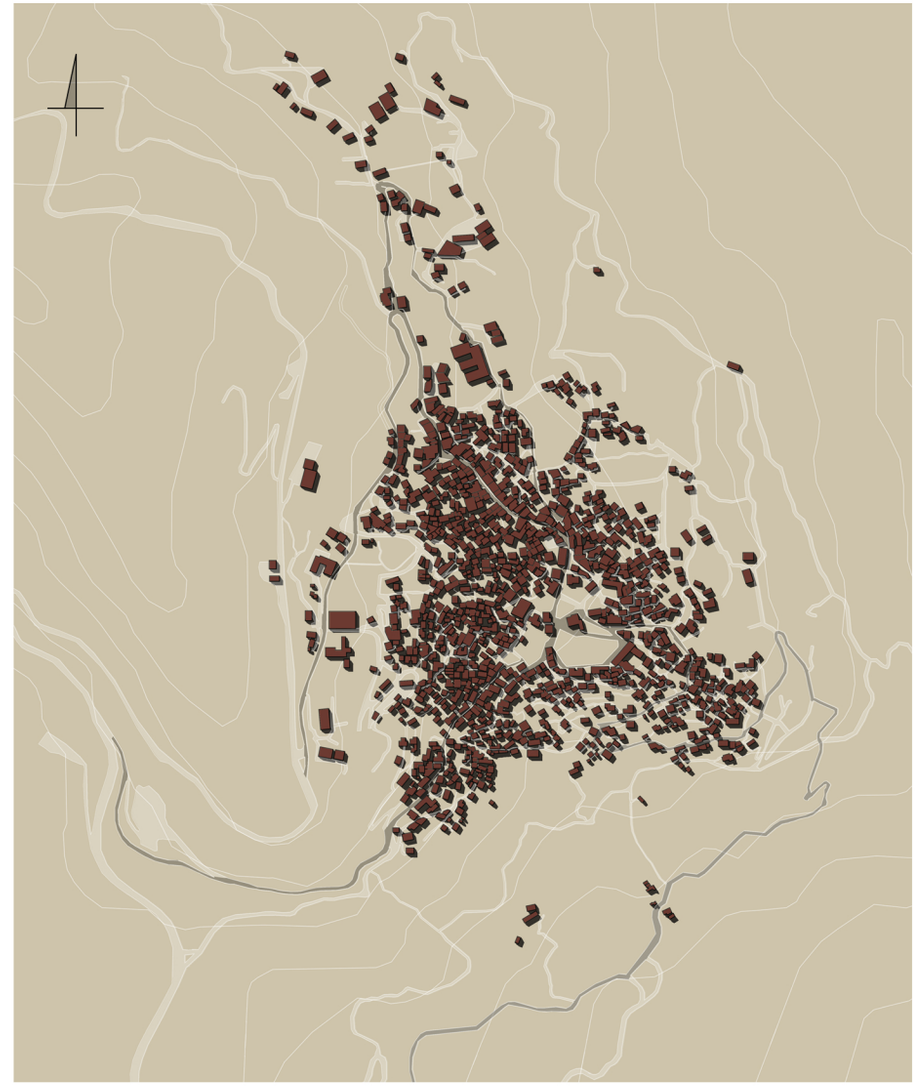
Η εικόνα που παρουσιάζει σήμερα ο οικισμός είναι αποτέλεσμα συνεχών επεκτάσεων του αρχικού πυρήνα λόγω παλαιότερων και σύγχρονων επεκτάσεων που οφείλονται στις πληθυσμιακές αυξήσεις. Κάθε χρονική στιγμή η επέκταση του οικισμού ακολούθησε το ανάγλυφο της περιοχής και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του. (Διάγραμμα 30)

Αυτό που παραμένει αναλλοίωτο στο πέρασμα του χρόνου είναι η ομαλή ένταξη του οικιστικού ιστού στο φυσικό περιβάλλον, ο σεβασμός απέναντι στη φύση και τη μορφολογία του εδάφους και η σχέση αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε αυτά τα δυο στοιχεία. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι η δημιουργία ενός οικιστικού περιβάλλοντος άκρως επιτυχημένα ενταγμένου στο γύρω φυσικό περιβάλλον του.

Διάγραμμα 30

5.4.1. Δομημένο-Αδόμητο
[Ελεύθεροι δημόσιοι και ιδιωτικοί χώροι]

Διάγραμμα 31

Ο πολεοδομικός ιστός του Μετσόβου ακολουθεί τα πρότυπα των ορεινών παραδοσιακών οικισμών σε ό, τι αφορά τη διάρθρωση του και το σεβασμό προς τη φύση . Λόγω όμως της ιδιαιτερότητας της μορφολογίας του εδάφους, ο πολεοδομικός ιστός προσαρμόστηκε στην πτυχωτή πλευρά του βουνού πάνω στο οποίο βρίσκεται ο οικισμός. Κύριο στοιχείο που επηρεάζει και ορίζει την κατεύθυνση επέκτασης του είναι η ορεινότητα της περιοχής. Γι' αυτό και ο πολεοδομικός ιστός επεκτείνεται προς τη βόρεια και δυτική κατεύθυνση που το ανάγλυφο δεν είναι τόσο έντονο και όχι στα νότια και ανατολικά όπου παρατηρούνται έντονες υψομετρικές διαφορές. Η γενική εικόνα του πολεοδομικού ιστού του σε συνδυασμό με το οδικό δίκτυο του, οδηγεί στην άποψη ότι είναι ένας πυκνοδομημένος οικισμός με ελάχιστες προσπελάσεις.

Κύριο στοιχείο του πολεοδομικού ιστού είναι η πλατεία με την εκκλησία και την κρήνη .[154] Αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα του και σημείο αναφοράς ,ενώ γύρω από αυτήν διαρθρώνονται οι υπόλοιπες χρήσεις. Περιμετρικά της πλατείας παρουσιάζεται ένας πυκνοδομημένος ιστός με ελάχιστους αδόμητους χώρους, καθώς μπροστά από αυτήν διέρχεται ο κύριος οδικός άξονας .Τα κτίρια είναι παρατεταγμένα το ένα δίπλα στο άλλο, δημιουργώντας ένα συνεχές μέτωπο στην πλευρά του δρόμου, αφήνοντας μικρούς ακάλυπτους χώρους στην πίσω πλευρά του μετώπου. Η πυκνή αυτή διάρθρωση χωρίς κενά τείνει να μοιάσει με αστική πολεοδομική μορφή, υιοθετώντας στοιχεία και μορφή που αντιστοιχούν σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα. Επιπλέον, στο κέντρο του οικισμού, τα

[154] Ε. Σαρρή, ό.π. , σελ.34

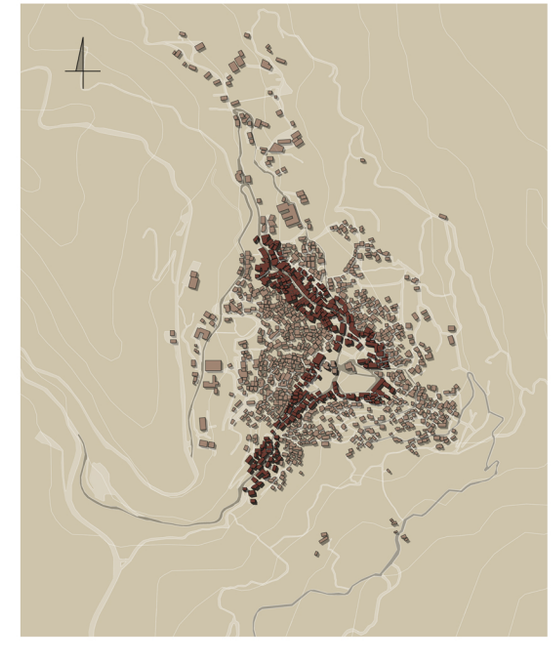
τελευταία χρόνια σημειώνεται η ενίσχυση του ήδη πυκνοδομημένου πολεοδομικού ιστού με την προσθήκη νέων κτισμάτων, στοιχείο που αλλοιώνει τον πολεοδομικό χαρακτήρα του Μετσόβου. (Διάγραμμα 32) Τα νέα κτίσματα δεν επιτρέπουν τη δημιουργία καλντεριμιών ανάμεσα τους ούτε επαρκή χώρο γύρω τους.

Σταδιακά και όσο απομακρυνόμαστε από το κέντρο του οικισμού, ο συμπαγής πολεοδομικός ιστός αποδυναμώνεται σε νοητά ημικύκλια. Εμφανίζονται πιο ελεύθερες διαρθρώσεις κτιρίων και πιο αραιοδομημένα τμήματα με αποκορύφωμα τα τμήματα του οικισμού στο βόρειο και νότιο τμήμα του. Πρόκειται για τις τελευταίες προσθήκες στον συνολικό πολεοδομικό ιστό, γι' αυτό και υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις αδόμητου χώρου.

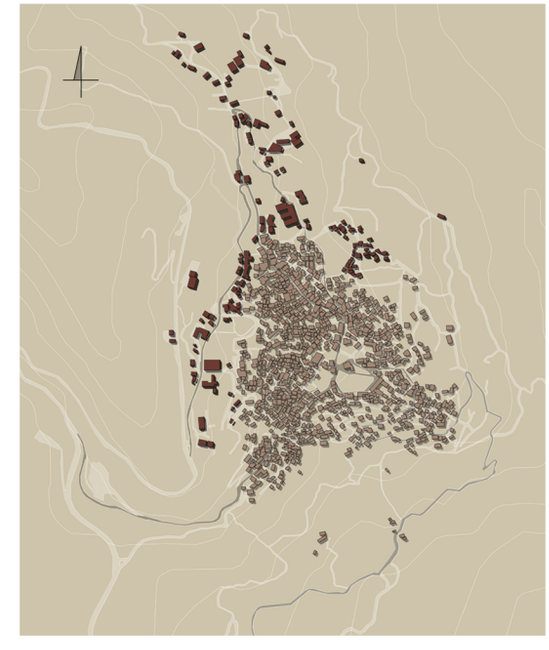
Όμως ακόμα και στο ίδιο το πυκνοδομημένο τμήμα, εμφανίζονται διαφορές στον τρόπο διάρθρωσης των κτιρίων και των αδόμητων χώρων. Τα τμήματα του πολεοδομικού ιστού, που βρίσκονται στην περιοχή πίσω από το συμπαγές μέτωπο του κεντρικού δρόμου, ακολουθούν μια πιο ελεύθερη διάρθρωση, χωρίς όμως να αφήνουν ικανοποιητικούς ελεύθερους αδόμητους χώρους.

Η τελευταία αναγνώσιμη μορφή της οικιστικής διάρθρωσης σημειώνεται στις νεόδμητες περιοχές κοντά στις οδικές αρτηρίες πλευρικά του οικισμού και πρόκειται για μια πολύ αραιοδομημένη μορφή με μεγάλα κενά .Πρόκειται για τις τελευταίες προσθήκες του οικισμού και κρίνεται ως προβληματική μορφή του νέου πολεοδομικού ιστού, δεδομένου ότι δεν συμβαδίζει με τις αρχές και τα στοιχεία του ήδη υφιστάμενου οικιστικού συνόλου. Η συνεχώς αυξανόμενη οικιστική επέκταση προς το βόρειο και δυτικό τμήματα του δεν ακολουθεί τη μορφή και την συνέχεια που εμφανίζεται στο εσωτερικό του οικισμού. Διάσπαρτα κτίρια ανεγείρονται χωρίς να ακολουθείται κάποιο πολεοδομικό σχέδιο ή κάποια μορφή επεκτατικής στρατηγικής. (Διάγραμμα 33) Λόγω αυτής της ασυνέχειας τα όρια του Μετσόβου δεν είναι πλέον αναγνώσιμα, ενώ το νεόδμητο τμήμα του οικισμού δεν ακολουθεί καμία μορφή πολεοδομικού σχεδίου στη διάρθρωση των κτισμάτων. Τα κτίρια αυτής της περιοχής δεν εμφανίζουν καμία συνεκτικότητα, σύνδεση ή υπόνοια δικτύου-πέρα από το εμφανές οδικό δίκτυο-. Πρόκειται για ένα σύνολο κτισμάτων που παρατίθενται παράλληλα στους οδικούς άξονες που έχουν δημιουργηθεί, χωρίς να έχει άμεση επαφή με το εσωτερικό του οικισμού ή να έχει διαρθρώσει κάποια αναγνώσιμη μορφή κέντρου ή γενικότερης σύνδεσης στο εσωτερικό του.

Στην κατηγορία με αραιή δόμηση και μεγάλα αστικά κενά μπορούμε εν μέρει να κατατάξουμε το νοτιοανατολικό τμήμα του οικισμού, όπου διασώζονται τα πρώτα ίχνη του οικισμού, που είχε αγροτικό χαρακτήρα και οι μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις ήταν βασικό στοιχείο του.

Διάγραμμα 32

Διάγραμμα 33

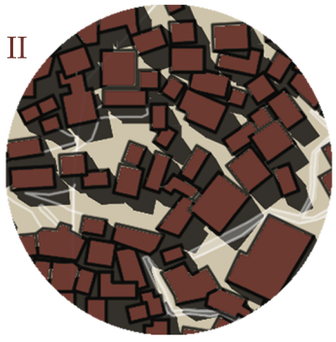
Τρόποι δόμησης εντός οικισμού

I

Πρόκειται για τον πυκνοδομημένο τρόπο ανάπτυξης του οικισμού.Συναντάται τα μέτωπα παράλληλα στους βασικούς οδικούς άξονες,κοντα στην κεντρική πλατεία.Τα κτίρια παρατίθενται γραμικά χωρίς να αφήνουν κενά ανάμεσα τους,ενώ υπάρχουν μικροί αδόμητοι χώρις στην πίσω πλευρά των κτιρίων

II

Ένας διαφορετικός τρόπος διάταξης των κτιρίων σημειώνεται στις περιοχές κοντα στους κύριους οδικούς άξονες.Είναι μια πιο ελεύθερη διάταξη των κτιρίων με μεγάλη πυκνότητα και μικρούς αδόμητους χώρους.

III

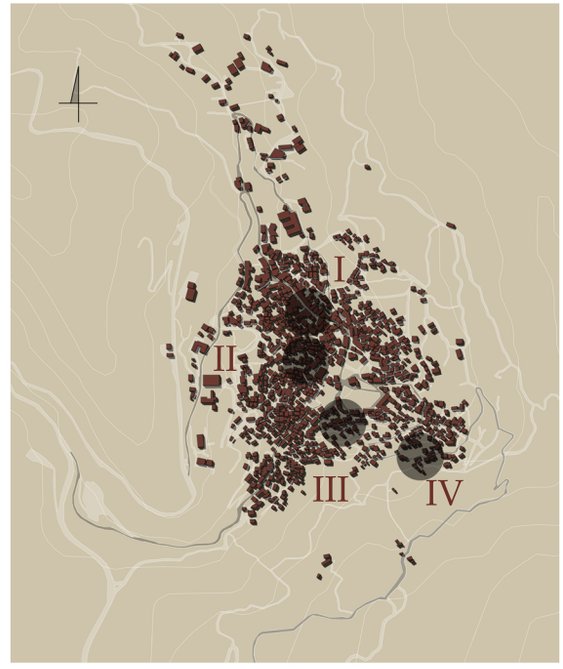

Η άναρχη μορφή παράταξης των κτιρίων και η ύπαρξη μεγάλων αστικών κενών είναι τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του τμήματος του πολεοδομικού ιστού.Η διάρθρωση των κτιρίων ακολουθεί μια πιο ελεύθερη πορεία,αφήνοντας αρκετούς ελεύθερους χώρους.

IV

Ο τρόπος ανάπτυξης του οικισμού στα νεότερα τμήματα του πολεοδομικού ιστού του χαρακτηρίζεται από την πλήρη ελευθεριά ανέγερσης των κτιρίων και τα μεγάλα ποσοστά αδόμητων χώρων.Εκτός από τους νεόδμητες περιοχές συναντάται και στα τμήματα του πρωτο πολεοδομικού ιστού του Μετσόβου.

Διάγραμμα 34

Σε αντίθεση με την πιθανή ιεράρχηση της σταδιακής διάσπασης του πολεοδομικού ιστού του Μετσόβου, δεν σημειώνεται κάποια αντίστοιχη σχέση στο δίκτυο των αδόμητων χώρων. Κύριος δημόσιος χώρος είναι η πλατεία στο κέντρο του χωριού, ενώ περιμετρικά της εμφανίζονται κάποια τμήματα μικρής έκτασης αδόμητων χώρων. Στο δίκτυο των αδόμητων δημόσιων χώρων κατατάσσονται και οι προαύλιοι χώροι των εκκλησιών.

Επιπλέον πίσω από το συμπαγές μέτωπο στον κεντρικό άξονα εμφανίζονται κάποια μικρότερα κενά, πιθανότατα ιδιωτικά λόγω της ύπαρξης κατοικιών. Δημιουργούνται μικροί πυρήνες τέτοιου χαρακτήρα που χρησιμοποιούνται από τους κατοίκους κυρίως για χώρο στάθμευσης.

Σε αντίθεση με την έλλειψη επαρκούς αδόμητου χώρου στο εσωτερικού του Μετσόβου, στα περίχωρα αναλογούν μεγάλες εκτάσεις αδόμητου χώρου στις κατοικίες που βρίσκονται εκεί. Αυτό οφείλεται είτε στο γεγονός ότι κατατάσσονται στις νέες προεκτάσεις του οικισμού είτε αποτελούν τα παλαιότερα τμήματα του-το νοτιοανατολικό τμήμα κυρίως-όπου η ύπαρξη αδόμητου χώρου ήταν αναγκαία για τις καλλιέργειες.

Συμπερασματικά εμφανίζεται ένα εύρος μορφών διάρθρωσης τόσο των δομημένων όσο και των αδόμητων χώρων, αποτέλεσμα του οποίου είναι η σύσταση του πυκνοδομημένου ιστού του Μετσόβου. Ο ιστός είναι ακόμα και σήμερα σε διαδικασία σχηματισμού, καθώς τόσο στο εσωτερικό του τμήμα όσο και στις περιμετρικές περιοχές ανεγείρονται νέα κτίσματα. Δυστυχώς οι-σύγχρονες κυρίως- επεκτάσεις τείνουν να αλλοιώσουν την πολεοδομική μορφή του οικισμού, προσδίδοντας του χαρακτηριστικά αστικού περιβάλλοντος.

Διάγραμμα 35

Προαύλιος χώρος εκκλησίας

Αδόμητος χώρος(αυλές, πλατώματα)

Κεντρική πλατεία

Αδόμητοι χώροι εντός οικισμού

I

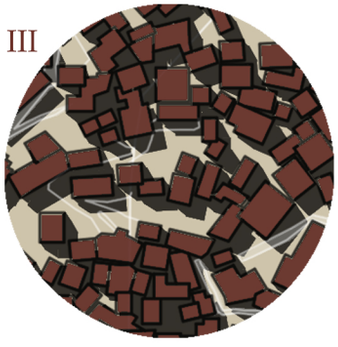
Η πλατεία αποτελεί το κέντρο του οικισμού και τον κύριο αδόμητο χώρο του.Ενδιαφέρον προκαλεί η ύπαρξη ενός μικρού συνόλου αδόμητων χώρων περιμετρικά της.

II

Παράλληλα του κύριου οδικού άξονα εμφανίζεται το πιο πυκνοδομημένο τμήμα του οικισμού, όπου παρατηρείται απουσία αστικών κενών, ενώ ο δρόμος αποτελεί το μοναδικό αδόμητο τμήμα.

III

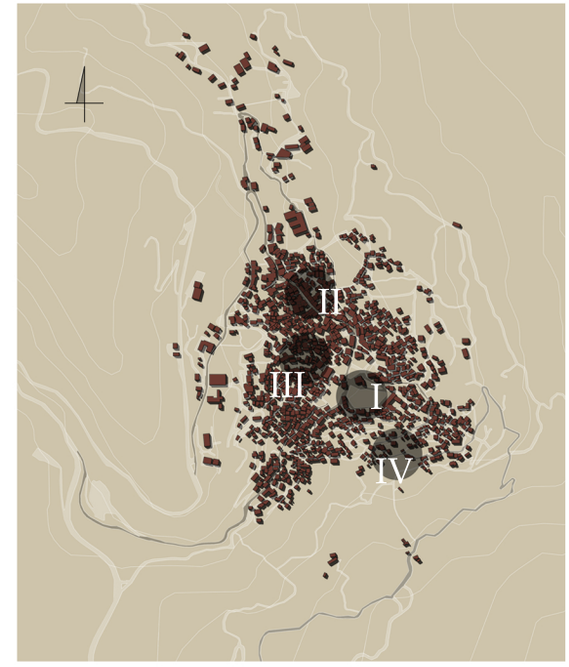

Στο τμήμα του πολεοδομικού ιστού πίσω από το συμπαγές μέτωπο του οδικού άξονα,εμφανίζονται μικροι αδόμητοι πυρήνες όπου στο σύνολο τους δίνουν την υπόνοια αστικού κενού.Χρησιμοποιούνται από τους κατοίκους για είσοδο στα σπίτια τους ή χώρο στάθμευσης.

IV

Το μεγαλύτερο ποσοστό αδόμητου χώρου εμφανίζεται στις αγροτικές περιόχες του Μετσόβου στο ανατολικό και νότιοανατολικό τμήμα,όπου βρίσκονταν παλιότερα οι καλλιέργιες του οικισμού.Σε κάθε κατοικία αντιστοιχεί ένας μεγάλος ελεύθερος χώρος.

Διάγραμμα 36

5.4.2. Οδικό δίκτυο

Η εξέλιξη του οδικού δικτύου και η δυνατότητα άμεσης σύνδεσης του Μετσόβου με εθνικές αρτηρίες ενίσχυσε περισσότερο τον τουριστικό χαρακτήρα του οικισμού. Τόσο οι κάτοικοι όσο και οι επισκέπτες μπορούν πλέον να μετακινούνται με ευκολία προς και από τον οικισμό σε αντίθεση με το παρελθόν, που η διέλευση στο δύσβατο αυτό τοπίο ήταν πολύ δύσκολη. Η εύκολη όμως πρόσβαση στον οικισμό αποτελεί μια απειλή για τον παραδοσιακό χαρακτήρα του οικισμού και τη βασική αιτία αλλοίωσης των εσωτερικών δικτύων του .

Το οδικό δίκτυο ήταν πάντοτε βασικό στοιχείο στην εξέλιξη του οικισμού από τα πρώτα χρόνια σχηματισμού του. Το Μέτσοβο αποτελούσε κύριο συγκοινωνιακό κόμβο και από εκεί διέρχονταν ένας μεγάλος αριθμός εμπόρων και κατοίκων κατά τη διέλευση τους από την Ήπειρο. Δεδομένων αυτών των συνθηκών συμπεραίνουμε ότι το οδικό δίκτυο υπήρχε και κυριαρχούσε στη μορφή και διάρθρωση του οικισμού, με διαφορετική όμως μορφή και βαρύτητα.

Η χάραξη και η μορφή του δικτύου ακολουθεί τη μορφολογία του υφιστάμενου εδάφους, ενώ η διάνοιξη οδών και καλντεριμιών γίνεται στα τμήματα όπου το επιτρέπουν οι υψομετρικές καμπύλες.

Παρατηρώντας την σημερινή εικόνα του οικισμού, εμφανίζονται τέσσερις υποκατηγορίες στο οδικό δίκτυο: ο κύριος άξονας που ενώνει τον οικισμό με την Εγνατία (Εικόνα 39,40) και διέρχεται στα δυτικά του οικισμού, στο εσωτερικό του οικισμού ένα δίκτυο κύριων οδών, ένα δίκτυο δευτερευόντων δρόμων και το δίκτυο των καλντεριμιών.(Διάγραμμα 37)

Το δίκτυο των κύριων οδικών αρτηριών παρέχει τη δυνατότητα εισόδου στο εσωτερικό του Μετσόβου από δυο διαφορετικά σημεία. Η πορεία τους ξεκινάει από τα δυτικά και επεκτείνεται προς τα ανατολικά, ενώ καλύπτουν και ένα τμήμα σύνδεσης στη διεύθυνση βορρά-νότου. Αποτελούν την σύνδεση του οικισμού με την εθνική οδό, καθώς διακλαδώνονται με τον εθνικό άξονα που διέρχεται σε μικρή απόσταση από το δυτικό τμήμα του. Οι κύριοι αυτοί οδικοί άξονες είναι μεγαλύτεροι από τους υπόλοιπους δρόμους στο εσωτερικό ,οι μοναδικοί ασφαλτοστρωμένοι-εξαιρούμενης της περιοχής κοντά στην κεντρική πλατεία όπου είναι επιστρωμένοι με κυβόλιθους[155]- και καταλήγουν στην πλατεία στο κέντρο του του οικισμού. Το γεγονός ότι οι οδοί Τζουμάκα και Τοσίτσα- κύριοι είσοδοι

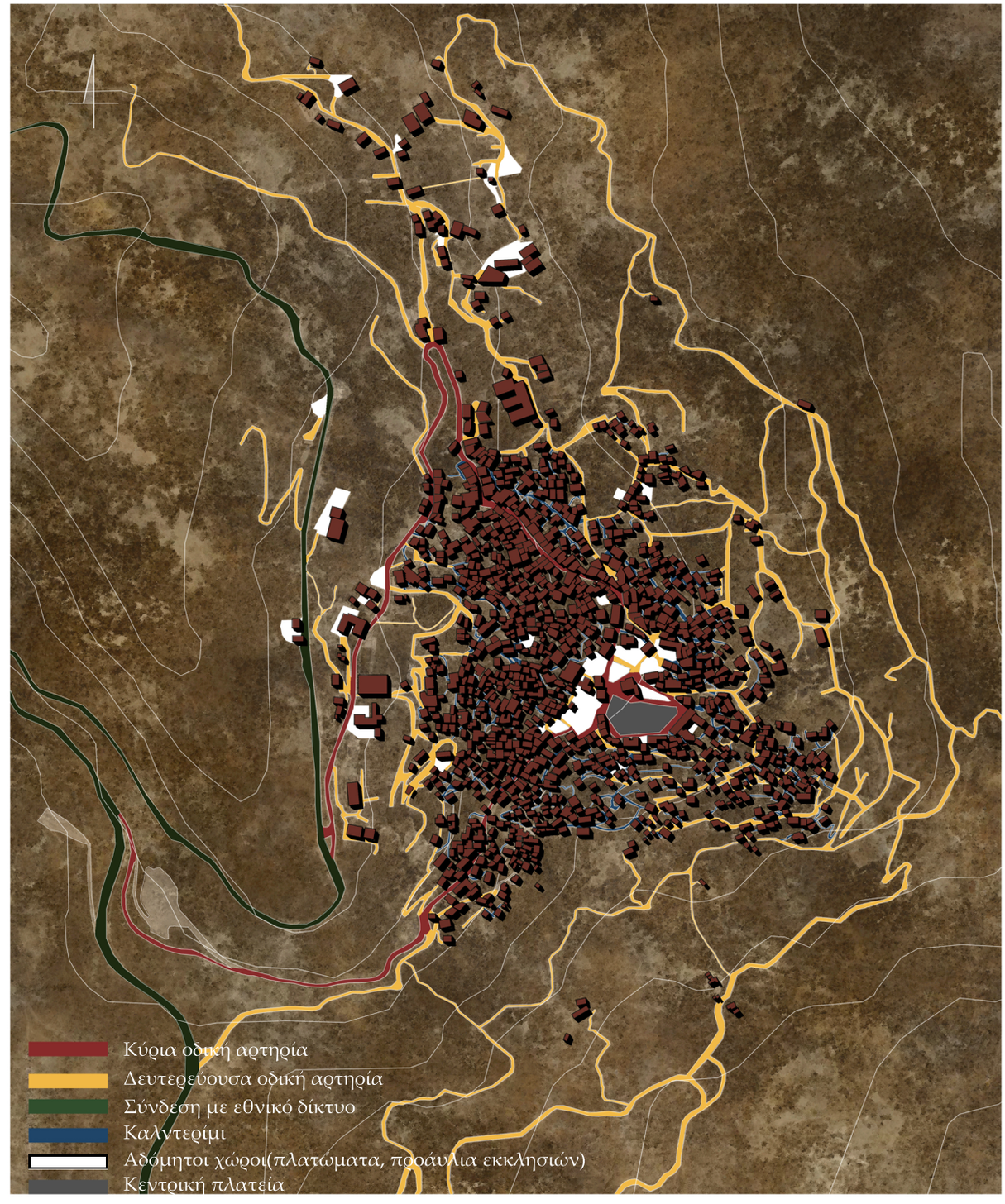

Εικόνα 39:Η χαραδρογέφυρα του Μετσόβου , η οποία αποτελεί τμήμα της Εγνατίας οδού. Γεφυρώνει τον Μετσοβίτικο ποταμό και το φαράγγι μεταξύ Μετσόβου και Ανήλιου.

Εικόνα 40:Η εικόνα της χαραδρογέφυρας από το εσωτερικό του οικισμού.

[155] Λ. Παπαδά, *Ανάλυση των χαρακτηριστικών της κυκλοφορίας στις ορεινές περιοχές-Η περίπτωση του Μετσόβου*, Αθήνα, 2013, σελ. 35

Διάγραμμα 37

στον οικισμό- καταλήγουν στο κέντρο-όπου υπήρχε το οθωμανικό φρούριο- μας πληροφορεί ότι η χάραξη τους υπήρχε από το 1868.[156]Η επέκταση τους προς τα βόρεια, όπου βρίσκονται σημαντικά κοινωφελή κτίρια, περιουσίας Μετσοβιτών ευεργετών πιθανότατα συντελέστηκε το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, όπου χρονολογούνται και τα κληροδοτήματα.[157]

Το γεγονός ότι η είσοδος στο Μέτσοβο εξυπηρετείται μόνο από αυτό το μικρό δίκτυο κύριων δρόμων δημιουργεί ιδιαίτερα κυκλοφοριακά προβλήματα. Οι συγκεκριμένοι δρόμοι είναι κυκλοφοριακά φορτισμένοι και η πρόσβαση στο κέντρο του οικισμού απροσπέλαστη και δύσκολη. Ως υλικό κατασκευής τόσο των κύριων όσο και των δευτερευόντων δρόμων έχει επιλεχθεί η άσφαλτος.

Το δίκτυο των δευτερευόντων δρόμων ακολουθεί μια πιο ελεύθερη ανάπτυξη, χωρίς κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο ή κάποια σύνδεση. Για την κατασκευή του χρησιμοποιούνται κυβόλιθοι .Κατά κύριο λόγο αποφορτίζει σε αρκετά σημεία τους κύριους δρόμους, ενώ στο εσωτερικό του οικισμού δεν έχει μεγάλη έκταση, καθώς σαν τμήματα αυτού του δικτύου θεωρούνται πολλές φορές τα καλντερίμια, τα οποία μετατρέπονται πολύ συχνά σε δρόμους.

Η έντονη ύπαρξη του αυτοκινήτου στο εσωτερικό του Μετσόβου αποτελεί σήμερα το κυριότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο οικισμός. Με την Εγνατία οδό, η πρόσβαση στο Μέτσοβο από την Ήπειρο, τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία είναι γρήγορη, εύκολη και ασφαλής .Το δίκτυο όμως των κύριων και δευτερευόντων δρόμων όχι μόνο δεν είχε σχεδιαστεί για να αντέξει τέτοιο κυκλοφοριακό φόρτο και δεν επαρκεί για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών. Γίνονται μεμονωμένες επεμβάσεις σε περιοχές που το επιτρέπουν, όπως διαπλατύνσεις και ασφαλτοστρώσεις δρόμων, όμως καθώς δεν ακολουθείται μια μελετημένη στρατηγική, οι αλλαγές αυτές δεν επιλύουν υπάρχοντα προβλήματα, αλλά τα διογκώνουν, με αποτέλεσμα το σύνολο του δικτύου να υπολειτουργεί. Σήμερα ο κύριος οδικός άξονας διατρέχει περιμετρικά την πλατεία, η οποία καταλαμβάνεται από μεγάλο αριθμό αυτοκινήτων, εμποδίζοντας την εύκολη πρόσβαση των πεζών σ' αυτή και οδηγώντας στην αισθητική της υποβάθμιση. (Διάγραμμα 38) Κατά τη διάρκεια περιόδων μεγάλης τουριστικής προσέλευσης, η μεγάλη συγκέντρωση αυτοκινήτων αλλοιώνει τη μορφή και τη χρήση της πλατείας, η οποία μετατρέπεται σε νησίδα κυκλοφορίας μεγαλύτερης κλίμακας. (Εικόνα 41,42)

Διάγραμμα 38:

Διάγραμμα της κύριας οδικής αρτηρίας και της κεντρικής πλατείας.Η κύρια οδός λειτουργεί ως είσοδος στον οικισμό και αποτελεί την κύρια πρόσβαση στην πλατεία, περιμετρικά της οποίας επεκτείνεται και συνεχίζει προς τα ανατολικά του οικισμού.

Εικόνα 41

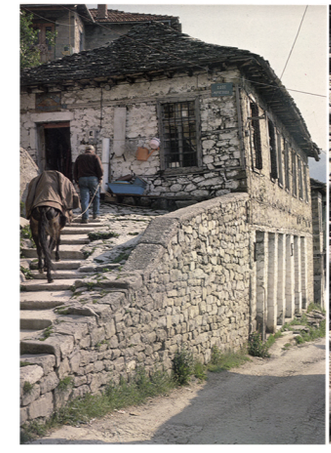
Εικόνα 42

Εικόνα 41,42:Η σύγχρονη εικόνα της πλατείας.Αισθητική υποβάθμιση της λειτουργίας της ως χώρο; στάθμευσης , εμφάνιση προβλημάτων λόγω της μεγάλης συγκέντρωσης αυτοκινήτων.

[156] Ε. Μαϊστρου, ό.π. ,σελ.3

[157] Ελ. Μαϊστρου, ό.π. , σελ.8

Το πιο συγκροτημένο και πυκνό δίκτυο αποτελούν αναμφισβήτητα τα καλντερίμια στο εσωτερικό του Μετσόβου. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα πυκνό δίκτυο που εμφανίζεται από τις πρώτες μορφές του οικισμού και εξυπηρετούσε τους κατοίκους σε θέματα επικοινωνίας. Αποτελείται από ιδιαίτερα στενά δρομάκια, που έχουν μια πιο ελεύθερη διάρθρωση, ακολουθώντας το ανάγλυφο της περιοχής, προσπαθώντας να καλύψουν τις βασικές ανάγκες των κατοίκων. Είναι εναρμονισμένα με την κλίμακα του ανθρώπου και είναι κατασκευασμένα από σχιστόλιθους της περιοχής . (Εικόνα 43,44,45,46) Παρατηρείται ότι αρκετά από αυτά οδηγούν σε αδιέξοδα, ενώ στις νεόδμητες περιοχές του οικισμού εκλείπουν. Στην άκρη τους υπήρχε πάντοτε ένα αυλάκι για την απορροή των υδάτων, στοιχείο που συναντάται στην πλειοψηφία των ορεινών οικισμών, καθώς οι έντονες βροχοπτώσεις ήταν σύνηθες φαινόμενο.[158] Για λόγους επίσης απορροής όμβριων, τα καλντερίμια έχουν μια κυρτή διαμόρφωση.[159]

Εικόνα 43

Εικόνα 44

Δυστυχώς σήμερα λόγω της έντονης κυκλοφοριακής συμφόρησης στο εσωτερικό του οικισμού, ένα μεγάλο ποσοστό των λιθόστρωτων καλντεριμιών έχει χάσει τον παραδοσιακό του χαρακτήρα ως πεζόδρομοι και έχει μετατραπεί σε δίκτυο μικρότερων δρόμων για την εξυπηρέτηση των οχημάτων των επισκεπτών. Τα καλντερίμια καταπονούνται λόγω του γεγονότος ότι δεν είχαν κατασκευαστεί για να αντέχουν την ύπαρξη του αυτοκινήτου, ενώ οι λίθοι τους αλλοιώνονται με την προσπέλαση τους. Παράλληλα η εικόνα των στενών που οδηγούσαν σε μικρές γειτονιές ή ακάλυπτους κατοικιών, αλλάζει και ταράζεται με την εικόνα των οχημάτων να διεισδύουν σε κάθε μέρος για την ευκολότερη και συντομότερη πρόσβαση στον προορισμό τους. (Εικόνα 47) Η νέα αυτή χρήση των καλντεριμιών δεν συμβαδίζει με την αισθητική εικόνα τους, την οποία υποβαθμίζει και της προσθέτει στοιχεία αστικού τοπίου τα οποία σε καμία περίπτωση δεν συνάδουν με τον παραδοσιακό του χαρακτήρα.

Εικόνα 45

Εικόνα 46

Εικόνα 47

Εικόνα 47:Σημερινή εικόνα από τα καλντερίμια του οικισμού.Το αυτοκίνητο έχει εισχωρήσει στο εσωτερικό τους και είναι εμφανής η ασυμβατότη στη σχέση μεταξύ τους. Παράλληλα είναι ευδιάκριτη η διαφορετική κλίμακα στις διαστάσεις του στενού και στις αντίστοιχες του αυτοκινήτου.

[158] Ε. Σαρρή, ό.π., σελ.33

[159] Ε. Μαϊστρου, ό.π. ,σελ.15

Η έλλειψη επαρκών χώρων στάθμευσης ιδιαίτερα τις περιόδους της μεγάλης επισκεψιμότητας του Μετσόβου ενισχύει την προβληματική κατάσταση στο εσωτερικό του οικισμού. Οποιαδήποτε υπόνοια ελεύθερου χώρου, αδόμητου ή ακόμα και μικρού πλατώματος καταλαμβάνεται από τα οχήματα των επισκεπτών ενισχύοντας την ήδη επιβαρυμένη κατάσταση που επικρατεί στον τομέα της κυκλοφορίας.(Εικόνα 48,49)Η παρόδια στάθμευση ενισχύει το πρόβλημα, ενώ ένας μεγάλος αριθμός καλντεριμιών χρησιμοποιείται πλέον σαν υπαίθριοι αυτοσχέδιοι χώροι στάθμευσης, αλλάζοντας τον παραδοσιακό χαρακτήρα τους και μετατρέπονται σε άκαμπτους χώρους.(Εικόνα 50,51) Γίνονται μεμονωμένες προσπάθειες επίλυσης αυτού του προβλήματος με τη δημιουργία υπόγειων και υπέργειων χώρων στάθμευσης, χωρίς να μπορεί να επιτευχθεί σημαντική πρόοδος στην επίλυση του προβλήματος.

Εικόνα 48

Εικόνα 49

Εικόνα 48,49:Βασικό πρόβλημα της περιοχής είναι η παρόδια στάθμευση και η χρήση οποιουδήποτε αδόμητου χώρου για χώρο στάθμευσης.

Εικόνα 50

Εικόνα 51

Εικόνα 50,51:Χρήση ελεύθερων χώρων για χώρου στάθμευσης,υποβάθμιση της περιοχής περιμετρικά της πλατείας,μικρός αριθμός καθορισμένων χώρων στάθμευσης.

5.4.3 Δίκτυο χρήσεων οικισμού

Το Μέτσοβο διατηρεί στο μεγαλύτερο ποσοστό του τον καθαρά οικιστικό του χαρακτήρα, καθώς η επικρατούσα χρήση των κτιρίων του είναι η κατοικία. (Διάγραμμα 39) Στο κεντρικό τμήμα του οικισμού, πίσω από το μέτωπο πίσω από τον κύριο οδικό άξονα παρατηρείται και στις δυο πλευρές του η μονολειτουργικότητα της περιοχής, με την κατοικία να κυριαρχεί και να μην σημειώνονται άλλες χρήσεις. Ίδιες συνθήκες επικρατούν και στο ανατολικό τμήμα της περιοχής ,το οποίο φιλοξενούσε από τα πρώτα χρόνια του οικισμού κατοικίες και διατηρεί μέχρι και σήμερα τον χαρακτήρα αυτό.

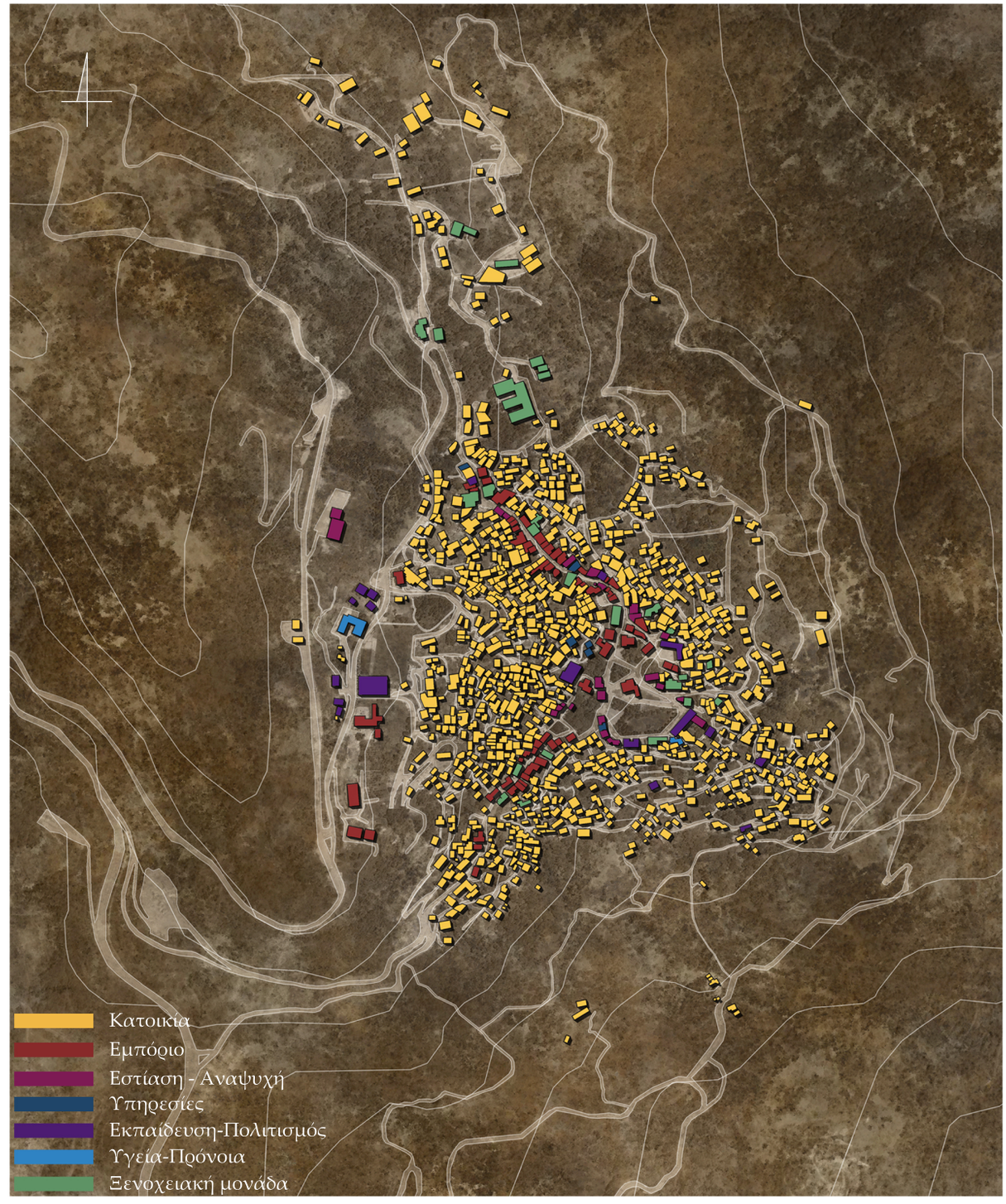
Η διάρθρωση των εμπορικών λειτουργιών και των χώρων εστίασης ακολουθεί μια πορεία παράλληλη στον κύριο οδικό άξονα του οικισμού .Πρόκειται για μια γραμμική παράταξη των χρήσεων, η οποία δεν συνάδει με τη μορφή των ορεινών οικισμών της Ηπείρου. Οι ηπειρώτικοι οικισμοί στήριζαν την ανάπτυξη τους στην ύπαρξη ενός μόνο κέντρου,[160]στο οποίο συγκεντρώνονταν το σύνολο των λειτουργιών εμπορικού, εκπαιδευτικού, πολιτισμικού χαρακτήρα και των χώρων αναψυχής και εστίασης .Η επέκταση του οικισμού και η προσέλκυση αρκετών επισκεπτών οδήγησε στην επέκταση του κέντρου των λειτουργιών επί της κύριας οδικής του αρτηρίας. Συνεχώς αυξανόμενος είναι ο αριθμός των καταστημάτων επί της οδού, ενώ το γεγονός ότι δεν ακολουθείται ένα σχέδιο διάρθρωσης των νέων λειτουργιών έχει ως αποτέλεσμα την επιπλέον φόρτιση του κύριου οδικού δικτύου, την υποβάθμιση της κεντρικής πλατείας και τη μη εξυπηρέτηση όλου του οικιστικού συνόλου. Πρόκειται για μια αλλοίωση στη μορφή του οικισμού καθώς σημειώνεται η κατάργηση του μονοκεντρικού χαρακτήρα του τρόπου διάρθρωσης των λειτουργιών, χαρακτηριστικό στοιχείο στη δομή του Μετσόβου.

Παράλληλα εμφανίζεται ένα πλήθος καταστημάτων και χώρων αναψυχής που δημιουργούν ένα διαφορετικό μέτωπο στο εσωτερικό του Μετσόβου .Ο εμπορικός χαρακτήρας των κύριων αξόνων υποδηλώνεται από τα παλιά διώροφα κτήρια που αναπτύσσονται παράλληλα μ' αυτούς, τα οποία έχουν σχεδιαστεί για να είναι καταστήματα στο ισόγειο, με επιμελημένες προσόψεις και διακοσμητικά στοιχεία όπως αετώματα .Η γραμμική ανάπτυξη των λειτουργιών συνεχίζεται μέχρι την κεντρική πλατεία, όπου οι λειτουργίες αυτές επεκτείνονται και περιμετρικά της. Υπάρχουν φωτογραφίες από το τέλος του 19ου αιώνα που απεικονίζουν την εμπορική δραστηριότητα του κύριου αυτού δρόμου. Η κεντρική πλατεία του οικισμού αποτελούσε πάντα εκπαιδευτικό, εμπορικό κέντρο και κέντρο αναψυχής και διατηρεί αυτόν τον χαρακτήρα μέχρι σήμερα, καθώς περιμετρικά της πλατείας εμφανίζονται ακόμα εκπαιδευτικά κέντρα ,σχολεία και χώροι πολιτισμού.

Στο μέτωπο αυτό εκτός των προαναφερθέντων λειτουργιών, υπάρχουν ξενοδοχεία, και δημόσιες υπηρεσίες για την κάλυψη των αναγκών των κατοίκων και των επισκεπτών. Το γεγονός ότι το σύνολο των λειτουργιών εμπορικού χαρακτήρα και αναψυχής βρίσκεται πάνω στην κύρια οδική αρτηρία του οικισμού, η οποία αποτελεί και την κύρια είσοδο σ' αυτόν, την φορτίζει κυκλοφοριακά σε μεγάλο βαθμό.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η διάρθρωση του οικισμού στα νεόδμητα τμήματα του, στην περιοχή δυτικά, όπου φιλοξενούνται μεγαλύτερες εμπορικές μονάδες. Το τμήμα αυτό βρίσκεται κοντά στην εθνική οδό, γεγονός που διευκολύνει τις μεταφορές και τον ανεφοδιασμό των μονάδων, ενώ αποτελεί μια από τις ελάχιστες περιοχές που επιτρέπεται η ανέγερση μονάδων τέτοιου μεγέθους. Ιδιαίτερα στη νεόδμητη περιοχή στο βόρειο τμήμα του οικισμού, είναι αισθητή η παρουσία νέων ξενοδοχειακών μονάδων.

[160] Π .Γοδεβένου, ό.π. ,σελ.68

Διάγραμμα 39

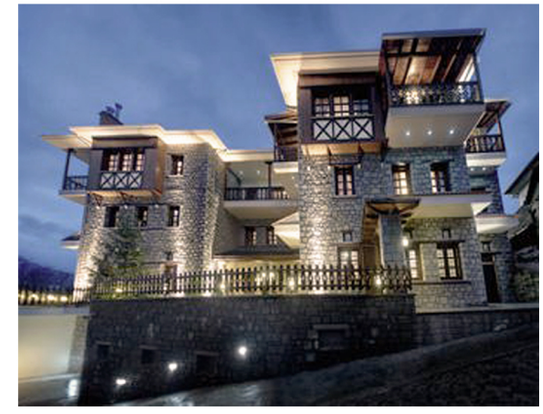
Η αλλοίωση του παραδοσιακού χαρακτήρα του Μετσόβου δεν περιορίζεται στον πολεοδομικό ιστό του αλλά επεκτείνεται και στη γενικότερη εικόνα του οικισμού. Μεγάλες και χωρίς αισθητική ταμπέλες και διαφημιστικά στοιχεία εμφανίζονται στις προσόψεις των εμπορικών μαγαζιών, καταστρέφοντας την εικόνα της λιτής και αυστηρής μετσοβίτικης αρχιτεκτονικής των κτιρίων.(Εικόνα 52) Χρώματα που σε καμία περίπτωση δεν συνάδουν με τις αποχρώσεις των κτιρίων του παραδοσιακού συνόλου, διαφόρου τύπου γραμματοσειρές που εμφανίζονται σε πλαίσια χωρίς καμία αισθητική κοσμούν τους άλλοτε ομοιόμορφους δρόμους του Μετσόβου. Η απουσία κοινής μορφής διαφήμισης και χρήσης ταμπελών οδηγεί σε έναν τρόπο διαφήμισης που δεν συμβαδίζει με την παραδοσιακή εικόνα του οικισμού, μπερδεύει τον επισκέπτη γιατί συναντάται σε μεγαλύτερους και όχι παραδοσιακούς οικισμούς.

Ένας σημαντικός παράγοντας που έχει πλήξει την εικόνα του οικισμού είναι ο τουρισμός. Μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα εκτός κλίμακας ανεγείρονται στις νεόδμητες περιοχές του Μετσόβου, ενώ στο εσωτερικό του οικισμού πολλά κτίρια μετατρέπονται σε ξενώνες για τη φιλοξενία επισκεπτών. Η μετατροπή αυτή των κτισμάτων δεν είναι πάντα επιτυχημένη και δεν έχει αισθητική, καθώς συχνά πραγματοποιείται μια προσπάθεια συνύπαρξης του παραδοσιακού στοιχείου με τις σύγχρονες ανάγκες των επισκεπτών. Όσον αφορά τις νέες ξενοδοχειακές μονάδες δεν ακολουθούν τα παραδοσιακά πρότυπα της περιοχής και παρουσιάζουν στοιχεία σύγχρονων αρχιτεκτονικών αρχών που δεν συνάδουν με τον παραδοσιακό χαρακτήρα της μετσοβίτικης αρχιτεκτονικής.(Εικόνα 53,54,55)

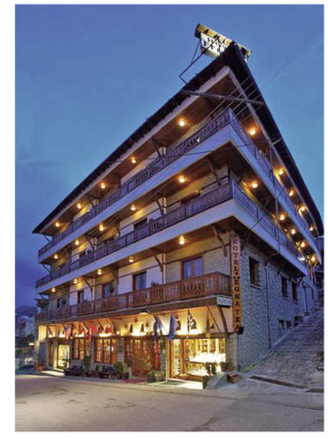

Εικόνα 52

Εικόνα 52:Διαφημιστικές επιγραφές χωρίς αισθητική διακοσμούν τις όψεις των κτιρίων, αλλοιώνοντας την εικόνα του οικισμού.

Εικόνα 53

Εικόνα 54

Εικόνα 55

Εικόνα 53,54,55:Ξενοδοχειακές μονάδες στο εσωτερικό του Μετσόβου που δεν ακολουθούν τα παραδοσιακά αρχιτεκτονικά πρότυπα της περιοχής.

5.5 Τυπολογίες κτιρίων

Η αρχιτεκτονική του Μετσόβου διακρίνεται για την απλή και επιβλητική μορφή της. Η αρχοντική όψη των κτιρίων αποτελεί ορατή απόδειξη της οικονομικής ευμάρειας που γνώρισε ο οικισμός κατά την ιστορία του.

Εικόνα 56

5.5.1.Δημόσια κτίρια

Η συμβολή των ευεργετών Μετσοβιτών στην ανέγερση εκ νέου του οικισμού μετά την καταστροφή που υπέστη από πυρκαγιά το 1900 ήταν τόσο σημαντική όσο και στην ανέγερση δημοσίων κτιρίων. Οι οικογένειες Μιχαήλ Τοσίτσα και Ευάγγελου Αβέρωφ αποτέλεσαν τις βασικές κινητήριες δυνάμεις για την εξέλιξη και ανόρθωση του οικισμού. Τα κληροδοτήματα που έχει αφήσει στον οικισμό η οικογένεια Τοσίτσα , οι οργανισμοί που έχουν δημιουργηθεί από αυτά και η σύσταση του Ιδρύματος Τοσίτσα αποτελούν μέχρι και σήμερα βασικούς οικονομικούς πόρους για την οικισμό.[161,162] Η πρώην κατοικία Τοσίτσα, η οποία αποτελεί ένα αρχιτεκτονικό κόσμημα στο σύνολο του οικιστικού ιστού, στεγάζει πλέον το μουσείο Ηπειρωτικής λαϊκής τέχνης (Εικόνα 56,57), ενώ η κατοικία Αβέρωφ έχει μετατραπεί σε Πινακοθήκη.(Εικόνα 58)

Εικόνα 57

5.5.2.Η κατοικία στο Μέτσοβο

Η κατοικία αποτελεί την επικρατούσα χρήση στο σύνολο του οικισμού. Η εξέλιξη της τυπολογίας της κατοικίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την οικονομική και κοινωνική εξέλιξη του οικισμού και προκύπτει από την επανάληψη και παράθεση της μορφής των πρώτων κατοικιών. Παρουσιάζονται ουσιαστικά δυο

Εικόνα 58

[161] http://metsovomuseum.gr/tossizza-foundation/, 19/09/2016

[162] Το έργο του Ιδρύματος Τοσίτσα περιλαμβάνει την ανέγερση ενός μεγάλου αριθμού σχολείων στο σύνολο του νομού, εργαστήριο ξυλείας, πρατήριο λαϊκής τέχνης, σχολή κεντητικής, ομώνυμο νοσοκομείο και τη δημιουργία φοιτητικής εστίας στην Αθήνα για την στέγαση Ηπειρωτών φοιτητών

τρόποι παράθεσης της επανάληψης της πρώτης κατοικίας, που αντίστοιχα οδηγούν στη δημιουργία στενομέτωπου ή πλατυμέτωπου τύπου σπιτιού. Η επιλογή του απαιτούμενου τύπου γίνεται με βάση την κλίση του εδάφους της περιοχής.

Η πρώτη μορφή κατοικίας που εμφανίζεται στην περιοχή και συναντάται στα πρώτα πολεοδομικά ίχνη του οικισμού είναι η ορθογώνια καλύβα. Πρόκειται για μια καλύβα με δίριχτη ή τετράριχτη στέγη με τζάκι. Ως υλικά για την κατασκευή της χρησιμοποιούνταν ξύλα οξιάς και άχυρα. Η πρώτη αυτή μορφή θα χρησιμοποιηθεί στην συνέχεια για την στέγαση των αγροτών και κτηνοτρόφων στα χωράφια.[163]

Ο επόμενος τύπος κατοικίας που θα εμφανιστεί στο εσωτερικό του Μετσόβου είναι το τρίχωρο πλατυμέτωπο σπίτι. Είναι ένα διώροφο με την κύρια κατοικία να στεγάζεται στον όροφο και τους βοηθητικούς χώρους να καταλαμβάνουν το ισόγειο .Έχει συνήθως αυλή που περιβάλλεται από μάντρα με στεγασμένη πλακοσκεπή αυλόθυρα. Τα κύρια τμήματα της κατοικίας είναι (Εικόνα 59,60,61):[164]

- Το σαράι που είναι ο χώρος εισόδου. Είναι προσανατολισμένος προς τον νότο και σχηματίζει το κεπέγκι.

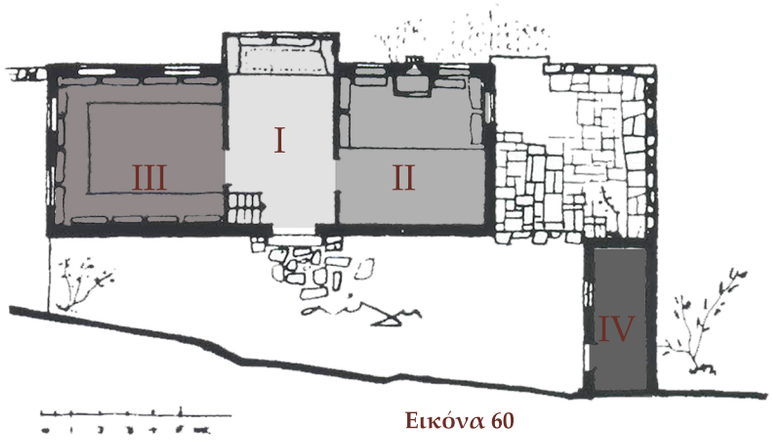
- Ο οντάς, που βρίσκεται στο δεξί τμήμα της εισόδου ,αποτελεί το χειμωνιάτικο σαλόνι και χρησιμοποιείται και σαν χώρος ύπνου και μαγειρέματος. Σ' αυτό το τμήμα του σπιτιού βρίσκεται και το τζάκι. Είναι διακοσμημένος με υφαντά, αλλά κατά τ 'άλλα είναι ένα απλό δωμάτιο χωρίς ιδιαίτερα διακοσμητικά αρχιτεκτονικά στοιχεία.

- Ο χωτζιαρές, που βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα της εισόδου, αποτελεί τον καλοκαιρινό χώρο διαμονής και τον κυρίως χώρο υποδοχής .Ιδιαίτερα διακοσμημένο είναι το ταβάνι του, που ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα στοιχεία.

Ο τελευταίος τύπος κατοικίας όπου εμφανίζεται σον οικισμό είναι μια εξελιγμένη μορφή του προηγούμενου τύπου με τη διαφορά ότι προστίθεται ένας ακόμα χώρος, αλλάζει η διάταξη των χώρων και μεγαλώνει η εξωτερική αυλή.Τα στοιχεία του είναι(Εικόνα 62,63,64,65):[165]

- Το σαράι, το οποίο έχει την ίδια λειτουργία που είχε και στον προηγούμενο τύπο με τη διαφορά ότι ο προσανατολισμός του είναι νοτιοδυτικός, έχει συνεχή ανοίγματα, ενώ φέρει διάκοσμο, περιορισμένης έκτασης.

- Ο οντάς, ο οποίος διατηρεί την πρώτη μορφή των λειτουργιών του με τη

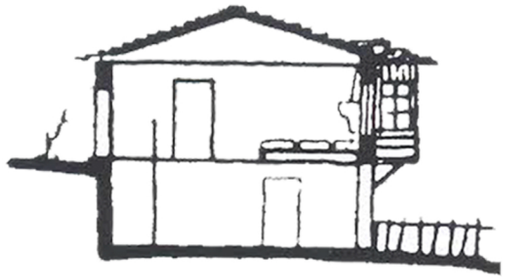
Εικόνα 60

Εικόνα 59

I :Σαράι
II :Χωτζιαρές
III :Οντάς
IV :Κρυφό
V :Βοηθητικοί χώροι στο υπόγειο

Εικόνα 59,60:Κάτοψη υπογείου και ισογείου τοπικού τρίχωρου πλατυμέτωπου σπιτιού.

Εικόνα 61

Εικόνα 61:Τομή τοπικού τρίχωρου πλατυμέτωπου σπιτιού.

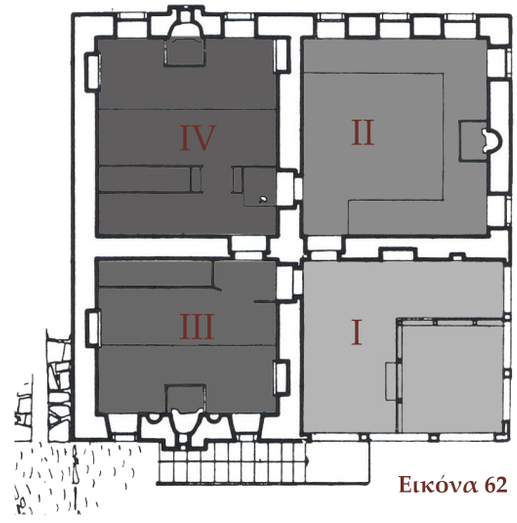
[163] Β. Χαρίσης ,ό.π. ,σελ.26
[164] Β. Χαρίσης ,ό.π. ,σελ.28
[165] ό.π.

διαφορά ότι πλέον φέρει ελάχιστα ή καθόλου ανοίγματα.

- Ο χωτζιαρές, που πλέον τοποθετείται απέναντι από το σαράι και αποτελεί και εκείνος χώρο υποδοχής. Η διαφοροποίηση του από την πρώτη μορφή του είναι ο εντονότερος διάκοσμος και η εισαγωγή ενός νέου στοιχείου, του φεγγίτη που έχει τη μορφή βιτρό.

- Το γωναίο ή κρυφό είναι η νέα προσθήκη στο νέο τύπο κατοικίας. Πρόκειται για έναν νέο χώρο διαμονής που βρίσκεται αντιδιαμετρικά της εισόδου, δεν φέρει διάκοσμο και συνήθως έχει τζάκι.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι η παραδοσιακή μετσοβίτικη κατοικία χαρακτηρίζεται εξωτερικά από μια απλή αρχιτεκτονική που συμβαδίζει με τον λιτό χαρακτήρα της περιοχής. Αντίθετα στο εσωτερικό της συναντάται ο έντονος διάκοσμος και η δυναμική της σχέση με το φως συντελούν στην επικράτηση μιας τελείως διαφορετικής κατάστασης. Δυστυχώς αν και ο οικισμός έχει χαρακτηρισθεί ως παραδοσιακός και προστατεύεται από συγκεκριμένο διάταγμα προστασίας, διατηρούνται μέχρι σήμερα στην αυθεντική τους μορφή **ελάχιστα αρχοντικά και σπίτια.**

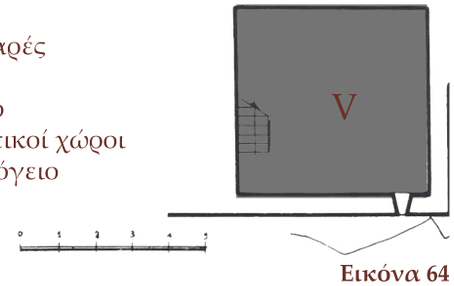

Εικόνα 62

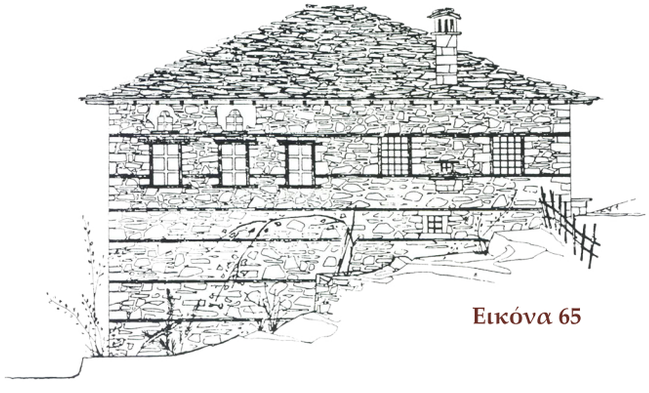
Εικόνα 63

I :Σαράι
II :Χωτζιαρές
III :Οντάς
IV :Κρυφό
V :Βοηθητικοί χώροι στο υπόγειο

Εικόνα 64

Εικόνα 62,63,64:Κάτοψη ορόφου και ισογείου και υπογείου αρχοντικού τετράχωρου πλατυμέτωπου σπιτιού.

Εικόνα 65

Εικόνα 65:Όψη αρχοντικού τετράχωρου πλατυμέτωπου σπιτιού.

Όσον αφορά τα νέα κτίρια, αυτά συχνά δεν συμβαδίζουν ούτε μορφολογικά ούτε ογκοπλαστικά με τον παραδοσιακό χαρακτήρα του οικισμού. Είναι μεγάλες ογκώδεις (Εικόνα 66)-σε σύγκριση με τα υφιστάμενες- κατασκευές που έρχονται σε αντίθεση με τη λογική των παλαιότερων κτισμάτων που ακολουθούν μια πιο συγκροτημένη και συμπαγή μορφολογία (Διάγραμμα 40). Ανάμεσα τους παρουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό ανομοιογένεια, καθώς μεταφέρουν στοιχεία και υλικά αστικών περιβαλλόντων μεταγενέστερων χρονολογικά εποχών. Σημειώνονται περιπτώσεις αυτούσιας μεταφοράς σύγχρονων κατασκευών, προσπάθειες μίμησης με ανεπιτυχή τρόπο του παραδοσιακού κτίσματος του Μετσόβου, ενώ τα πλέον αποτυχημένα επιχειρήματα είναι αυτή της ένωσης του παραδοσιακού στοιχείου με την αστική σύγχρονη αρχιτεκτονική. (Εικόνα 67,68)

Βασικοί παράγοντες που οδήγησαν σ' αυτήν την κατάσταση είναι οι αλλαγές στις συνθήκες άνεσης των κατοίκων καθώς και οι παροχές που αποζητούν οι επισκέπτες. Οι σύγχρονες ανάγκες διαβίωσης οδήγησαν στην τοποθέτηση κλιματιστικών κουτιών στις προσόψεις των κτιρίων, οι ηλιακών θερμοσιφώνων στις σκεπές τους και κουφωμάτων από σύγχρονα υλικά, αντίθετα με αυτά που ορίζει το διάταγμα προστασίας του οικισμού.(Εικόνα 69,70,71)

Εικόνα 66:Ογκώδες μορφολαγικά κτίσμα που προσπαθεί να μιμηθεί τον παραδοσιακό χαρακτήρα του Μετσόβου.

Εικόνα 67: Σύγχρονες κατασκευές και υλικά στην ανέγερση νέων κτιρίων

Εικόνα 68: Ανεπιτυχής προσπάθεια ένωση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής με σύγχρονα στοιχεία.

Διάγραμμα 40

Διάγραμμα 40:Διάγραμμα που δείχνει την ογκοπλαστική μορφολογία ανάμεσα στα νεώτερα κτίρια και τα κτίρια στο εσωτερικό του οικισμού.Έχει χαθεί η κλίμακα στα νέα κτίρια.

Εικόνα 70

Εικόνα 71

Εικόνα 69,70,71 :Αισθητική υποβάθμισητων κτιρίων του οικισμού με την εμφάνιση των κλιματιστικών και των πιάτων δορυφορικής τηλεόρασης

Εικόνα 69

5.6 Αρχιτεκτονικά στοιχεία

5.6.1.Τοιχοποιία

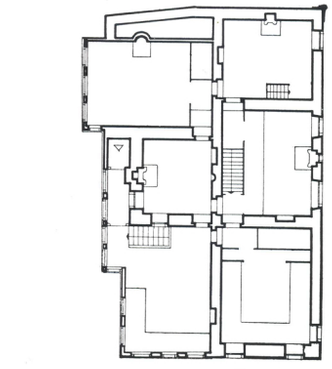
Οι εξωτερικοί τοίχοι κατασκευάζονται από γκρίζους τοπικούς λίθους σε πάχος 0,60-0,80 μέτρα και φέρουν κατά τόπους ξύλινες ενισχύσεις. Δομούνται συνήθως από ξερολιθιά χωρίς συνδετικό κονίαμα, εξωτερικά μένουν ανεπίχριστοι ενώ εσωτερικά επιχρίονται και ασβεστώνονται.

Οι διαχωριστικοί τοίχοι κατασκευάζονται με ξύλινα πηχάκια, επιχρισμένα με τσιμεντογυψοσοβά (τσακμάς). Σε κάποιες περιπτώσεις, οι εξωτερικοί τοίχοι καλύπτονται εσωτερικά με ξύλο, όπως ξύλινα είναι τα δάπεδα και οι οροφές.(Εικόνα 72,73,74,75,76)

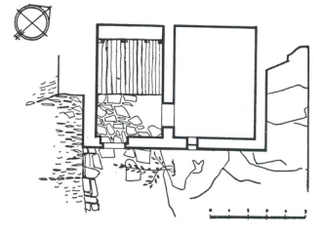
5.6.2.Φεγγίτης

Ο φεγγίτης αποτελεί μοναδικό στοιχείο της μετσοβίτικης αρχιτεκτονικής και δεν εμφανίζεται πουθενά αλλού. .[166] Πρόκειται για μικρό φεγγίτη με τζάμι που δημιουργείται στη φούσκα της εστίας. Κύριος λόγος της δημιουργίας του είναι η ανάγκη επιπλέον φωτισμού στο χώρο της κουζίνας.(Εικόνα 77,78,79)

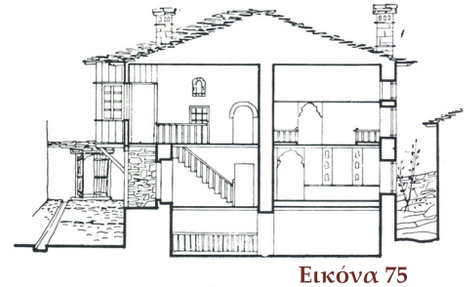
Στη σύγχρονη εποχή θεωρείται όμως παρωχημένο, γεγονός που αιτιολογεί και την απουσία του από τις νεόδμητες κατασκευές. Τη θέση του έχουν πάρει τα παράθυρα στην κουζίνα, τα οποία συνάδουν με τον πιο μοντέρνο σχεδιασμό κτιρίων. Ο φεγγίτης θεωρείται ξεπερασμένο αρχιτεκτονικό κατάλοιπο και δεν επιλέγεται πλέον.

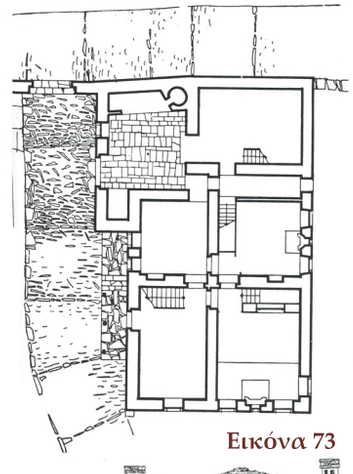
Εικόνα 72

Εικόνα 74

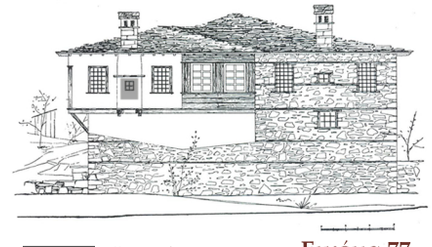
Εικόνα 75

Εικόνα 73

Εικόνα 76

Φεγγίτης

Εικόνα 77

Εικόνα 79

Εικόνα 78

Εικόνα 76,77:Σχέδια κατοικίας με φεγγίτη

Εικόνα 78:Όψη κατοικίας με εμφανή τον φεγγίτη

[166] Β. Χαρίσης ,ό.π. σελ.33

5.7.Υλικά

Για την ανέγερση των κτισμάτων του οικισμού χρησιμοποιήθηκαν υλικά που υπήρχαν στο κοντινό περιβάλλον. Κύρια υλικά αποτέλεσαν η γκρι ή γκριζοπράσινη πέτρα-ασβεστόλιθος ή σχιστόλιθος[167]- για τις τοιχοποιίες, οι γκριζοπράσινες σχιστολιθικές πλάκες για τις επικαλύψεις και τα δάπεδα, ενώ για τις ξύλινες κατασκευές χρησιμοποιήθηκαν ξύλο οξιάς, ρόμπολου και πεύκης. Η χρήση μετάλλου είναι μεταγενέστερη.[168]

Σήμερα τα κτίρια κατασκευάζονται από οπλισμένο σκυρόδεμα, όπως ορίζουν οι σύγχρονες τάσεις σχεδιασμού. Επιπλέον επιλέγονται πέτρες διαφόρων προελεύσεων για την τοιχοποιία και όχι από το περιβάλλον της περιοχής. Τα νέα αυτά δομικά υλικά αλλοιώνουν ανεπανόρθωτα τον χαρακτήρα των κτιρίων.

Η μεγαλύτερη αλλοίωση όμως σημειώνεται στην επικάλυψη των στεγών. Οι σχιστόπλακες, οι οποίες χρησιμοποιούνται για την επικάλυψη των κεραμοσκεπών των κτιρίων έχουν σήμερα αντικατασταθεί στο μεγαλύτερο ποσοστό τους από κεραμίδια. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται η εντύπωση ότι τα κεραμίδια ήταν τα κύρια υλικά στις στέγες, ενώ πρόκειται για νέο στοιχείο του οικισμού.

5.8.Διάταγμα προστασίας οικισμού

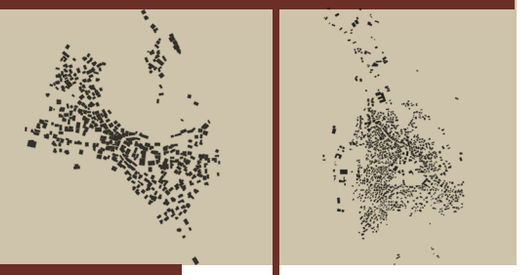
Ο οικισμός του Μετσόβου έχει ανακηρυχτεί με προεδρικό διάταγμα ΦΕΚ 594/1978 ως διατηρητέος παραδοσιακός οικισμός, στο ίδιο ΦΕΚ με τον οικισμό της Δημητσάνας. Έχουν θεσπιστεί μέτρα προστασίας και περιορισμοί για τη διατήρηση της μορφής του και την ανέγερση νέων κτισμάτων, οι οποίοι έχουν διατυπωθεί στο κεφάλαιο 4.8. και έχουν την ίδια ισχύ με τη Δημητσάνα.

[167] Δ. Ανδρεόπουλος, Στ. Γιαννακοπούλου, Δ. Δαμίγος, *Η σημασία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του Μετσόβου για τους επισκέπτες του: Εφαρμογή της Μεθόδου Υποθετικής Αξιολόγησης (CVM)* ,Μέτσοβο, 2010,σελ.5

[168] Β. Χαρίσης ,ό.π. σελ.33

ΕΚΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

6.Σύγκριση

Οι οικισμοί της Δημητσάνας και του Μετσόβου αποτελούν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα παραδοσιακών ορεινών οικιστικών ιστών του ελλαδικού χώρου με μακρά ιστορική πορεία. Έπειτα από την εκτενή μελέτη και ανάλυση των ιστορικών και πολεοδομικών στοιχείων των δυο οικισμών, επιχειρείται μια σύγκριση ανάμεσα στη μορφή, τη διάρθρωση και την εξέλιξη του πολεοδομικού ιστού τους . Δεδομένης της – σχεδόν – παράλληλης ιστορικής πορείας και της σπουδαίας πολιτισμικής και οικονομικής σημασίας των δυο οικιστικών θυλάκων, αντλούνται πληροφορίες για τη διάρθρωση και εξέλιξη δυο οικισμών που βρίσκονταν σε διαφορετικές γεωγραφικές θέσεις και πιθανόν να μην ήρθαν ποτέ σε επαφή. Αποτέλεσμα αυτής της σύγκρισης είναι η εξαγωγή γενικότερων συμπερασμάτων σχετικά με τη μορφή και την ανάπτυξη των ορεινών οικισμών της Ελλάδας. Το γεγονός ότι πρόκειται για δυο οικιστικά σύνολα, όπου το ένα θεωρείται σπουδαίο κέντρο πολιτισμού και εκπαίδευσης, η Δημητσάνα και το άλλο συγκοινωνιακός κόμβος και μεγάλη εμπορική δύναμη, το Μέτσοβο, προκαλεί περισσότερο ενδιαφέρον σχετικά με την πορεία τους. Η διαφορετική οικονομική και πολιτισμική ανάπτυξη τους οδήγησαν σε μια διαφορετική διάρθρωση και εξέλιξη, η οποία είναι πιθανόν να συγκλίνει κατά τη διάρκεια της πορείας τους.

6.1.Ανάγλυφο

Το ανάγλυφο και η μορφολογία κάθε περιοχής αποτελούν σημαντικούς παράγοντες και καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη του οικιστικού συνόλου, καθώς θέτουν τους δικούς τους κανόνες και περιορισμούς στη διαδικασία δημιουργίας και επέκτασης του. Τα μορφολογικά αυτά χαρακτηριστικά είναι ακόμα πιο καθοριστικά για τους ορεινούς οικισμούς, καθώς αυτοί είναι άμεσα συνδεδεμένοι με τη φύση. Το έντονο ανάγλυφο της ορεινής περιοχής καθορίζει την κατεύθυνση, τη μορφή των οικιστικών επεκτάσεων. Το ανάγλυφο της περιοχής καθόρισε την εξέλιξη των οικισμών της Δημητσάνας και του Μετσόβου με διαφορετικό τρόπο.

Το κοινό στοιχείο που μπορεί να αναγνωστεί στη σχέση των οικιστικών ιστών και του περιβάλλοντος τους είναι η επιτρεπτή επέκταση της πολεοδομικής μορφής τους προς μια εμφανή κατεύθυνση. Λόγω του έντονου ανάγλυφου με απότομες υψομετρικές διαφορές περιμετρικά των περιοχών και της ύπαρξης ποταμών ή χαραδρών (Διάγραμμα 41,42) , η επέκταση του οικισμού ήταν εφικτή κυρίως είτε προς μια κατεύθυνση είτε ήταν εφικτή η μικρή προσθήκη νέων κτισμάτων στον ήδη υφιστάμενο ιστό. Ο περιορισμός αυτός στη διάρθρωση των νέων τμημάτων του πολεοδομικού ιστού είναι εμφανής τόσο στη Δημητσάνα, όπου το νέο τμήμα της βρίσκεται σε απόσταση από το εσωτερικό του οικισμού με κατεύθυνση βόρεια , ενώ η προσθήκη νέων κτιρίων στις περιοχές των λόφων είναι περιορισμένη, όσο και στο Μέτσοβο, όπου η τελευταία χρονολογικά προσθήκη στον πολεοδομικό ιστό του, περιορίζεται στο βόρειο και δυτικό τμήμα του, λόγω του έντονου ανάγλυφου στο νότιο και ανατολικό τμήμα του. Το έντονο ανάγλυφο μπορεί να αποτέλεσε εμπόδιο στην επέκταση , όμως σήμερα έχοντας μια πλήρη εικόνα της μορφής και της εξέλιξης

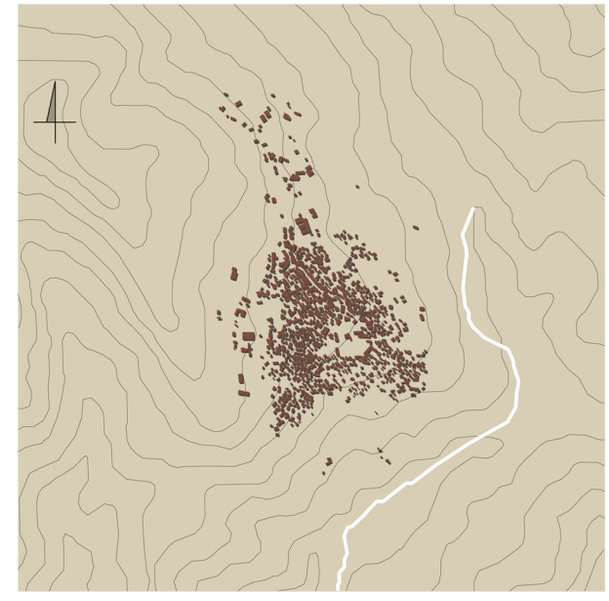
των οικισμών, μπορεί να η διατυπωθεί η άποψη ότι αυτή η δυσκολία στη διαδικασία διάρθρωσης του οικισμού, σε μεγάλο βαθμό τον προστάτευσε από την αλόγιστη επέκταση αλλοίωση του χαρακτήρα του. Είναι ένας περιορισμός που εν τέλει ενίσχυσε τη μοναδικότητα τους και την ορεινή φυσιογνωμία τους.

Λόγω της μοναδικότητας και της ορεινότητας της κάθε περιοχής, ο τρόπος διάρθρωσης και τα χαρακτηριστικά των οικισμών έχουν διαφορετική μορφή. Η Δημητσάνα αναπτύσσεται στο διάσελο δύο λόφων, διαρθρώνοντας τον οικιστικό ιστό της πάνω και ανάμεσα στους δυο λόφους της περιοχής. Ακολουθείται μια μορφή επέκτασης από τα υψηλότερα εδαφικά τμήματα- όπου βρίσκονταν οι αρχαίες εγκαταστάσεις της-προς τα χαμηλότερα .Στη συνέχεια η ανάπτυξη του οικισμού συνεχίζει στην περιοχή ανάμεσα στους δυο λόφους, πριν ο πολεοδομικός ιστός οδηγηθεί πάλι σε υψηλά εδαφικά στρώματα με τη διάρθρωση του στον απέναντι λόφο ,από όπου βρίσκονταν η ακρόπολη της. (Διάγραμμα 43) Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν μια γενικότερη επέκταση από τα ορεινά τμήματα στα πεδινά και πάλι στα ορεινά, καθώς σημειώνεται μια διάρθρωση ανάμεσα σε τμήματα διαφορετικού ύψους με τον πολεοδομικό ιστό να κατευθύνεται από τα υψηλότερα προς τα χαμηλότερα εδαφικά τμήματα της περιοχής, την επέκταση του στην επίπεδη -σχεδόν- περιοχή ανάμεσα στους λόφους και την επέκταση του προς τον απέναντι λόφο, ξεκινώντας από τα χαμηλά υψομετρικά τμήματα με κατεύθυνση προς τα υψηλότερα (Διάγραμμα 44). Σήμερα οι νέες επεκτάσεις του οικισμού πραγματοποιούνται στο βόρειο τμήμα του σε απόσταση από το εσωτερικό του, σε μια περιοχή απαλλαγμένη από μεγάλες υψομετρικές διαφορές .Η μορφή επέκτασης της Δημητσάνας ακολούθησε το ανάγλυφο της περιοχής, όπου πρέπει να σημειωθεί ότι δεν παρατηρούνται μεγάλες υψομετρικές διαφορές ανάμεσα στους λόφους, με το υψόμετρο του υψηλότερου σημείου του οικισμού να είναι τα 1020 μέτρα και του χαμηλότερου στα 958 μέτρα. Το γεγονός ότι περιμετρικά της περιοχής σε τρεις πλευρές υπάρχει χαράδρα εμπόδισε την επέκταση της προς τα βόρεια, δυτικά και ανατολικά, επιτρέποντας την επέκταση μόνο προς τα νότια.

Αντίθετα, το ανάγλυφο του οικισμού του Μετσόβου είναι πιο έντονο με μεγαλύτερες υψομετρικές διαφορές στο εσωτερικό του. Ο οικισμός αναπτύσσεται στην πλαγιά ενός βουνού, οριοθετείται από τρεις βουνοκορφές-με υψόμετρο που ξεπερνάει τα 1600 μέτρα και φτάνει ως τα 2300-ενώ στο ανατολικό τμήμα του βρίσκεται ο Μετσοβίτικος ποταμός. (Διάγραμμα 45). Λόγω των απότομων εδαφικών κλίσεων και του Μετσοβίτικου ποταμού, η επέκταση του οικισμού, η οποία ξεκίνησε από το ανατολικό χαμηλό τμήμα του περιορίστηκε μόνο στη βόρεια και δυτική

Διάγραμμα 41 Λούσιος ποταμός

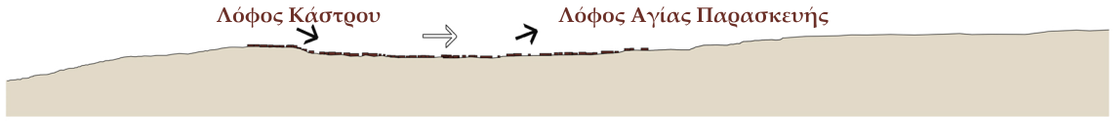

Διάγραμμα 42 Μετσοβίτικος ποταμός

Διάγραμμα 41,42:Θέση οικισμών σε σχέση με το έντονο ανάγλυφο της ευρύτερης περιοχής.

πλευρά του. (Διάγραμμα 46) Ο οικισμός αναπτύχθηκε αμφιθεατρικά είναι διαρθρωμένος σε τέσσερα επίπεδα με υψομετρική διαφορά περίπου 50 μέτρα μεταξύ τους και καταλήγει σε υψόμετρο 1200 μέτρων.

Είναι εμφανές από την σύγκριση της πολεοδομικής εξέλιξης των δυο οικισμών ότι το ανάγλυφο της κάθε περιοχής οδήγησε στη διαφορετική διάρθρωση του οικιστικού συνόλου και στο διαφορετικό τρόπο επέκτασης του μέχρι και σήμερα.

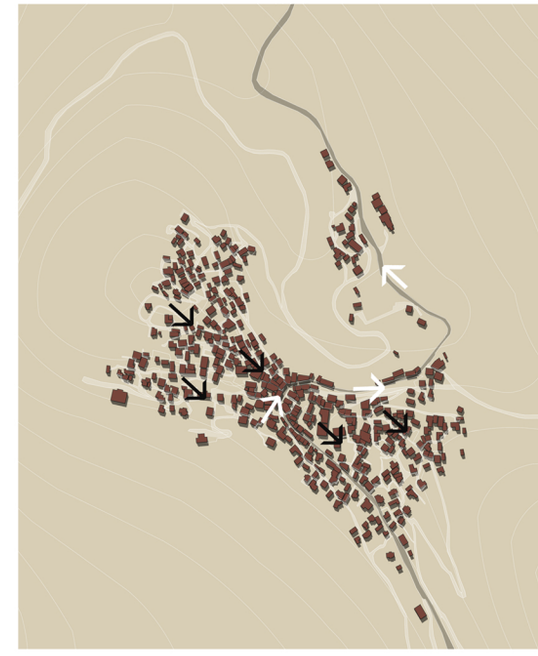
Διάγραμμα 43

Διάγραμμα 45

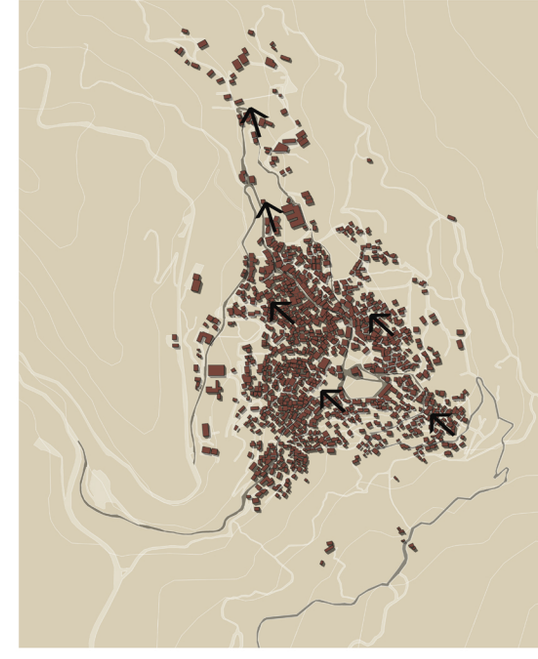
6.2.Πληθυσμιακά στοιχεία

Το Μέτσοβο και η Δημητσάνα αποτελούν παραδείγματα οικισμών με συνεχή κατοίκηση από τα πρώτα χρόνια του σχηματισμού τους. Δεν παρατηρείται συνεχώς μεγάλος πληθυσμός σε όλες τις χρονικές περιόδους τους, όμως σε κάθε εποχή υπήρχε κάποιος σταθερός , έστω και μικρός αριθμός μόνιμων κατοίκων. Το μικρό μέγεθος των οικισμών, οι δύσκολες καιρικές συνθήκες και η αδυναμία

Διάγραμμα 44

Επέκταση στα πεδινά τμήματα
Επέκταση από τα ορεινά στα πεδινά τμήματα

Διάγραμμα 46

εξασφάλισης εφοδίων και προϊόντων για μεγάλο αριθμό κατοίκων αποτέλεσε στα πρώτα χρόνια σχηματισμού τους το λόγο αδυναμίας συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού κατοίκων. Τα χρόνια της Τουρκοκρατίας σημειώνεται και στους δυο οικισμούς μια ραγδαία αύξηση πληθυσμού, που δικαιολογείται από τον χαρακτηρισμό τους ως φρούρια και από την οικονομική ευημερία που είχαν λόγω των προνομίων που τους είχαν παραχωρηθεί.. Η αύξηση αυτή θα διατηρηθεί για κάποια χρόνια ακόμα και μετά την Επανάσταση του 1821.

Οι οικισμοί εμφανίζονται το 1920 με ίδια δυναμικότητα και με βάση τα περιορισμένα στοιχεία που υπάρχουν [169] παρουσιάζουν κοινή πληθυσμιακή πορεία έως το 1928. Στην επόμενη απογραφή του 1940 παρατηρείται η πρώτη διαφοροποίηση με τον οικισμό της Δημητσάνας να εισέρχεται σε τροχιά μείωσης, ενώ στο Μέτσοβο σημειώνεται μεγάλη πληθυσμιακή αύξηση.(Διάγραμμα 47)

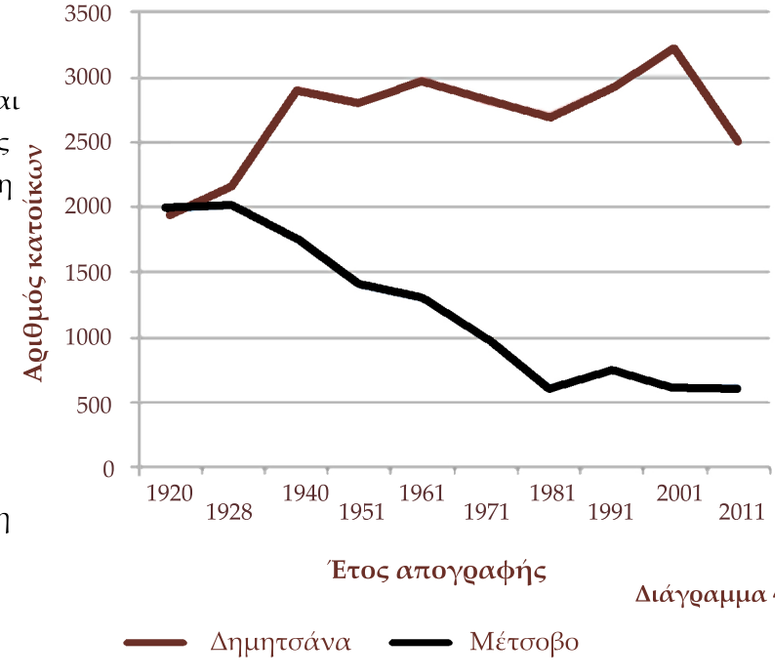
Πληθυσμός οικισμών

Έτος απογραφής	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Δημητσάνα	1990	2010	1747	1402	1300	996	612	740	564	342
Μέτσοβο	1944	2156	2907	2798	2976	2823	2705	2917	3195	2503

Διάγραμμα 47

Στη συνέχεια και κυρίως μετά την απογραφή του 1960 παρατηρείται μια διαφορετική πληθυσμιακή πορεία για τους δυο οικισμούς. (Διάγραμμα 48) Η Δημητσάνα παρουσιάζει μια μεγάλη και συνεχή πληθυσμιακή μείωση με αποτέλεσμα σήμερα οι κάτοικοι της να ανέρχονται σε 342 ενώ το 1961 ήταν 1300. Πρόκειται για τη σύνηθη πληθυσμιακή μείωση, που καταγράφεται στους ορεινούς οικισμούς της Ελλάδας τα τελευταία χρόνια.

Αντίθετα, ο οικισμός του Μετσόβου ακολουθεί μια διαφορετική πορεία και διατηρεί τον πληθυσμό του σχεδόν σταθερό έως και το τέλος του 20ου αιώνα χωρίς να επηρεάζεται από το φαινόμενο της αστυφιλίας που οδήγησε στην ερήμωση των ελληνικών ορεινών περιοχών. Αξιοσημείωτό γεγονός είναι ότι η πληθυσμιακή συγκέντρωση στον οικισμό το 2001(3195 κάτοικοι) είναι η μεγαλύτερη που έχει σημειωθεί τα τελευταία 90 χρόνια, για τα οποία υπάρχουν πληθυσμιακά στοιχεία. Ο ορεινός τουρισμός, που ενίσχυσε την τοπική οικονομία και η εύκολη μετακίνηση σε άλλες περιοχές μέσω

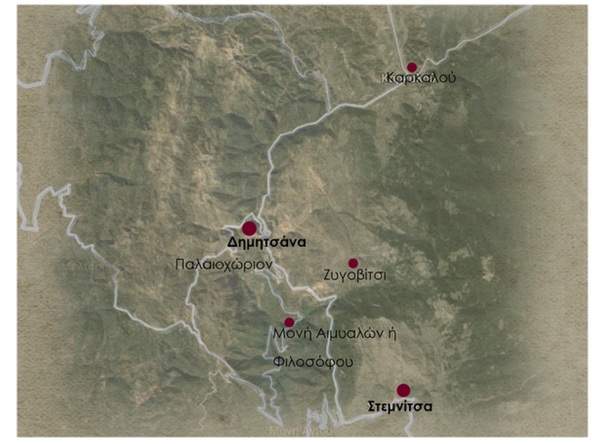

Διάγραμμα 48

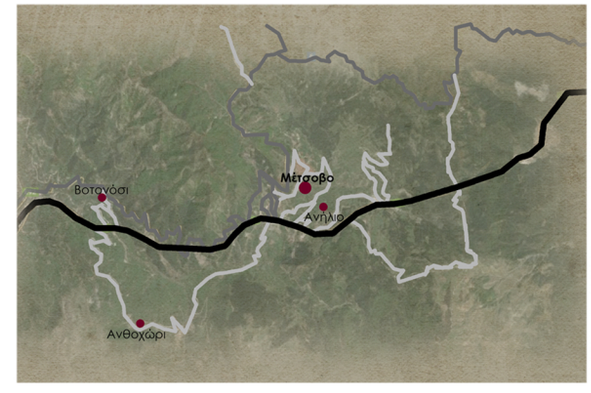
[169] Λόγω της απελευθέρωσης του Μετσόβου και της ένταξης του στο ελληνικό κράτος το 1913, η πρώτη πληθυσμιακή απογραφή που συμπεριλαμβάνει τον οικισμό είναι η απογραφή του 1920.

της Εγνατίας οδού αποτέλεσαν τις κυριότερες αιτίες, που ο οικισμός διατήρησε το πληθυσμιακό δυναμικό του. Την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα σημειώθηκε μια απότομη μείωση του πληθυσμού, ο οποίος σε διάστημα 10 χρόνων έχει απώλεια της τάξεως του 23%, γεγονός που δεν στάθηκε δυνατό να αιτιολογηθεί.

Παρά τη διαφορετική εξέλιξη των οικισμών ένα κοινό στοιχείο τους είναι η ανάδειξη τους ως κέντρα των ευρύτερων περιοχών. Από την πληθυσμιακή κατανομή των κοντινών τους οικισμών-με τους οποίους συστήνουν αργότερα δημοτικά διαμερίσματα- είναι εμφανής η επικράτηση τους στο σύνολο τους, καθώς αποτέλεσαν σημαντικές οικονομικές δυνάμεις και άκμασαν, στο εσωτερικό τους συγκεντρώθηκε το σύνολο των υπηρεσιών και εξυπηρετούσαν τις κοντινές οικιστικές ενότητες. Μάλιστα παρατηρείται η σταδιακή πληθυσμιακή αποδυνάμωση των γύρω περιοχών, αφού οι κάτοικοι επιλέγουν να εγκατασταθούν στους προαναφερθέντες οικισμούς με στόχο καλύτερες συνθήκες ζωής και καλύτερη εξυπηρέτηση τους. Αποτελούν λοιπόν και οι δυο οικισμοί το κέντρο των οικιστικών ιστών της ευρύτερης περιοχής. (Διάγραμμα 49,50)

Διάγραμμα 49

Διάγραμμα 50

Διάγραμμα 49,50:Γεωγραφική τοποθεσία γύρω οικισμών μσε σχέση με ους κύριους οικισμούς της περιοχής του Μετσόβου και της Δημητσάνας αντίστοιχα.

6.3.Πολεοδομική μορφή

Η εξέλιξη της πολεοδομικής μορφής των ορεινών οικισμών είναι μια διαδικασία σταδιακή, καθώς το ανάγλυφο δεν ευνοεί τη διάρθρωση οργανωμένου δομημένου συνόλου. Η μοναδικότητα του ανάγλυφου κάθε περιοχής και τα χαρακτηριστικά του οδηγούν στη δημιουργία ενός πολεοδομικού ιστού με ξεχωριστά χαρακτηριστικά, που διέπεται όμως από τις κοινές αρχές σχεδιασμού.

6.3.1.Πολεοδομικος ιστός οικισμού

Ο πολεοδομικός ιστός των δύο οικισμών διαρθρώνεται κατά την ιστορική τους πορεία με διαφορετικό τρόπο. Στη πολεοδομική εξέλιξη τους οδηγούν η μορφολογία

του εδάφους, ιστορικοί λόγοι, η μορφολογία του εδάφους της κάθε περιοχής, όπως και ο πληθυσμός του.

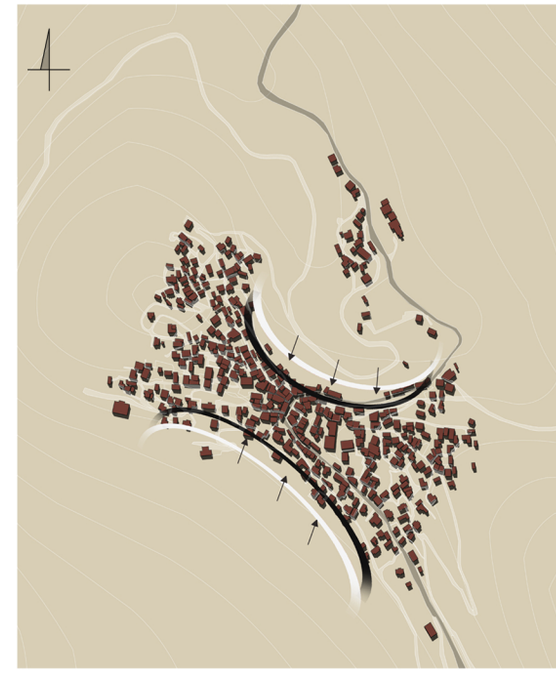
Ο διαφορετικός τρόπος διάρθρωσης των δυο οικισμών είναι εμφανής από την πρώτη ανάγνωση των διαγραμμάτων των πολεοδομικών ιστών τους. Ο συμπαγής πολεοδομικός ιστός της Δημητσάνας έχει προσαρμοστεί στο ανάγλυφο της περιοχής ,επιτυγχάνοντας ορισμένα στοιχεία του ανάγλυφου να είναι αναγνώσιμα στη μορφή του οικισμού. (Διάγραμμα 51) Η μικρή έκταση της Δημητσάνας βοηθάει αυτή τη συγκροτημένη μορφή .Η σταδιακή μείωση του οικοδομήσιμου τμήματος από τους λόφους προς το κεντρικό τμήμα και ο περιορισμένος χώρος του κεντρικού τμήματος του οικισμού επηρέασαν τον τρόπο διάρθρωσης των κτισμάτων. Στα σημεία που ο οικοδομήσιμος χώρος δεν επαρκεί καταγράφονται πυκνώσεις των κτισμάτων-κυρίως στο κεντρικό τμήμα του οικισμού- , οι οποίες εκλείπουν από τις περιοχές προς τους λόφους και τα όρια του.

Αντίθετα ο οικισμός του Μετσόβου έχει ακολουθήσει μια διαφορετική διάρθρωση με τον πολεοδομικό ιστό του να απλώνεται σε μεγάλη έκταση. Χαρακτηρίζεται από πυκνώσεις και αραιώσεις που δεν ακολουθούν κάποιο χαρακτηριστικό στοιχείο της μορφολογίας του εδάφους αλλά μια πιο ελεύθερη διάρθρωση. (Διάγραμμα 52)

Η θέση του αρχικού πυρήνα του κάθε οικισμού καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την πολεοδομική διάρθρωση του. Στη Δημητσάνα ο αρχικός οικιστικός πυρήνας δημιουργήθηκε στο υψηλότερο τμήμα του λόφου του Κάστρου. (Διάγραμμα 53) Σε μια οχυρωμένη θέση με ακρόπολη που προφανώς επιλέχθηκε για λόγους ασφαλείας και ελέγχου της περιοχής. Οι πρώτες επεκτάσεις πραγματοποιήθηκαν περιμετρικά των τειχών και οι μεταγενέστερες κατευθύνθηκαν προς τα ανατολικά τμήματα της περιοχής.

Αντιθέτως τα πρώτα ίχνη οικισμού στο Μέτσοβο εντοπίζονται στο χαμηλότερο υψομετρικά επίπεδο και η επέκταση του οικισμού πραγματοποιείται σταδιακά προς τα υψηλότερα τμήματα του . (Διάγραμμα 54)Η συγκεκριμένη θέση επιλέχθηκε λόγω της ύπαρξης του Μετσοβίτικου ποταμού στην περιοχή αποκλειστικά για λόγους επιβίωσης και όχι για λόγους ασφάλειας του πληθυσμού. Η απουσία τειχών στον αρχικό πυρήνα του οικισμού υποδηλώνει ότι δε θα πρέπει να υπήρχαν σοβαροί κίνδυνοι για τον πληθυσμό.

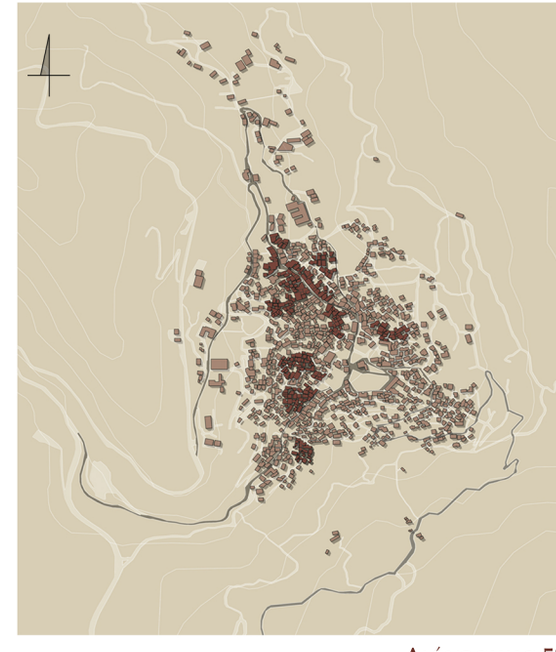
Αναλύοντας τις επεκτάσεις των πολεοδομικών ιστών των δυο οικισμών, παρατηρείται μια κοινή πορεία από τον 18ο αιώνα μέχρι σήμερα. Μπορεί το μέγεθος των επεκτάσεων να είναι διαφορετικό λόγω της συνολικής έκτασης του κάθε οικισμού, όμως παρατηρείται μια κοινή πορεία ανάμεσα τους.

Διάγραμμα 51

Μορφή υψομετρικών καμπύλων

Μορφή πολεοδομικού ιστού Δημητσάνας

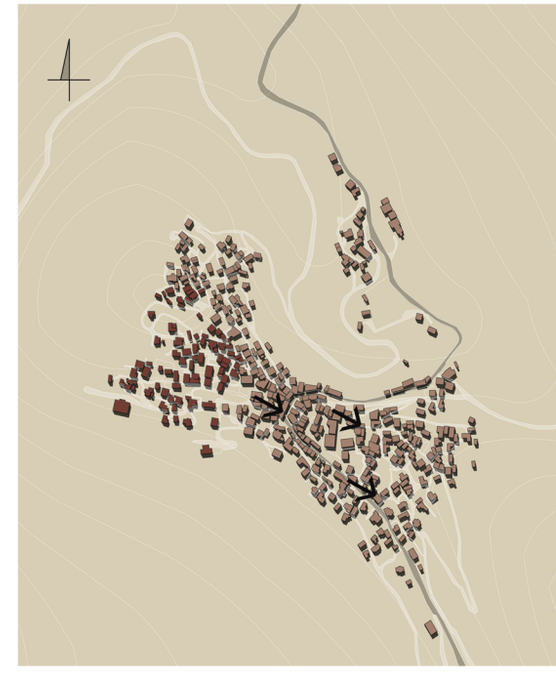

Διάγραμμα 52

Τα πρώτα ίχνη κατοίκησης εμφανίζονται από τους αρχαίους χρόνους . Στη συνέχεια χρονολογικά προηγείται η πρώτη επέκταση του Μετσόβου- που λόγω της παραχώρησης προνομίων- πραγματοποιείται κατά τη βυζαντινή εποχή, ενώ εκείνη τη χρονική περίοδο δεν σημειώνεται αντίστοιχη επέκταση στη Δημητσάνα, στην οποία όμως αναγείρονται σημαντικά δημόσια κτίρια εκπαιδευτικού χαρακτήρα .Η δεύτερη επέκταση του Μετσόβου λόγω της ανανέωσης των προνομίων της γίνεται στις αρχές του 16ου αιώνα ενώ η Δημητσάνα παραμένει στα ίδια εδαφικά όρια κατά την ίδια χρονική περίοδο .Η πρώτη επέκταση του οικισμού αυτού σημειώνεται κατά στα τέλη του 17ου αιώνα και τις αρχές του 18ου .Στα τέλη του 18ου αιώνα που το Μέτσοβο βρίσκεται στο απόγειο της οικονομικής του άνθισης πραγματοποιείται μια ακόμα επέκταση του, λόγω της συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού κατοίκων. Παρόμοια εικόνα εμφανίζεται στον οικισμό της Δημητσάνας την ίδια χρονική περίοδο. Οι σύγχρονες πολεοδομικές μορφές των οικισμών θα σχηματιστούν με τις προσθήκες νέων κτισμάτων, μετά τον 19ο αιώνα.

Συνοψίζοντας τα προαναφερθέντα, διαπιστώνεται ότι οι πολεοδομικές επεκτάσεις των οικισμών έγιναν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.Τον 16ο – 18ο αιώνα για τη Δημητσάνα και τον 18ο-19ο αιώνα για το Μέτσοβο. Είναι οι εποχές της οικονομικής άνθισης των οικισμών που υπαγόρευσε την πολεοδομική επέκταση τους. (Διάγραμμα 55)

Η πολεοδομική διάρθρωση των επεκτάσεων-παρά το γεγονός ότι πραγματοποιήθηκαν σε διαφορετικές χρονολογικές περιόδους-εμφανίζει ομοιότητες. Οι πρώτες μορφές επεκτάσεων ακολουθούν μια πιο ελεύθερη διάρθρωση των κτιρίων με την ύπαρξη μεγάλων αδόμητων εκτάσεων στο εσωτερικό των περιοχών αυτών. Η αραιή δόμηση είναι χαρακτηριστικό που εμφανίζεται στις πρώτες μορφές των επεκτάσεων, αλλά σταδιακά φθίνει με την ολική σχεδόν απουσία της στη σύγχρονη εποχή. (Διάγραμμα 56,57) Σήμερα τη θέση της παίρνει η πυκνοδομημένη μορφή του πολεοδομικού ιστού και πλέον είναι αναγνώσιμη η έλλειψη αδόμητων χώρων στις επακόλουθες επεκτάσεις των οικισμών στο σύνολο της ιστορικής πορείας τους. Στο απόγειο της οικονομικής άνθισης τόσο στον οικισμό της Δημητσάνας όσο και στου Μετσόβου παρατηρείται η ενίσχυση του πολεοδομικού ιστού με την προσθήκη ενός- συνεχώς αυξανόμενου- αριθμού κτισμάτων. Δημιουργείται σε κάθε περιοχή ένα τμήμα πυκνότερο, σε σύγκριση με τα υφιστάμενα πολεοδομικά τμήματα ,που διέπεται από ένα πιο πυκνό τρόπο διάρθρωσης των κτιρίων και έλλειψη ελεύθερων χώρων. (Διάγραμμα 58,59)

Διάγραμμα 53:Τοποθεσία ακρόπολης αρχαίας Τευθιδος

Αρχαία ίχνη οικισμού

Διάγραμμα 54:Πρώτα ίχνη Μετσόβου κατα την αρχαία εποχή

Διάγραμμα 55

Διάγραμμα 55:Διάρθρωση των πολεοδομικών ιστών των οικισμών στο πέρασμα του χρόνου.

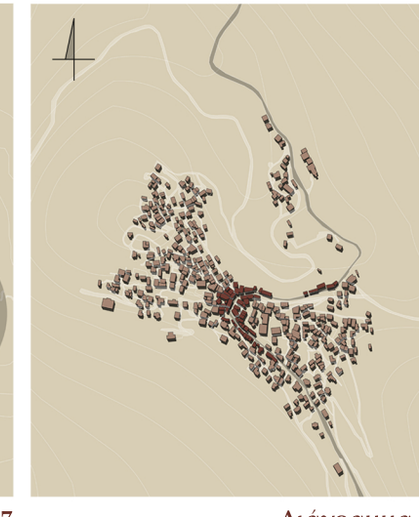

Διάγραμμα 56

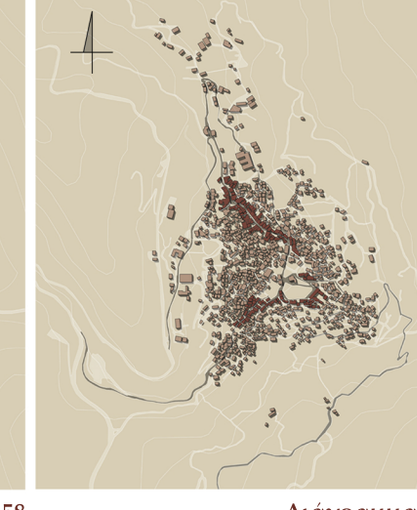

Διάγραμμα 57

Διάγραμμα 56,57:Αραια δόμημένα τμήματα στον πολεοδομικό ιστό- Θέση πρώτων ιχνών των οικισμών

Διάγραμμα 58

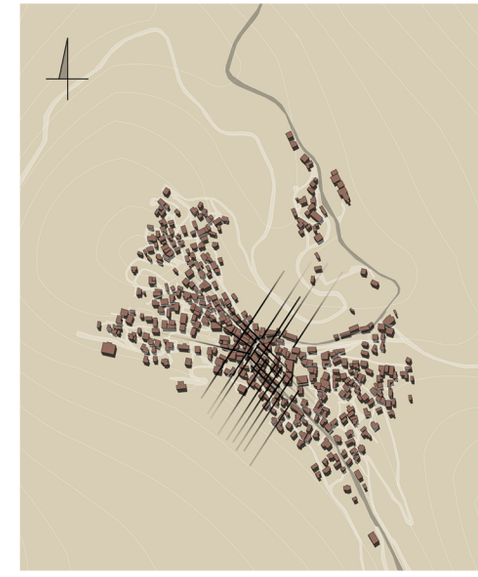

Διάγραμμα 59

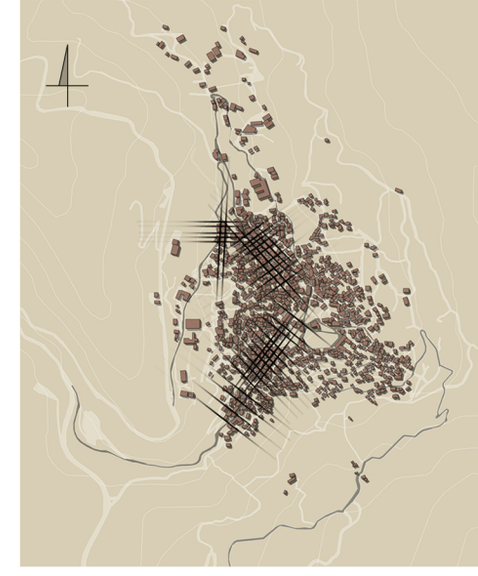
Διάγραμμα 58,59:Πυκνή δόμηση στο εσωτερικό των οικισμών με τη μορφή γραμμικής διάρθρωσης των κτιρίων

Παρατηρώντας τους σημερινούς διαμορφωμένους πολεοδομικούς ιστούς είναι εμφανής η ομοιότητα στο εσωτερικό τους, καθώς ακολουθείται ένα συνεχές γραμμικό σύστημα δόμησης, χωρίς αδόμητα τμήματα, το οποίο επεκτείνεται παράλληλα με τον κύριο οδικό άξονα. Η άκαμπτη αυτή μορφή έχει ενισχυθεί κυρίως από τις τελευταίες χρονολογικά προσθήκες κτισμάτων στους οικισμούς με το κεντρικό τμήμα τους να αποτελεί κύρια επιλογή τοποθεσίας για την ανέγερση νέων κτιρίων. Αυτό το στοιχείο αλλοιώνει τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα προσδίδοντας τους αστικά χαρακτηριστικά. (Διάγραμμα 60,61) Στα όρια των οικισμών σημειώνεται η σταδιακή αραίωση του ιστού τους με την εμφάνιση μικρών κενών, το μέγεθος των οποίων σταδιακά αυξάνεται. Η συγκεκριμένη μορφή ελεύθερης διάρθρωσης, που ακολουθείται χαρακτηρίζεται από μικρότερη πυκνότητα εμφανίζεται και στις περιοχές με έντονο ανάγλυφο, οι οποίες δεν αποτελούν περιοχές επιλογής για δόμηση.

Η συνεχής δόμηση που σημειώνεται και στους δυο οικισμούς ,αλλά εντονότερα στον οικισμό του Μετσόβου, εκτός από τα προαναφερθέντα στοιχεία αλλοίωσης που προκαλεί, οδηγεί σε μια επέκταση των ορίων, τα οποία πλέον δεν είναι εμφανή και ευδιάκριτα. (Διάγραμμα 62,63) Οι τελευταίες προσθήκες και στους δυο οικισμούς αποτελούν σύνολα κτιρίων τα οποία βρίσκονται σε απόσταση από τον συμπαγή ιστό των οικισμών, κοντά σε οδικές αρτηρίες. Διαρθρώνονται νέες περιοχές που δεν ακολουθούν τη μορφολογία, τη συνεκτικότητα και τα στοιχεία των παραδοσιακών οικισμών, αλλά υιοθετούν μια ανεξάρτητη πορεία που δεν συνάδει σε καμία περίπτωση με το εσωτερικό των οικισμών. Επιπλέον τα νεόδμητα αυτά κτίρια συνήθως είναι μεγαλύτερων διαστάσεων και διαφορετικής μορφολογίας, αλλοιώνοντας περισσότερο την σύγχρονη εικόνα των οικισμών.

Διάγραμμα 60

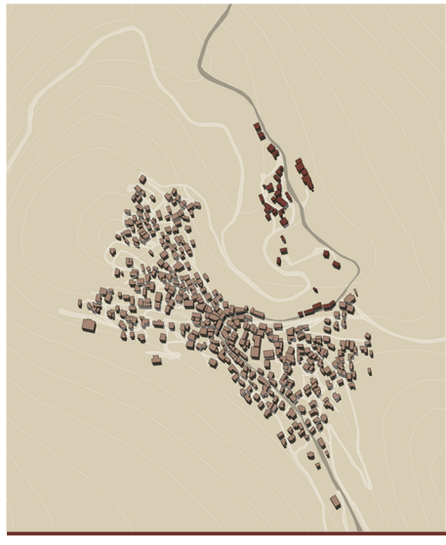

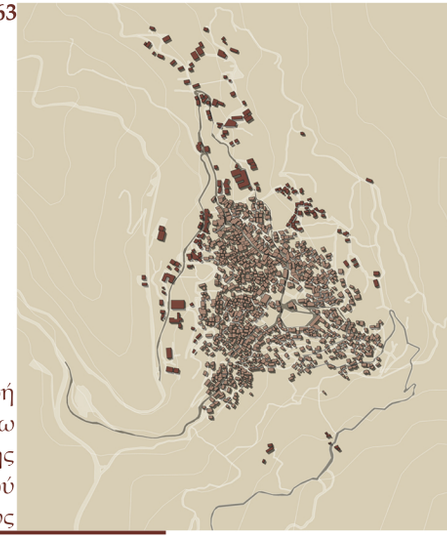
Διάγραμμα 61

Διάγραμμα 60,61: Αυστηρή διάρθρωση των κτιρίων στο εσωτερικό του οικισμού με τη μορφή παράθεσης, στοιχείο που αλλοιώνει τον ελεύθερο χαρακτήρα των κτισμάτων

Διάγραμμα 63

Διάγραμμα 62

Διάγραμμα 62,63:Ασαφή όρια των οικισμών λόγω της συνεχούς επέκτασης του πολεοδομικού ιστού τους

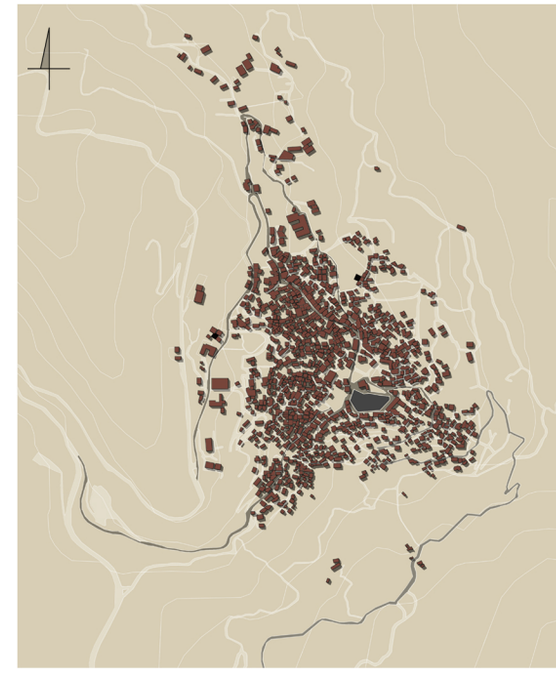
6.3.2.Κεντρικές περιοχές-πλατείες

Οι δυο οικισμού παρουσιάζουν πολλά κοινά πολεοδομικά στοιχεία στη διάρθρωση τους-υιοθετώντας στοιχεία από τις βασικές πολεοδομικές αρχές των ορεινών παραδοσιακών οικισμών – έχουν όμως μια θεμελιώδη διαφορά στη διάρθρωση του κεντρικού τμήματος τους που καθόρισε και καθορίζει έως και σήμερα τη λειτουργία τους.

Ο οικισμός του Μετσόβου έχει κεντρική πλατεία η οποία διαχρονικά αποτελεί το κέντρο του οικισμού. Πρόκειται για τον εμπορικό, θρησκευτικό και πολιτιστικό πυρήνα του οικισμού και ακολουθεί τα πρότυπα διάρθρωσης των ορεινών πολεοδομικών ιστών. Περιμετρικά της διαρθρώνεται το σύνολο του οδικού και του δομημένου δικτύου του οικισμού. (Διάγραμμα 64) Η πλατεία δημιουργήθηκε στις πρώτες επεκτάσεις του οικισμού και εξ αρχής αποτέλεσε τον κύριο τόπο συνάθροισης και εμπορικής συνδιαλλαγής των κατοίκων. Οι προαύλιοι χώροι των εκκλησιών, οι οποίες ανεγέρθηκαν στις μεταγενέστερες επεκτάσεις είχαν δευτερεύοντα ρόλο.

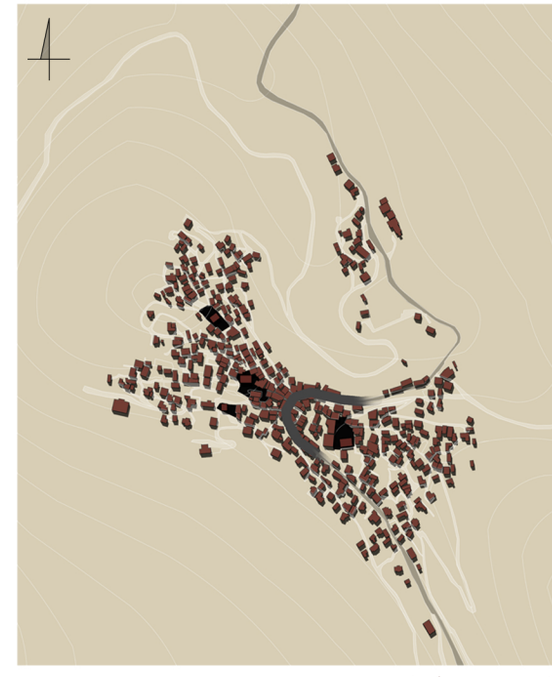
Σήμερα η πλατεία με το ναό της Αγίας Παρασκευής με το μεγαλοπρεπές καμπαναριό εξακολουθεί να αποτελεί την ψυχή του οικισμού, καθώς εκτός από σημείο συνάντησης των μόνιμων κατοίκων, είναι ο χώρος όπου συγκεντρώνονται οι πολυάριθμοι επισκέπτες του. Οι χώροι εστίασης και τα εμπορικά καταστήματα έχουν καταλάβει τους ισόγειους χώρους της πλατείας με αποτέλεσμα την αισθητική αλλά και λειτουργική υποβάθμιση της. Όμως, εκτός από χώρο στάσης και ψυχαγωγίας των επισκεπτών, αποτελεί χώρο στάσης και συχνά αυτοσχέδιο χώρο στάθμευσης των αυτοκινήτων που οδηγούνται στο κέντρο του οικισμού μέσω της κοντινής κύριας οδικής αρτηρίας. Το κυκλοφοριακό πρόβλημα ιδιαίτερα σε περιόδους τουριστικής αιχμής είναι μεγάλο, καθιστώντας την πλατεία συχνά απροσπέλαστη για τους επισκέπτες και τους κατοίκους και δυσχεραίνοντας τη λειτουργία της ως χώρο αναψυχής. Τα κτήρια μετατράπηκαν σε εμπορικές επιχειρήσεις και σε ξενώνες και έχουν υποστεί εμφανείς αλλοιώσεις με την τοποθέτηση διαφημιστικών πινακίδων, κλιματιστικών και φωτεινών επιγραφών με αποτέλεσμα η πλατεία να αποτελεί σήμερα το πιο αλλοιωμένο τμήμα του οικισμού.

Αντίθετα ο οικισμός της Δημητσάνας δεν είχε κεντρική πλατεία σε καμία χρονική περίοδο. Η λειτουργία της πλατείας, ως χώρος συνάντησης και

Διάγραμμα 64

Κεντρική πλατεία Μετσόβου
Προαύλιοι χώροι εκκλησιών

Διάγραμμα 65

Γραμμική πλατεία Δημητσάνας

επικοινωνίας των κατοίκων μεταφέρονταν σε παλαιότερες εποχές στον προαύλιο χώρο των εκκλησιών. Σήμερα λόγω της εξέλιξης του οικισμού και των δικτύων του, ο χαρακτήρας της πλατείας έχει εισχωρήσει στη λειτουργία του κεντρικού άξονα που διατρέχει τον οικισμό, ο οποίος συγκεντρώνει το σύνολο των λειτουργιών της Δημητσάνας. Η κύρια αυτή αρτηρία σε συνδυασμό με τους δομημένους και αδόμητους χώρους που βρίσκονται παράλληλα του, διαρθρώνει μια μορφή γραμμικής πλατείας (Διάγραμμα 65) Η απουσία κεντρικής πλατείας – η οποία συναντάται και σε άλλους οικισμούς – έθεσε τις βάσεις για ένα διαφορετικό τρόπο ανάπτυξης της πολεοδομικής μορφής της, καθώς η πλατεία υπαγορεύει τον σχεδιασμό και τη διάρθρωση των υπολοίπων δικτύων. Όμως με το πέρασμα του χρόνου η απουσία αυτή θα λειτουργήσει θετικά για την προστασία του παραδοσιακού χαρακτήρα της Δημητσάνας μιας και θα την προστατεύσει από την αλόγιστη εμφάνιση εμπορικών χρήσεων σε μεγάλο τμήμα του οικισμού ή την συγκέντρωση όλων των δικτύων περιμετρικά ενός τμήματος του οικισμού. Με τη διάχυση των χρήσεων στο σύνολο της Δημητσάνας επιτυγχάνεται όχι μόνο η καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων και των επισκεπτών, αλλά αποτρέπεται και η επιβάρυνση του οικισμού

6.4.Οδικό δίκτυο

Το οδικό δικτύου των ορεινών οικισμών χαρακτηρίζεται από την ελεύθερη μορφή του και από την προσαρμογή του στο φυσικό περιβάλλον. Αποτελεί ένα άκρως ενδιαφέρον στοιχείο στην πορεία εξέλιξης των οικισμών, καθώς τα χαρακτηριστικά του δικτύου είναι βασικά στοιχεία της πρώτης μορφής των ιστών, ενώ είναι ένας τομέας που συνεχώς αναδιαμορφώνεται λόγω των αλλαγών και των απαιτήσεων κάθε εποχής. Η εξέλιξη του οδικού δικτύου είναι ιδιαίτερα σημαντική για την εξέλιξη του πολεοδομικού ιστού μιας περιοχής, και αντικατοπτρίζει τις αλλαγές που έχει υποστεί ο ίδιος ο οικισμός.

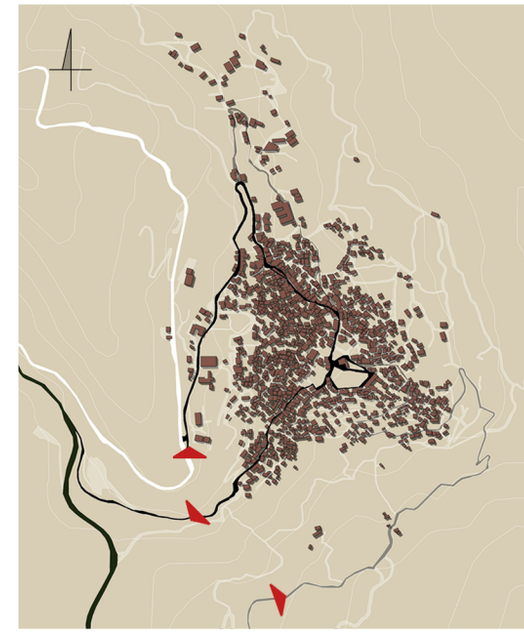
Το οδικό δίκτυο των δυο συγκεκριμένων οικισμών βασίζεται στην ύπαρξη μιας κύριας οδικής αρτηρίας, ενός δικτύου δευτερευόντων οδικών αξόνων και ενός πυκνού δικτύου καλντεριμιών και χαρακτηρίζεται από την ακολουθία του ανάγλυφου του εδάφους κάθε οικισμού. Η κύρια οδική αρτηρία κάθε οικισμού είναι ο μόνος σήμερα ασφαλτοστρωμένος στο εσωτερικό άξονας, και έχει μετατοπιστεί από την αρχική θέση που είχε- στο εσωτερικό του οικισμού- σε πιο κεντρική θέση για την καλύτερη εξυπηρέτηση του οικισμού. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνεται από τις όψεις των κτιρίων που βρίσκονται παράλληλα στους παλιούς εσωτερικούς δρόμους, καθώς πρόκειται για κτίρια με μεγάλα ανοίγματα, στο ισόγειο των οποίων στεγάζονταν μαγαζιά και εργαστήρια. Στο Μέτσοβο συνδέεται του με οδική αρτηρία εθνικής εμβέλειας με αποτέλεσμα να ενισχύει τον κυκλοφοριακό φόρτο στο εσωτερικό του. (Διάγραμμα 66) Επιπλέον η ύπαρξη δυο διαφορετικών εισόδων στον οικισμό, οι οποίες πραγματοποιούνται από τον κύριο αυτό άξονα, διευκολύνει περισσότερο τις μετακινήσεις προς και από τον οικισμό, ο οποίος είναι πλέον εύκολα προσπελάσιμος. Παράλληλα εμφανίζεται μια εκτεταμένη διάχυση του κύριου αυτού δικτύου σε όλο το Μέτσοβο, η οποία πιθανόν προκύπτει από την ανάγκη σύνδεσης των νέων τμημάτων του οικισμού με το εσωτερικό και φαίνεται να είναι μεταγενέστερη προσθήκη στον πολεοδομικό ιστό. Η μεγάλη έκταση αυτού του δικτύου και το γεγονός ότι διέρχεται από όλο το κεντρικό τμήμα

του οικισμού και περιμετρικά της πλατείας, οδηγεί στην υπερφόρτωση του και την υποβάθμιση των υπόλοιπων τμημάτων του. Ο μεγάλος κυκλοφοριακός φόρτος του κεντρικού δικτύου μεταφέρεται και στα υπόλοιπα δίκτυα μικρότερης εμβέλειας, οδηγώντας σταδιακά στη δυσχερή λειτουργία και εκείνων. Ο εκτεταμένος αυτός κύριος οδικός άξονας διέρχεται ακόμα από ένα μεγάλο τμήμα καθαρά οικιστικού χαρακτήρα, διαταράσσοντας την ηρεμία της περιοχής.

Αντίθετα, στη Δημητσάνα ,η κεντρική οδική αρτηρία διατρέχει ένα μικρό τμήμα στο εσωτερικό του οικισμού χωρίς να διέρχεται από περιοχές με χρήση κατοικίας.Αποτελεί τη μοναδική είσοδο και έξοδο στον οικισμό (Διάγραμμα 67). Το στοιχείο αυτό αποτρέπει τις έντονες ροές οχημάτων στο εσωτερικό του οικισμού, καθώς οι περιοχές κατοικίας δεν έρχονται σε επαφή με τον κύριο οδικό άξονα .Όμως η στενότητα του και η χρήση αυτού του άξονα τόσο για την είσοδο όσο και για την έξοδο στον οικισμό, δυσχεραίνει την ομαλή κυκλοφορία, προκαλώντας κυκλοφοριακά προβλήματα. Επιπλέον η απουσία σύνδεσης με μεγαλύτερα εθνικά δίκτυα, μπορεί να μην έχει ευνοήσει ιδιαίτερα τον τουριστικό χαρακτήρα του οικισμού, τον έχει προστατεύσει όμως εν μέρει από την υπερφόρτωση του εσωτερικού του και την υποβάθμιση του.

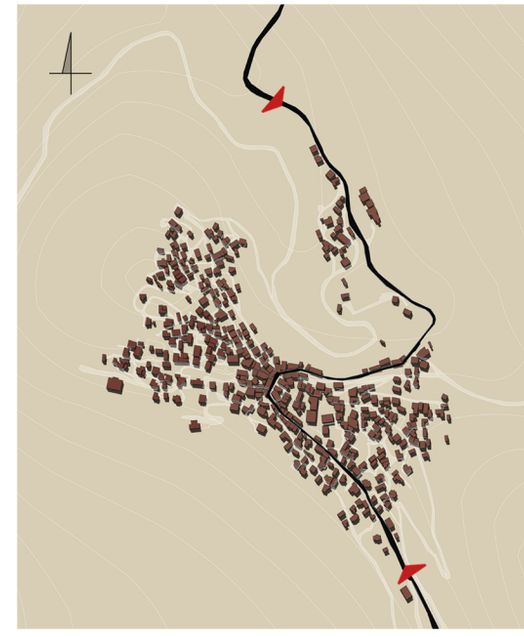
Το δίκτυο των δευτερευόντων οδών εμφανίζει κοινά στοιχεία και διάρθρωση στους δυο οικισμούς. Πρόκειται για δρόμους που ξεκινάνε από την κύρια οδική αρτηρία και διακλαδώνονται στο εσωτερικό του κάθε οικισμού, φτάνοντας στις πιο απομακρυσμένες περιοχές για την εξυπηρέτηση των κατοίκων και των επισκεπτών. Ως φυσικό επακόλουθο της μεγαλύτερης έκτασης του Μετσόβου, το δίκτυο δευτερευόντων οδών επεκτείνεται σε μεγαλύτερο τμήμα του οικισμού για την καλύτερη εξυπηρέτηση και λειτουργία του συνόλου.

Παρόμοια μορφή και πορεία στον χρόνο εμφανίζει το δίκτυο των μικρότερων πλακόστρωτων καλντεριμιών στους δύο οικισμούς. Πρόκειται για το πιο πυκνό δίκτυο, το οποίο δεν ακολουθεί μια συγκεκριμένη μορφή διάρθρωσης, αλλά έναν πιο ελεύθερο τρόπο σχεδιασμού. Είναι τα πιο ιδιωτικά και προστατευμένα τμήματα του δικτύου κυκλοφορίας των οικισμών, όμως δυστυχώς σε κανέναν από τους δυο οικισμούς δεν διατηρούν τον παραδοσιακό χαρακτήρα τους μέχρι σήμερα. Στη Δημητσάνα σε μικρότερο βαθμό αλλοίωσης, καθώς το μεγαλύτερο τμήμα του συνόλου των καλντεριμιών δεν εμφανίζεται κοντά στον κύριο οδικό άξονα αλλά στις περιοχές αμιγούς κατοίκησης. Αντίθετα στο Μέτσοβο το στοιχείο αυτό είναι εντονότερο. Τα μικρά σοκάκια τείνουν να χάσουν τον παραδοσιακό χαρακτήρα χαρακτήρα τους, με το αυτοκίνητο να έχει εισχωρήσει σ' αυτά προκαλώντας την

Διάγραμμα 66

Κύρια οδική αρτηρία οικισμού
Σύνδεση με οδική αρτηρία εθνικής εμβέλειας
Είσοδος-Έξοδος στον οικισμό

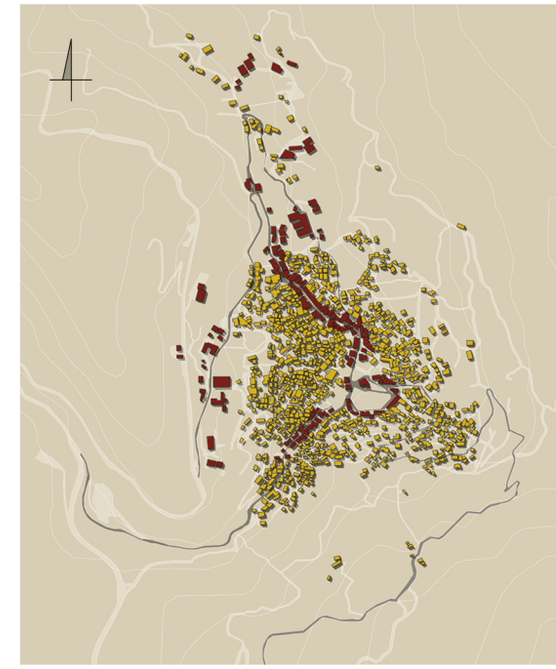
Διάγραμμα 67

υποβάθμιση και δυσχερή λειτουργία τους. Αλλοιώνεται ο χαρακτήρας που είχαν και προκαλούνται επιπλέον προβλήματα καταστροφής των υλικών της πλακόστρωσης.

Η ανάπτυξη τις τελευταίες δεκαετίες του ορεινού τουρισμού τόσο στη Δημητσάνα όσο και στο Μέτσοβο έχει οδηγήσει στην προσέλκυση όλο και περισσότερων επισκεπτών. Η μεγάλη αυτή επισκεψιμότητα δημιούργησε την ανάγκη ύπαρξης χώρων στάθμευσης για τα αυτοκίνητα των επισκεπτών τα οποία έχουν έντονη παρουσία στον οικισμό . Η έλλειψη οργανωμένων χώρων στάθμευσης επιβάρυνε επιπλέον το οδικό δίκτυο των δυο οικισμών, λόγω έντονων φαινομένων παρόδιας στάθμευσης και οδήγησε στην εκμετάλλευση κάθε αδόμητου χώρου.

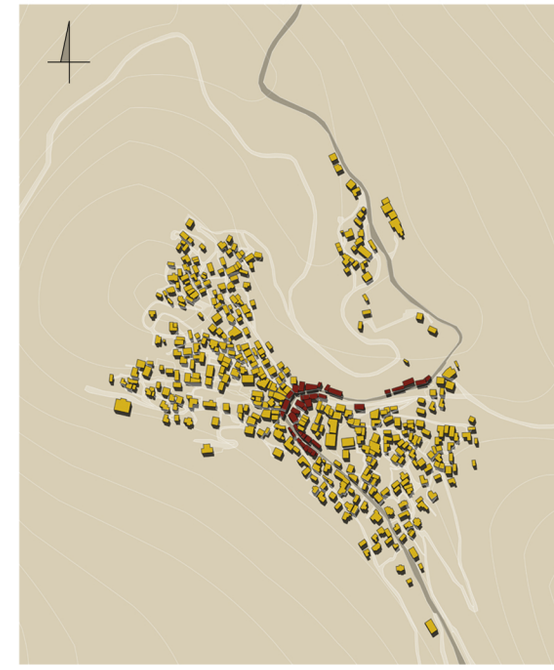
Στην Δημητσάνα η εκμετάλλευση των αδόμητων χώρων ως υπέργειους χώρους στάθμευσης περιορίζεται στη ζώνη της κύριας οδικής αρτηρίας και των περιμετρικών της τμημάτων.

Αντίθετα στον οικισμό του Μετσόβου σημειώνεται η προβληματική αυτή κατάσταση διαχέεται εκτός από την περιοχή της κεντρικής πλατείας και στις γύρω περιοχές της, οι οποίες συχνά μετατρέπονται σε αυτοσχέδιους χώρους στάθμευσης. Όλη η περιοχή περιμετρικά της πλατείας κατακλύζεται από σταθμευμένα αυτοκίνητα, τα οποία ενισχύουν την αισθητική υποβάθμιση της και τη δυσχερή κυκλοφορία των κατοίκων και των επισκεπτών. Η πλατεία υπολειτουργεί, ενώ η προβληματική αυτή κατάσταση σε συνδυασμό με την εμφάνιση του κύριου άξονα περιμετρικά της δημιουργούν επιπλέον προβλήματα και διογκώνουν την ήδη δυσχερή κατάσταση στο εσωτερικό των δικτύων.

Διάγραμμα 68

Περιοχές κατοικίας
Ζώνες εμπορίου-αναψυχής

Διάγραμμα 69

6.5.Χρήσεις

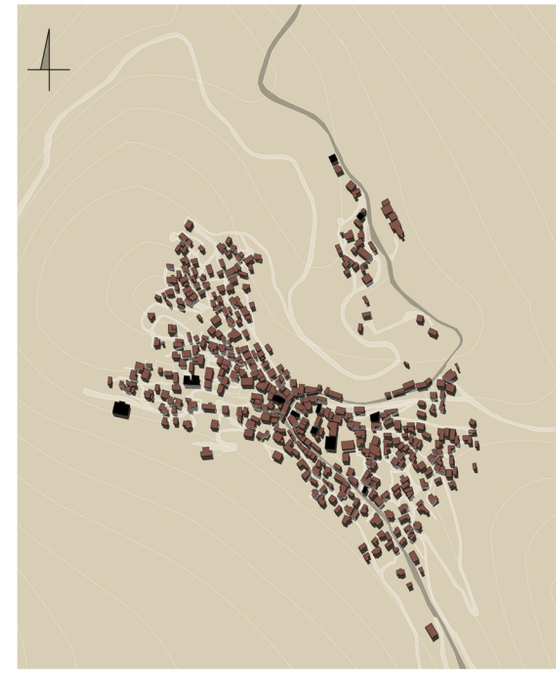
Τόσο στη Δημητσάνα όσο και στο Μέτσοβο η χρήση της κατοικίας υπερτερεί των υπολοίπων χρήσεων των κτηρίων τους χωρίς όμως να μπορούν να χαρακτηρισθούν ως μονολειτουργικοί οικιστικοί θύλακες.(Διάγραμμα 68,69) Οι κύριες ζώνες κατοίκησης βρίσκονται στα τμήματα που εξυπηρετούνται από τους δευτερεύοντες δρόμους και τα καλντερίμια, εκεί όπου προστατεύεται η ηρεμία και ιδιωτικότητα της ζωής των κατοίκων .

Στο Μέτσοβο από τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του η κεντρική πλατεία

συγκέντρωνε το σύνολο των εμπορικών χρήσεων και αποτελούσε πολιτιστικό και θρησκευτικό κέντρο του οικιστικού του θύλακα .Σήμερα όλα τα ισόγεια των παλαιών κτηρίων της πλατείας και του κύριου οδικού έχουν μετατραπεί σε εμπορικά καταστήματα και χώρους αναψυχής, γεγονός που οδηγεί στη μονολειτουργικότητα της περιοχής .Η αλλαγή αυτή στην χρήση των κτηρίων αλλοίωσε σε μεγάλο βαθμό τις προσόψεις τους ,τόσο με την αλλαγή στις διαστάσεις των ανοιγμάτων τους όσο και με την τοποθέτηση επιγραφών ,κλιματιστικών και άλλων νεωτερικών στοιχείων που υπαγορεύουν οι νέες χρήσεις τους. Μετά τον κορεσμό της πλατείας οι παραπάνω λειτουργίες επεκτάθηκαν και στις περιοχές παράλληλα με την κύρια οδική αρτηρία. Σήμερα εμπορικά καταστήματα , ξενοδοχεία και χώροι αναψυχής στεγάζονται στα ισόγεια των κτιρίων παράλληλα στον κύριο οδικό άξονα, και σταδιακά διαχέονται σε μεγαλύτερο τμήμα του οικισμού, γεγονός που οδηγεί στη δυσλειτουργία του οδικού δικτύου, το οποίο πλέον πρέπει να καλύπτει έναν συνδυασμό εμπορικών αναγκών και ψυχαγωγίας, αλλά και επικοινωνίας και προσπέλασης του οικισμού.
Αντίθετα στον οικισμό της Δημητσάνας δεν υπάρχει κεντρική πλατεία με αποτέλεσμα αρχικά οι χρήσεις εμπορικού και πολιτιστικού χαρακτήρα να διαρθρώνονται περιμετρικά των εκκλησιών, οι οποίες αποτελούσαν μικρότερα κέντρα στο εσωτερικό του πολεοδομικού ιστού. Σήμερα το μεγαλύτερο ποσοστό των εμπορικών χρήσεων στεγάζεται στα ισόγεια των κτηρίων στις περιοχές παραπλεύρως στο κέντρο του οικισμού πάνω στην κύρια οδική αρτηρία.

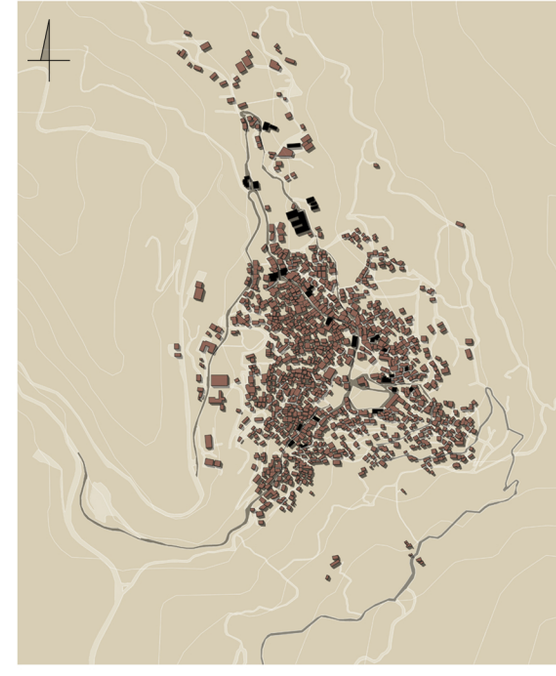
Διαφορετικά αντιμετωπίσθηκε στους δύο οικισμούς και η ανάγκη δημιουργίας χώρων διαμονής μετά την ανάδειξη τους ως ορεινά τουριστικά θέρετρα διαφορετικής βέβαια εμβέλειας .

Στην Δημητσάνα είχαμε μια ήπια τουριστική ανάπτυξη και οι ανάγκες για δημιουργία χώρων διαμονής για τους επισκέπτες ήταν μικρότερες. Επιπλέον μεγάλο μέρος των επισκεπτών δεν διανυκτέρευε καθώς η σχετικά κοντινή απόσταση από την Αθήνα επιτρέπει την ημερήσια απόδραση. Έτσι οι ανάγκες φιλοξενίας εξυπηρετήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την μετατροπή παλαιών αρχοντικών σε παραδοσιακούς ξενώνες μικρής δυναμικότητας . Οι ξενοδοχειακές μονάδες περιορισμένης όμως δυναμικότητας που δημιουργήθηκαν στο εσωτερικό του οικισμού βρίσκονται κυρίως στην περιοχή κοντά στην κύρια οδική αρτηρία και στο λόφο της Αγίας Παρασκευής που αποτέλεσε τμήμα της τελευταίας οικιστικής επέκτασης του οικισμού. (Διάγραμμα 70).Συμπερασματικά μπορεί να αναφερθεί ότι η Δημητσάνα διατήρησε τον οικιστικό χαρακτήρα της.

Διάγραμμα 70

Ξενοδοχειακές μονάδες

Διάγραμμα 71

Αντιθέτως, η ανάδειξη του οικισμού του Μετσόβου ως κορυφαίου ορεινού προορισμού οδήγησε στην ανάγκη δημιουργίας πολλών και μεγάλων χώρων φιλοξενίας για τους πολυάριθμους επισκέπτες του . Όπως και στην Δημητσάνα μεγάλος αριθμών κτηρίων στην περιοχή γύρω από την κεντρική πλατεία μετατρέπονται σε τουριστικά καταλύματα. (Διάγραμμα 71) Μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα αναγείρονται στην περιοχή της τελευταίας επέκταση στη βόρεια περιοχή του , και επιπλέον αρκετές κατοικίες επί της κύριας οδικής αρτηρίας του οικισμού μετατρέπονται σε ξενοδοχειακές μονάδες. Η ανέγερση ξενοδοχειακών μονάδων, αμφιβόλου συχνά αισθητικής, έχει πλήξει τον παραδοσιακό χαρακτήρα του Μετσόβου.

Χωρίς να υποβαθμίζεται το γεγονός ότι λόγω της οικονομικής ανάπτυξης που έφερε το μεγάλο τουριστικό ρεύμα το Μέτσοβο κατάφερε να είναι ένας από μοναδικούς ελληνικούς ορεινούς οικισμούς, οι οποίοι αντιστάθηκαν στην αστυφιλία και την εγκατάλειψη που έπληξε σχεδόν ολόκληρη την ορεινή Ελλάδα, χρειάζεται να επισημανθεί η προσοχή που έπρεπε και πρέπει να δοθεί στην περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη του . Ο οικιστικός χαρακτήρα του, που μαζί με την γραφικότητα των κτηρίων του αποτέλεσαν σοβαρό λόγο έλξης για τους τουρίστες, κλονίζεται σταδιακά και υπάρχει σοβαρός κίνδυνος το Μέτσοβο να μετατρέπει σε ένα απρόσωπο τουριστικό προορισμό με αβέβαιο τουριστικό μέλλον.

6.6.Αρχιτεκτονική συνόλου και τυπολογίες κτιρίων

Η αρχιτεκτονική τόσο της Δημητσάνας όσο και του Μετσόβου χαρακτηρίζεται από τις απλές και λιτές γραμμές των κτιρίων και από την στιβαρότητα των κατασκευών. Η διαμόρφωση των κτηρίων έγινε με γνώμονα την λειτουργικότητα τους και την προσπάθεια να επιτύχουν τον συνδυασμό της ένταξης τους στις έντονες υψομετρικές διαφορές και στην εξυπηρέτηση των αναγκών των κατοίκων.

Η οικονομική ευμάρεια των οικισμών αποτυπώνεται στην εξέλιξη των κτισμάτων του.Η κατοικία τόσο στη Δημητσάνα όσο και στο Μέτσοβο, λόγω της υπεροχής της στο σύνολο των χρήσεων , αποτυπώνει με εμφανή τρόπο την εξέλιξη των οικισμών μέσα από την αλλαγή της τυπολογίας της. Οι πρώτες μορφές της είναι μονόχωρα κτίρια χαμηλού ύψους με αποκλειστικό σκοπό την στέγαση των κατοίκων . Σταδιακά παρατηρείται η προσθήκη επιπλέον δωματίων και αργότερα ορόφων . Κατά την περίοδο της οικονομικής άνθισης των οικισμών, ανεγείρονται τα αρχοντικά στο Μέτσοβο και τα πυργόσπιτα στη Δημητσάνα, σηματοδοτώντας την υπεροχή των ισχυρών οικονομικά οικογενειών. Πρόκειται για κατοικίες που διέφεραν σε υλικά, διαστάσεις και διάκοσμο από τα υπόλοιπα σπίτια του οικισμού. Η διαφορά είναι εντονότερη στον οικισμό της Δημητσάνας όπου τα πυργόσπιτα είναι ευδιάκριτα από μεγάλη απόσταση στο σύνολο του οικισμού.

Στο κέντρο των οικισμών ανεγείρεται το κεντρικό ρολόι το οποίο αποτελεί ορόσημο και στους δυο οικισμούς, και είναι στοιχείο που συναντάται στην πλειοψηφία των ορεινών οικισμών.

Διαφορετική πορεία ακολουθούν οι οικισμοί στον τομέα της ανέγερσης δημόσιων κτιρίων. Στη Δημητσάνα ανεγείρονται δημόσια κτίρια εκπαιδευτικού και πολιτιστικού χαρακτήρα από δωρεές Δημητσανιτών της διασποράς. Πρόκειται για κτίσματα στο κέντρο του οικισμού που έχουν σχεδιαστεί από γνωστούς αρχιτέκτονες της εποχής. Είναι σχολεία και εκπαιδευτικά κέντρα με απλές

γραμμές που ακολουθούν μια καλαίσθητη αρχιτεκτονική. Λόγος ανέγερσης των δημόσιων αυτών κτιρίων είναι ο πνευματικός χαρακτήρας του οικισμού, ο οποίος έχει μια μακρόχρονη πορεία στον τομέα των γραμμάτων.

Αντίθετα, η έλλειψη του στοιχείου της ιδιαίτερης άνθισης του πολιτισμού και των γραμμάτων στον οικισμό του Μετσόβου δεν οδήγησε στην ανάγκη ανέγερσης κτιρίων δημόσιου χαρακτήρα. Όπως έχει προαναφερθεί το Μέτσοβο αποτέλεσε εμπορικό κέντρο και συγκοινωνιακό κόμβο, στοιχεία που δεν αποτέλεσαν κίνητρα για την ανέγερση κτιρίων δημόσιου χαρακτήρα και πνευματικότητας. Έπειτα από χρόνια, τα αρχοντικά των επιφανών οικογενειών του οικισμού- Τοσίτσα και Αβέρωφ- θα μετατραπούν σε δημόσια κτίρια και μουσεία.

Στη σύγχρονη εποχή, η αρχιτεκτονική τόσο του Μετσόβου όσο και της Δημητσάνας έχει επηρεαστεί από διάφορους παράγοντες- με κύριο τον τουρισμό- και έχει αλλοιωθεί. Πιθανόν ο βαθμός αλλοίωσης να μην είναι ο ίδιος στους δυο οικισμούς, με το Μέτσοβο να εμφανίζει μεγαλύτερα στοιχεία αλλοίωσης του χαρακτήρα του, όμως και στις δυο περιπτώσεις είναι εμφανής. Στο Μέτσοβο σημειώνεται μια συνεχής ανέγερση κτιρίων κατά παράβαση των διαταγμάτων προστασίας των διαταγμάτων προστασίας , τα οποία δεν ακολουθούν τα παραδοσιακά πρότυπα . Είναι σύγχρονες κατασκευές με συνθετικές αρχές που αντιστοιχούν σε αστικά κέντρα. Παράλληλα η αυτούσια μεταφορά παραδοσιακών στοιχείων στα νεόδμητα κτίρια ή η προσπάθεια συνταιριάσματος του παραδοσιακού στοιχείου με τις σύγχρονες αρχές αρχιτεκτονικής οδηγούν συχνά σε αποτελέσματα χωρίς καμία αισθητική. Η αλλοίωση της αρχιτεκτονικής του οικισμού εντείνεται με τις νέες απαιτήσεις στον τομέα της άνεσης των κατοίκων, οι οποίες οδηγούν στην εμφάνιση προσθηκών και τεχνικών στοιχείων που δεν συνάδουν με τον παραδοσιακό χαρακτήρα του οικισμού. Κλιματιστικά κουτιά , δορυφορικά πιάτα και εμφανείς υδρορροές αποτελούν νέες 'αισθητικές' προσθήκες στις όψεις των σπιτιών και καταστημάτων, στις οποίες επιπλέον έχουν τοποθετηθεί πλήθος διαφημιστικών επιγραφών, χωρίς καμία αισθητική και συνοχή μεταξύ τους.

Την ήδη προβληματική κατάσταση θα επιδεινώσει η ανέγερση ξενοδοχειακών μονάδων. Ένας μεγάλος αριθμός ξενοδοχείων θα δημιουργηθεί στο χρονολογικά τελευταίο τμήμα του οικισμού, ενώ στο εσωτερικό του θα ανεγερθούν επίσης νέα ξενοδοχεία ή θα σημειωθεί η αλλαγή χρήσης από κατοικία σε ξενοδοχειακή μονάδα. Πρόκειται για ξενοδοχεία που προσπαθούν να ενταχθούν χωρίς αποτέλεσμα στα χαρακτηριστικά του παραδοσιακού οικισμού. Είναι μεγαλύτερης κλίμακας, ενώ η προσπάθεια διατήρησης ορισμένων στοιχείων παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στο σχεδιασμό τους θεωρείται ανεπιτυχής. Οδηγούν είτε σε μια μορφή που δεν έχει αισθητική, καθώς η προσπάθεια διατήρησης του παραδοσιακού χαρακτήρα με κύριο γνώμονα την άνεση των επισκεπτών είναι φυσικό να οδηγεί σε μια σχεδιαστική σύγχυση, είτε σε ξενοδοχεία που δεν εντάσσονται στη μορφή του οικισμού και ακολουθούν μια άλλη πορεία σχεδιασμού, που ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις των επισκεπτών μεγαλύτερων αστικών κέντρων. Το αποτέλεσμα όλων αυτών των νέων προσθηκών στην αρχιτεκτονική του Μετσόβου είναι αναμφισβήτητα αρνητικό. Δεν περιορίζεται στην αλλοίωση των υφιστάμενων στοιχείων , αλλά τείνει να οδηγήσει στη δημιουργία ενός νέου τύπου αρχιτεκτονικής ,ο οποίος δεν ακολουθεί καμία αρχή και κανένα γενικό σχεδιασμό.

Αντίθετα, στον οικισμό της Δημητσάνας δεν παρατηρείται έντονη μορφή αλλοίωσης της μορφής του οικιστικού συνόλου. Εμφανίζονται νέα στοιχεία στις κατοικίες λόγω των σύγχρονων αναγκών των κατοίκων, όμως λόγω της μικρής έκτασης του οικισμού η αλλοίωση είναι μικρότερη και περιορίζεται κυρίως στην περιοχή της κεντρικής αρτηρίας του οικισμού, όπου συγκεντρώνεται το σύνολο των χρήσεων εμπορικού χαρακτήρα και οι χώροι εστίασης και στις νεόδμητες κατασκευές. Παράλληλα το γεγονός ότι ανεγείρεται ένας μικρός αριθμός νέων κτηρίων στο εσωτερικό τους οικισμού βοηθάει τη διατήρησης

του παραδοσιακού του χαρακτήρα. Η έντονη αλλοίωση της αρχιτεκτονικής μορφής της Δημητσάνας περιορίζεται στις περιοχές που σημειώθηκε η τελευταία χρονολογικά επέκταση του οικισμού. Είναι περιοχές που το σύνολο των κτιρίων τους έχει στοιχεία που δεν συνάδουν με την παραδοσιακή φυσιογνωμία του οικισμού, αλλά φαίνεται να έχουν επηρεαστεί από σύγχρονες αρχιτεκτονικές μορφές. Είναι κτίρια που μπορούν να εμφανιστούν σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα και όχι στο εσωτερικό παραδοσιακού οικισμού. Όμως στο σύνολο της έκτασης του οικισμού παρατηρούνται αλλαγές – μικρής έκτασης αλλά εμφανείς- στα κτίρια. Η αλλαγή στα ανοίγματα, νέες μορφές ανοιγμάτων , η λανθασμένη αποκατάσταση τους, η προσθήκη νέων τμημάτων στα κτίσματα και η χρήση σύγχρονων στοιχείων συμβάλλουν στην αλλοίωση της εικόνας της Δημητσάνας Τέλος, η μικρή ανέγερση ξενοδοχειακών μονάδων βοήθησε στη διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα στο εσωτερικό της Δημητσάνας. Παρατηρείται η ανέγερση μικρού αριθμού νέων ξενοδοχειακών μονάδων, ενώ σύνηθες είναι το φαινόμενο αλλαγής χρήσης των κατοικιών και η μετατροπή τους σε ξενοδοχεία.

6.7.Υλικά

Η επιλογή των υλικών δόμησης των ορεινών οικισμών ακολουθεί μια κοινή λογική που βασίζεται στην ένταξη του οικιστικού ιστού στο φυσικό περιβάλλον και τη δυσπρόσιτη θέση τους. Ο σεβασμός απέναντι στη φύση και η στενή σχέση με το περιβάλλον ήταν βασικές παραδοχές κατά την ανέγερση των ορεινών οικισμών. Παράλληλα η ορεινότητα της περιοχής των οικισμών επέβαλλε τη χρήση υλικών από το περιβάλλον για την ανέγερση των κτισμάτων, καθώς η μεταφορά υλικών από άλλες περιοχές ήταν δύσκολη και οικονομικά ασύμφορη.

Ένας άλλος παράγοντας που επηρέασε την επιλογή των υλικών τόσο στη Δημητσάνα όσο και στο Μέτσοβο είναι η ανάγκη ανέγερσης στιβαρών κτισμάτων τόσο για λόγους ασφάλειας όσο και για προστασία από τις δύσκολες καιρικές συνθήκες στα βουνά. Ως αποτέλεσμα αυτών των στοιχείων, τα πρώτα οικιστικά ίχνη των δυο οικισμών ανεγείρονται από υλικά που βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή τους. Η πέτρα που υπάρχει στην κάθε περιοχή, χρησιμοποιείται για τις τοιχοποιίες και για τα κουφώματα χρησιμοποιείται η ξυλεία της περιοχής . Η σχιστόπλακα αποτελεί το υλικό των σκεπών των κτιρίων, ενώ το κεραμίδι είναι υλικό που εμφανίζεται τα τελευταία χρόνια.Η εμφάνιση μεταλλικών στοιχείων είναι μεταγενέστερη και οφείλεται σε εμπορικές σχέσεις και επαφές με άλλους πολιτισμούς.

Στη σύγχρονη εποχή είναι εμφανής η λανθασμένη επιλογή των υλικών τόσο στη Δημητσάνα όσο και στο Μέτσοβο. Παρατηρούνται δυο τάσεις: είτε οι επεμβάσεις στα υφιστάμενα υλικά είτε η ανέγερση κτιρίων με τη χρήση σύγχρονων υλικών που δεν συμβαδίζουν με τα παλαιότερα. Στην πρώτη περίπτωση εμφανίζεται το σοβάντισμα των παλιών τοιχοποιιών, η χρήση οπλισμένου σκυροδέματος και η αλλαγή των ξύλινων κουφωμάτων με κουφώματα από αλουμίνιο. Στη δεύτερη κατηγορία εμφανίζονται κυρίως τα νεόδμητα κτίρια των οικισμών που δεν ακολουθούν τις αρχιτεκτονικές αρχές της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και είναι κατασκευασμένα εξ ολοκλήρου από σύγχρονα υλικά, όπως οπλισμένο σκυρόδεμα και όχι λιθοδομές.

Δυσάρεστο είναι το γεγονός στον τομέα της ανέγερσης η αλλοίωση των χαρακτηριστικών στοιχείων κάθε οικισμού. Τα χαγιάτια ή σαχνισιά, όπως ονομάζονται στη Δημητσάνα και το Μέτσοβο αντίστοιχα, ήταν χαρακτηριστικά στοιχεία στο εσωτερικό

του οικισμού. Σήμερα η εμφάνιση τους όχι μόνο εκλείπει από τις νέες κατασκευές, αλλά παρατηρείται η ανέγερση ορισμένων με τη χρήση όχι ξύλινων αλλά αλουμινίων. Το αποτέλεσμα είναι αισθητικά απαράδεκτο και προσδίδει μια προχειρότητα σ' ένα σημαντικό στοιχείο. Επιπλέον στο μεγαλύτερο ποσοστό των στεγών οι σχιστόπλακες έχουν αντικατασταθεί με τα κεραμίδια, δίνοντας την εικόνα ότι πρόκειται για σκεπές που υπήρχαν από πάντα. Αντίθετα οι στέγες με σχιστόπλακα που είναι χαρακτηριστικά στοιχεία της αρχιτεκτονικής του οικισμού είναι λίγες σε αριθμό.

6.8.Ο ρόλος του διατάγματος προστασίας των οικισμών στην πορεία της εξέλιξης τους

Με το ΠΔ19-10-1978/ΦΕΚ594/13-11-1978 η Δημητσάνα και το Μέτσοβο χαρακτηρίστηκαν ως παραδοσιακοί οικισμοί .Με το ίδιο διάταγμα χαρακτηρίστηκαν επίσης ως παραδοσιακοί ένας μεγάλος αριθμός (420) οικισμοί του ελλαδικού χώρο και θεσπίσθηκαν κανόνες για την προστασία τους.

Στόχος του διατάγματος ήταν η προστασία και διατήρηση των υφισταμένων κτισμάτων των οικισμών , αλλά και η θέσπιση κανόνων για την ανέγερση νέων οικοδομών προκειμένου αυτές να εντάσσονται ομαλά στο παραδοσιακά δομημένο οικιστικό σύνολο.

Στα άρθρα του καθορίσθηκαν οι όροι δόμησης ,τα μορφολογικά στοιχεία και οι επιτρεπόμενες χρήσεις των κτισμάτων. Οι περιοριστικοί όροι του διατάγματος δεν έγιναν εξ αρχής εύκολα και ευρέως αποδεκτοί, καθώς συχνά έρχονται σε αντίθεση με τις σύγχρονες ανάγκες, τις επιθυμίες αλλά και τις οικονομικές δυνατότητες των κατοίκων.

Η Δημητσάνα και το Μέτσοβο εξαιτίας και της τουριστικής ανάπτυξη στους αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα παραδοσιακών οικισμών που έρχεται αντιμέτωποι με το δίπολο της προστασίας- σύμφωνα με διατάγματα- του παραδοσιακού του χαρακτήρα και του σύγχρονου τρόπου ζωής.

Παράλληλα πρέπει να ληφθεί υπόψην ότι οι δυο οικισμοί προϋπήρχαν από την θέσπιση του διατάγματος ,και μέχρι τότε η ανέγερση και αποκατάσταση των κτιρίων δεν ακολουθούσε κάποιο συγκεκριμένο σχεδιασμό, αλλά γινόταν σύμφωνα με τις επιλογές των ιδιοκτητών γεγονός που έχει πλήξει σε σημαντικό βαθμό την εικόνα των οικισμών.

Συγκρίνοντας την εξέλιξη των οικισμών μετά τη θέσπιση του διατάγματος είναι εμφανές ότι στον οικισμό της Δημητσάνας εφαρμόσθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό οι περιοριστικοί όροι του από ότι στον οικισμό του Μετσόβου. Σ' αυτό βοήθησε τόσο η μικρότερη έκταση της, ο μικρός αριθμός νεόδμητων κτισμάτων και η μικρότερη ανάπτυξη του τουρισμού στον οικισμό. Εμφανίζονται αρκετές παρατυπίες, οι οποίες όμως περιορίζονται κυρίως στην κλίμακα των κτιρίων και των υλικών.Παρατηρούνται –λίγα σε αριθμό- κτίρια με μεγαλύτερο από τον επιτρεπόμενο αριθμό ορόφων . Πρόκειται τόσο για νέες οικοδομές όσο και προσθήκες ορόφων σε υφιστάμενα κτίρια. Εμφανής παραβίαση των όρων του διατάγματος έχει γίνει στην χρήση σύγχρονων υλικών και τεχνοτροπιών αποκατάστασης (κουφώματα αλουμινίου, επίχριση εξωτερικών τοιχοποιιών, εξώστες από οπλισμένο σκυρόδεμα κλπ) .Δεδομένης βέβαια της μικρής κλίμακας του οικισμού οι άστοχες επεμβάσεις είναι πιο ευδιάκριτες και πλήττουν σοβαρά την εικόνα του οικισμού.

Στον οικισμό του Μετσόβου, λόγω της μεγαλύτερης έκτασης του, της αλματώδους ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού και της συνεχιζόμενης ανέγερσης κτηρίων μέχρι και σήμερα οι όροι του διατάγματος προστασίας δεν τηρήθηκαν στον ίδιο βαθμό.Τα πάλαια κτίσματα στο εσωτερικό του οικισμού έχουν υποστεί σημαντικές μορφολογικές αλλοιώσεις από την χρήση σύγχρονων υλικών και τεχνοτροπιών αποκατάστασης .Όπως αναφέρθηκε το πρόβλημα είναι εντονότερο στους χώρους με εμπορική χρήση όπου εκτός από τις ατυχείς επεμβάσεις στο κτήριο έγιναν και εγκαταστάσεις μεγάλων φωτεινών διαφημιστικών πινακίδων. Όσον αφορά τα νεόδμητα κτήρια τα όποια κατασκευάσθηκαν στα όρια του οικισμού έχουν μορφολογία και διαστάσεις που δεν συνάδουν μετά παραδοσιακά πρότυπα του οικισμού.

Συμπερασματικά καταλήγουμε ότι η εφαρμογή του διατάγματος το οποίο εκδόθηκε την κατάλληλη στιγμή, λίγο πριν την οικονομική ανάπτυξη της χώρας μας, αποδείχθηκε σωτήρια για την διάσωση και διατήρηση των παραδοσιακών οικισμών. Οι γενικοί κανόνες προστασίας όμως που έθεσε χωρίς να λαμβάνονται υπόψην τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του καθενός από τους 400 οικισμούς δεν μπόρεσαν να αντεπεξέλθουν στις ξεχωριστές ανάγκες καθενός.

Η τουριστική κυρίως ανάπτυξη των οικισμών της Δημητσάνας και του Μετσόβου, δημιούργησε νέες ανάγκες και απαιτήσεις οι οποίες κλήθηκαν να προσαρμοσθούν σε ένα υπό προστασία περιβάλλον. Οι περιοριστικοί όροι του διατάγματος σε ότι αφορά την αρχιτεκτονική των κτισμάτων των οικισμών ,δεν έγιναν εύκολα αποδεκτοί και οδήγησαν σε συγκρούσεις με τις κρατικές υπηρεσίες που ασκούσαν πολεοδομικό έλεγχο στις περιοχές. Το γεγονός ότι για αρκετά χρόνια μετά την έκδοση του διατάγματος ο έλεγχος γινόταν μόνο σε επίπεδο μελέτης ,και ελάχιστα σε κατασκευαστικό στάδιο οδήγησε στην ανελλιπή εφαρμογή του και την εμφάνιση των παρατυπιών που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Παρά όμως τις αντικειμενικές δυσκολίες στην εφαρμογή του, το διάταγμα έσωσε κυριολεκτικά τον παραδοσιακό οικιστικό ανεκτίμητο πλούτο της χώρας μας και ενώ για χρόνια αντιμετωπίσθηκε ως τροχοπέδη σήμερα έχει αναγνωρισθεί η καθοριστική συμβολή του για την ίδια την συνέχεια της ύπαρξης των παραδοσιακών ορεινών οικισμών

6.9. Ο ρόλος του διατάγματος προστασίας των οικισμών στη ζωή των κατοίκων.

Το ΠΔ19-10-1978/ΦΕΚ594/13-11-1978 με το οποίο η Δημητσάνα και το Μέτσοβο χαρακτηρίστηκαν ως παραδοσιακοί οικισμοί και το οποίο καθόρισε τους όρους και περιορισμούς στην δόμηση τους δεν έγινε εξ αρχής αποδεκτό από τους κατοίκους τους ,οι οποίοι καλούνται να ακολουθήσουν συγκεκριμένους κανόνες στη διαδικασία αξιοποίησης των ιδιοκτησιών τους. Ο μικρός συντελεστής δόμησης, οι περιορισμοί στο ύψος, και στον αριθμό ορόφων ,αποτέλεσαν κατ αρχήν τροχοπέδη στις επιθυμίες των κατοίκων .

Οι κανόνες που επέβαλλε για την αποκατάσταση παλαιών κτηρίων -κατασκευή τοίχων από πέτρα, κεραμοσκεπής στέγες, ξύλινα πατώματα ,ξύλινα κουφώματα κλπ)οδηγούσαν σε κόστος κατασκευής πολύ υψηλότερο από την χρήση σύγχρονων υλικών και πολλές φορές υψηλότερο και από την ανέγερση νέας κατοικίας. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην αρχή της εφαρμογής του διατάγματος στην εγκατάλειψη και ερήμωση αρκετών κτισμάτων, καθώς η διαδικασία αποκατάστασης τους ήταν ασύμφορη για τους ιδιοκτήτες .Η έλλειψη κινήτρων και οικονομικής βοήθειας από την πλευρά της πολιτείας για την αντιμετώπιση του

αυξημένου κόστους αναστύλωσης και οικοδόμησης σύμφωνα με τους όρους του διατάγματος προκαλούσαν την αγανάκτηση των κατοίκων. Συχνά η αποκατάσταση των κτιρίων λόγω κόστους γίνεται με ευτελείς και επιφανειακές ατυχείς επεμβάσεις που δεν εντάσσονται στον παραδοσιακό χαρακτήρα των οικισμών.

Έτσι τα πρώτα χρόνια παρατηρήθηκε μείωση της οικοδομικής δραστηριότητας και στην πτώση της αξίας της γης και των κτηρίων μέσα στους οικισμούς. Μεγάλος αριθμός κατοίκων επιλέγει την ανοικοδόμηση κτιρίου σε άλλες περιοχές και όχι στον οικισμό, λόγω του κόστους που προκύπτει από την τήρηση των κανόνων του διατάγματος. Το κόστος αυτό αυξάνεται επιπλέον λόγω της δυσπρόσιτης τοποθεσίας των οικισμών και της έλλειψης εγκαταστάσεων επεξεργασίας πρώτων υλών στην περιοχές τους. Σε σύντομο όμως χρονικό διάστημα και καθώς άρχισε η άνθηση του τουρισμού οι κάτοικοι αντιλήφθηκαν ότι η αρχιτεκτονική των κτισμάτων και ο παραδοσιακός χαρακτήρας των οικισμών στον βαθμό που διατηρήθηκαν εξαιτίας του διατάγματος αποτελούν μεγάλα συγκριτικά πλεονεκτήματα του τόπου τους σε σχέση με άλλες περιοχές. Τα κίνητρα που δόθηκαν από την πολιτεία για την μετατροπή κτηρίων των παραδοσιακών οικισμών σε τουριστικά καταλύματα βοήθησαν στην αναστύλωση μεγάλου αριθμού κτηρίων και στην περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη των οικισμών. Την τελευταία δεκαετία η ζήτηση και κατά συνέπεια η τιμή των κτισμάτων και των οικοπέδων εντός και περιμετρικά των οικισμών έχουν εκτοξευθεί.

ΕΒΔΟΜΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

7. Σύμπεράσματα

Μετά την ανάλυση και σύγκριση των πολεοδομικών, αρχιτεκτονικών στοιχείων των οικισμών της Δημητσάνας και του Μετσόβου είναι δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την εξέλιξη της πολεοδομικής μορφή των εν λόγω οικισμών από τα χρόνια της δημιουργίας τους μέχρι και σήμερα

Πρόκειται για δυο οικισμούς που βρίσκονται σε διαφορετικά γεωγραφικά και απομακρυσμένα μεταξύ τους διαμερίσματα της Ελλάδας ,των οποίων το οικιστικό ίχνος συναντάται για πρώτη φορά δύο χιλιετίες π.Χ. Η επιλογή της συγκεκριμένης θέσης στην ακρόπολη, στο ψηλότερο τμήμα του λόφου του Κάστρου, έγινε για λόγους ασφάλειας στη Δημητσάνα ενώ στο Μέτσοβο η τοποθέτηση στο χαμηλότερο τμήμα κοντά στον ποταμό έγινε για λόγους ευκολότερης επιβίωσης του πληθυσμού. Δημιουργήθηκαν σε άγονες και δύσβατες ορεινές περιοχές και κατάφεραν μέσα σε μια δύσκολη ιστορική πορεία ,να διασωθούν και να εξελιχθούν λαμβάνοντας την σημερινή τους μορφή. Επιπλέον κατάφεραν αφενός μεν να διατηρήσουν την αυθεντικότητα τους αλλά και να αφομοιώσουν δημιουργικά τις επιρροές που δέχθηκαν από τους κατακτητές που γνώρισαν , οι οποίοι τελικά με την ειδική μεταχείριση που επιφύλαξαν προς τον πληθυσμό τους , βοήθησαν σημαντικά στην ανάπτυξη τους.

Βασικό κοινό γνώρισμα και των δύο οικισμών αποτελεί το γεγονός ότι παρά το δυσπρόσιτο ,την μεγάλη χιλιομετρική απόσταση τους από μεγάλα αστικά κέντρα και την δυσκολία καλλιέργειας της γης γνώρισαν μεγάλη οικονομική άνθηση κατά τον 16ο -18ο αιώνα για διαφορετικούς λόγους. Η Δημητσάνα αναπτύχθηκε οικονομικά λόγω της ανάδειξης της ως εκπαιδευτικό και εμπορικό κέντρο ολόκληρης της Πελοποννήσου ενώ το Μέτσοβο λόγω της εξέλιξης του σε συγκοινωνιακό κόμβο της Ηπείρου με την υπόλοιπη Ελλάδα και τα Βαλκάνια. Η οικονομική άνθηση αυτή επέφερε πληθυσμιακή αύξηση , εξάπλωση του πολεοδομικού ιστού, και αποτυπώθηκε στην ανάπτυξη του οδικού δικτύου και στην αρχιτεκτονική των κτισμάτων των οικισμών. Ο πολεοδομικός ιστός των οικισμών εξαπλώθηκε στην κατεύθυνση που επέτρεψε η μορφολογία του εδάφους της κάθε περιοχής και διαρθρώθηκε με πολλά κοινά χαρακτηριστικά αλλά και σοβαρές διαφοροποιήσεις .

Ο πολεοδομικός ιστός της Δημητσάνας λόγω και της μικρής έκτασης της αποτελείται από ένα συμπαγή ιστό που έχει προσαρμοστεί στο ανάγλυφο της περιοχής , με σταδιακή μείωση του οικοδομήσιμου τμήματος στις περιοχές των λόφων. Στα σημεία που ο οικοδομήσιμος χώρος δεν επαρκεί καταγράφονται πυκνώσεις των κτισμάτων,κυρίως στο κεντρικό τμήμα του οικισμού. Στον οικισμό δεν δημιουργήθηκε κεντρική πλατεία έγινε όμως ανέγερση δημόσιων κτηρίων εξαιρετικής αρχιτεκτονικής .

Ο πολεοδομικός ιστός του Μετσόβου, που απλώνεται σε μεγαλύτερη έκταση, είναι διάσπαρτος, και η επιρροή του ανάγλυφου δεν είναι τόσο εμφανής στη μορφή του οικισμού, η οποία χαρακτηρίζεται από πυκνώσεις και αραιώσεις που δεν ακολουθούν κάποιο χαρακτηριστικό στοιχείο της .Η κεντρική πλατεία, που διαμορφώθηκε στις πρώτες επεκτάσεις του οικισμού αποτέλεσε διαχρονικά τον εμπορικό, θρησκευτικό και πολιτιστικό πυρήνα του οικισμού και σημείο αναφοράς για την οικιστική και οικονομική ανάπτυξη των γύρω περιοχών .

Μεγάλες ομοιότητες εντοπίζονται στην αρχιτεκτονική των κτισμάτων της Δημητσάνας και του Μετσόβου η οποία χαρακτηρίζεται για τις απλές και λιτές γραμμές των κτιρίων με την απουσία διακόσμου και τη στιβαρότητα των κατασκευών και αποτυπώνει την οικονομική ευμάρεια των οικισμών την περίοδο 16ος-18ος αιώνας .

Η συνέχιση της οικονομικής ευμάρειας του Μετσόβου και τον 19ο και τον 20ο αιώνα που επιβεβαιώνεται με καταγραφή

πληθυσμού μεγαλύτερου των 3195 κατοίκων στις αρχές του 21ου αιώνα ,είναι εμφανής και στην περαιτέρω πολεοδομική εξέλιξη του, σε αντίθεση με την Δημητσάνα που υπάρχει συνεχής και ραγδαία μείωση του πληθυσμού, με αντίστοιχη καταγραφή πληθυσμού μόλις 345 κατοίκων παρά την τουριστική ανάπτυξη των τελευταίων δεκαετιών, και περιορισμένη εξέλιξη του πολεοδομικού ιστού .

Συγχρόνως η ανάδειξη του Μετσόβου ως κορυφαίου χειμερινού προορισμού και η σύνδεση του μέσω της Εγνατίας οδού με την Βόρεια Ελλάδα παρότι είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική ευμάρεια των κατοίκων και την περαιτέρω οικιστική ανάπτυξη του επέφερε και την αλλοίωση του παραδοσιακού χαρακτήρα σε βαθμό που εγκυμονεί κινδύνους για το μέλλον. Η Δημητσάνα που γνώρισε μια ήπια τουριστική ανάπτυξη κατάφερε διατηρήσει σε μεγαλύτερο βαθμό τον οικιστικό χαρακτήρα και την παραδοσιακή φυσιογνωμία της .

Συμπερασματικά διαπιστώνεται ότι ο σεβασμός του περιβάλλοντος και η διατήρηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς αποτελούν τους βασικούς πυλώνες για την τουριστική και οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής .Ιδιαιτέρως στους ορεινούς και άγονους οικισμούς ,που η ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα δεν είναι δυνατόν να βοηθήσει αποτελεσματικά στην κάλυψη των βιοποριστικών αναγκών των κατοίκων ,η ανάδειξη του πολιτιστικού πλούτου αποτελεί μονόδρομο για την ιδία την συνέχιση της ύπαρξης τους.

Οι ορεινοί παραδοσιακοί οικισμοί της Ελλάδας που από τα πρώτα χρόνια σχηματισμού τους αποτέλεσαν κοιτίδες της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και παραδείγματα αρχιτεκτονικής θα πρέπει να προστατευθούν τόσο από την πολιτεία όσο και από τους κατοίκους τους. Η πολιτεία κατ' αρχήν θα πρέπει να επανεξετάσει το διάταγμα προστασίας τους, το οποίο αποδείχθηκε σωτήριο για την διάσωση των οικισμών, όμως σαράντα χρόνια μετά θα πρέπει να λάβει υπόψην τα σημερινά οικιστικά δεδομένα. Πέρα από την θέσπιση νέων όρων προστασίας, προσαρμοσμένων στην αρχιτεκτονική φυσιογνωμία για κάθε ένα χωριστά από τους οικισμούς, σωτήριο θα ήταν να δοθούν οικονομικά κίνητρα στους ιδιοκτήτες για την κάλυψη του αυξημένου κόστους που προκύπτει για την συντήρηση και αποκατάσταση των κτισμάτων τους σύμφωνα με τους περιοριστικούς όρους που τους επιβάλλονται. Παράλληλα με μια σειρά δράσεων (σεμινάρια, διαλέξεις, ξεναγήσεις κλπ) η πολιτεία θα πρέπει να βοηθήσει έτσι ώστε οι κάτοικοι να γνωρίσουν την ιστορία του τόπου τους και την σημαντικότητα του αρχιτεκτονικού πλούτου που διασώθηκε μέχρι σήμερα ,παρά τις αντίξοες συνθήκες που επικράτησαν στον Ελλαδικό χώρο κατά τους προηγούμενους αιώνες .

Με τον τρόπο αυτό οι σημερινοί κάτοικοι των οικισμών θα μπορέσουν να αισθανθούν την σημασία της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς τους , την ευθύνη που τους αναλογεί και την καθοριστική συμβολή τους στην διατήρηση των παραδοσιακών ορεινών οικισμών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλιογραφία

Βιβλία

- Χ.Μπούρας – Δ. Φιλιππίδης, *Αρχιτεκτονική*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα,2013

Δημητσάνα

- Α. Πετρονώτης, *Αρκαδία: Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική*, επιμέλεια Δ.Φιλιππίδης, εκδ.Μελισσα,Αθήνα,1986
- Β. Μανδηλάρας, *Παυσανίας. Ελλάδος Περιήγησις*, Αρκαδικά,εκδ.Κάκτος,Αθήνα,1992
- Μ. Ζαγορησίου, *Παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Δημητσάνας .Έρευνα και προτάσεις για αποκατάσταση και αξιοποίηση* ,εκδ. Μουσείο Μπενάκη,Αθήνα,1997

Μέτσοβο

- Β. Χαρίσης ,*Μέτσοβο: Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική*, επιμέλεια Δ.Φιλιππιδης,εκδ.Μέλισσα,Αθήνα,1992
- Δ.Ρόκκος, *Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για το Μέτσοβο, επιστρέφοντας ένα μέρος του χρέους: Σύνθεση ιστοριογραφικών και αρχαιολογικών πληροφοριών σχετικά με την ευρύτερη περιοχή του Μετσόβου*, εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις ΕΜΠ,Αθήνα,1998
- Α. Καρρά, *Δημογραφική ανάλυση του πληθυσμού του Δήμου Μετσόβου μέσα από το δημολόγιο 19ος – 20ος ,Τμήμα μεταπτυχιακής εργασίας του Τμήματος Ιστορίας του Ιόνιου Πανεπιστημίου με θέμα Τετράδια ιστορικής δημογραφίας 8* ,εκδ. Τυποεκδοτική Αφοί Ρουβά Ο.Ε., 2013
- Κ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Ηπείρου- Από τις αρχές της οθωμανοκρατίας ως τις μέρες μας*, εκδ. Α. Σταμούλης , Αθήνα,2003

Διαδικτυακές πηγές

- Δ. Διμέλλη,*Το δίκτυο των οικισμών της Ελλάδας. Καταγραφή τάσεων και διαπίστωση προοπτικών*, σελ.3(διαθέσιμο http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_CD/DIMELLI_D_12.pdf)
- Δ.Ρόκκος, *Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη της Ηπείρου: προβλήματα, δυνατότητες και περιορισμο*,(διαθέσιμο https://www.ntua.gr/MIRC/4th_conference/The_Integrated_Development_of_Epirus.pdf)
- Ν.Κ.Μουτσόπουλος, *Τα ορεινά καταφύγια του βορειοελλαδικού ελληνισμού στην πρώιμη τουρκοκρατία* ,(διαθέσιμο http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/65-6.pdf)

- Α. Ζέρη, *Η συνταγματική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς*, Αθήνα, 2007,σελ.10(διαθέσιμο http://eclass.uoa.gr/modules/document/-file.php/LAW169/%CE%97%20%CE%A3%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20%CE%9A%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%AC%CF%82%20(2211)%20-%20%CE%96%CE%AD%CF%81%CE%B7%20%CE%91%CE%BB%CE%AF%CE%BA%CE%B7.pdf)
- Γ. Πολίτης, *Από τα σχέδια πόλεως στη βιώσιμη ανάπτυξη*, Αθήνα, 2004,σελ.3 (διαθέσιμο https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&-source=web&c-d=1&ved=0ahUKEwjp-YLqjK7RAhVYeVAKHU4VDrMQFggYMAA&url=http%3A%2F%2Fcourses.arch.ntua.gr%2Ffsr%2F109789%2FGivrgos_Poliths.doc&usg=AFQjCNHkHf3w5ad5za3liI7wY2fA-mbz4Q&sig2=DbqWrQpW3JSaZT5HNpptEg&bvm=bv.142059868,d.ZWM)

Δημητσάνα

- http://www.dimitsana.net/index.php?%2Fgr%2Fcontent%2Fview%2Ffull%2F146 arcadia.ceid.upatras.gr
-http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/showdetails?p_id=10095579&p_derive=book&p_topic=10007862
http://saouarcadian.blogspot.gr/2009/12/1461-1574.html http://5a.arch.ntua.gr/project/1162/1361
-Χ. Τσέκα, *Από την παρακμή στην ανάπτυξη- Οι προσπάθειες του ιστορικού δήμου Δημητσάνας* , Καλαμάτα, 2007, σελ.13(διαθέσιμο
-http://nestor.teipel.gr/xmlui/handle/123456789/15204)
-http://www.spkd.gr/index.php/dimitsana/aksiotheata?start=2, 10/04/2016, 11:15 http://web-greece.gr/destinations/dimitsana-arcadia/
-Α. Θανόπουλος, *Λαϊκή παραδοσιακή αρχιτεκτονική τα πυργόσπιτα της Δημητσάνας, 1st Arcadic Internet Conference,*(διαθέσιμο :http://conference.arcadians.gr/?itemid=18, 10/05/2016
- http://5a.arch.ntua.gr/project/1162,20/05/2016
- http://5a.arch.ntua.gr/project/1181, 20/05/2016
- http://5a.arch.ntua.gr/project/1192,20/05/16

Μέτσοβο

-https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%AD%CF%84%CF%83%CE%BF%CE%B2%CE%BF, 10/08/2016
-Σ. Γιαννακοπούλου, *Αποτίμηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των ορεινών περιοχών με μεθόδους περιβαλλοντικής οικονομίας*, Αθήνα, 2012 (διαθέσιμο http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/showdetails?p_id=10095579&p_derive=book&p_topic=10007862) , 12/10/2016
-Α. Πανάγιου, *Διαδικασίες κοινωνικοπολιτιστικής ανάπτυξης του δήμου Μετσόβου*, Καλαμάτα, 1999(διαθέσιμο http://nestor.teipel.gr/xmlui/handle/123456789/15948)
-http://www.metsovo.gr/, 07/09/2016

--Γ .Βενιζέλου, *Εφαρμογή της πολυκριτιριακής ανάλυσης με στόχο την εκτίμηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας των υφιστάμενων έργων δασικής οδοποιίας στην περιοχή του Μετσόβου*, Αθήνα, 2013(διαθέσιμο http://dspace.aua.gr/jspui/handle/10329/6252)
-Π.Γοδεβένου, *Η διατήρηση των παραδοσιακών οικισμών στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Η περίπτωση του παραδοσιακού οικισμού του Μετσόβου*, Αθήνα, 2015,(διαθέσιμο http://estia.hua.gr/browse.html?params.id=16804)
-Λ. Παπαδά, *Ανάλυση των χαρακτηριστικών της κυκλοφορίας στις ορεινές περιοχές-Η περίπτωση του Μετσόβου*, Αθήνα, 2013, (διαθέσιμο -https://dspace.lib.ntua.gr/dspace2/bitstream/handle/123456789/5529/papadal_traffic.pdf?sequence=3)
-http://metsovomuseum.gr/tossizza-foundation/, 19/09/2016
-Δ. Ανδρεόπουλος, Στ. Γιαννακοπούλου, Δ. Δαμίγος, *Η σημασία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του Μετσόβου για τους επισκέπτες του: Εφαρμογή της Μεθόδου Υποθετικής Αξιολόγησης (CVM)* ,Μέτσοβο, 2010(διαθέσιμο https://www.ntua.gr/MIRC/6th_conference/presentations/1_main_sessions/3rd_session/TOLIDIS%20K%20-%20GIANNAKOPOULOU%20S%20-%20DAMIGOS%20D.pdf)
-Ελ. Μαΐστρου, Γ. Μαρίνου, Μ. Μπαλοδήμου, Αικ. Βαβάλιου, Χρ. Γιαννέλος, Αν. Δαμπολιά, Μ.-Ελ. Δουκέρη, Χρ. Καρπάνου, Ν. Μιχαηλίδης, -Χρ. Μόρμορη, Γ. Παρασκευοπούλου,*Η ανάδειξη της κρυμμένης ιστορικής φυσιογνωμίας του Μετσόβου και η σημασία της στη σημερινή κρίση για μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή στρατηγική,* Αθήνα,2013(διαθέσιμο https://www.ntua.gr/MIRC/7th_conference/ergasies/MAISTROY_MARINOY_MPALODHMOY.pdf)
-Α. Τρομπούκη, *Η συμβολή της παράδοσης στην Ολοκληρωμένης και Αξιοβίωτη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών*, Μέτσοβο, 2010,(διαθέσιμο https://www.ntua.gr/MIRC/6th_conference/presentations/1_main_sessions/4th_session/TROMPOUKIS%20A.pdf)
-Κ.Τσιπίρας, *Ο Ελληνικός ορεινός χώρος ως και η φύση του ως «Ολον»*, Μέτσοβο, Ιούνιος, 2001(διαθέσιμο https://www.ntua.gr/MIRC/3rd_conference/tsipiras.pdf)
-http://www.about-ioannina.gr/Metsovo_gr/metsovo.htm, 18/10/2016
-https://www.ntua.gr/MIRC/,10/10/2016
-http://mountains.ntua.gr/, 10/10/2016
-http://environ.survey.ntua.gr/el/,10/10/2016
-https://www.ntua.gr/MIRC/3rd_conference/3rd_conference.html, 10/10/2016
-https://www.ntua.gr/MIRC/4th_conference/4th_conference.html, 10/10/2016
-https://www.ntua.gr/MIRC/5th_conference/5th_conference.html,10/10/2016
-https://www.ntua.gr/MIRC/6th_conference/6th_conference.html,10/10/2016
-https://www.ntua.gr/MIRC/7th_conference/7th_conference.html,10/10/2016

Πανεπιστημιακές σημειώσεις

-Φ.Μαλλούχου- Tufano & Δ. Διμέλλη, *Θεσμικό πλαίσιο και εργαλεία προστασίας παραδοσιακών οικισμών από τη θεωρία στην πράξη*, Χανιά, 2013
-Α. Γιώτης, *Το πλαίσιο εξέλιξης των μικρών οικισμών στην Ελλάδα*, (διαθέσιμο στο http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_-MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_CD/GIOTIS_A_16.pdf) , Πανεπιστήμιο Αιγαίου,2016

-Ν.Καρανικόλας & Π.Λαφαζάνη & Μ.Μυρίδης & Δ.Ράμναλης, *Η απερήμωση των ορεινών οικισμών της δυτικής Μακεδονίας κατά τον 20ο αιώνα . Μια χαρτογραφική κατόπτευση*, Πολυτεχνείο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), Θεσσαλονίκη, 2003
-Ε.Μιχαηλίδου, *Κοινή αγροτική πολιτική και οικογενειακή γεωργία. Η περίπτωση των ορεινών περιοχών*, Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2014(διαθέσιμο https://www.ntua.gr/MIRC/keimena/Michailidou%20-%20koini_agrotiki_politiki_kai_oikogeneiadki_gewrgia.pdf)
-Γ.Μακρής, *Ο δομικός χαρακτήρας των παραδοσιακών κτισμάτων*, Πολυτεχνείο Αθήνας (ΕΜΠ)Αθήνα, 2011(διαθέσιμο https://www.arch.ntua.gr/sites/default/files/resource/2288_/domikos_haraktiras.pdf)

Ερευνητικές εργασίες

-Α.Λουλάκης, *Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας: Ορισμοί, χαρακτηριστικά, πολιτικές, Βέροια*, 2011(διαθέσιμο http://ikee.lib.auth.gr/record/133380/files/LOULAKISee.pdf)
-Ν.Πανουτσόπουλος, *Διυπουργικές σχέσεις κατά την άσκηση δημόσιων πολιτικών. Το παράδειγμα της προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς*, Αθήνα, 2007(διαθέσιμο http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/18/2/1234.pdf)
-Γ. Ποζουκίδου, *Η έννοια του δικτύου των οικισμών και ελληνικά παραδείγματα*, Πολυτεχνείο Θεσσαλονίκης, 2014(διαθέσιμο http://ikee.lib.auth.gr/record/134598/files/ROIDOY379EE.pdf)
-Π. Κιούσης, *Παραδοσιακοί οικισμοί και πολιτισμικός τουρισμός: Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη, 2015, σελ.6 (διαθέσιμο http://ikee.lib.auth.gr/record/284871?ln=el)
-Κ. Θεοδοσάκη, *Σύνταγμα και αρχαιολογικοί χώροι, ιστορικά μνημεία παραδοσιακοί οικισμοί και παραδοσιακά στοιχεία*, Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2007 (διαθέσιμο https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjYvab2j67RAhXUe1AKHaU1AJwQFggYMAA&url=http%3A%2F%2Fapollonios.pblogs.gr%2Ffiles%2F382726-2266.pdf&usg=AFQjCNE-neZC-HFsUb843Qo_j1ZJaSyeiQ&sig2=dL9x-HXRO5M8xb-G-JrKBQ&bvm=bv.142059868,d.ZWM)
-Α. Μεταλληνού, *Παραδοσιακοί οικισμοί: Θεσμικό πλαίσιο προστασίας* , Θεσσαλονίκη, 2013(διαθέσιμο http://ikee.lib.auth.gr/record/133942/files/METALLINOYee.pdf)
-Χ.Τσέκα , *Από την παρακμή στην ανάπτυξη. Οι προσπάθειες του ιστορικού δήμου Δημητσάνας*, Καλαμάτα,2007(διαθέσιμο -http://nestor.teipel.gr/xmlui/handle/123456789/15204)
-Π. Σιαπλαούρα, *Διερεύνηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης των ορεινών περιοχών της χώρας: Η περίπτωση της περαιτέρω ενδογενούς ανάπτυξης της επαρχίας Μετσόβου*, Αθήνα,2005(διαθέσιμο http://estia.hua.gr/browse.html?params.id=4816)
-Εργασία 1ου Γενικού Λυκειού Τρίπολης, *Παραδοσιακοί οικισμοί της Αρκαδίας, αρχιτεκτονική και τρόποι δόμησης*,Τρίπολη,2011

Διπλωματικές εργασίες

-Α. Μπασιούκα, *Η δημογραφική ταυτότητα των ορεινών περιοχών της Ελλάδας*, Αθήνα,2011(διαθέσιμο http://dspace.lib.ntua.gr/handle/123456789/5448)

-Σ .Γιαννακοπούλου, *Αποτίμηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των ορεινών περιοχών με μεθόδους περιβαλλοντικής οικονομίας*, Αθήνα, 2012(διαθέσιμο http://dspace.lib.ntua.gr/handle/123456789/7310)
-Α. Μεταλληνού, *Προς ένα θεσμικό πλαίσιο προστασίας παραδοσιακών οικισμών*, Θεσσαλονίκη, 2013

Δημητσάνα

-Α. Γκιάτας, *Αφηγήσεις τόπου, πολιτισμού και ταυτότητας*, Αθήνα,2014(διαθέσιμο https://www.ntua.gr/MIRC/6th_conference/presentations/1_main_sessions/5th_session/GIATAS%20A%20-%20SAYAS%20I.pdf) '
-Ι. Παπαδιά, Νερόμυλοι Δημητσάνας,Πειραιάς,2015(διαθέσιμο http://okeanis.lib.teipir.gr/xmlui/handle/123456789/2638)

Μέτσοβο

- Χ.Λέκκα, *Ανάπλαση της κεντρικής πλατείας του Μετσόβου*, Αθήνα, 2012(διαθέσιμο http://dspace.lib.ntua.gr/handle/123456789/5866)
-Ε. Σαρρή , *Ανασχεδιασμός της βόρειας εισόδου του οικισμού του Μετσόβου & επανάχρηση του ξυλουργικού εργοστασίου Ιδρύματος Τοσίτσα-Ανακτώντας τη χαμένη φυσιογνωμία των ορεινών οικισμών*, Αθήνα,2012(διαθέσιμο http://dspace.lib.ntua.gr/handle/123456789/5861)

Διδακτορικές διατριβές

- Χ.Κέππα: *Παραδοσιακοί οικισμοί: ταξινόμηση και τυπολογία*, Θεσσαλονίκη, 2014(διαθέσιμο http://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/36033)

Δημητσάνα

-Ι. Δρίνης, *Μετασχηματισμοί και αναπαραστάσεις του ορεινού χώρου (από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα). Η περίπτωση της Δημητσάνας*, Ιωάννινα, 2012(διαθέσιμο http://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/29307)
-Σ.Τσοτσορος, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο: Γορτυνία, 1715-1828*,Αθήνα, 1981, (διαθέσιμο http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/3577#page/1/mode/2up)

Μέτσοβο

- Θ.Δασούλας, *Αγροτικές κοινωνίες του ορεινού χώρου κατά την οθωμανική περίοδο.Ο γεωργικός κόσμος της ' χώρας Μετζόβου ' (18ος αιώνας – 19ος αιώνας)*, Ιωάννινα, 2009,(διαθέσιμο http://www.didaktorika.gr/eadd/simple-search?query=digital+archaeology&sort_by=0&order=ASC&rpp=40&etal=0&start=240&locale=en)

Εικόνες

Δημητσάνα

-Εικόνα 1: https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1mD-pUcZuT7q31pWsZu0Qo0ihliX4&hl=en&ll=37.59614400000002%2C22.037329999999997&z=17,
-Εικόνα 2: http://oneclick4hotels.gr/xeimerinoi-prooris-moi/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%B7%CF%84%CF%83%CE%AC%CE%BD%CE%B1/, 20/03/2016
-Εικόνα 3: http://koinoniki.gr/2014/01/dimitsana-i-mparoutapothiki,
-Εικόνα 4: https://www.google.gr/search?q=%CE%B4%CE%B7%CE%B-C%CE%B7%CF%84%CF%83%CE%B1%CE%BD%CE%B1&espv=2&biw=1093&bih=530&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwirz-7ZoKnRAhXIbxQKHYsHAVEQ_AUIBigB#imgrc=ZS1Qzi3SlAKNMM%3A,
-Εικόνα 5: https://5a.arch.ntua.gr/project/1181/1338,
-Εικόνα 6: http://www.exploring-greece.gr/el/show/25377/:ttd/TICHI-ARCHEAS-TEFTHIDOS#.WG4RlVPyjIU,
-Εικόνα 7: http://www.secret-greece.com/most-beautiful-greek-villages-part-b/,
-Εικόνα 8: https://www.google.gr/-maps/@37.5953581,22.0393493,3a,75y,112.04h,90t/data=!3m7!1e1!3m5!1sw0PivybcoVgpHkyjB310Rw!2e0!6s%2F%2Fgeo1.ggpht.com%2Fcbk%3Fpanoid%3Dw0PivybcoVgpHkyjB310Rw%26output%3Dthumbnail%26cb_client%3Dmaps_sv.tactile.gps%26thumb%3D2%26w%3D203%26h%3D100%26yaw%3D128.90305%26pitch%3D0%26thumbfov%3D100!7i13312!8i6656
-Εικόνα 9: https://www.google.gr/maps/place/%CE%94%CE%B7%CE%B-C%CE%B7%CF%84%CF%83%CE%AC%CE%BD%CE%B1+220+07/@37.5946623,22.0402402,3a,60y,109.9h,90t/data=!3m6!1e1!3m4!1srFrJQeTIitxdC5yIQ1nk8w!2e0!7i13312!8i6656!4m5!3m4!1s0x13606618e5c91389:0x812535fdcd8ae6d3!8m2!3d37.5955677!4d22.0395213
-Εικόνα 10: Α. Πετρονώτης, Αρκαδία: Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, επιμέλεια Δ.Φιλιππίδης, εκδ.Μελισσα,Αθήνα,1986,σελ.62
-Εικόνα 11: Μαρία Γρ. Ζαγορησίου, Παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Δημητσάνας .Έρευνα και προτάσεις για αποκατάσταση και αξιοποίηση, εκδ. Μουσείο Μπενάκη,Αθήνα,1997,σελ.40
-Εικόνα 12: http://www.panoramio.com/photo/22824237
-Εικόνα 13: http://images.watchit.gr/?h=570&w=600&src=http://www.newsit.gr/files/Image/00-travel/dhmixw.jpg
-Εικόνα 14: http://images.watchit.gr/?h=570&w=600&src=http://www.newsit.gr/files/Image/00-travel/dhmixw.jpg
-Εικόνα 15: http://web-greece.gr/wp-content/uploads/2015/05/dimitsana_arcadia8.jpg
-Εικόνα 16: http://5a.arch.ntua.gr/project/1162/2000
-Εικόνα 17: http://web-greece.gr/de/destinations/dimitsana-griechenland/
-Εικόνα 18: http://www.arttravel.gr/destination/proorismoi_ellada_peloponnhsos
-Εικόνα 19: Α. Θανόπουλος, Λαϊκή παραδοσιακή αρχιτεκτονική τα πυργόσπιτα της Δημητσάνας, 1st Arcadic Internet Conference, http://conference.arcadians.gr/?itemid=18

-Εικόνα 20: Μ.Ζαγορησίου, ό.π. ,σελ.132
-Εικόνα 21: http://www.e-dimitsana.gr/hotels.html
-Εικόνα 22: Α. Πετρονώτης, ό.π. ,σελ.52
-Εικόνα 23: : Μ.Ζαγορησίου, ό.π. ,σελ.144
-Εικόνα 24: : Μ.Ζαγορησίου, ό.π. ,σελ.145
-Εικόνα 25: Α. Πετρονώτης, ό.π. ,σελ.46
-Εικόνα 26: http://5a.arch.ntua.gr/project/1162/2000
-Εικόνα 27: http://5a.arch.ntua.gr/project/1162/2000
-Εικόνα 28: Α. Πετρονώτης, ό.π. ,σελ.41
-Εικόνα 29: http://5a.arch.ntua.gr/project/1192/4181
-Εικόνα 30: Μ.Ζαγορησίου, ό.π. ,σελ.102
-Εικόνα 31: ό.π.
-Εικόνα 32: Μ.Ζαγορησίου, ό.π. ,σελ.104
-Εικόνα 33: ό.π.
-Εικόνα 34: http://www.in2life.gr/escape/weekend/article/163457/dhmhtsana-ploysies-magikes-eikones.html

Μέτσοβο

-Εικόνα 35: https://www.google.gr/maps/-place/%CE%9C%CE%AD%CF%84%CF%83%CE%BF%CE%B2%CE%BF+442+00/@39.7727142,21.1738379,15z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x13596350e1138389:0xddae3e8f90e0788e!8m2!3d39.7702467!4d21.1828612
-Εικόνα 36: http://www.giannopoulostours.gr/tours/metsovo-2/
-Εικόνα 37: http://www-ioa.epcon.gr/Diathikes/prologos.htm
-Εικόνα 38: http://metsovomuseum.gr/1864/
-Εικόνα 39: http://www.domi-ae.gr/el/flexgallery/gefyres/36.html?path%5B0%5D=2&path%5B1%5D=12&path%5B2%5D=36
-Εικόνα 40: http://travelphoto.gr/wp-content/gallery/metsovo/metsovo-10.jpg
-Εικόνα 41 : http://www.pamepreveza.gr/Portals/0/PamePreveza/NewsImages/mpthzass.jpg
-Εικόνα 42: http://s.nbst.gr/files/1/2011/11/07/metsovo_poli1_1.medium.jpg
-Εικόνα 43: Β. Χαρίσης ,Μέτσοβο, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική,επιμέλεια Δ.Φιλιππιδης,εκδ.Μέλισσα,Αθήνα,1992, σελ.20
-Εικόνα 44:ο.π.
-Εικόνα 45: http://www.thegreektraveller.com/wp-content/uploads/Metsovo-Ioannina_004.jpg
-Εικόνα 46: http://www.athinorama.gr/lmnts/articles/2515222/348.jpg
-Εικόνα 47: https://www.google.gr/maps/-place/%CE%9C%CE%AD%CF%84%CF%83%CE%BF%CE%B2%CE%BF+442+00/@39.7727142,21.1738379,15z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x13596350e1138389:0xddae3e8f90e0788e!8m2!3d39.7702467!4d21.1828612

-Εικόνα 48: http://makemoremoneyonline.eu/peak/sites/default/files/inline-images/hotel-anax.jpg
-Εικόνα 49: http://4.bp.blogspot.com/-3b1Iyxvr7_4/U_JWio3f8rI/AAAAAAAAEMo/vClo3oN6nXg/s1600/7.jpg
-Εικόνα 50: http://1.bp.blog-spot.com/_2-C1h2aM9PQ/TLLZ4gu6H6I/AAAAAAAAH5E/I-R6bbdmjpE/s1600/%CE%9C%CE%95%CE%A4%CE%A3%CE%9F%CE%92%CE%9F.jpg
-Εικόνα 51: http://ilovemetsovo.blogspot.gr/2013_10_01_archive.html
-Εικόνα 52: http://static.panoramio.com/photos/large/82075768.jpg
-Εικόνα 53: http://www.hotelink.gr/images/media/1267871925-4969.jpg
-Εικόνα 54: http://t-ec.bstatic.com/images/hotel/max400/280/2800604.jpg
-Εικόνα 55: http://t-ec.bstatic.com/images/hotel/270x200/301/3013920.jpg
-Εικόνα 56: http://s.kathimerini.gr/resources/2014-10/19s7hpeiros1-thumb-large.jpg
-Εικόνα 57: https://media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-s/0a/3f/7d/df/photo2jpg.jpg
-Εικόνα 58: http://www.ariahotels.gr/img/content_category/image/metsovo.jpg
-Εικόνα 59: : Β. Χαρίσης ,ό.π , σελ.27
-Εικόνα 60: ό.π.
-Εικόνα 61: ό.π.
-Εικόνα 62: ό.π., σελ.28
-Εικόνα 63: ό.π., σελ.28
-Εικόνα 64: ό.π., σελ.28
-Εικόνα 65: ό.π., σελ.28
-Εικόνα 66: http://www.grekomania.ru/images/ksenones/epirus/1240_aroma-dryos/11609_Aroma-Dryos-1.jpg
-Εικόνα 67: https://www.google.gr/-maps/@39.7725116,21.1821075,3a,75y,314.19h,87.36t/data=!3m7!1e1!3m5!1sUa5lMfrVUZmdnzaKfJmHUw!2e0!6s%2F%2Fgeo2.ggpht.com%2Fcbk%3Fpanoid%3DUa5lMfrVUZmdnzaKfJmHUw%26output%3Dthumbnail%26cb_client%3Dmaps_sv.tactile.gps%26thumb%3D2%26w%3D203%26h%3D100%26yaw%3D276.22696%26pitch%3D0%26thumbfov%3D100!7i13312!8i6656
-Εικόνα 68: https://media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-s/02/74/66/89/filename-arc-0054-jpg.jpg
-Εικόνα 69: https://www.google.gr/-maps/@39.7727786,21.1805847,3a,60y,141.06h,89.88t/data=!3m6!1e1!3m4!1sdsyb4ol_HB4ERmbQ3vmmuA!2e0!7i13312!8i6656
-Εικόνα 70: https://www.google.gr/-maps/@39.768545,21.1808818,3a,75y,134h,90t/data=!3m7!1e1!3m5!1svcr2XLhmzT-2IUYePUcUvQ!2e0!6s%2F%2Fgeo0.ggpht.com%2Fcbk%3Fpanoid%3Dvcr2XLhmzT-2IUYePUcUvQ%26output%3Dthumbnail%26cb_client%3Dmaps_sv.tactile.gps%26thumb%3D2%26w%3D203%26h%3D100%26yaw%3D141.48483%26pitch%3D0%26thumbfov%3D100!7i13312!8i6656
-Εικόνα 71: https://www.google.gr/-maps/@39.7724564,21.182275,3a,60y,148.87h,90.48t/data=!3m6!1e1!3m4!1sYMwF9dyXQF1yjjVzmtKUjQ!2e0!7i13312!8i6656
-Εικόνα 72: Β. Χαρίσης ,ό.π. , σελ.29
-Εικόνα 73: ό.π.

-Εικόνα 74: ό.π.
-Εικόνα 75: ό.π.
-Εικόνα 76: ό.π.
-Εικόνα 77: ό.π., σελ.27
-Εικόνα 78: ό.π.
-Εικόνα 79: https://www.google.gr/-maps/@39.7691566,21.1827993,3a,75y,172.08h,96.93t/data=!3m6!1e1!3m4!1sLmqVUlW7mQy0dQSVM4_Sbg!2e0!7i13312!8i6656